AGRÁRINNOVÁCIÓ – TÉRSÉGI ESÉLY

Fiatal gazdák a székelyföldi térségben

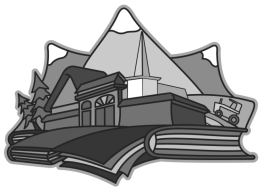
AGRÁRINNOVÁCIÓ – TÉRSÉGI ESÉLY

Fiatal gazdák a székelyföldi térségben

Szerkesztette: Biró A. Zoltán, Magyar Ferenc

Státus Kiadó
Csíkszereda

Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány

Agrárinnováció – térségi esély

Fiatal gazdák a székelyföldi térségben

Szerkesztette
Biró A. Zoltán
Magyar Ferenc

Kiadványunk megjelenését a Földművelésügyi Minisztérium támogatta

© Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány
© Szerzők
© Státus Kiadó

Kiadja a Státus Könyvkiadó

ISBN: 978-606-661-049-0

Készült a Státus Nyomdában Madéfalván 2016-ban
www.status.com.ro
office@status.com.ro

TARTALOM

Tóth Katalin
Ajánlás **7**

Előszó **9**

I. Tanulmányok

Biró A. Zoltán
A fiatal gazdák innovációs szerepe a székelyföldi térségben 13
Sárosi-Blága Ágnes
Agrárjellegű vállalkozások jelentősége vidéki térségben 57
Silló Ágota
Helyi fejlesztés és társadalmi részvétel 66

II. Interjúk

„Szükséges nagyon az új információk beszerzése…"
Albert Attila, Bélafalva 79

„A mostani fiatal gazda az jó menedzser is kell legyen..."
Csata Kinga, Gyergyótekerőpatak 89

„Úgy fejlesszünk, hogy a minőséget tudjuk megőrizni…"
Flórián Albert, Orotva 97

„Van minden ebben a térségben, csak ki kellene aknázni…"
Salamon Balázs, Esztelnek 108

„Abból kell gazdálkodni, ami van…"
Lukács Róbert, Gyergyóditró 117

„A kisebb gazdaságban jobban oda tudsz figyelni a minőségre…"
Demeter Katalin, Gyergyószárhegy 130

„Az együttműködés itt nagyon fontos…"
András Ervin, Csíkmenaság 137

„Kis gazdaságokra mindenképp szükség van, minél többre.”
Bálint Ervin, Csíkmadaras 147

„Szeretni kell, akarni kell, másképp nem működik...”
Blága Emma, Gyímesfelsőlok 155

„Amikor elkezdtük mi egyszer kiolvastunk két könyvet…”
Both Szilárd, Csíkkarcfalva 164

„Minden nap szükség van új ismeretekre!”
Jakab Arnold, Csíkszentimre 167

„Én szeretek ezzel dolgozni…”
Miklós Róbert, Csíkvacsárcsi 175

„Úgy gondolom, hogy az egyszerűség a fontos…”
Sándor Lajos, Szentegyháza 180

„A piacteremtést kellene inkább támogatni”
Udvari Tamás, Csíkszentkirály 188

„Ha az ember akarja, meg tudja csinálni…”
Both Zsolt, Csíkkarcfalva 197

„Az információk és az ismeretek mindig jók…”
Császár Levente, Csíkrákos község, Göröcsfalva 202

„Előrelépni pályázatok nélkül nem lehet…”
Hegyi Ferenc: Székelykeresztúr 209

„A fiatalok kezdik tisztábban látni a helyzetet…”
Keresztes Tibor, Menaságújfalu 213

„A régi gazdálkodást el kell felejteni…”
Silló Mária, Csíkszentlélek község, Csíkmindszent 221

A kötet szerzői 229

AJÁNLÁS

A holnap mezőgazdaságához gyakran kapcsolódnak olyan hívószavak, mint az egészséges táplálkozás, a környezetbarát gazdálkodás, a fenntarthatóság, a helyi fejlesztés és a foglalkoztatás növelése, a helyi adottságok hasznosítása, a folyamatos innováció. A hívószavak sorába ma már minden bizonnyal fel kell vennünk a „fiatal gazda" kifejezést is, hiszen a gazdatársadalom „megfiatalodása" nélkül aligha beszélhetünk átfogó és versenyképes agrárinnovációról. Nem lehet véletlen, hogy a székelyföldi agrárinnovációval foglalkozó csíkszeredai Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány ezt a témakört választotta legutóbbi szakmai programja és az ebben a témakörben publikált negyedik kiadványa tárgyául.

A fiatal gazdák szerepe nagyon fontos lehet egy olyan térségben, ahol a fejlődés, az előrelépés lehetőségei elsősorban nem a nagyvállalkozásoktól, a műszaki beruházásoktól függenek, hanem sokkal inkább a térség természeti-környezeti adottságaitól, az ott élők kezdeményező készségétől, az egyéni vállalkozói kedvtől és nem utolsó sorban a helyi vagy térségi közösségek alulról szerveződő, összefogáson alapuló programjaitól. A fiatal gazda szerepkörének alakulása egy ilyen vidéki térségben azért is fontos, mert ez a szerep magában foglalja a vállalkozói hozzáállást, a térség természeti adottságainak hasznosításával kapcsolatos felelősséget, az életminőség javítása iránti igényt és nem utolsó sorban a változtatás, az innováció, a továbblépés iránti törekvést.

A felsoroltaknak egy kis része is elegendő lenne ahhoz, hogy a vállalkozóknak, az innovációra törekvőknek ezt a csoportját kiemelt figyelemben részesítsük, munkájukat, törekvéseiket, újszerű kezdeményezéseiket anyagi eszközökkel, szakmai tudással, szervezői-logisztikai munkával támogassuk. Ha figyelmesen átolvassuk az innovatív kezdeményezéseiket bemutató interjúkat, akkor nagyon könnyen beláthatjuk, hogy számukra az átfogó, stratégiai jellegű támogató programoktól az egyéni tapasztalatszerzésig minden segítség, minden ösztönzés hasznos lehet. Minden támogatás fontos lehet, hiszen előfordulhat az, hogy egy magyarországi tapasztalatcsere, egy új szakmai-személyes kapcsolat vagy éppen egy hozzájuk eljuttatott szakmai folyóirat valamely cikke kínálja a továbblépés számára a meg-

oldást. Jelen kötet anyagai egyértelműen jelzik, hogy a helyzetek, kezdeményezések mennyire sokfélék és ehhez kapcsoltan a rájuk irányuló figyelemnek, elemző-értelmezői munkának, támogatási gyakorlatnak – tartalmában és gyakorlati megoldásai tekintetében egyaránt – rugalmasnak és sokfélének kell lennie.

A Földművelésügyi Minisztérium már évek óta kiemelt figyelemmel kezeli és támogatja az anyaországi és a külhoni gazdák közti kapcsolatteremtést, együttműködést és ennek érdekében az anyagi, intézményi, szervezési támogatás minél szélesebb skáláját igyekszik kialakítani. Kiemelten fontos feladatunk az, hogy a kárpát-medencei gazdatársadalom együttműködési rendszerében a fiatal gazdák – és ezen belül a székelyföldi fiatal gazdák – szerepe, részvételi súlya, érdekérvényesítése folyamatosan erősödjön, növekedjen. Az innovatív társadalmi csoportok általános jellemzője az – és a fiatal gazdák köre minden kétséget kizáróan ebbe a csoportba sorolható –, hogy tevékenységük változik, igényeik és lehetőségeik módosulnak, társadalmi innovációs szerepük erősödik. Fontos feladatnak tekintem, hogy a támogatás gyakorlata is – legyen szó bármilyen formáról – rugalmas, többszintű és innovatív legyen, tudjon ráhangolódni a fiatal gazdák igényeire. Hasznos lehet ebben a folyamatban a munkájuk szakmai nyomon követése, az egyedi támogatások gyakorlata, a képzések és egyéb ismeretterjesztő tevékenységek folytatása éppúgy, mint a közös, gyakorlati jellegű programok szervezése. Ebben a munkában továbbra is számítunk a Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány kezdeményező, szervező, ösztönző munkájára, s mindazok szakmai és intézményes közreműködésre, akik a fiatal gazdák újszerű kezdeményezéseiben és munkájában a székelyföldi innováció és versenyképesség lehetőségét látják.

Budapest, 2016. június

Tóth Katalin
a Földművelésügyi Minisztérium
nemzetközi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkára

ELŐSZÓ

Alapítványunk szervezésében az elmúlt évek során három témakörben készült agrárinnovációs tárgyú szakmai elemzés, a szakmai elemzésekhez műhelykonferenciák szervezése, egyetemi és felnőttképzési program és társadalmi tematizációs munka is társult. A szakmai elemzések keretében felvázoltuk a székelyföldi agrárinnovációs problématérképet, elemeztük az agrárinnovációs folyamat támogató-korlátozó komponenseit, vizsgáltuk a biogazdálkodás problémakörét. Több tényező is indokolta, hogy a térségi elemzések sorában – következő témaként – a fiatal gazdák helyzetét, tevékenységi körét a figyelem fókuszába helyeztük.

A fiatal gazdák száma a székelyföldi térségben is növekszik, tevékenységük skálája folyamatosan bővül. Tevékenységük nem csupán a választott munkatípus tartalmában, az alkalmazott technológiák jellegében vagy a vállalkozások szervezési módjában újszerű. Ezek a kezdeményezések társadalmi léptékben is innovációt hordoznak abban a tekintetben, hogy új alternatívát képviselnek azzal a családi léptékű, önfenntartásra berendezkedett tradicionális gazdálkodási modellel szemben, amely ezt a térséget hosszú idő óta jellemzi.

A fiatal gazdák tevékenységének módja és társadalmi szerepe túlmutat a szűk értelemben vett agrárágazaton. A tágabb értelemben vett térségi modernizációs folyamat egyik nagyon fontos szegmenséről van szó, olyan területről, amely a vizsgált térségben közügyként definiálható.

Az utóbbi időszakban a vidék, a helyi termék, a kézművesség felértékelődésének vagyunk tanúi, s ez a globális trend felértékeli a székelyföldi térség természeti értékeit, endogén adottságait, az agrárium térségi lehetőségeit is. Az innovatív jellegű agrártevékenység a térségi modernizáció fontos összetevője lehet, és ehhez alapvetően a fiatal gazdák számának, innovatív szerepvállalásának növekedése szükséges

Térségi szemszögből nézve kiemelten fontos innovációs csoportról van szó, ezért e csoport működésének jellemzőit nem csupán vállalkozásként, helyi agrártermelőként kell számba venni. Szükség van olyan szélesebb körű megközelítésre, új szakmai szempontokra és fogalmakra (új vidékfejlesztési paradigma), amelyeknek keretében az innovatív fiatal gazdák tevékenységét a térségi kontextus keretében, illetve a térség és a külső környezet viszonyában is vizsgálhatjuk.

Az elemző munka tárgyát a fiatal gazdák innovációs szerepe képezte, ennek keretében olyan megközelítési szempontokat helyeztünk előtérbe, mint a fiatal gazdák kezdeményezéseit alakító térségi társadalmi és ágazati kontextus, a gazdálkodási modellek, a fiatal gazdák társadalmi szerepe, tevékenységük társadalmi beágyazottsága, az innovatív kezdeményezések fenntarthatósága és versenyképessége, az agrárinnovációs szerep térségi hasznosításával kapcsolatos szakpolitikai javaslatok megfogalmazása.

A kiadvány „Tanulmányok" fejezete az elemző munka fontosabb összegzéseit tartalmazza, illetve bemutatja azokat a szemléleti és módszertani megközelítési szempontokat, amelyeket – a fiatal gazdák által képviselt térségi modernizációs potenciál hasznosítása érdekében – célszerű a székelyföldi térségben is figyelembe venni, alkalmazni. A fiatal gazdákkal készített interjúk gyűjteménye egyszerre tekinthető térségi körképnek, az agrárinnovációs folyamat jelenlegi dokumentumának, és nem utolsósorban további, mélyebb elemzésekre alkalmas szakmai anyagnak.

A szerkesztők ezúton is köszönetet mondanak az anyaggyűjtésben és a tanulmányok készítésében közreműködő fiatal szociológus szakembereknek, a programban önzetlenül, segítőkészen közreműködő fiatal gazdáknak. Az agrárinnováció elemző és gyakorló szereplőinek együttműködése nagyon jó példa arra, hogy a különböző szaktudások interakciója innovációt termel. Az ilyen típusú szinergia – többek között – a székelyföldi agrárinnovációs folyamat szükséges feltétele.

Csíkszereda, 2016. június

A szerkesztők

I. Tanulmányok

Biró A. Zoltán

A FIATAL GAZDÁK INNOVÁCIÓS SZEREPE A SZÉKELYFÖLDI TÉRSÉGBEN

Bevezető

Tanulmányunkban arra teszünk kísérletet, hogy a térségben korábban folytatott agrárinnovációs elemzéseink eredményei alapján (lásd ezzel kapcsolatban Biró – Magyar 2013, 2014, 2015), valamint a térségi fiatal gazdák körében végzett interjús kutatás eredményeinek a tükrében fölvázoljuk e társadalmi csoport kialakulásának és működésének fontosabb térségi jellemzőit, illetve az e csoport által hordozott potenciális térségi agrárinnovációs szerepet. A vizsgált társadalmi csoport jellemzőinek számbavétele kapcsán amellett érvelünk, hogy az innovatív fiatal gazdák tevékenysége nem csupán tartalmi (újszerű agrártermelés) és/vagy technológiai innovációt hordoz, hanem – potencialitásként – a térségi versenyképesség jövője szempontjából fontos társadalmi innovációt is. Térségi szemszögből nézve kiemelten fontos innovációs csoportról van szó, ezért e csoport működésének jellemzőit nem csupán vállalkozásként, helyi agrártermelőként kell számba venni. Szükség van olyan szélesebb körű megközelítésre, amelynek alapján az innovatív fiatal gazdák tevékenységét a térségi kontextus keretében vizsgálhatjuk. Az így elkészült leíró jellegű számbavétel, valamint a vidék, a rurális környezetben zajló tevékenységek megítélésében mutatkozó változások alapján úgy véljük, hogy a fiatal gazdák térségi innovációs szerepének értelmezéséhez új szakmai szempontokra és fogalmakra van szükség. Tanulmányunkban kísérletet teszünk arra, hogy az új vidékfejlesztési paradigma (OECD 2006) alapján elindítsuk a térségi fiatal gazdák társadalmi innovációs szerepének értelmezését. Ez a társadalmi innovációs szerep ma a vizsgált térségben sokféle pontszerű kezdeményezés formájában mutatkozik meg, s összességében potencialitásként, támogatható és fejleszthető térségi innovációs adottságként kezelhető. Elemzésünk, valamint az ehhez kapcsolódó, az új vidékfejlesztési paradigma szempontjaihoz és fogalmaihoz kapcsolódó értelmezési munkánk a mai, forrásbevonás központú térségi fejlesztéspolitikai szemlélet és gyakorlat viszonylatában fejlesztéspolitikai paradigmaváltási

kísérletként is definiálható. Empirikus és értelmezési munkák sorozatára van szükség a következőkben ahhoz, hogy az agrárinnováció terén mutatkozó térségi adottságokról, az azok hasznosulását alakító térségi tényezőkről olyan mennyiségű ismertanyag álljon össze, amely megalapozhatja az új vidékfejlesztési paradigma mentén szerveződő térségi fejlesztéspolitikai munkát.

A csíkszeredai székhelyű Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány (PAHRU) szervezésében az elmúlt évek során három témakörben készült olyan agrárinnovációs tárgyú szakmai elemzés, amely a székelyföldi térség agrárinnovációs folyamataival, a tág értelemben felfogott agrárium térségi modernizációs szerepének elemzésével foglalkozott. Ezek a szakmai programok a PAHRU kezdeményezésére és megbízása alapján a szintén csíkszeredai székhelyű kutatóintézet, a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja szakmai szerepvállalásával készültek. Mindhárom program anyaga kiadvány formájában is megjelent (Biró – Magyar 2013, 2014, 2015), ugyanakkor a szakmai elemzéshez a PAHRU szervezésében több műhelykonferencia és regionális léptékű társadalmi tematizációs munka is társult. A kutatómunka jelentős mértékben alapozódott azokra a regionális és lokális jellegű kutatásokra, amelyeket a KAM keretében a 2000-es évek elejétől rendszeresen végzünk (a családi gazdálkodást is elemző térségi és lokális háztartásvizsgálatok, vállalkozáskutatások, elit kutatások), valamint az Intézet keretében végzett térségi léptékű szakpolitikai munkák (vidékfejlesztési fórumok, konferenciák, stratégiai anyagok készítése).

A PAHRU kezdeményezésére 2012-ben elkezdett elemzési folyamat első lépésben térségi agrárinnovációs problématérkép felvázolására irányult (Vidék és versenyképesség), a szakterület intézményi és szakmai szerepelőinek megszólítása mellett második lépésben már hangsúlyt fektettünk az innovatív agrártevékenységet folytatók interjús vizsgálatára („Mindig arra kell törekedni, hogy egy lépéssel előbbre legyünk…"). A program harmadik lépéseként a térségi biogazdálkodás problémaköre képezte elemzés tárgyát (Az innováció vonzásában).

A programsorozat negyedik témájaként székelyföldi fiatal gazdák agrárinnovációs szerepének elemzése került előtérbe. Az elemző munka tárgyát a fiatal gazdák innovációs szerepe képezte, ennek keretében olyan megközelítési szempontokat helyeztünk előtérbe, mint a fiatal gazdák kezdeményezéseit alakító térségi társadalmi és ágazati kontextus, a gazdálkodási modellek, a fiatal gazdák társadalmi szerepe és tevékenységük társadalmi beágyazottsága, az innovatív kezdeményezések

fenntarthatósága és versenyképessége, az agrárinnovációs szerep térségi társadalmi hasznosításával kapcsolatos szakpolitikai javaslatok megfogalmazása.

A térségi fiatal gazdák agrárinnovációs szerepének elemzését több tényező is indokolja:

- A térségi társadalom, a családok agrárérintettsége tartósan magas. A háztartások több mint fele földtulajdonnal rendelkezik, a térségi háztartások többsége számára a gazdálkodás több szempontból is fontosnak tartott tevékenység (a családi élelmiszerszükséglet biztosítása, pénzkiváltó szerep, kulturális mintákhoz való ragaszkodás stb.). Az agráriumnak ez a meghatározó szerepe továbbra is várhatóan megmarad, és fontos kérdés az, hogy az önfenntartó jellegű családi gazdálkodás térségi modellje és a fiatal gazdákhoz köthető innováció viszonya miként alakul, és az innovatív kezdeményezések fenntarthatósága és versenyképessége milyen irányt vesz.
- Az utóbbi időszakban ebben a térségben is a vidék, a helyi termék, a kézművesség felértékelődésének vagyunk tanúi. Ez a globális trend felértékeli a székelyföldi térség természeti értékeit, endogén adottságait, az agrárium térségi lehetőségeit. Az innovatív jellegű agrártevékenység a térségi modernizáció fontos összetevője lehet, s ehhez alapvetően a fiatal gazdák számának és innovatív szerepvállalásának növekedése szükséges.
- Az utóbbi évtizedben a fiatal gazdálkodók száma növekedett, megjelentek az országban és a térségben is az erre a célcsoportra irányuló támogatási programok. Mindezzel együtt a fiatal gazdák ágazati és társadalmi-modernizációs szerepének alakulása egyelőre ambivalens jellegű. Szükség van olyan szakmai elemzésre, amely feltárja ennek a kiemelten fontos társadalmi folyamatnak az összetevőit és működési mechanizmusát, illetve ezen ismeretek alapján szakpolitikai javaslatokat fogalmaz meg.
- A fenti érvek egyértelműen jelzik, hogy a fiatal gazdák tevékenységének módja és társadalmi funkciója túlmutat a szűk értelemben vett agrárágazaton és támogatási szakpolitikán. A tágabb értelemben vett térségi modernizációs folyamat egyik nagyon fontos szegmenséről van szó, olyan területről, amely a vizsgált térségben közügyként definiálható.

A Program keretében elvégeztük a fiatal gazdák tevékenysége számára releváns kontextuális elemzéseket (jogi és gazdaságpolitikai keretek, társadalmi előzmények és modellek, országos és térségi szakpolitikai kontextus, jelenlegi társa-

dalmi és szakmai tematizációs gyakorlat). Helyszíni elemzés és interjú formájában 25 fiatal gazdálkodó tevékenységéről készült részletes, másodelemzésre is alkalmas szakmai anyag. Interjúkat készítettünk a fiatal gazdák helyzetére rálátó szakmai szereplőkkel, intézményvezetőkkel.

A fiatal gazdák tevékenységére irányuló adatgyűjtési munka és elemzés fontosabb témakörei, szempontjai a következők voltak:

- Az indulás körülményei (mikor indult, milyen hatásra vagy ösztönzésre, hogyan történt az indulás, kezdetben milyen feltételek voltak).
- Egyéni és családi gazdálkodási tapasztalatok, tanulási előzmények az oktatási rendszerben.
- Az innovatív kezdeményezéshez szükséges szakmai tudás szerzése, állapota (agrártechnológiai és egyéb szakmai tudás, menedzseri tudás, endogén/ helyi tudás).
- A közvetlen környezethez való viszony (hogyan látja a közvetlen környezetét, hogyan látja őt a környezete, mennyire más az általa működtetett modell, mint az önfenntartó családi gazdálkodás térségi modellje).
- Hálózati kapcsolatok (a kapcsolatok típusa, tartalma és funkciói, együttműködés más gazdálkodókkal, értékesítőkkel, pályázati kapcsolatok, egyesületi tagság).
- A saját tevékenység pozícionálási gyakorlata (a saját tevékenység pozícionálásának tartalma, módozatai, eljárásai és eszközei, a pozícionált tevékenység, termék, személység, munkavégzési folyamat).
- Támogatási formák igénybevétele (országos, megyei, helyi, LAM Alapítvány, bankok, illetve az igénybe vett támogatás formája, szerepe és súlya a gazdálkodásban).
- Mit tart az interjúalany fontos problémának, megoldandó témának (szabályozás, ügyvitel, adminisztráció, országos vagy térségi szakpolitika, lokális program, tanulás stb.)
- Továbblépési szcenáriók (terület, tevékenység, feltételek, időtáv).
- Véleménye a térségi helyzetről: a fiatal agrárvállalkozók helyzete, lehetőségei a székelyföldi térségben.

1. A fiatal gazdák térségi innovációs szerepének aktualitása

1.1. Miért fontos ez a téma

A fiatal gazdák székelyföldi csoportjának vizsgálata kapcsán fölmerülhet az a kérdés is, hogy mekkora figyelmet érdemes szentelni ennek a témakörnek a kutatására, illetve az is, hogy indokolt-e, célszerű-e erre a társadalmi csoportra külön fejlesztéspolitikai koncepciót kidolgozni, s ha igen, akkor mennyire fontos ez a feladat. A visszafogottabb megközelítés mellett szól az az érv, hogy a térségben most éppen ez a fejlesztéspolitikai szlogen van napirenden, és utána majd menetrendszerűen más következik. Mérlegelhető az az álláspont is, hogy a fiatal gazdák csoportja ma már nevesített (és részben kiemelt) támogatási célcsoport, ezért az ehhez a csoporthoz kapcsolható fejlesztéspolitikai feladatok leszűkíthetők arra a kérdésre, hogy miként lehet minél optimálisabban előkészíteni és lebonyolítani a rájuk vonatkozó támogatási programokat.

A kutatási eredmények és tereptapasztalatok alapján úgy véljük, hogy a székelyföldi térségben a fiatal gazdák csoportjának jelenlegi működése mind a kutatás, mind pedig a fejlesztéspolitikai tervezés síkján kiemelt figyelmet érdemel. Állításunk mellett két érvet kívánunk felhozni.

Az első érv azzal a kérdéssel kapcsolatos, hogy milyen ágazat vagy fejlesztési terület járulhat hozzá hangsúlyosabban a Székelyföld mint vidéki térség versenyképességének megteremtéséhez. A témával foglalkozók az elmúlt két és fél évtized során többféle álláspontot megfogalmaztak. A rendszerváltás utáni években fölmerült a külföldi beruházások várható modernizációs szerepe. Az 1990-es években a helyi vállalkozások számának gyors növekedéséhez szintén kapcsolódott pozitív térségi forgatókönyv. A természeti értékekre alapozó turizmus térségi fejlesztő szerepe máig napirenden van, korábban a fogadóhelyek számának gyors bővítése (panziók építése) hordozta a gazdasági fellendülés ígéretét, később a vonzó fürdőhelyek kialakítása, a gasztronómiai vonzerő növelése, az alternatív turisztikai szolgáltatások kialakítása vette át ezt a szerepet. Kisebb mértékben, de térségi modernizációs ígéretet hordozott az egyetemi képzés megjelenése is. Nem ennek a tanulmánynak a tárgya, hogy értékeljük ezeknek az elvárásoknak és várakozásoknak az eredményességét. Azt azonban háztartási adatfelvételek sorával, valamint munkaerőpiaci adatsorokkal lehet igazolni, hogy az eltelt két és fél évtized során a gazdasági szerkezet, a foglalkoztatás, az életminőség, a családi háztartások megélhetése vagy a társadalmi közérzet terén számottevő strukturális javulás nem történt.

A külföldi beruházások modernizációs szerepe visszafogottan alakult, a turizmus fejlesztő szerepével kapcsolatos várakozások csak részlegesen teljesültek, a térség innovatív vállalkozásainak nagyobb része (IT szektor, de nem csak az) tulajdonképpen távmunkát végez, vagy beszállítói funkciót tölt be, a térségi egyetemek és kihelyezett képzési tagozatok társadalmi szerepe visszafogott maradt. Bár egyelőre kevés figyelmet kap, de többféle módon is igazolható az a feltevés, hogy a térség legfontosabb modernizációs tényezője a külföldre irányuló munkamigráció (jövedelmek, szakmai kompetenciák, információk, kapcsolatok stb.).

Ebben a kontextusban mindenképpen alaposabb figyelmet érdemel az az innovációs folyamat, amely a tág értelemben felfogott agráriumhoz kapcsolódik. Ez az ágazat a felhasznált erőforrások és működési gyakorlatok jelentős részét tekintve a térséghez kapcsolódik, ugyanakkor mentális-diszkurzív szinten ehhez a térhez való kapcsolódási mintákat is tartalmaz. Alapvető jellemzője az, hogy – explicit és/vagy implicit módon – elkülönül a térségre általánosan jellemző családi önfenntartó mezőgazdasági gyakorlattól, a fiatalabb generációhoz kapcsolódik (erre utal a „fiatal gazdák" megjelölés), és a tapasztalatok azt mutatják, hogy képviselőinek/hordozóinak száma a térségben növekszik.

Természetesen korai lenne azt mondani, hogy a fiatal gazdák csoportjának megjelenése már rövid távon strukturális léptékű térségi modernizációhoz, a térségi versenyképesség mérhető növekedéséhez vezethet. De érvelni szeretnénk amellett, hogy ennek a társadalmi csoportnak a működése megérdemli a kiemelt szakmai figyelmet mind az elemzés, mind a szakpolitikai törődés szintjén. Az ezzel a társadalmi csoporttal való törődés több kellene hogy legyen – a csoport működésében eleve meglévő innovatív tartalom okán –, mint technikai vagy szervezési jellegű finanszírozási/ támogatási kérdés, és több, mint aktuális térségi közpolitikai szlogen hangoztatása.

1.2. Miként innovatív ez a csoport

Az előző pontban bemutatott gondolatmenet alapján egyértelmű, hogy a fiatal gazdák kapcsán elsősorban nem technológiai, hanem sokkal inkább összetett társadalmi innovációról van szó. Az innováció kapcsán – s ez érvényes az agrárinnovációra is – rendszerint a vállalkozások újszerű tevékenysége kerül előtérbe (termék innováció, folyamat innováció, szervezési-szervezeti innováció, marketing innováció, lásd: Husti 2013. 5), és a saját K+F tevékenység szerepe kap nagy hangsúlyt. A térségben agrártevékenységet indító fiatal gazdák esetében azt látjuk,

hogy nem az agrárágazat egészéhez viszonyítva képviselnek innovációt, hanem közvetlen környezetük gazdálkodási gyakorlatához viszonyítva. Tevékenységük egésze inkább az adaptív innováció típusába sorolható (Husti 2013. 11), amennyiben a térségen kívül szerzett ismereteket és tapasztalatokat próbálják székelyföldi környezetben, elsősorban lokális kontextusban gyakorlatba ültetni. Nem korábbi saját tevékenységüket újítják meg, hanem máshol szerzett tapasztalatok birtokában indítanak olyan tevékenységformákat, amelyek tulajdonképpen minden elemükben mások, mint a közvetlen környezetet alkotó gazdálkodási modell. A helyi kontextushoz viszonyítva innovációnak minősül az, hogy olyan terméket állítanak elő, ami korábban nem tartozott a helyi gazdálkodás körébe, külső tudást, információkat vesznek igénybe és ehhez kapcsolathálót alakítanak ki, bevezetik a tervezés, a forrásszerzés, a marketing gyakorlatát stb., stb. Az ilyen jellegű tevékenység nem csupán innovatív a lokális kontextus számára, hanem kihívás, adott esetben akár konfliktusforrás is abban az értelemben, hogy – az innovatív kezdeményezők szándékától függetlenül is – a lokális léptékű közösségi tudás és identitásszerkezet implicit megkérdőjelezéseiként tételeződik. Ez a helyzet (viszony) befolyásolja az innovatív kísérletek társadalmi beágyazódását, fejlődését vagy fenntarthatóságát, versenyképességét is. Tulajdonképpen egyfajta társadalmi modernizációs problémával állunk szemközt, a Rogers-i innovációs elfogadási modell (Rogers 2003) első fázisának szereplői a fiatal gazdák. Az innovatív csoport számának növekedése jelentős mértékben függ azoktól az elsősorban lokális léptékű társadalmi összetevőktől, amelyek a szóbanforgó innováció terjedését befolyásolják. Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a térségi szakpolitikai és közéleti tematizáció, valamint a támogatási gyakorlat nem veszi figyelembe a fiatal gazdák innovációs szerepének ezt az összetettségét, a fiatal gazdák tevékenységének szorgalmazásához és támogatásához többnyire csak vállalkozásműködtetési feladatokat kapcsol (anyagi támogatás, képzés, értékesítés támogatása), a lokális vagy tágabb hatósugarú innovációs szerep helyett más jellegű társadalmi elvárásokat hangsúlyoz (a fiatalok maradjanak a térségben, a térség agráradottságai legyenek kihasználva, az idős gazdálkodó réteget váltsák fel a fiatalok, legyen minél több vállalkozás stb.). Az innovációs szerep (még pontosabban az innovációs szerep lehetőségeinek) figyelmen kívül hagyása olyan értelmezéshez vezet, amely szerint a fiatal gazdák csoportjának térnyerése szinte kizárólag az erre vállalkozók személyes ambícióitól és az anyagi támogatásoktól függ. Tanulmányunkban amellett kívánunk érvelni, hogy ennek az értelmezésnek és a hozzá kapcsolódó gyakorlatnak a felülvizsgálata, illetve kibővítése a térségi modernizációs folyamat szempontjából időszerű, szükséges és lehetséges feladat.

2. Térségi kontextus

Amint arra a tanulmány bevezető részében részletesen is kitértünk, a fiatal gazdák jelenléte és tevékenysége a vizsgált térségi kontextus vonatkozásában társadalmi innovációnak minősül. A következőkben bemutatjuk ennek a térségi kontextusnak a fontosabb komponenseit, és elemezzük azt is, hogy az adott kontextuális elem viszonylatában a fiatal gazdák miként jelennek meg. Áttekintésünk több vonatkozásban alapoz a PAHRU keretében végzett korábi szakmai programjaink eredményeire. Ezek keretében első lépésben (Biró – Magyar 2013) székelyföldi agrárinnovációs helyzetképet fogalmaztunk meg, fölvázoltuk a mai agrárinnovációs folyamatokat befolyásoló térségi társadalomtörténeti kontextust, bemutattuk az agrárinnováció térségi fontosabb szereplőcsoportjait, és megfogalmaztunk egy problématérképet. Az ebben a témakörben folytatott második program keretében (Biró – Magyar 2014) a térségi agrárinnovációs folyamatokat támogató és korlátozó tényezők elemzésére is sor került. A porgramsorozat harmadik elemeként (Biró – Magyar 2015) a térségi biogazdálkodók innovációs csoportjának gyakorlatát elemeztünk, szintén interjúk alapján.

2.1. A térségi agrárkörnyezet

A székelyföldi térségre jellemző gazdálkodási gyakorlatot, illetve a gazdálkodási gyakorlatot meghatározó birtokszerkezetet és kulturális mintákat az agrárinnovációs folyamattal foglalkozó korábbi tanulmányokban is bemutattuk (Biró 2014.16-21), illetve jeleztük azoknak a térségi háztartáskutatásoknak az eredményeit, amelyek a birtokszerkezet és a gazdálkodási gyakorlat tartós továbbélésére utalnak (Laki–Biró 2000, KAM 2004, 2011). Ezeknek a vizsgálatoknak az eredményeit egész sor lokális és mikroregonális adatfelvétel is megerősíti, amelyek a 2000-es évek elejétől több helyszínen, különböző időpontokban készültek. Ebben a rövid áttekintésben a térségi agrárkörnyezet azon elemeire hívjuk fel a figyelmet, amelyek a fiatal gazdák tevékenységére, illetve tevékenységük társadalmi megítélésre közvetlenül hatással vannak.

A térségi kontextus alapvető jellemzője, hogy a földtulajdon-szerkezet rendszerváltás utáni gyors visszaállítását követő, néhány évig tartó „eufória" után a térségi agráriummal kapcsolatos diskurzusok szakmai téren, közéleti síkon és a hétköznapi beszéd szintjén egyaránt negatívvá váltak, s ezekhez kapcsoltan negatív hangsúlyo-

kat kaptak az agrártevékenységgel kapcsolatos attitűdök és magatartások is. Az agrártevékenységeknek – és ezen belül különösen a földművelésnek – ez a típusú leértékelődése több forrásból táplálkozott. Szerepet kaptak ebben olyan összetevők is, mint az 1989 előtti agrárium szakértőinek (agrármérnökök) kritikus álláspontja, akik saját szakmai szerepeik és pozícióik csökkenésével periferikus helyzetbe kerültek. Az agrártevékenységek leértékelődésében fontos szerepet játszott az is, hogy a vállalkozások indítása, a munkamigráció az 1990-es években az egyszerűbb és gyorsabb pénzkereset esélyeit kínálta. Az agrártevékenységtől való elfordulás legfontosabb tényezője azonban vélhetően a fogyasztási igények gyors növekedésével van összefüggésben abban az értelemben, hogy az önfenntartó és pénzkiváltó családi gazdálkodás modellje nem volt vonzó azok számára (fiatalok, középkorúak), akik a pénzkeresetet, a mobilitási lehetőségek kipróbálását tartották elsődleges prioritásnak. Nem utolsósorban a mentális tényezőket is érdemes megemlíteni: ebben a térségben a lakosság döntő hányada elsőgenerációs életformaváltó, akiknek a szülei családi gazdálkodást folytattak, ők maguk pedig az 1970-es, 1980-as évek iparizációs és urbanizációs folyamatában már foglalkozást, életmódot és/vagy lakhelyet váltottak. Számukra az 1962 előtti földtulajdon-szerkezet visszaállítása érzelmi-mentális síkon fontos elégtételt jelentett, és arra is nyitottak voltak (és mindmáig nyitottak maradtak), hogy kiegészítő jelleggel családi gazdálkodást folytassanak, de arra már nem, hogy teljes mértékben „visszalépjenek" a gazdálkodás világába, hiszen ez a korábbi, értéknek tekintett társadalmi mobilitásuk visszafordítását jelentette volna. Bár a felsorolt példákkal a térségi agrártevékenység 1989 utáni leértékelődésének csak néhány fontosabb összetevőjét tudtuk érzékeltetni, az már ennyiből is jól látható, hogy manifeszt vagy latens módon ható tényezők, térségen kívüli és térségen belüli hatások egyaránt szerepet játszottak ebben a folyamatban, és az is, hogy a diszkurzív szinten zajló leértékelődés mögött térségi társadalmi folyamatok álltak. Mindez együttesen jól érzékelteti azt, hogy az agrártevékenység fele forduló fiatal gazdák tulajdonképpen egy sokténye zős és többféle forrásból táplálkozó térségi közvélekedéssel „mentek szembe" és mennek szembe mindmáig, s ez a helyzet a kezdeményezéseiket – a térségi kontextus viszonylatában – akkor is innovációs pozícióba sorolja, ha ők maguk explicit módon nem törekednek innovatív szerepre, vagy tevékenységüket nem tekintik innovatív gyakorlatnak.

A fentiekben jelzett negatív tematizációs gyakorlat és magatartás mindmáig domináns maradt. Alapvető, egymással össze nem függő tartalmi összetevői a következők:

- Ez a térség nem alkalmas színvonalas, gazdaságos agrártevékenységre.
- A termékek értékesítésével minden évben gond van.
- Csak az időseket érdekli a föld, a fiatalok elfordultak a falutól, a mezőgazdaságtól.
- A tagosításra semmi esély nincs, nem lehet rentábilis birtokszerkezeteket kialakítani.
- Az állam nem támogatja eléggé az agráriumot.
- A székelyföldi térség számára az agrárium nem kitörési pont.
- A rendszerváltás az agrár szakmai tudást (agrármérnökök tudása) perifériára szorította.

Az tény, hogy a téeszek és állami gazdaságok 1989 utáni gyors felszámolása következtében gyakorlatilag az 1962-ben megszüntetett birtokszerkezet alakult ki újra. A térségi háztartások körében végzett reprezentatív szociológiai vizsgálatok (az adatfelvételek időpontjai: 2000, 2004, 2011) adatai azt mutatják, hogy a térségi háztartások több mint fele rendelkezik földtulajdonnal, és ezek döntő hányada valamilyen formában gazdálkodik is. Az átlagos birtokméret családonként néhány hektár, ezen belül a kaszálók, legelőterületek aránya a jelentősebb, a parcellák száma családonként átlagosan 4-6 darab, méreteik az esetek többségében nem teszik lehetővé a nagy mezőgazdasági gépekkel való művelést. Emellett fontos kiemelni azt, hogy a birtokszerkezetben nem mutatkozik lényeges változás, az eladás-vásárlás, illetve a bérlet aránya elenyésző. Ez nyilván összefügg a tulajdonba helyezés elhúzódásával is (nem kevés olyan település van, ahol a birtoklevelek kiadása még folyamatban van), de a birtokszerkezet stabilitását alapvetően a térségi családokra jellemző kulturális minták határozzák meg. A földalapú támogatások rendszerének bevezetése megerősítette a birtokszerkezet stabilitását, valamelyest fékezte a gazdálkodással kapcsolatos negatív vélekedések társadalmi súlyát.

Kedvezőtlen tényezőt jelentett az innováció számára az a gazdálkodási gyakorlat is, amely a térségi családi gazdaságokat általában jellemezte. Ennek a gyakorlatnak a meghatározó jegye az önfenntartásra való törekvés, a gazdálkodás pénzkiváltó szerepe. Ez egyfelől a gazdaságok méretéből, a rendelkezésre álló családi munkaerő volumenéből, valamint az eszközpark összetételéből fakad, másfelől azonban a kulturális minták szerepe ezúttal is meghatározó. A fentiekben már idézett kutatások eredményei szerint a háztartások számára ez a gyakorlat gazdasági előnyt nem kínál, sok esetben megszokásból ragaszkodnak hozzá, de nem tervezik a megváltoztatását.

Ez a birtokszerkezet és gazdálkodási gyakorlat akkor sem lenne kedvező a fiatalok számára, ha kifejezetten törekednének gazdálkodói pályák kiépítésére. A szülők tulajdonjoga és autoritása az esetek többségében legfeljebb a már működő családi modell folytatását kínálja a fiatal számára, s ez a modell innovatív tartalmakat nem hordoz, ilyeneknek teret nem ad. Két évtizedet kellett várni arra, hogy – a családok egy kis részében – a szülők átengedjék a gazdálkodás tervezését a fiatalnak, illetve arra, hogy a családi erőforrásokat a fiatalok innovatív kezdeményezéseinek megalapozásához föl lehessen használni.

Az utóbbi időszakban ebben a térségben is változott az agrártevékenységgel kapcsolatos hivatalos és szakpolitikai diskurzus, az innovatív agrártevékenységek és ezen belül a fiatal gazdák tevékenysége a médiában és a hivatalos nyilatkozatokban egyérteműen pozitív értékelést kap, de ennek ellenére a fentiekben bemutatott társadalmi kontextus érdemben nem sokat változott, s lokális környezetben továbbra is ez a meghatározó referencia a fiatal gazdák számára.

2.2. Oktatási-szakképzési környezet

Minden bizonnyal nem túlzás azt állítani, hogy mindaz, ami a tág értelemben felfogott térségi agráriumban innovatív gyakorlatnak minősül, az közvetlen vagy közvetett módon térségen kívüli hatásra indult el, és sok esetben ma is térségen kívüli anyagi-szakmai szerepvállalással működik. Ennek első és legfontosabb formáját az intézményes keretek között szervezett külföldi szakmai gyakorlatok, szakmai tapasztalatszerzési formák jelentették (ennek térségi szervező intézményei a LAM Alapítvány és a Caritas). Méretében és hatásában nehezen becsülhető külső hatást eredményeztek az egyéni jellegű tapasztalatszerzések, kapcsolatok, és természetesen az internetes források. Nem utolsósorban pedig fontos szerepet játszott a térségbe irányuló szakmai tudástranszfer, amelynek többféle intézményes (kihelyezett egyetemi képzés, tanfolyamok, bemutatók) és egyéni/alkalmi formája (előadások, bemutatók) alakult ki. Ezek a programok nem kifejezetten a fiatalokra irányultak, és ideológiájukban, célkitűzéseikben a megélhetés térségi biztosítását, a térségi adottságok hasznosítását hangsúlyozták, nem a térségi társadalmi kontextushoz viszonyított innovációt.

Bár az utóbbi 4-5 évben kialakultak, illetve megerősödtek olyan térségi mozgalmak, szervezetek, programok, amelyek az agrárinnovációt támogatják (a Civitas Alapítvány programjai, Caritas vidékfejlesztés, helyi termékmozgalmak, biogazda képzések, szakképesítést kínáló vagy pályázati jogosítványhoz szükséges felnőttképzési programok), az agrárinnovációt középpontba helyező hivatalos/intézmé-

nyes képzési formák tartalmi megújulására még várni kell. Fontos szerepet tölthetne be ebben a vonatkozásban a szaklíceumi képzés, azonban a középfokú agrárképzés társadalmi elfogadottsága továbbra is alacsony, s alapvető gondja egyelőre nem az innovatív tartalmak integrálása, hanem a képzési programok társadalmi legitimitásának megteremtése. Az ilyen irányultságú szakiskolai képzés újjászervezése két éve indult el, agrárinnovációs szerepvállalásáról egyelőre nem lehet fogalmat alkotni. Várat magára az általános iskolai képzési tartalmak ilyen irányban való bővítése is. A felsőfokú képzésben a szakember utánpótlás, a képzési helyek kiépítése az elsődleges feladat, s ez is egyelőre csak jelentős külső szerepvállalással lehetséges (Corvinus Egyetem, Szent István Egyetem), az agrárinnovációt támogató, kutatási-szolgáltatói jellegű K+F térségi szakmai bázisok kialakulása, illetve ezeknek a bázisoknak a térségi agrárpraxissal való összekapcsolása csak ezután várható.

A fentiek alapján azt mondhatjuk, hogy a fiatal gazdák által képviselt térségi agrárinnovációnak belső alapozottságú formális vagy informális tudásbázisa egyelőre nincsen. Mindez arra enged következtetni, hogy a fiatal gazdák tevékenységének és társadalmi szerepének alakulását illetően a térségen kívüli hatások a továbbiakban is meghatározóak lesznek. Ez érvényes az információszerzésre, a technológiai innovációra, a tevékenység holisztikus jellege által megkövetelt marketingtevékenységre és kapcsolatmenedzsmentre, az agrártevékenységhez kapcsolódó attitűdök és szerepek termelésére. Mindez pedig összességében arra figyelmeztet, hogy ebben a félperiferikus térségben a fiatal gazdák által képviselt agrárinnováció társadalmi szerepe, társadalmi elfogadottsága középtávon elsősorban a külső hatások függvényében fog alakulni. A térségi szakképzésben a kínálati oldal további növekedésére lehet számítani, de a befogadói magatartást az alkalmi, eseti, egyéni igények fogják meghatározni, a képzési praxis adminisztratív keretei várhatóan szigorodni fognak, de ez nem feltétlenül jár együtt a képzés tartalmi oldalának intézményesülésével.

2.3. A térségi szakpolitikai és támogatási kontextus

Ebben a vonatkozásban térségi léptékben egyelőre csak fejlesztéspolitikai ideológia fogalmazódott meg, szakpolitikai koncepció nem. Feljesztési szlogenek és normatív elvárások sorozatával lehet találkozni a médiában, a szakpolitikai anyagokban, a nyilvános fejlesztéspolitikai diskurzusban: a fiatal gazdákat támogatni kell, a fiatal gazdák fontosak, legyen minél több fiatal gazda, a fiatalokat meg kell nyerni az agráriumnak stb.

A támogatási gyakorlat tulajdonképpen egyfajta pozitív diszkrimináció, amely mögött – pályázati feltételek formájában – programszerű átalakítási elképzelések vannak, nyilván rurális vonatkozásban. Az országos támogatási gyakorlat a rurális térségek reformjára törekszik, a LEADER támogatási gyakorlat a helyi vállalkozások gazdasági erejét kívánja növelni, a megyei támogatási programok a fiatal gazdák számának növelését célozzák, a térségi hiteltámogatási programok (LAM Alapítvány) a térség gazdasági erősítését tartják fontosnak. Ezek a programok ösztönösen vagy tudatosan olyan modernista fejlesztéspolitikai programot követnek, amelyben a sikeres vállalkozás mint erős pont a környezetében várhatóan pozitív folyamatokat (jövedelemnövekedés, munkahelyteremtés, műszaki innováció) generál.

Nincsenek tekintettel arra, hogy a támogatott vállalkozások nem önálló vállalkozások a szó piacgazdasági értelmében, működési feltételeik, innovatív tartalmaik nagyobb része úgymond „le van horgonyozva" egy sor térségen kívüli és térségen belüli, nem gazdasági jellegű tényezőhöz. Ezért a támogatások odaítélésének és hasznosulásának paraméterei elsősorban a gazdasági teljesítményhez, illetve a gazdasági tevékenység eszközjellegű feltételeinek mérhető bővítéséhez kötődnek, nem pedig a tevékenység innovatív tartalmaihoz, vagy pedig az innováció feltételeinek kialakításához, illetve erősítéséhez. Az nyilván nem lehet kétséges, hogy a fiatal gazdák anyagi jellegű céltámogatása – bármilyen formát öltsön is – hasznos és eredményes lehet. Csupán azt kívánjuk hangsúlyozni, hogy az ilyen jellegű vállalkozási támogatások gyakorlatilag nem érintik az innovációs folyamatnak azokat a nem pénzügyi jellegű összetevőit, amelyek az innovációs tartalmak térnyerését és fenntarthatóságát meghatározzák, és amelyek menedzselése rendszerint meghaladja a fiatal gazdák kompetenciáját vagy hatáskörét. Ez érvényes a térségi érdekképviseleti szerveződésekre, támogatási és menedzselési programokra is. A térségi szakpolitikai és támogatási kontextus elsősorban azzal jellemezhető, hogy a rendelkezésre álló eszközökkel és forrásokkal (1.) növelni kívánja a fiatal gazdák számát, bővíteni tevékenységeiknek körét, és (2.) igyekszik – többnyire máshol látott, sikeresnek tartott példák ismétlésével – a működéshez a kereteket kialakítani vagy biztosítani. Így az a helyzet áll elő, hogy a folyamat nyilvános diskurzusok formájában történő ösztönzését („foglalkozzon agrártevékenységgel minél több fiatal"), illetve a pénzügyi jellegű támogatási gyakorlatot azonosítják a szakpolitikával, illetve szakpolitikaként kezelik. Hiányzik az olyan jellegű tényfeltáró munka, amely az innovatív jellegű agrárkezdeményezések valós helyzetét, modelljeit és fejlődésük tényleges térségi feltételeit venné számba.

Ez a szemlélet és gyakorlat arra a meggyőződésre épül, hogy a támogatáson túl a sikeresség, az eredményesség a fiatal gazdák dolga. Ha a sikeresség elmarad, akkor az oka vagy a fiatal gazda tevékenységében keresendő (nem jó gazda, nem termel elég jól vagy elég sokat), vagy a fiatal gazdától független külső tényezőkben (pl. nincs felvevőpiac). Az a fölismerés azonban kimarad ebből a szemléletből és gyakorlatból, hogy a fiatal gazdák innovatív gyakorlatának sikeressége és fenntarthatósága – a szervezési támogatás, a jogi keretek biztosítása és az anyagi támogatások mellett – egy sor olyan kontextuális tényezőtől is függ, amelyek alapjaiban korlátozó jellegűek, és lebontásuk meghaladja a fiatal gazdák lehetőségeit. Az innovatív kezdeményezések növekedésének és fenntarthatóságának térségi endogén korlátai természetesen nem csak a fiatal gazdák esetében működnek (lásd ezzel kapcsolatban a biogazdálkodással kapcsolatos elemzést, Biró 2014. 32-36), de negatív hatásuk, illetve figyelmen kívül hagyásuk negatív következményei talán ezen a téren a leginkább szembeötlőek.

2.4. Médiatematizáció

A „fiatal gazda" szlogen 6-7 éve jelenik meg rendszeresen a térségi médiában. Használata kezdetben metaforikus jellegű volt, és elsősorban azokra a térségbeli fiatalokra utalt, akik a közvélekedés ellenében (értsd: „a fiatalokat nem érdekli az agrárium", „a fiatalok véglegesen elfordultak a mezőgazdaságtól" stb.) a szüleik mellett vagy a szüleiktől függetlenül agrártevékenységbe fogtak. A fogalom térségbeli felbukkanását egyfelől az ösztönözte, hogy az országos fejlesztési tervekben és programokban megjelent a „fiatal gazdák támogatása" programelem. Másfelől pedig lényeges ösztönzést jelentett az a szakpolitikai transzfer, amely a magyarországi fiatal gazda egyesületek, szervezetek térségbeli megjelenése nyomán alakult ki. Azért beszélhetünk metaforikus kifejezésről, mert a fogalom használata nem egy térségen belüli társadalmi csoport megjelenéséhez kapcsolódva alakult ki és terjedt el, hanem a térség számára újfajta fejlesztéspolitikai lehetőségként (sok esetben csupán divatos fejlesztéspolitikai szlogenként), amelyhez fel lehet nőni, amelyhez meg lehet alkotni a térségben is a releváns célcsoportot. Ezért – térségi szemszögből nézve – a fogalom elsősorban szlogenszerű felhívásként működik, amelybe sok mindent bele lehet érteni. Ez a használati mód jelenik meg a térségi médiában is, és nem véletlen, hogy a sajtóanyagokat olvasva a „fiatal gazda" fogalom egyaránt vonatkozhat kezdő vállalkozóra, a gazdasági tevékenységet még csak tervező fiatalra, a szüleivel együtt dolgozó középiskolásra, a térségi agrártevékenységhez

kapcsolt általános változási igényre, forrásbevonási lehetőségre, népességmegtartási igyekezetre, a kétkezi munka dicséretére, nagyüzemi gazdálkodást folytató fiatal vállalkozóra, még ki nem használt térségi továbblépési lehetőségre, ágazati stratégiai feladatra, példaként bemutatott agrártermelői portréra stb.

A ”fiatal gazdák” kifejezés (csak többes számban) természetesen már az 1990-es évek első felében is előfordult, elsősorban azoknak a térségi szervezeteknek a tevékenységi beszámolóiban, amelyek térségi szereplők számára külföldi agrárképzési tanfolyamokat szerveztek (elsősorban Svájcba, Ausztriába, Hollandiába stb.). Jellemző példa erre a LAM Alapítvány programja, amelynek keretében már 1991-ben 30 fiatal háromszéki gazda vett részt négyhónapos képzésen Svájcban, s nyilván a későbbi időszak programjaiban is jelentős volt a fiatalok szerepvállalása. A fiataloknak az agrártevékenységtől való távolmaradása időszakosan napirendre került a középfokú, illetve a szakiskolai képzés kapcsán is (a térségben több agrár profilú iskola, illetve osztály működött, és gyakran megfogalmazódott ez a probléma az agrárszakértők különféle térségi szakpolitikai vagy szakmai fórumain is (Biró – Tiboldi 2012). Fontosnak tartjuk hangsúlyozni azonban azt, hogy a „fiatal gazdák” tevékenységével, hiányukkal kapcsolatos észrevételek (és az ehhez kapcsolódó médianyagok) ezt a fogalmat egyáltalán nem azzal az innovatív, változást igérő/hordozó tartalommal használták, mint amit az utóbbi években már néhány médianyagban is tapasztalhatunk.

A fentiekben jelzett tág értelmezési keret az utóbbi években megváltozott, elsősorban annak köszönhetően, hogy megjelentek országos, megyei és kistérségi (LEADER akciócsoportok) léptékben a fiatal gazdáknak szánt támogatási programok, s ezek a programok körvonalazták a támogatásra elvben jogosultak körét, s egyúttal azt is, hogy kik nevezhetők fiatal gazdáknak. Így tulajdonképpen körvonalazódott az a társadalmi csoport, amely elkülöníthető az önfenntartó családi gazdálkodást folytatók jóval népesebb csoportjától, illetve a nagyobb földterületen gazdálkodó, nagyüzemi termelést folytató vállalkozóktól is.

A fiatal gazdák csoportjának térségi definiálódása ellenére a térségi médiaanyagok többségében azonban továbbra is maradt a sokféle értelmezés, azzal a különbséggel, hogy a pályázati lehetőségek ismertetéseiben, illetve a pályázati eredményekkel foglalkozó anyagokban a „fiatal gazda” kifejezés kimondottan a pályázati joggal rendelkezőkre vonatkozik. A térségi nyomtatott sajtóban az agrárágazat témaköre rovatok formájában, heti rendszerességgel jelen van, ezen belül jelennek meg olyan anyagok is, amelyek valamilyen összefüggésben a fiatal gazdákról

szólnak, vagy a fiatal gazdák megjelölést használják. A fontosabb témakörök a következők:

- pályázati lehetőségekkel kapcsolatos tájékoztató anyagok
- pályázati eredményekkel kapcsolatos beszámolók (Központi Fejlesztési Régió, LEADER akciócsoportok)
- fiatal gazdákat tömörítő szervezeti formák létrehozása, működése, általuk szervezett programokkal kapcsolatos beszámolók
- magyarországi szakmai együttműködésekkel kapcsolatos híradások
- fiatal gazdák tevékenységét középpontba állító szakmai fórumok
- fiatal gazda portrék
- képzési programról szóló beszámolók

A fiatal gazdákkal kapcsolatos térségi médiaanyagok – a célcsoport létezésére, tevékenységére vonatkozóan – kivétel nélkül pozitív hangvételűek. A cikkekben negatív tartalom akkor jelenik meg, ha valami fékezi, korlátozza a fiatal gazdák munkáját, ha késnek a támogatások vagy túlságosan bonyolultak a pályázati eljárások, ha a felvevő piac nem megfelelő, ha túlságosan bonyolultak a kapcsolódó jogszabályok stb. Ebben az értékelési gyakorlatban tulajdonképpen egy Mi – Ők (saját – idegen, belső – külső) oppozíció fogalmazódik meg, ahol a fiatal gazda és tevékenysége a „mienk", a korlátozó, akadályozó környezet vagy környezeti elem pedig rajta/rajtunk kívül van. Ebben az oppozícióban mi vagyunk a „jók", a külső környezet a „rossz". A fiatal gazda vagy a hozzá kapcsolódó gazdálkodási gyakorlat, szerveződési keret, kezdeményezés, terv stb. bemutatása azért mindig egyfajta „eredmény", „siker", példaszerű modell.

A fiatal gazdákkal foglalkozó médiaanyagok nagy többségéről azt mondhatjuk, hogy ennek a társadalmi csoportnak a tevékenységében vagy vállalkozói gyakorlatot lát, vagy pedig a térségi agrártevékenység valamiféle folytatását. Mindkettő megítélése pozitív, elsősorban abból a kimondott vagy ki nem mondott ideológiai alapállásból kiindulva, hogy vannak fiatalok, akik megtalálják helyüket a térségben, az agrárium is biztosíthat megélhetést a térségben, a térség fontos értékei (elsősorban a földterület) nem maradnak kihasználatlanul, vannak, akik a térséghez ragaszkodnak (nem mennek el) stb. Csak nagyon kevés médiaanyagban jelenik meg, és azokban is többnyire csak közvetett módon (a termék jellege, a termelési technológia bemutatása) a fiatal gazdák térségi működésének innovatív, társadalmi változásokat hordozó tartalma. Ez vélhetően összefügg azzal, hogy a térségi média

működésének meghatározó jegye az „eredmények" bemutatása, a befele irányuló legitimáció, a direkt és a közvetett regionális vagy lokális identitásépítés. Ez a működési mód nem csupán az elemzői hozzáállást szorítja háttérbe, hanem szelektál is a bemutatott tartalmak között, s értelemszerűen az ismertet, a megszokottat, a folytonosságot, a stabilitást helyezi előtérbe az új, az innovatív, a változást hordozó elemekkel szemben. Ezzel a gyakorlattal a médiaanyagok a fiatal gazdákat, illetve innovatív tevékenységüket akarva-akaratlanul nivellálják, a térségi szerkezethez és működési módhoz igazítják.

3. Fiatal gazdák a térségben

3.1. Adatgyűjtési munka

A fiatal gazdák tevékenysége számára releváns kontextuális elemzéseket követően esetelemzés és interjú formájában 25 fiatal gazdálkodó tevékenységéről készítettünk szakmai anyagot. Részletes adatfelvételi módszertant dolgoztunk ki annak érdekében, hogy a terepmunka során gyűjtött anyag részletesebb esetelemzések készítésére, illetve tartalmi és narratív elemzésekre egyaránt alkalmas legyen. Célunk volt az is, hogy a későbbiek folyamán ennek az anyagnak az alapján kidolgozzuk a térségi fiatal gazdák tevékenységére, attitűdjeire, illetve narratíváira vonatkozó ideáltípusokat. Ezért az adatfelvétel során arra törekedtünk, hogy többféle tevékenységi körben, többféle innovatív gyakorlatról szerezzünk információkat. Fontos szempontnak tartottuk – a PAHRU tevékenységéhez kapcsolódóan – a publikációs lehetőség kihasználását, abból a megfontolásból, hogy az innovatív gyakorlatok térségi prezentációjával indirekt módon hozzájárulhatunk a térségi agrárinnovációs folyamat erősítéséhez.

Az adatgyűjtési munkához kapcsolódóan jeleznünk kell azt, hogy a vizsgált térségben az innovatív gazdálkodást folytató fiatal gazdák száma ma még nagyon kevés, különösen ha ezt a csoportot az önfenntartó családi gazdálkodások számához viszonyítjuk. A „fiatal gazda" kategória ennél sokkal több gazdálkodót takar, ez azonban csak statisztikai kategória, hiszen a földalapú támogatást igénylők statisztikai kimutatásai a „fiatal gazda" kategóriába sorolnak minden 40 év alatti regisztrált gazdálkodót, függetlenül attól, hogy a térségre jellemző tradicionális háztartási gazdálkodást folytatja-e vagy innovatív tevékenységet folytat. Az innovatív gazdálkodást folytatók beazonosítása ennek ellenére nem nehéz, mert az ebbe a csoportba sorolhatók tevékenysége több tekintetben markánsan eltér közvetlen

környezetük gazdálkodási gyakorlatától, s ők maguk is explicit módon megfogalmazzák ezt a különállást. Szakmai elemzésünk nem általában a fiatal gazdákra terjedt ki, hanem közülük csupán azokra, akik innovatív tevékenységbe fogtak.

Az interjús adatfelvétel során beszélgetésre törekedtünk, és nem csupán „kikérdező" jellegű adatfelvételre. Fontosnak tartottuk, hogy sor kerüljön a vélemények megfogalmazására, példák, esetek, események bemutatására is.

Az adatgyűjtési munka fontosabb témakörei:

- Az indulás körülményei
- Előzetes gazdálkodási tapasztalatok
- Az innovatív kezdeményezéshez szükséges szakmai tudás szerzése
- A közvetlen környezethez való viszony
- Hálózati kapcsolatok
- A saját tevékenység pozícionálása
- Támogatási formák igénybevétele
- Mit tart az interjúalany fontos problémának
- Továbblépési szcenáriók
- Véleménye a térségi helyzetről: a fiatal agrárvállalkozók helyzete, lehetőségei a székelyföldi térségben
    - Miért tartja fontosnak ebben a térségben, vagy saját maga szempontjából az agrárágazattal való foglalkozást? (pl. az agráriumnak fontos szerepe van az élelmiszer termelésben, csak megélhetési célokból, tovább kell vinni a hagyományt stb.)
    - Mi a véleménye arról, hogy a térségben sok a meg nem művelt terület (előnyös, nem előnyös, pazarlás, nem lehet másként stb.)?
    - Mi a véleménye a termelési technológiák fejlesztéséről? Gépek, műtrágya, génmódosítás (mennyire kell modernizálni, példák, vagy miért nem kell…).
    - Mi a véleménye a kisebb gazdaságok és az üzemszerű nagyobb gazdaságok szerepéről?
    - A külső támogatások és a helyi erőforrások értékelése.

3.2. A térségi fiatal gazdák tevékenységének általános jellemzői

Jelenlegi áttekintő jellegű tanulmányunkban az elemzési munka fontosabb észrevételeit mutatjuk be röviden. A gyűjtött anyag többféle részelemzésre kínál lehetőséget, ezeket a következőkben külön szaktanulmányokban kívánjuk elvégezni.

3.2.1. Az innovatív kezdeményezések sokfélesége

Elsőként említhető megfigyelés **az innovatív kezdeményezések tartalmi és formai sokféleségé**vel kapcsolatos. Annak ellenére, hogy a gazdálkodást folytató családi háztartások számához viszonyítva az innovatív kezdeményezést tervező/folytató fiatal gazdák száma egyelőre nagyon kicsi, az innovatív kezdeményezések közelebbi vizsgálata azt mutatja, hogy gyakorlatilag nincsen két egyforma vagy egymáshoz nagyon hasonlító kezdeményezés. Ezek a kezdeményezések egyediek és egyéniek. Az egyediséget az jelzi, hogy különböznek a választott tevékenység tartalmát illetően, az innovatív kezdeményezés okait, ösztönző feltételeit, menetét, céljait és értékelését illetően. Egyéniek ezek a kezdeményezések abban az értelemben, hogy nagyon sok személyes komponenst tartalmaznak.

A helyi vagy térségi modernizációs szerep szemszögéből nézve a sokféleség, a kezdeményezések egyedi és személyes volta előnyt és hátrányt egyaránt jelent. Előnyt jelent az, hogy a közvetlen környezetüktől való erőteljes különbözőség révén nem csak magukra hívják fel a figyelmet, hanem – egyfajta szinekdochés viszony révén – az agráriumhoz kapcsolódó innovációt (még pontosabban az innováció lehetőségét, aktualitását) általánosabb szinten is tematizálják. Az egyediség és a személyes jelleg arra is alkalmas, hogy közvetlen környezetükben kitermeljék és fenntartsák a róluk szóló hétköznapi interpretációkat, és a helyi közösségben változó, gyakran újrafogalmazott narratívákat generáljanak. A domináns helyi gazdálkodási gyakorlat ily módon történő, nem tudatos és nem programszerű folyamatos „provokálása" nem vezet ugyan az innovatív kezdeményezés társadalmi elfogadásához, arra azonban minden kétséget kizáróan alkalmas, hogy lokális léptékben puszta léte révén is folyamatosan megkérdőjelezze az önfenntartó családi gazdálkodási modellhez kapcsolódó tudások, normák, értékek magától értetődését.

A modernizációs hatás szempontjából az egyediség és az erőteljes személyes jelleg hátrányt jelent annyiban, hogy az innovatív kezdeményezések formalizáltsága alacsony szinten marad, a beindított folyamat sérülékeny, a növekedés vagy a fenntarthatóság bizonytalan, a saját tevékenységre irányuló interpretációk változóak, s mindez korlátozza azt, hogy az innovatív kezdeményezések mások számára könnyen követhető példaként, jó gyakorlatként jelenjenek meg.

3.2.2. Egyedi kezdeményezések halmaza

Egyértelműen elmondható, hogy a vizsgált kezdeményezések nem a térségi társadalmi és agrárpraxisból nőttek ki, nem lokális tudásokra, felhalmozott kompetenciákra alapozódnak. A lokalitáson, térségen kívül szerzett tapasztalatok, tudások, információk, illetve a tartósan megőrzött vagy újraépített külső kapcsolatok már eleve innovatív helyzetbe hozzák ezeket a kezdeményezéseket, ugyanakkor el is határolják a helyi társadalmi kontextustól. A térségi biogazdálkodással foglalkozó korábbi programunkban (Biró – Magyar 2015) részletesebben is foglalkoztunk annak bizonyításával, hogy a térségen kívüli tartós kapcsolat – a helyi társadalmi környezet viszonylatában – innovációt generál. Részletesebb vizsgálat keretében célszerű foglalkozni azzal, hogy ezekben a térségi innovatív kezdeményezésekben miben is áll a helyi tartalom, mi az, ami a térségen kívülről származik, és mi az a tartalom, ami az innovatív tevékenység kialakítása és működtetése során az adaptációs folyamat termékeként mint saját tartalom jön létre. Ez a kérdés szakmai szempontból azért is érdekesnek ígérkezik, mert az innovációs tevékenységbe bevont endogén tartalmak többsége tacit tudás vagy tacit tudással feltöltött helyi adottság. A térségen kívülről behozott tudás ezzel szemben explicit tudás, legyen szó más országban látott sikeres példáról, információról, technológiai tudásról, vállalkozásvezetési tudásról, piaci vagy marketing ismeretekről (ilyenek ugyanis a térségi lokális közösségekben társadalomtörténeti okok miatt nincsenek, s tacit tudásformájában végképp hiányoznak). A tudásmenedzsment szakértői szerint (Nonaka – Takeuchi 1995) a tacit tudás és az explicit tudás interakciója kifejezetten alkalmas arra, hogy innovációt generáljon. A vizsgált térségben nem programszerű társadalomfejlesztési modellről van szó, hanem egyedi és egyéni innovációs kísérletek egymástól független halmazáról. Ezekben az egyedi szerveződésekben, innovációs kezdeményezésekben valamilyen szinten a helyi, többnyire tacit tudás és az explicit tudás interakciója is zajlik, az interakció terméke pedig minden kétséget kizáróan társadalmi innováció még akkor is, ha ez egyelőre kismértékű, s ha ennek létrehozása nem kifejezetten célja az érintett szereplőknek. Okkal feltételezhetjük, hogy ha ezeket a végeredményben spontán innováció generálási folyamatokat jobban ismernénk (milyen tacit és explicit tartalmak keverednek és hogyan), akkor hasznos javaslatokat lehetne tenni egy olyan térségi program számára, amelynek célja az innovatív agrárvállalkozások gyarapítása, illetve a különböző tudástípusok találkozásából adódó innovációs tartalmak bővítése .

3.2.3. Miért és hogyan agrárinnovációs csoport

Amint azt az előbbek során már jeleztük, az elemzett kezdeményezések abban az értelemben is innovatívak, hogy túllépnek vagy igyekeznek túllépni a térségi átlagos családi gazdálkodási modellen. Ha megvizsgáljuk az egyes kezdeményezések tartalmát és működési módját, akkor azt mondhatjuk, hogy a térségi vagy a helyi kontextusokhoz viszonyítva ez a csoport nagyon jelentős mértékben innovatív. Ez többek között az alábbiakban mutatkozik meg: az agrártevékenységnek az adott településen vagy a térségben korábban ismeretlen tartalma, a tevékenység jellege, a pályázat és a hitel fontossága, a családi erőforrásokon túllépő méret, a specializálódásra való törekvés, a külső információk és külső kapcsolatok szerepe, a vállalkozói modell elemeinek bevezetése, az értékesítési elképzelések új modelljei, a személyiség és a tevékenység marketingjére irányuló kísérletek stb. A helyi gazdálkodási modelltől és mentalitástól lényegesen eltérő elemek az egyes innovatív kezdeményezésekben nem egyformán jelennek meg, s azt sem mondhatjuk, hogy egy-egy kezdeményezésben fellhető lenne minden innovatív jelleg. Lokális szempontból, a helyi társadalom működése és értelmezési kerete számára azonban nem az innovatív tartalmak sokfélesége vagy rendszerszerűsége a fontos, hanem azok markáns megjelenése. Elegendő egy vagy két újszerű elem megtapasztalása ahhoz, hogy a helyi társadalom a kezdeményezést „idegenként", „szokatlanként" beazonosítsa, s ennek folyományaként a helyi narratívákban az így beazonosított elem idegensége és szokatlansága egy szinekdochés manőverrel, rész-egész alapon az egész tevékenységre és az azt képviselő személyre is kiterjedjen. Ami természetesen együtt jár a távolságtartás kialakulásával. Az innovatív jellegnek és az ennek kapcsán termelődő mentális és magatartásbeli távolságtartásnak természetesen vannak mélyebb, rejtettebb hordozói is. Ezek részben akkor alakulnak ki, ha a helyi társadalom tagjai további részinformációkat szereznek (látnak, tapasztalnak) az innovatív kezdeményezés részleteiről, és azokat átbeszélve újabb és újabb narratívákat alakítanak ki. De hasonló folyamatokat generál az is, ha a szóbanforgó kezdeményezés innovatív tartalmai bővülnek (pl. méretbeli növekedés, médiajelenlét, a kezdeti tevékenység újabbakkal való bővítése stb.), és ezzel gyarapodnak azok a jellemzők, amelyek a helyi modelltől való különbözőség tapasztalását lokális léptékben folyamatosan napirenden tartják. Az innovatív tartalom ebben az értelemben lokális termék is, amely a hozzá kapcsolódó lokális narratívák és magatartások szintjén folyamatosan termelődik.

Nem utolsósorban az innovatív tartalom megragadható a helyi társadalom és az újszerű kezdeményezés viszonylatában az olyan folyamatok szinjén is, mint a tudáshoz való viszonyulás, a megszerzett tudás hasznosítási módja, az információszerzés, a kapcsolatmenedzsment, a saját tevékenységre irányuló reflexió egyéni szintű működtetése, a tevékenység szerkezetének és tartalmának változtatásra irányuló törekvés. Mindezek olyan jellemzők, amelyek alapján a helyi gyakorlat és az egyedi innovatív gyakorlat viszonylatában – heurisztikus céllal – oppozíciópárok képezhetők, s ezek fölhasználhatók az innovációs kezdeményezéseket támogató szakpolitikák megalapozásában is.

3.2.4. Az innovatív kezdeményezések helykeresése

Az elemzett kezdeményezések jellemzően középre pozícionálják magukat a nagyüzemi farmgazdálkodás modellje és az önfenntartó jellegű családi gazdálkodás modellje között. Fontos számukra a tevékenység specializálása, a tudásalapú gazdálkodás, a vállakozói modell szerinti működés, de ezek mellett kiemelten fontosnak tartják a térségi vagy helyi kontextushoz való kötődést. Ilyenek például: a helyi adottságok hasznosítására irányuló törekvés, a működés tekintetében a helyi kontextusba való beágyazódás igénye, a vidék felértékelődéséhez, újjáértékelődéséhez (vidékfejlesztési paradigmaváltás) kapcsolódó elvek fontossága. Ez utóbbiak közül rendszerint kiemelik a következőket, mint a saját tevékenységet megalapozó és irányító értékeket: környezetbarát gazdálkodás, a helyi értékek előtérbe helyezése, az egészséges élelmiszer előállítása és fogyasztása, a kézműves jelleg, a lokális vagy kistérségi identitástartalmak, az endogén tudás hasznosításának igénye, a holisztikus jelleg megőrzése. Ez a típusú középre való pozícionálás egyszerre hordoz elkülönülést a másik két modelltől, illetve a saját tevékenység modellszerű definiálására és megélésére való törekvést is. Nyomatékosan hangsúlyozzák, hogy nem felhalmozni akarnak, nem akarnak gyorsan növekedni, sőt, esetenként növekedni sem, nem törekszenek nagy mennyiségű termelésre, fontosnak tartják, hogy jól érezzék magukat abban, amit csinálnak, nem törekednek az üzleti életbe való gyors formális bekapcsolódásra. A térségre jellemző családi gazdálkodási modelltől való eltérést jelzi az, hogy az agrártevékenységet alaptevékenységként, megélhetési forrásként képzelik el, és nem olyan kiegészítő tevékenységként, amelynek a pénzkiváltás a legfontosabb szerepe.

Ez a beállítódás esetenként ütközik azzal a térségi intézményes támogatási elképzeléssel, amely a termékek szervezett értékesítésében akar segíteni, ennek érde-

kében a termelők számára felvevőpiacot keres, és nincsen megelegédve a termelés volumenével.

További elemzések szükségesek annak eldöntésére, hogy a fenntarthatóságra, a stabilitásra vagy a fokozatos növekedésre való beállítódás mögött mi áll. Ezt az óvatosságot okozhatja maga a tevékenység újszerűsége, a kezdeményezéseket körülvevő sokféle bizonytalanság, a támogató szakpolitikai környezet hiánya, az erre a térségre jóval szélesebb körben is jellemző óvatosság és hasonlók. De az interjúk alapján arra is lehet következtetni, hogy a kis méretekhez és a fokozatos fejlődéshez való ragaszkodás abból a szemléletből is levezethető, amely a ruralitás, illetve a rurális környezetben végzett tevékenységek megváltozott értékéhez és funkciójához, végső soron pedig a vidék fölértékelődése nyomán ebben a térségben is kialakuló új életvezetési modellekhez kapcsolódik.

3.2.5. Az innovatív kezdeményezések társadalmi beágyazottsága

A fiatal gazdák tevékenységének társadalmi beágyazottsága a vizsgált térségben többszintű és ellentmondásos folyamat. Az interjúk anyaga egyértelműen jelzi azt, hogy maguk a kezdeményezők a társadlami elfogadást fontosnak tartják, s azt is, hogy a helyi közösség részéről ez az elfogadás nem problémamentes. Az elfogadási folyamat egyik szintje – ami már az elfogadás ambivalens természetére is utal – az innovatív kezdeményezésre irányuló narratívák és magatartások különbözésében érhető tetten. Az általános megállapítások szintjén jónak minősül az, ha egy fiatal agrárvállakozásba fog, „nem hangyja veszni a földet", „szeret foglalkozni az állatokkal", „itt helyben próbál megélhetést keresni", „itthon marad", „itt helyben vállakozik" stb. Ez az általános jellegű, és tartamában pozitív értékelés rendszerint nyilvánosan hangzik el, egyfajta normatív beszéd, amelyet egyébként a térségi társadalmi nyilvánosság és az intézményes fejlesztéspolitikai diskurzus is hangoztat, megerősít. Ennek a normatív diskurzusnak a fölvállalása azonban nem zárja ki azt, hogy lokális szinten a helyi közösség tagjai az innovatív agrárkezdeményezést különösnek, szokatlannak, vagy akár különcködésnek, a normatív viselkedéstől eltérő szerepépítésnek tartsák, s azt sem, hogy távolságtartó magatartásokat alakítsanak ki vele szemben, beleértve a nyelvi-szimbolikus lefokozás eszköztárának az alkalmazását is. Csak utalásszerűen jelezzük, hogy a vizsgált térségben a beszéd és a magatartások kettőssége, a formális és informális helyzetekben való viselkedés különbözősége (lásd: Bodó 1998) többféle területen, korábban is sikeresen alkal-

mazott magatartásbeli stratégia volt, s ebben az esetben egy korábbról is jól ismert helyzetkezelési eljárás alkalmazásáról van szó.

Az innovatív kezdeményezések társadalmi beágyazódásának másik szintjén szintén találkozhatunk ambivalenciával. A helyi közösségi megítélés és elfogadás vagy elutasítás folyamatában ugyanis külön megítélés alá eshet a vállalkozó tevékenysége és a vállalkozó személye. Mivel a térség lokális közösségeiben a közösségi tudás termelődése ma is tettenérhető, és ebben a folyamatban a helyi közösség minden tagjáról (így az innovatív kezdeményezésbe fogó fiatal gazdáról is) közösségi tudás van forgalomban, a tevékenység megítélését és helyi elfogadásának-elutasításának módját, az innovatív kezdeményezés és a helyi társadalom közti kapcsolat alakulását befolyásolja – kisebb vagy nagyobb mértékben – a szóbanforgó személyről korábban kialakított közösségi tudás tartalma. Lokális léptékben nincsen az induláshoz tiszta lap a fiatal vállalkozók számára, megítélésüket befolyásolja a róluk, felmenő családtagjairól való közösségi tudás. Ebben a kontextusban rendszerint nem kap pozitív megítélést az, ha olyan tevékenységbe fognak, ami lényegesen eltér a család korábbi tevékenységétől vagy a helyi közösség megszokott gyakorlatától.

A beágyazottság társadalmi feltételeinek és gyakorlatának megismerése sokkal nagyobb mintán végzett kutatást igényel. Az azonban már az eddig elemzett interjúanyag birtokában is látszik, hogy a külső tudás – helyi (tacit) tudás közti interakció az innovatív vállalkozás keretein belül marad, a vállakozás és a helyi közösség között nem alakul ki ilyen folyamat. Bár az egyes kezdeményezések jelentős innovatív tartalmat hordoznak, ennek helyi társadalmi beilleszkedése hiányzik vagy alacsony fokú.

3.2.6. A tevékenység formalizáltságnak alacsony szintje

Részben a helykeresésnek, részben pedig a fentiekben jelzett köztes modell újszerűségének tudható be, hogy a fiatal gazdák tevékenysége csak kismértékben formalizált. Ezeknek a tényezőknek a hatása azzal kapcsolatos, hogy ezek az innovatív vállalkozások nem régen indultak, többségükben oly módon alakultak ki és oly módon működnek, hogy arra a közvetlen környezetben nem nagyon van követhető modell. Vélhetően ennek tudható be, hogy maguk a kezdeményezők nem igyekeznek minél gyorsabban intézményesíteni a kialakított tevékenységet. Azzal érvelnek a képlékeny szervezeti állapot fenntartása mellett, hogy „még nem döntöttem el véglegesen, hogy milyen irányban fejlesszem”, „egyelőre ki kell próbálnom magamat is, a lehetőségeket is”, „ahogy alakulnak a dolgok, aszerint fogok

dönteni". A formalizáltság, a magasabb fokú intézményesülés elhalasztását jelzi többek között az, hogy:

- A fiatal gazdák kisebb léptékben kezdik a gazdálkodást, s teszik ezt abban az esetben is, ha már induláskor lehetőségük lett volna nagyobb léptékben indulni.
- A kezdeti kisebb méretet sok esetben akkor is megtartják, amikor már lehetőségük lenne a növekedésre.
- A növekedéshez csak ritkán vesznek igénybe hitelforrásokat, sőt, a pályázati lehetőségekkel is csak visszafogottan élnek. Ezzel tulajdonképpen csökkentik azoknak a kényszerítő tényezőknek a hatását, amelyek a tevékenységet a magasabb fokú formalizáltság fele terelik.
- A vállalkozói tevékenység egyes szegmenseit alkalmazzák (a tevékenység hivatalos regisztrációja, könyvelés, üzleti terv készítése, forrásbevonási képességek kialakítása, a településen kívüli értékesítési gyakorlat stb.), más szegmenseket azonban (pl. piackeresés, imázsépítés, térségi hálózati kapcsolatok építése stb.) az első időszakban tudatosan mellőznek, arra hivatkozva, hogy majd amikor jobban megy a tevékenység, akkor ezzel is foglalkoznak.
- A tevékenység szervezésében tudatosan nagy mozgásteret adnak a személyes szerepvállalásnak. A menetrendek kialakításában, kivitelezésében, felügyeletében és értékelésében a közvetlen személyes jelenlét és személyes munkavégzés nagyobb szerepet kap, mint a normák, működési szabályok, elvek, módszertanok, előírások.

Ez a gyakorlat a fiatal gazdák tevékenységét egyfelől átláthatóvá, rugalmassá és hitelessé teszi, másfelől azonban ez a hangsúlyozottan erős személyesség (még pontosabban: személyfüggőség) korlátja lehet a vállalkozás növekedésének, a kapcsolatépítésnek, s nem utolsósorban a másokkal való együttműködési keretek kialakításának is. Az elemzett interjúk anyagai alapján azt állíthatjuk, hogy a fiatal gazdák körében a személyességnek nagyobb súlya, értéke van, mint a formalizáltságnak. Ennek a helyzetnek sokféle fejlesztéspolitikai következménye van, s attól függően, hogy ezekre az innovatív kezdeményezőkre vállalkozóként tekintünk-e vagy a helyi fejlesztés és a társadalmi innováció prominens szereplőre, más és más szakmai feladatok adódnak. Programunkban ez utóbbi szempontot helyeztük előtérbe, s ennek függvényében a személyesség magas fokú jelenlétét értéknek, fejlesztéspolitikai potencialitásnak tekintjük. A térségi agrárinnovációs kezdeményezések magas személyes tartalma olyan adottságként is kezelhető, amely jelentős

mértékben hasznosítható a településléptékű fejlesztésben, imázsépítésben, marketingben, identitás erősítésben. Erre ma a térségben kevés példa van, elsősorban azért, mert a fiatal gazdák lokális társadalmi beágyazottsága alacsony mértékű.

3.2.7. Az agrárinnovációs kísérletek holisztikus jellege

A vizsgált kezdeményezések mindenikére jellemző – kisebb vagy nagyobb mértékben – a tevékenység olyan típusú komplexitása, amit a „holisztikus" jelzővel érzékeltethetünk a legjobban. Erre jó példát jelent az, hogy a gazdálkodási gyakorlatban többféle technológia, többféle tudás él egymás mellett, a tevékenység minden mozzanatában nagy szerepet kap a vállalkozó személye, egyéniségének egyik vagy másik jellemzője. A személy „uralkodik" az egész folyamaton, és nem ő igazodik a tevékenység formalizált rendjéhez, igyekszik mindenhol, mindenben úgymond „benne lenni", a gazdasági tevékenység és a személyes identitás latens, illetve manifeszt komponensei átfedik vagy kiegészítik egymást. Az innovatív kezdeményezésekben megmutatkozó ilyen típusú holisztikus jelleg minden bizonnyal abból is táplálkozik, hogy az élelmiszerbiztonság, a környezetvédelem, a biogazdálkodás elvei és módszerei egyaránt teret adnak a korszerű szakmai tudásnak és technológiai megoldásoknak, illetve a kézműves technológiáknak. De legalább ilyen fontos lehet a térségi önfenntartó családi gazdálkodásra jellemző holizmus valamiféle latens továbbélése, amely a maga során hasonló attitűdökre, magatartási modellekre alapozódott (és alapozódik ma is). Ez azért is figyelemre méltó jelenség, mert az innovatív kísérletek egyébként tudatosan és határozottan elkülönítik magukat a térségre jellemző önfenntartó családi gazdálkodási modelltől. Ez az elkülönülés explicit módon jelenik meg olyan témákban, mint a technológiák alkalmazása, a tevékenységről való tudás és ahhoz kapcsolódó értékelések, a külső környezethez való viszonyulás, a tevékenység menedzselésével kapcsolatos gyakorlat és hasonlók. Mindezek mellett – és ezek ellenére – a személyiségnek a gazdálkodási folyamatban való szerepét illetően, illetve ezen szerep működtetési módozatait illetően sok hasonlóságot lehet kimutatni.

Mindez arra utal, hogy a holisztikus jelleg központi szerepe kétféle forrásból táplálkozhat. Az egyik tudatos választás eredménye: a vidékfejlesztési paradigmaváltás hatása, ezen belül a kézműves jelleg szerepe stb. A másik forrás: a tacit jellegű helyi tudás indirekt módon érvényesülő hatása. Ez utóbbi azt jelenti, hogy az innovatív kezdeményezésekben is jelentős részben ismétlődik – nem tudatos módon – a hagyományos gazdálkodási modell abban a tekintetben, hogy alap-

vetően fontos az átláthatóság, a tevékenység személyre szabottsága, a „gazdálkodó uralkodik a folyamaton és nem a folyamat a gazdálkodón" modell, a „folyamatos benne levés" és azonosulás. Célszerű lenne közelebbről megvizsgálni azt, hogy a holisztikus modellt kialakító kétféle hatás közül melyik érvényesül valójában, s van-e példa arra, hogy a kétféle hatás erősíti egymást. A „tradicionális" holisztikus modell továbbélése vélhetően behatárolja az innovációk további térnyerését, a vállalkozás növekedését vagy formalizálódását, míg a holisztikus modell programszerű vállalása növeli a képzési, szaktanácsadási, együttműködési esélyeket, és nagyobb mozgásteret ad a támogató jellegű szakpolitikáknak.

A terepmunka tapasztalatai alapján azt látjuk, hogy a fiatal gazdák tevékenysége különbözik abban a tekintetben, hogy mi mozgatja, termeli a tevékenységükben megmutatkozó holisztikus jelleget. Az egyik típus esetében a holisztikus jelleg külső hatás, az agrártevékenység szemléleti, tartalmi, szervezési újszerűségének a következménye.

A másik típus esetében a holisztikus jelleg implicit vagy valamennyire tudatos módon a tradicionális gazdálkodási modellből következik. Ez nem kell feltétlenül családi agrártapasztalatot jelentsen, mert ez a holisztikus modell a nem agrárjellegű háztartások nagy részének működésében is jelen van. Az első csoport innovatívabb, nyitottabb, rugalmasabb. A második csoportra az jellemző, hogy nem annyira a tevékenység szemléletében és tartalmában újszerű, inkább az agrártevékenység megszervezésének módjában tér el a térségre jellemző önfenntartó családi gazdálkodási modelltől. Mindez arra utal, hogy a fiatal gazdák számának várható gyarapodásával együtt fog járni különböző gazdálkodási típusok, modellek megjelenése, s ezekhez várhatóan különböző támogatási gyakorlatokat és fejlesztéspolitikai elképzeléseket kell majd rendelni.

A holisztikus jelleg megtartásához vagy megerősítéséhez fontos lehet az agrárinnovációs tevékenység által hordozott társadalmi szerep pozícionálása (a termelési folyamat megmutatása, fogyasztási szerep, munkaerőpiaci szerep, beépülés a téralapú branding-be, a tevékenység értékként való elfogadtatása az adott lakossági körben), az agrárinnovációs szerepnek a lokális és/vagy regionális identitáskomponensekhez való kapcsolódása, a hálózatosodás valós formáinak támogatása (egymás megismerése, gyakorlatok és tudások megosztása, kockázatvállalási modellek kialakulása), az anyagi jellegű támogatások mellett a szakmai szolgáltatások erősítése. A fentiekben jelzett két típus esetében ezek a fejlesztéspolitikai és támogatási feladatok másként és másként kezelendők.

* * *

A kutatás során összegyűjtött empirikus anyag lehetőséget kínál olyan mélyebb elemzésekre is, amelyek az agrárinnovációval kapcsolatos attitűdöket tárják fel, illetve a narratívák elemzése ideáltípusok beazonosítására nyújt lehetőséget. Ezekre az elemzésekre a következő időszakban kívánunk sort keríteni. A fiatal gazdák agrárinnovációs tevékenységét meghatározó társadalmi környezet bemutatásával, valamint az innovatív tevékenységek jellemzésével az volt a célunk, hogy felhívjuk a figyelmet arra a térségi társadalmi innovációs szerepre és potencialitásra, amelyet a vizsgált térségben ez a csoport képvisel.

4. Újabb értelmezési szempontok

Szakpolitikai vitát lehet kezdeményezni és folytatni arról, hogy a tág értelemben felfogott agráriumnak a székelyföldi térség modernizációjában milyen és mekkora szerepe lehet. A PAHRU által kezdeményezett elemzéssorozat szakmai anyagaiban amellett érveltünk, hogy az agrártevékenységet, és természetesen az ehhez kapcsolódó fejlesztéspolitikai gyakorlatot, a „tág értelemben felfogott agrárium" mentén célszerű értelmezni és kezelni, ami a hagyományos értelemben vett agrártevékenységet összekapcsolja olyan más társadalmi szegmensekkel, mint a vidékiség fölértékelődése, az identitás-struktúrák erősítése, a munkahelyteremtés és hasonlók. Mindez tulajdonképpen a „new rural paradigm" szemléletének és módszertanának előtérbe hozását jelenti, amely részben szlogenszerűen, részben pedig a mindennapi agrárinnovációs kísérletekben már ebben a térségben is megjelent. Az új vidékfejlesztési paradigma az agrártevékenységet, még pontosabban az innovatív jellegű agrártevékenységet átpozícionálja, vidéki térségben fontos társadalmi modernizációs tényezővé teszi.

Kutatásunk egyik fontosnak tartott következtetése az, hogy amennyiben tudomásul vesszük az agrárinnovációnak a térségi modernizációs szerepét (a Székelyföld vonatkozásában mint modernizációs lehetőségét), akkor a fiatal gazdák témakör számára is **új értelmezési keretet kell kialakítani**. Az eddigi ösztönzési és támogatási gyakorlat elemeinek megtartása mellett szükség van olyan új szempontok figyelembe vételére és – második lépésben – térségi adaptációjára, amelyek révén reálisan meg lehet határozni ennek az innovációs folyamatnak a térségi pozícióját és működésének valós társadalmi feltételrendszerét. Másként kell „látnunk" a fiatal gazdák tevékenysége által megtestesített agrárinnovációs folyamatot ahhoz,

hogy ki lehessen dolgozni az ezt a folyamatot tényleges támogatni tudó térségi szakpolitikát és cselekvési programokat. Olyan innovációs folyamatról van szó, amelyet többféle térségi endogén tényező fékez, s amelyek lebontását önmagában sem a fiatal gazdák gyakorlata, sem pedig az erre a folyamatra irányuló erős pozitív tematizáció és anyagi jellegű támogatási gyakorlat nem tudja megoldani. Ez az új értelmezési keret új fogalmak megismerését és – a gyakran előforduló szlogenszerű használat helyett – térségi bevezetését, térségi viszonyokhoz való adaptációját igényli.

A fiatal gazdák csoportjának számottevő mértékű térségi megjelenése, az ehhez a csoporthoz tartozók működési módja szükségessé tesz olyan elemzéseket, amelyek túlmutatnak a szűk értelemben vett gazdálkodási és vállalkozói gyakorlat vizsgálatán, s amelyek információkat kínálhatnak ennek a csoportnak a tényleges vidékfejlesztési szerepéről. A következőkben három megközelítésmódot mutatunk be röviden (poszt-produktivizmus, script elemzés, tudásinterakció), jelezve a térségi agrárinnovációs folyamatok értelmezésében és szakpolitikai támogatásában szükségesnek mutatkozó paradigmaváltás lehetőségeit.

4.1. A poszt-produktivizmus szempontjai

A vizsgált térségben zajló vidékfejlesztési folyamatok több összetevője utal arra, hogy a ”new rural paradigm” (OECD 2006) jellemzői fokozatosan előtérbe kerülnek. Ennek jele az, hogy növekszik a falvak multifunkcionális jellege, az agrártevékenységben is növekvő mértékben jelennek meg a multifunkcionalitásra utaló jelek. A településeken az agrártermelés mellett megjelenik a rendezvényszervezés, a turizmus, növekednek a lokális identitást erősítését célzó törekvések, a nem agrárjellegű vállalkozások, a külső forrásbevonásra alapozó fejlesztések mellett fokozatosan egyre nagyobb szerepet kapnak a bottom-up típusú helyi kezdeményezések és az endogén erőforrások bevonása iránti igény. A rurális terek funkcióváltását, az agrártevékenység monopóliumának csökkenését, a multifunkcionalitás előtérbe kerülését a szakirodalom már jó ideje jelzi (van der Ploeg et al. 2000, Woods 2007, 2011), mint ahogy a vidéki táj funkcióváltását is a rekreáció és fogyasztás irányába (Lundmark 2006, Mather et al.2006). Bár a vizsgált térségben az ilyen folyamatok empirikus elemzése még várat magára, a lokális folyamatok, fejlesztési programok és események médiabeli prezentációjának nagy száma egyértelműen jelzi, hogy a rurális térség funkcióváltása elindult.

Ebben a kontextusban hasznosnak ígérkezik az olyan megközelítés, amely az ún. poszt-produktivista diszkurzus, illetve az ezzel többé-kevésbé összefüggő térségi agrárgazdálkodási gyakorlat jellemzőit veszi számba. A poszt-produktivizmus (post-productivism), mint szemlélet és egyfajta fejlesztéspolitikai, közpolitikai beszédmód, az 1990-es évek elejétől vált szélesebb körben elfogadottá (Almstedt et al 2014. 298), és elsősorban az agrártermelés gyakorlatában történt változási folyamatra reflektál. A poszt-produktivizmust megelőző szemlélet és diskurzus („produktivizmus") az agrártevékenységet és a vidéket elsősorban az élelmiszertermeléssel (az intenzív gazdálkodás modellje) kapcsolta össze. A poszt-produktivizmus szemlélete és diskurzusa ezzel szemben egyre nagyobb teret adott a környezetvédelemnek, a tájgazdálkodásnak, a fenntarthatóság szempontjainak, a táj és ember kapcsolatának, illetve a rurális térség nem agrárjellegű hasznosításának. Amint azt Almstedt és szerzőtársai is kiemelik (2014. 298), a fenti szemléleti fordulatot elemző kutatók kezdetben elsősorban az agrárium terén zajló fordulatra figyeltek, de nyilván sokkal szélesebb léptékű, a rurális életvezetés sokkal több szintjét érintő változásról van szó. Elegendő talán ha azt jelezzük, hogy ennek a fordulatnak a következményeként hangsúlyosan előtérbe került a lokális identitás építésének témaköre, a helymarketing fontossága, az egyéni életvezetés holisztikus jellegének visszaállítására irányuló törekvések, az erdőgazdálkodás és a környezetgazdálkodás szerepe, a társadalmi részvétel kérdésköre és hasonlók.

Témánk szempontjából mindez azért fontos, mert számítani lehet arra, hogy az agrárinnovációt hordozó gazdálkodók fölvállalhatják (nyilván változó módon és változó mértékben) a poszt-produktivizmus szemléletét és diskurzusát. S ehhez kapcsoltan tényleges gyakorlatuk is – szintén változó mértékben – poszt-produktív jellegűvé válhat. Bár a szemlélet, illetve a diskurzus fölvállalása és a tényleges poszt-produktiv gazdálkodási gyakorlat között nem feltétlenül van teljes átfedés, érdemes megvizsgálnia azt, hogy a fiatal gazdák diskurzusában és/vagy gyakorlatában milyen mértékig és milyen módon jelentkezik a fentiekben bemutatott fordulat. Számítani lehet arra is, hogy a diskurzus nem mindig társul olyan gyakorlattal, amilyen a szövegek megfogalmazója hirdet. Korábbi elemzésünkben már jeleztük (Biró 2008), hogy a vizsgált térségben esetenként nagy az eltérés a diszkurzív szint és a praxis között, s ez azzal is összefüggésbe hozható, hogy a szóbanforgó vidéki térségben sok innováció csak a narratív formák (szlogenek, jelszavak, igények és lehetőségek hangoztatása, pilot jellegű kísérletek túlzott mediatizálása, divatos fejlesztéspolitikai szlogenek ismétlése stb.) szintjén működik. Járható utat

kínál többek között Wilson és szerzőtársa elemzése (Wilson–Rigg 2003, idézi Almstedt etal 2014.3000), akik a poszt-produktivizmus hat indikátorát alkalmazták, ezek egy része a székelyföldi fiatal gazdák esetében is alkalmazható. A fiatal gazdák esetében az innovatív tartalmat az adja, hogy gazdálkodási gyakorlatuk teljesen más – nyilván a poszt-produktív összetevők jelenlététől és szerepétől függően –, mint a térségi üzemszerű gazdálkodást folytató vállalkozók gazdálkodása. De lényegesen különbözik attól a térségre általánosan jellemző családi léptékű, önfenntartó tradicionális gazdálkodási gyakorlattól is, amely – adottságai és lehetőségei ellenére – a poszt-produktív gyakorlat felé egyáltalán nem mozdul el.

A témára való figyelést ösztönözheti, hogy ez a szemléleti és gyakorlati fordulat ma már az Európai Unió vidékfejlesztési politikájában is megjelenik, s a fordulat kiterjesztését támogatási programok biztosítják (pl. nem kifejezetten csak agrárjellegű helyi vállalkozások támogatása, a rurális agrárvállalkozások támogatása a vizsgált térség LEADER programjaiban is megjelenik).

4.2. Script-ek termelődése a globális és a lokális határán

Újszerű és sok szakmai eredményt kínáló megközelítést jelenthet a fiatal gazdák működésének elemzésében a Vanclay által alkalmazott script elmélet (Vanclay – Enticott 2011). Ez a megközelítés arra összpontosít, hogy a rurális világ aktorainak magatartásai egyre nagyobb mértékben a saját világ és a globális világ érintkezésének kontextusában termelődnek. Ezeken az érintkezési felületeken az aktorok különböző magatartási modelleket, forgatókönyveket alakítanak ki, és ezek beazonosítása, elemzése vihet közelebb a rurális világ megértéséhez. A térségi fiatal gazdák – hasonlóan a korábbi tanulmányban elemzett biogazdálkodókhoz (Biró 2014) – tevékenységük megtervezéséhez, elindításához vagy működtetéséhez is elsősorban térségen kívüli információkra vagy ösztönzőkre támaszkodnak, ezek hatására gazdálkodnak másként, mint az önfenntartó gazdálkodást folytató családok vagy a nagyüzemi gazdálkodás modelljét követő agrár nagyvállalkozók. A saját rurális környezeten kívüli világgal való alkalmi vagy tartós, választott vagy kényszerű kapcsolat egyfajta „határon állási" szituációt termelt ki a fiatal gazdák számára (saját rurális környezet – ezen kívüli környezet), és ez minden bizonnyal – a két világnak való megfelelési igyekezet okán is – scriptek kialakulását/kialakítását vonja maga után. Az így kialakult magatartási modellek standardizálódnak, adaptív vagy merev formái alakulnak ki. A mai fejlesztéspolitikai szemlélet, illetve elemző

gyakorlat a térségben tapasztalható magatartásmodelleket rendszerint a lokális társadalmi szerkezetből, az úgynevezett „hagyományokból" vezeti le, illetve más esetekben az egyéni képzettségi szintből és tanulási attitűdökből. A globális és a lokális érintkezési határán termelődő script-elemzés lényeges továbblépési lehetőséget kínál a kurrens magatartási modellek megértéséhez, valamint az azok alakítását célzó ismeretterjesztési, képzési programok megtervezéséhez.

4.3. Tudásinterakció rurális környezetben

A térségi fejlesztéspolitikai és közéleti diskurzusban, a térségi és lokális fejlesztési stratégiákban egyaránt megjelenik az az elvárás, hogy rurális térségben növelni kell a vállalkozások számát. Ez az elvárás nem csupán az agrárjellegű vállalkozásokra vonatkozik, és olyan tartalmi elemekkel indokolják ennek az igénynek a szükségességét, mint a helyi foglalkoztatás növelése, a helyi adóbevételek növelése. Ez az elképzelés a vállalkozások és a térbeliség kapcsolatának arra a korábbi modelljére alapozódik, amely szerint a falu a vállalkozások számára olcsóbb telephelyet kínálhat mint a város, és a vállalkozások számára több szempontból is előnyt jelent, ha a termelést közelebb viszik a fölhasználható erőforrásokhoz, a munkaerőhöz stb. Ezek a szempontok az agrárjellegű vállalkozások esetében még nyilvánvalóbbak, hiszen a nyersanyag termelését, a feldolgozást, a feldolgozási technológiát és a munkaerőt egy helyre lehet koncentrálni. Ez a szemlélet a vállalkozásoknak az adott térségre irányuló innovatív és tudástermelő szerepét a szóbanforgó vállalkozások hatékony működtetésének keretében értelmezi (új termelési és feldolgozási technológiák bevezetése, alkalmazottak képzése és hasonlók). Ezért a vidéki térségre vagy településre gyakorolt hatás elsősorban gazdasági-anyagi természetű.

Az új vidékfejlesztési paradigma mentén szerveződő, működő innovatív agrárvállalkozások esetében a térségre gyakorolt hatás ettől lényegesen különbözhet. A helyi fejlesztéssel foglalkozó szakirodalom ma már egyre több alkalommal és többféle megközelítésben foglalkozik az innovatív agrárvállalkozások és rurális környezetük kapcsolatával, különösen azzal a tudásmenedzsment szereppel, amelyet ezek a kezdeményezések be tudnak tölteni, és amely szerep ugyanakkor a szóbanforgó vállalkozások versenyelőnyét is növelheti (lásd ezzel kapcsolatban Francesca Cabbidu és Daniela Pettiano áttekintő tanulmányait (Cabbidu–Pettinao 2012). Ezek a megközelítések a vidéki térségi vállalkozások működését már nem csupán, és nem elsődlegesen a profit szemszögéből közelítik meg. Azt is hangsúlyozzák,

hogy a vidéki helyek fölértékelődése, az innovatív kezdeményezések és a vidéki térség kapcsolatának megváltozása előtérbe hozza a vállalkozásoknak azt a funkcióját, hogy tudást abszorbeáljanak, ezt a tudást a környezetükben terjesszék, és a belső, illetve a külső erőforrások összekapcsolásával ezt a tudást kreatív módon hasznosítsák (Cabbidu–Pettiano 2012. 1298). Ez az a pont, ahol az innovatív vállalkozás nem csupán kihasználja (illetve fölhasználja a maga számára) a vidék előnyeit, hanem strukturálisan és funkcionálisan összekapcsolódhat az adott vidéki térséggel vagy lokalitással, annak erőforrás készletével és tudásszerkezetével. Az összekapcsolódás lényege olyan strukturális és funkcionális kölcsönösség kialakulása, amely növeli a vállalkozás versenyképességét, de ugyanakkor lényeges, strukturális jellegű változást generál az adott vidéki környezetben is.

Az innovatív agrárvállalkozás és a társadalmi környezet közti kapcsolat minősége és társadalomalakító ereje elsősorban nem mennyiségi-gazdasági tényezőktől függ (a vállalkozás nagysága, a termelés mennyisége, az alkalmazottak száma, az alkalmazottak jövedelme stb.), hanem sokkal inkább a belső és a külső tudás közti interakció tartalmától, menetétől. Ez az elképzelés arra a ma már széles körben idézett tudásspirál elképzelésre támaszkodik (Nonaka–Takeuchi 1995), amely a tacit tudás és explicit tudás interakcióját az innováció fontos forrásaként kezeli.

A fentiekben bemutatott megközelítés előtérbe hozza a vizsgált térségben működő vagy most induló agrárinnovációs kezdeményezések potenciális innovációs szerepét. Ezek a vállalkozások méretüket, gazdasági forgalmukat, alkalmazottaik számát illetően nagyon kicsik, sok esetben csak családi méretű kezdeményezések. Innovatív tartalmuk azonban a közvetlen társadalmi környezethez viszonyítva nagyon jelentős mértékű. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy – szintén a közvetlen környezethez viszonyítva – jelentős mértékű tudást hoznak be a külső környezetből. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy szerveződésük és működésük során jelentős mértékben támaszkodnak a helyi tudásra, amelynek nagyobb része tacit jellegű tudás. A külső és belső tudás interakciójához tehát adottak a kiinduló feltételek. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy az interakció nem indul be, az innovatív tudás diszperziója nem alakul ki, a külső (explicit) és a helyi (többnyire tacit) tudás találkozása nem termel társadalmi léptékben innovációt. Mindez azt jelenti, hogy az innovatív kezdeményezések innovatív tartalma az adott kezdeményezések keretein belül marad, az ilyen agrárvállalkozások társadalmi innovációs szerepe egyelőre csak potencialitásként van jelen. Ezt a térségi szereplők is érzékelik. Az innovatív kezdeményezést folytatók szerint a helyi környezet nem befogadó

jellegű, elzárkózik az innovációtól, nem akar tanulni, a régi modellekhez ragaszkodik. Ugyanezeket a téziseket ismétlik a fejlesztéspolitika szakmai szereplői (fejlesztő szakemberek, elemzők, oktatók, tanácsadók), valamint a fejlesztéspolitikai diskurzus hivatalos képviselői is (intézményvezetők, forráskezelő szervezetek vezetői). A helyi társadalom körében kevésbé kidolgozott véleményekkel találkozunk, ezek elsősorban arra vonatkoznak, hogy az innovatív kezdeményezések szokatlanok, különlegesek („bolondériák"). Ezek a vélemények, de még inkább az innovatív kezdeményezésekhez való viszonyt hordozó magatartások – a kíváncsiság és érdeklődés mellett – távolságtartó és/vagy elutasító jellegűek. Ezen a ponton jeleznünk kell azt is, hogy az innovatív kezdeményezések elfogadtatásával és elfogadásával kapcsolatos problémák magyarázata a vizsgált térségben nagyon leegyszerűsítő és oppozíció jellegű. Ennek tartalma az, hogy az innovatív kezdeményezők megtették a magukét, behozták az új modellt, ők ennél többet nem tehetnek, a befogadó közeg meg passzív, nem akar tanulni, nem akar változni, és ezzel kapcsolatban rövidtávon nincsen megoldás.

Ebben a helyzetben kétféle feladat körvonalazódik. Az egyik nyilvánvalóan az elemzés. Egyelőre kevés ismeret van arról, hogy az agrárinnováció szereplői milyen jellegű és milyen mennyiségű új tudást hoztak be a térségbe (településekbe), és ez milyen mértékben járul hozzá tevékenységük fenntartásához. Még kevesebbet tudunk arról, hogy az innovatív agrárszereplők a helyi tudásra hol, miben, milyen mértékben támaszkodnak, és ez milyen szerepet tölt be vállalkozásaik működtetésében. Ezek az ismeretek szükségesek – akár esettanulmányok formájában is – ahhoz, hogy a tudásspirál elindulásának kiinduló feltételeivel tisztában legyünk. És nem utolsósorban szükség van a fentiekben jelzett vélemények, magatartások elemzésére, hiszen itt elsősorban nem egyéni vélemények sorozatáról van szó, hanem azokról a térségre jellemző stabil magatartási modellekről, amelyek ezeket a narratívákat nap mint nap generálják.

A másik lehetséges feladat annak a szakirodalmi véleménynek a megfontolása, amely a tudásspirál megszerveződését az innovatív kezdeményezések hálózattá, klaszterré formálódásához, az innovatív aktorok innovatív rendszerré való szerveződéséhez köti (lásd ezzel kapcsolatban: Cowan 2004, Powell and Grodal 2005, idézi Cabbidu – Pettiano 1301). Ezek a megközelítések azt hangsúlyozzák, hogy alapvetően a hálózatok képesek a flexibilitás, a kreativitás és nyitottság fenntartására, s bár az egyéni aktorok innovációs szerepe fontos tényező, az igazán fontos komponens a klaszterek abszorpciós és hasznosítási kapacitása lehet (Giuliani

2005). A vizsgált térség szemszögéből nézve ez azt jelenti, hogy az innovatív kezdeményezések innovációs tartalma idővel csökkenhet, ha a hálózati szerveződés elmarad, és az egyes kezdeményezések hosszabb távon is csak úgynevezett innovációs pontként működnek. Másfelől pedig ez a megközelítés felhívja a figyelmet arra, hogy nem elegendő az innovatív szereplők hálózati vagy klaszter kereteinek jogi-szervezeti kialakítása. Ha az innovatív aktorok összekapcsolódása formális marad – vagy amiként a vizsgált térségben tapasztalhatjuk, legfeljebb az értékesítési érdekképviselet igényéig jut el –, és nem indul be a tudásspirál működtetése, akkor ez nem csupán az innovatív kezdeményezések térségi szerepét korlátozza, hanem maguknak az innovatív szereplőknek a versenyképessé válását is.

* * *

A fentiekben csupán jelzésszerűen mutatunk be néhány olyan megközelítési módot, amelyek alkalmazása hozzájárulhat az innovatív fiatal gazdák térségi társadalmi szerepének árnyaltabb, komplexebb értelmezéséhez, és a támogatási gyakorlatok megalapozásához. A rurális térségek poszt-produktivista megközelítése, a globális és a lokális folyamatok érintkezési határán termelődő magatartási forgatókönyvek vizsgálata (script elemzés) és a tudásmenedzsmenet folyamatok rurális keretek közt érvényesíthető modelljeinek értelmezése mellett hasonló módon hasznos lehet a R. Florida által kidolgozott „creativ class" modell rurális környezetben való értelmezése (lád: Herslund 2012), a „borderless village" fogalom köré csoportosítható szempontok figyelembevétele és ennek kapcsán a lokális identitás térségi rehabilitációs folyamatához kapcsolódó szemlélet újraértékelése, a tudásmenedzsment folyamatok rurális keretek közt érvényesíthető modelljeinek értelmezése, az innovációs folyamatok társadalmi beágyazottságával kapcsolatos kutatások térségi hasznosítása, a magatartások és narratívák terén beazonosítható ideáltípusok megalkotása, a fejlesztés tartós és változó (újratermelődő) endogén korlátainak programszerű elemzése, a narratívák fejlesztéspolitikai szerepének megismerése és alkalmazása, az intézményesített társadalmi szerepek és az azokra jelentős befolyást gyakorló személyes identitások interakciójának vizsgálata, a helymarketing térségi feltételeinek újragondolása és a „new rural paradigm" további, ma előtérbe kerülő szempontjai. Ezeknek a megközelítési módoknak mindegyike olyan részletesebb bemutatásra és térségi kidolgozásra vár (adatgyűjtés, esetelemzések készítése, résztémákat elemző kutatások), amely a maga során támogathatja a térségi agrárinnovációs folyamatok – és ezen belül a fiatal gazdák által képviselt társadalmi innovációs potenciál – komplexebb, árnyaltabb újradefiniálását és megalapozottabb szakpolitikai kezelését.

5. Összefoglaló

A terepmunkára és interjúkra alapozó kutatásunk eredményei azt jelzik, hogy az innovatív kezdeményezésekkel foglalkozó fiatal gazdák csoportjának működése a székelyföldi agrárinnovációs folyamat keretén belül fontos társadalmi innovációs potenciált hordoz. Az innovatív kísérletekkel foglalkozó fiatal gazdák tevékenysége, magatartása, érték- és célrendszere több olyan összetevőt is tartalmaz, amelyek a közvetlen környezetükhöz, illetve a térségre jellemző önfenntartó családi gazdálkodási modellhez viszonyítva egyértelműen innovatívnak minősülnek.

Az innovatív tartalmak jelenléte, szerepe szemszögéből nézve a fiatal gazdák működési módjában kétféle modellt tudunk azonosítani. Az egyes gazdák tevékenységében ennek a kétféle modellnek az összetevői keveredhetnek, ezért nem két gazdatípusról beszélünk, hanem két működési modellről. Nyilván arra is van példa, hogy egy-egy fiatal gazda tevékenységét az egyik vagy a másik modell teljes egészében meghatározza.

Mindkét modellre jellemző az, hogy az innovatív vállalkozások aktorai határozottan és egyértelműen változtatni szeretnének a térségre dominánsan jellemző családi gazdálkodási gyakorlaton, és ezzel ők maguk – programszerűen – meg is próbálkoznak. Ami eltérő a két modellben, az a saját tevékenység menedzselésének kompetenciájához, illetve a saját tevékenységre irányuló értelmezési gyakorlatokra vonatkozik. Az eltérések nem két egymástól független különböző modellre, hanem sokkal inkább az innováció két fokozatára utalnak. Az első modellben a saját innovatív kezdeményezés menedzselése programszerűbb és sikeresebb, a saját tevékenységre vonatkozó interpretációk explicitebbek, határozottabbak és árnyaltabbak. A másik modell esetében az látszik, hogy jóval kevesebb eszköz és/vagy kompetencia áll rendelkezésre az innovatív tevékenység tervezésére és irányítására, a saját tevékenységre irányuló interpretációk inkább latens módon nyilvánulnak meg vagy tézisszerűek, a saját tevékenységről kialakított kép bizonytalanabb, és kevésbé különül el a térségre jellemző családi gazdálkodási modelltől, az ahhoz kapcsolódó narratíváktól. Az első modell inkább olyan fiatal gazdák tevékenységében domináns, akik a térségben eddig kevésbé ismert tevékenységet folyatatnak, míg a második modell a fölművelést, állattenyésztést másként vagy nagyobb mértékben fölvállaló fiatal gazdák tevékenységében mutatkozik meg. Mindkét modell hordozói egyéni módon működnek, a hálózati kapcsolatok hiányoznak vagy

alkalmi jellegűek, de az első modellben az egyéni utak határozottabbak, míg a másodikban bizonytalanabbak.

A fentiekben jelzett különbségnek többféle következménye lehet, amelyek megismerése további alaposabb elemzéseket igényel. Amint azt az előbbiekben jeleztük, ebben az esetben nem két különböző modellről, hanem a térségi innováció két lépcsőfokáról lehet szó. Mindkét modell esetében tapasztalhatjuk például azt, hogy a mindennapi gyakorlat és a ráirányuló diskurzus között eltérés van. A gyakorlat ugyanakkor innovatívabb, határozottabb, célirányosabb, mint a rá irányuló interpretáció. A tevékenység sok vonatkozásban eltér a térségre jellemző családi gazdálkodási modelltől, az innováció aktorai ezt az eltérést csak részlegesen, bizonytalanul és következetlenül tudják definiálni. A praxis és a ráirányuló narratíva közti eltérés, még pontosabban a narratíva kidolgozatlansága egyfelől bizonytalanságot okoz és hátrányt termel, ami megmutatkozhat a saját helyzet definiálásában, a tervezésben, a kapcsolatmenedzsmentben, a marketingben és más területeken. Másfelől pedig ez az eltérés arra is utal, hogy ezek az innovatív szereplők saját tevékenységük szervezését és társadalmi menedzsmentjét teljes egészében önmaguk nem tudják megoldani. A továbblépésnek, a fejlődésnek nem csupán külső korlátai vannak (pl. támogatások hiánya vagy adminisztratív korlátozások, termékértékesítési nehézségek stb.), hanem olyan kompetencia jellegű akadályai is, amelyek egyéni szinten (tanulás, újabb tapasztalatok szerzése stb.) vélhetően nem kezelhetők. Ennek a kérdéskörnek a kapcsán érdemes feleleveníteni Van der Ploeg (1994 Idézi: Murdoch 2000) egy korábbi gondolatmenetét, amelyben azt hangsúlyozza, hogy az agrárvállalkozásoknak négy egyformán fontos komponense van (produkció, reprodukció, értékesítés és családi komponens), amelyek egymástól eltérő értékrendszereket hordoznak, és ezek összehangolt menedzsmentje nem kerülhető meg. A vizsgált térség vonatkozásában látnunk kell – és ez a fiatal gazdák tevékenységére is határozottan áll –, hogy az üzleti/értékesítési komponens nagyon gyenge vagy hiányzik. Ennek a közvetlen következménye az, hogy ezekben az innovatív kezdeményezésekben – bár ők maguk nem így érzik – a kockázatvállalás mértéke nagyon alacsony. A kockázatvállalás gyakorlata és mértéke már csak azért is visszafogott, mert az aktorok nem tagjai tényleges üzleti hálózatoknak (hálózatoknak is csak formálisan), és az elkülönült, egyéni tevékenység a kockázatvállalásra kisebb teret ad. Mindez a további fejlődés szempontjából azért fontos, mert a kockázatvállalás vezet tudásmegosztáshoz, hatalommegosztáshoz (Saccomandi 1998), további tanulási tevékenységhez. Ami pedig a vizsgált térség fejlesztése szempont-

jából fontos: mindez fordítva is áll. A kockázatvállalás hiánya vagy alacsony szintű jelenléte az aktorok számára feleslegessé (formálissá) teszi a tanulást, az új információk iránti igényt, végső soron az innovációs folyamatot is lefékezi vagy leállítja. Az esettanulmányok és interjúk azt jelzik, hogy egyelőre nem mutatkoznak olyan valós hálózatosodási, kapcsolatépítési törekvések, amelyek a csoportos, közös kockázatkezelési gyakorlatnak nagyobb mozgásteret adnának. Sőt, úgy tűnik, hogy az anyagi jellegű támogatási programok a tevékenységek további individualizálódását erősítik. A fiatal gazdákat, az innovatív agrártermelőket összefogó eddigi térségi hálózatépítési kezdeményezések vagy formálisak maradtak, vagy pedig nem sikerült beépíteni közös kockázatkezelési folyamatokat.

A jelenlegi helyzet ismeretében azt kell mondanunk, hogy amíg ilyen ösztönző keretek nem alakulnak ki – akár az aktorok egyes csoportjainak összefogása, akár térségi szakmai programok formájában –, addig a fiatal gazdák társadalmi innovációs potenciálja a jelenleginél nagyobb mértékben nem tud hasznosulni. Rövid távon esélye nyilvánvalóan a térségi szakmai programoknak lehetne, azt azonban látni kell, hogy ezek nem szimbolikus keretek kialakítását kell hogy jelentsék, hanem tényleges, programszerű hálózatfejlesztési beruházást. A fiatal gazdák helyzetére, térségi innovációs potenciáljára irányuló szakmai tematizációs munka célja az, hogy felhívja a figyelmet erre a lehetőségre, és szemlélet-módszertani eszközökkel – a fiatal gazdák innovációs szerepét előtérbe hozó paradigmaváltás hangsúlyozása révén – segítse az ilyen jellegű térségi fejlesztési munka megalapozását.

Szakirodalom

Almstedt, A. et al 2014.
Beyond post-productivism: from rural policy discourse tor ural diversity. In: European Countryside 4: 297 -306.

Biró A. Zoltán 2008
Székelyföldi helyzetkép – önálló regionális fejlődés. Térség 2008.1: 7-26.

Biró A. Zoltán 2015
A biogazdálkodás székelyföldi feltételrendszere és folyamata. In: Biró A. Z. – Magyar F. (szerk.): Az innováció vonzásában. Biogazdálkodás a székelyföldi térségben. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Státus Kiadó, Csíkszereda, 17 – 44.

Biró A. Zoltan – Magyar Ferenc (szerk.) 2013
Vidék és versenyképesség. Agrárinnovációs helyzetkép a székelyföldi térségben. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Státus Kiadó, Csíkszereda.

Biró A. Zoltan – Magyar Ferenc (szerk.) 2014
„Mindig arra kell törekedni, hogy egy lépéssel előbre legyünk…" Agrárinnovációs kezdeményezések a székelyföldi térségben. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Státus Kiadó, Csíkszereda.

Biró A. Z. – Magyar F. (szerk.) 2015
Az innováció vonzásában. Biogazdálkodás a székelyföldi térségben. . Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Státus Kiadó, Csíkszereda.

Biró A. Zoltán – Tiboldi István 2012
Agrárképzés minden szinten. Magyar Tudomány Háza 1. Státus Kiadó, Csíkszereda.

Bodó Julianna 1998
Átjárási technikák a szocializmusban a társadalom privát és hivatalos szférája között. In: Bodó J. (szerk.) Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 31 – 80.

Cabbidu, F. – Pettinao, D. 2013
External knowledge, territorial inertia and local development: an exploratory case study. In: European Planning Studies.Vol.21: 1297 – 1316.

Cowan,R. 2004
Network models of innovation and knowledge diffusion. MERIT-Infonomics, Maastricht University.

Giuliani, E.2005
Cluster absortive capacity. In: European Urban and Regional Studies,12: 269 -288.

Herslund, L. 2012
The rural creative class: Counterurbanisations and entrepreneurship in the Danish countryside.
Sociologia Ruralis 52: 235-255.

Husti István 2103
Kiútkeresés az agrárinnovációban. Gazdálkodás 57: .3-14.

Laki László – Biró A. Zoltán 2001
A globalizáció peremén. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest. Európa Tanulmányok 6.

Lundmark, L. 2006
Restructuring and employment change inspearsely populated areas: Examples in northern Sweden and Finland. DSEG, Umea University, Sweden.

Mather, A. S. et al 2006
Post-productivism and rural land use: Cul de sac or challenge for theorization? In: Journel of RuralStudies 22: 441 – 455.

Murdoch, J. 2000
Networks – a new paradimg of rural development? In. Sociologia Ruralis 4: 407–518.

Nonaka, I. – Takeuchi, H. 1995
The knowledge creative company. Oxfodr: University Press.

OECD 2006
The new rural paradigm: Policies and governance.Paris: OECD publications.

Powell, W. – Grodal, S. 2005
Networks of innovators. In: Fagerberg at al. (eds.) Te Oxford Handbook of Innovation.Oxford University Press, 56 – 85.

Ray, Chistopher 1998
Culture, intellectual property and territorial rural development. Sociologia Ruralis 38: 3-20.

Rogers, E.M. 2003
Diffision of innovations, Fitht Editon 2003, Free Press, New York

Saccomandi, V. 1998
Agricultural market economics. A neo-institutional analysis of the exchange, circulation and distribution of agricultural products. Assen, Van Gorcum.

Van der Ploeg 1994
Styles of farming. An introductory note on concepts and methodology. In: van der Ploeg, J.D. – Long, A. Bornn from within. Practices and prespectives of endogeonus rural develompent , Van Gorcum, Assen, 7 – 30.

Van der Ploeg et al. 2000
Rural development: from practices and policies towards theory. In: Sociologia Ruralis 40:391 – 408.

Vanclay, F. – Enticott, G. 2011
The rola and functioning of cultural scripts infarming andagricultura.In: Sociologia Ruralis 51: 256 -271.

Ventura, F et al.2008
The rural web: A synthesis. In: Van der Ploeg J.D.- Marsden T.J. (eds). Unfolding Webs. The Dynamics of Regional Rural Development. Van Gorcum. Assen.149-174.

Wilson, G. A. – Rigg, J. 2003
Post-productivist agricultural regimes and the South: Discordant concepts? In: Progress in Human Geography 27: 681 – 707.

Woods, M. 2007
Engaging the global countryside: globalization,hybridity and the reconstitution of rural place.
In: Progress in Human Geography 31: 485 – 507.

Woods, M. 2011
Rural. Routledge,London.

*****KAM 1994**
Szocialista urbanizáció a hetvenes-nyolcvanas években. Az átmeneti életformákban működő stabilizációs stratégiák vizsgálata a Csíki-medencében. Antropológiai Műhely 1994.2: 95-136.

*****KAM 2004**
Székelyföldi háztartásvizsgálat. KAM –Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Kézirat.

*****KAM 2011**
Székelyföldi háztartásvizsgálat. KAM –Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Kézirat.

MELLÉKLET – INTERJÚVEZETŐ

1. Az indulás körülményeiről (mikor, milyen hatásra, ösztönzésre, hogyan történt***,*** kezdetben milyen indulási feltételek voltak… Kérdés változatok:

- Mikor kezdte el a XY tenyésztését/termesztését?
- Mi ösztönözte arra, hogy ezzel foglalkozzon?
- Honnan jött az ötlet?
- Hogyan indította? Melyek voltak az első lépések?
- Milyen feltételek voltak kezdetben?

2. Az előzményekről röviden: egyéni tapasztalatok, családi gazdálkodás, tanulás

- Melyek voltak az agárár tevékenységgel kapcsolatban az első találkozásai,
- A szülei gazdálkodtak-e?Miket látott/tapasztalt abban a gazdaságban?
- Ön a mostani tevékenysége előtt gazdálkodott-e? Ott miket tapasztalt?

3. A mostani tevékenységéhez szükséges tudásról kérdezzük.

3.1. (agrártechnológiai – szakértői tudásról)

- XY tenyésztése/termesztése igényel-e valamilyen új technológiát?
- Ha igen, honnan szerezte be? Hol nézett utána?
- Szükséges-e a képzéseken való részvétel (termelési technológiák,)? Kell-e új információkat beszerezni?
- Szakmai kapcsolatok

3.2. (menedzseri tudásról)

- Mi a véleménye a pályázati támogatásokról?A bankhitelekről? A biztosításról? Ír-e pályázatokat?
- Ha vannak alkalmazottai, akkor munkaszervezés jelent-e gondot? Miben?
- Adódnak-e adminisztrációs vagy jogi kérdések, ezeket hogyan, kivel oldja meg.
- A termék értékesítéssel kapcsolatos tevékenység. Van-e ezzel gond? Mi lenne a jó megoldás?
- A saját tevékenység reklámja? Mit tesz azért, hogy ismertebb, elfogadottabb legyen a tevékenysége vagy a termék?

- Együttműködés más vállalkozókkal?
- Továbbképzésen való részvétel, ami tartalmilag ehhez kapcsolódik

3.3. (endogén/helyi tudásról)

- Mi az, amit a hagyományos falusi gazdálkodási gyakorlatból érdemes megtartani, követni? (szemlélet, technológia, egyéb…)
- Mi az, amit a hagyományos falusi gazdálkodási gyakorlatból NEM érdemes megtartani, követni?
- Az agrártevékenységet hozzá lehet-e kapcsolni a helyi adottságokhoz, lehetőségekhez, érdekekhez?

4. A közvetlen társadalmi környezethez (helyi közösség) való viszony

- Hogyan látja a környezetét
- Hogyan látja őt a környezete, mennyire értékelik?
- Mennyire, miként más mint az önfenntartó családi gazdálkodás

5. Hálózati kapcsolatok, együttműködés másokkal (típus, tartalom, funkció)

- Kivel (együttműködés más gazdálkodókkal, értékesítőkkel, pályázat, egyesületi tagság stb..)
- Ha igen, milyen célból, miben áll az együttműködés?
- Fontos-e, hasznos-e az együttműködés vagy csak kényszerűség?

6. Támogatási formák igénybevétele

- Véleménye a támogatási formákról (kevés, sok, hasznos, nem hasznos, stb…)
- Országos, megyei, helyi, LAM, bankok, pályázat, hitel
- A támogatási formák szerepe, súlya a gazdálkodásban (most, illetve a továbbiakban)

7. Mit tart fontos problémának, megoldandó témának ami nem tőle függ!!!

- Szabályozás, ügyvitel, adminisztráció
- Országos, térségi vagy szakpolitika
- Tanulás
- Mit javasolna a döntéshozóknak

8. Továbblépés, véleményt a térségről

- Téma, feltételek, időtáv (Vannak-e továbblépési, fejlesztési tervei? Ha vannak, akkor a megvalósításhoz mi lenne szükséges?)
- Mi a véleménye a fiatal agrárvállalkozók helyzetéről a székelyföldi térségben?

Néhány olyan további témáról szeretnénk a véleményét kérdezni, amelyek nem csupán a saját tevékenységére vonatkoznak, hanem inkább a térség egészére.

- Azt kérjük, fejtse ki a véleményét arról, hogy miért tartja fontosnak ebben a térségben, vagy saját maga szempontjából az agrár ágazattal való foglalkozást? (pl.az agráriumnak fontos szerepe van az élelmiszer termelésben, csak megélhetési célokból, tovább kell vinni a hagyományt stb…

- Mi a véleménye arról, hogy a térségben sok a meg nem művelt terület? (előnyös, nem előnyös, pazarlás, nem lehet másként stb…)

- Mi a véleménye a termelési technológiák fejlesztéséről? Gépek, műtrágya, génmódosítás… (mennyire kell modernizálni, példák, vagy miért nem kell…)

- Mi a véleménye a kisebb gazdaságok és az üzemszerű nagyobb gazdaságok szerepéről?

- Véleménye szerint mi a fontosabb: a külső támogatás vagy a helyi erőforrások?

Sárosi-Blága Ágnes

AGRÁRJELLEGŰ VÁLLALKOZÁSOK JELENTŐSÉGE VIDÉKI TÉRSÉGBEN

Bevezető

Az új vidékfejlesztési paradigma (new rural development paradigm, OECD 2006) szerint a vidékfejlesztési folyamat nagymértékben átalakul, és számos új szereplő, hálózat, gyakorlat jelent meg, amelyek erőteljesen meghatározzák a vidéki térségek fejlődését. Az utóbbi időszakban a székelyföldi térségben is számos olyan változás következett be – elsősorban innovatív helyi kíséretek formájában –, amelyek ennek a szemléletnek a térnyerésére utalnak. Jellemző példa erre a fiatal gazdák újszerű agrárvállalkozásainak megjelenése. Ebben a térségben összességében még nem beszélhetünk teljes mértékű, a vidéki versenyképességet meghatározó paradigmaváltásról, azonban az innovatív kísérletek száma és sokfélesége indokolttá teszi, hogy foglalkozzunk ezzel a témakörrel. Jelen tanulmány célja jelzésszerűen ismertetni néhány olyan szempontot, amelyek az elkövetkezőkben fontosak lehetnek a fiatal gazdák térségi támogatáspolitikájának megtervezése szempontjából, hasznosíthatók a vidékkutatásokban, valamint a vidék és az innovatív gazdaságok viszonyának értelmezésében. A tanulmányban bemutatott témakörök a következők: az új vidékfejlesztési paradigma, a helyhez való viszony, mobilitás, helymarketing, kreatív osztály. A felsorolt szempontok a tanulmány tematikus egységeit is képezik, amelyek mondanivalója az aktuális vidékfejlesztési szakirodalom néhány modellértékű tanulmányára épül.

Új vidékfejlesztési paradigma (new rural development paradigm)

Napjainkban a globalizáció hatására beinduló modernizációs folyamatok nagymértékben átalakították a vidéki gazdaságok működését. Azt tapasztaljuk, hogy a hagyományos, elsősorban az önfenntartást szolgáló családi gazdaságok innovációs tevékenységük révén egyre inkább bekapcsolódnak a nagyobb keres-

kedelmi körforgásokba, és több funkciót látnak el a vidéki térségben, így a vidéki versenyképesség fontos meghatározóivá válnak. Éppen ezért a vidékfejlesztők is egyre nagyobb figyelmet fordítanak arra, hogy az agrárinnovációkra, helyi gazdaságokra nem csak termelőegységként kell tekinteni, hanem szocio-kulturális jelentéssel felruházott entitásként is, amelyek több szinten bekapcsolódhatnak egy település életébe. Például helyi nyersanyagot vásárolhatnak, helyi termékeket adhatnak el, munkahelyeket teremthetnek, rendezvényeket támogathatnak, de akár turisztikai célpontok is lehetnek. Ilyen értelemben a vidéki gazdaságok szerepe többrétű és nem csak közgazdasági szempontból értelmezhető.

A modernizációs paradigmát felváltó új vidékfejlesztési paradigma szerint az alulról jövő kezdeményezéseknek van meghatározó, hosszú távú eredményük. Ezek közé tehát nem csak a civil és a közszféra kezdeményezéseit kell besorolni, hanem azokat a magán agrárvállalkozásokat is, amelyek fontos szerepet töltenek be egy vidéki térség versenyképességében, és innovatív kezdeményezéseik, mobilitásuk révén sajátos, előnyös módon kapcsolják össze a vidéki térségeket a globális folyamatokkal. Ebben a konstrukcióban az állam domináns, irányító szerepét felváltja a facilitátor szerep.

Van der Ploeg és szerzőtársai (2000) szerint a vidéki térség újragondolásának öt jellemzője van. Az első a **mezőgazdaság és a társadalom új kapcsolata**, globális összefonódása, amelyben az európai társadalom gyorsan változó igényei jelentős mértékben átstrukturálták a mezőgazdaságot. Előtérbe kerültek a mezőgazdaság nem-importálható közjavai, mint a táj és a természeti értékek.

A második jellemző **az agrárszektor új fejlődési modellje**, amelynek fontos eleme a tevékenységek közötti szinergia a gazdaságok, illetve az egész vidéki térség szintjén. Míg a modernizációs paradigmában a hangsúly a termelés specializációján és a szegregáción volt, az új vidékfejlesztési paradigmában a közös előnyök kerülnek előtérbe.

Az új vidékfejlesztési paradigma harmadik jellegzetessége **az egyéni háztartási gazdálkodás újfajta holisztikus modellje**, amelyben felszínre kerülnek az identitások, a stratégiák, sajátos gyakorlatok, kölcsönös kapcsolatok és a hálózatok.

A negyedik jellemző a **vidéki térség új szereplőinek előtérbe kerülése**. A vidékfejlesztésben a koordináció és konfliktuskezelés új formáit kell kialakítani, ugyanis a vidéki térségekben új szereplők jelentek meg, akik versenyeznek a természeti erőforrásokból származó haszonért. Mivel a vidék már nem csak a gazdák kizárólagos tulajdona, az eddigieknél fontosabbá vált a koordináció és a

kooperáció. Végül az ötödik jellemző **a szakpolitikák és intézmények** szintjén azonosítható be, ugyanis a centralizált vidékfejlesztés helyett előtérbe kerültek a helyi, többszereplős kezdeményezések.

Helyhez való viszony

A gazdák helyhez való viszonya nagyon vitatott és kutatott téma. Lynda Chesire, Carla Meurk és Michael Woods[1] tanulmánya számos fontos megközelítést tárgyal a gazdák helyhez való viszonyának többféleségével kapcsolatban. A tanulmány következtetései egy gazdákkal végzett interjús kutatáson és szakirodalmi elemzésen alapulnak.

A szakirodalom alapján megkülönböztethetőek a beágyazott, leszármazáson alapuló gazdaságok a választáson alapuló gazdaságoktól. Míg az előbbit a beágyazott kapcsolódás, tehát az otthon, a munkahely, a helyi tudás, illetve a családfenntartás kötelezettsége teszi a helytől függővé, az utóbbi szabad választáson alapul, így nem függ a helytől és teljesen eltérő vállalkozási és gazdálkodási stílus jellemzi. Többen érvelnek amellett, hogy a leszármazás-alapú gazdálkodás esetén a helyhez való érzelmi kötődés korlátozza a gazdák képességeit, és megnöveli az üzleti kudarc esélyeit. A globalizáció következtében egyre inkább háttérbe szorulnak a leszármazáson alapuló, munkahelyet és otthont egyaránt jelentő családi gazdaságok, és olyan választáson alapuló gazdasági vállalkozások terjednek el, amelyek vezetőit a többrétű helyhez való viszony és nagyfokú mobilitás jellemez.

A szerzők szerint összességében nagyon kevés kutatás tárgyalja a modernizáció és a globális kapitalizmus hatását a vidéki társadalmakat egykor jellemző, erős helyhez való kötődésre, viszont számos kutató egyetért abban, hogy a társadalmi kapcsolatok és a helyi identitások tér- és időbeli átszerveződése nem csak városi jelenség. A globalizáció, a gazdálkodási szektor modernizálódása, eszközfejlesztése hatására a családi gazdaságok jelentősége nagymértékben csökkent, amely kapcsolatban áll a közösség és a helyhez való hagyományos kötődés elvesztésével is. Ennek eredményeként megjelent egy új típusú vidéki gazda, aki térbeli szempontból nem kapcsolja össze a munkát és az otthont, nem kötődik különösképpen a helyhez, nem elsősorban családi tulajdonú földön gazdálkodik, de a döntéseket illetően mégsem nevezhető teljes mértékben globális szereplőnek. A tanulmány

[1] Decoupling farm, farming and place: Recombinant attachments of globally engaged family farmers. In Journal of Rural Studies 30, 2013, p. 64-74.

szerzői ezeket a szereplőket nevezik globálisan foglalkoztatott gazdáknak, akik sajátos módon kapcsolódnak a globális folyamatokba és struktúrákba. Egyesek a családi tulajdont, míg mások a gazdasági vállalkozás fenntartását részesítik előnyben döntéseik során.

Összességében a kutatás eredményei alapján a globálisan foglalkoztatott gazdák számára a mobilitás és ezáltal az identitás és a gazdálkodási gyakorlat térben való kiterjedése különböző kapcsolódásokat hoz létre, amelyekre nem jellemző az állandóság és a meghatározott hely. Éppen ezért a tanulmány szerzői a családi gazdaság három komponensét különítették el egymástól: a helyet, a gazdálkodást, illetve a gazdasági vállalkozást. A három komponenshez való kapcsolódást elemezve a szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy napjainkban a gazdákat nagyfokú rugalmasság jellemzi, azonban érzelmileg egyik gazda sem független egyik komponenstől sem. A komponensek közül a hely bizonyult a legkomplexebbnek és legváltozatosabbnak, amelyhez a gazdák különböző formában és szinten kapcsolódnak, és amit nem befolyásol a globális mobilitás. Tehát annak ellenére, hogy úgy tűnik, a globalitás meggyengítette a gazdák és más szereplőcsoportok helyhez való kötődését, az ismertetett tanulmány keretén belül végzett kutatás eredményei arra utalnak, hogy a kapcsolódások nem gyengültek meg, csak átalakultak, és egy alternatív referenciakeretben értelmezhetőek. Tehát napjainkban a helyhez való viszony egy választható tartozás, amelyben a szereplők identitása nem csak a közvetlen élőkörnyezethez kapcsolódik, hanem egyéb, térben és időben távoli helyekhez is.

Helymarketing (local branding)

Jordi de San Eugenio-Vela és Montse Barniol-Carcasona[2] a helymarketing és a helyi gazdasági fejlődés kapcsolatát vizsgálják egy spanyolországi vidéki térség esetén keresztül. A tanulmány következtetései felhívják a figyelmet a vidéki térségek belső erőforrásának, gazdaságának, illetve az agárjellegű vállalkozásoknak a fontosságára.

Napjaink vidéki térségei a globalizációt a gazdaságok átalakulásán keresztül tapasztalják, ugyanis a hagyományos megélhetés céljából végzett gazdasági termelést felváltotta a fogyasztás, és a regionális identitás veszélybe került az egységesítés logikája miatt. Ezért vált fontossá, hogy a vidéki térségek olyan diskurzusokat

[2] The relationship between rural branding and local development. A case study in Catalonia's countryside: Territoris Serens (El Llucanes). In Journal of Rural Studies 37, 2015, p. 108-119.

alakítsanak ki magukról, amelyek láthatóvá, egyedivé, vonzóvá teszik a potenciális fogyasztók, elsősorban a turisták számára.

A helymarketing tehát az elmúlt évek gazdasági átstrukturálódási folyamatának eredménye, amelyben a marketingstratégiák, a helymarketing és kommunikáció fontos szerepet játszanak a vidéki környezet látványossá tételében és gazdasági diverzifikációjában. A Territoris Serens projektet elemző esettanulmány az elmúlt évek európai vidéki területeinek gazdasági és népességi hanyatlását modellezi, amelyben fontos figyelembe venni a globalizáció regionális identitásra gyakorolt káros hatásait. A globális környezetben most egyre nagyobb az igény az egyediség megmutatására, amelynek fontos eszköze a helymarketing.

Az esettanulmány fő célja megvizsgálni, hogy van-e összefüggés egy helymarketing projekt implementálása és a gazdaság átstrukturálódása között. A tanulmány hipotézise szerint a helymarketing kulcseleme lehet az endogén vidékfejlesztésnek, ugyanis az új vidékfejlesztési paradigma maga mögött hagyja az államfüggő, fentről lefelé irányuló vidékfejlesztést és a helyi stratégiákat támogatja, amelyek elsősorban a saját gazdaságukat megújítani képes helyi szereplőktől függnek, és nem a külső befektetőktől. Ebben a folyamatban lehet fontos eszköz a helymarketing, amely megerősíti a helyi közösségeket, a helyi identitást, a helyi erők aktivizálását, a belső erőforrások újraértékelését.

Habár az identitást meg lehet alkotni, illetve manipulálni lehet a márka révén, egy valódi identitásteremtési folyamat közösségalapú, összeköti bizonyos tényezők belső és külső értelmezését, értékelését. Az identitás és a márka tehát egy többrétű konstrukció, ami funkcionális, emocionális értékeket és szükségleteket egyaránt magában hordoz. Egy régió identitása bizonyos látható, más régióktól megkülönböztető jellegzetességek által meghatározott, ami intézményesülési folyamathoz is kapcsolódik. A régiók így válnak a lakosság és a külső közönség számára is egyértelművé.

A vizsgált spanyolországi térségben a fejlődés három akcióterületen következett be: terület és környezet, életciklus, valamint foglalkoztatás és gazdaság. Az itt implementált helymarketing stratégia a tervezés új modelljét képezi: kommunikáción és párbeszéden alapuló kormányzás a hagyományos, autoritás alapú kormányzás helyett. A projekt eredményeként a térség versenyképessé vált a rurális térségek piacán, működőképes közösségi struktúrák alakultak ki a köz- és magánszféra, valamint az állampolgárok között, amelyek képesek felújítani saját gazdaságukat, munkahelyeket teremteni. Egy másik fontos eredmény az endogén erőforrásokon

alapuló innovatív helyi termékek és szolgáltatások kialakulása, amelyek jelentősége a csökkenő Európai Uniós források következtében az elkövetkezendő években egyre nagyobb lesz.

Mobilitás

Európában többek között a KAP-támogatások által befolyásolt mezőgazdasági átstrukturálódás (multifunkcionalitás, piaci liberalizáció) egyre inkább előtérbe helyezi a gazdák vállalkozói készségeit. A vállalkozói készségek gazdasági, intézményi, kulturális, társadalmi és gazdasági kontextusban fontos szerepét elemzi Selyf Lloyd Morgan, Terry Marsden, Mara Miele és Adrian Morley[3] gazdákkal készített interjúk alapján két olyan régióban, ahol a politikai kezdeményezések ösztönzik a multifunkcionális mezőgazdaság vidékfejlesztési formáinak kialakítását. A tanulmány egyik fő célja megvizsgálni a mezőgazdaság működését a multifunkcionális, liberalizált piac szempontjából.

Az 1990-es évektől a Közös agrárpolitika területén végrehajtott reformok arra irányultak, hogy csökkentsék a mezőgazdasági szektor függőségét az állami szektortól és bekapcsolják a globális piacba. A piaci liberalizáció és a multifunkcionalitás a gazdákat az identitásuk és szerepük újraértelmezésére, illetve a vállalkozói irányba való eltolódásra késztette. A multifunkcionalitás pozitív értelmezése szerint ez a folyamat a mezőgazdálkodás velejárója, amelyben a termelés mellett társadalmi és egyéb értékelhető célok elérése is számításba jöhet, ami fejlesztéspolitikai és tudományos szempontból is lényeges fordulatot jelent a vidéki társadalomban. A multifunkcionalitás ugyanis elősegíti a környezet tudatos használatát és védelmét, az egészséges gazdálkodást és a rurális közösségek fennmaradását.

A multifunkcionalitás elemzésénél a szerzők Marsden és Sonnino (2008) hármas tipológiáját veszik figyelembe: az első a korlátozott irányú multifunkcionalitás az agráripari modellen belül, a második a poszt-produktivista paradigmából eredő típus, amelyben a mezőgazdaság kezdi elveszíteni központi szerepét és más típusú földhasználat kerül előtérbe, és végül a harmadik a fenntartható vidékfejlesztési paradigmára alapul, amelyben a mezőgazdasági termelés szoros kapcsolatban áll az integrált társadalom-gazdasággal. Ezek a modellek különböző periódusokban fejlődtek ki és különböző régiókban különböző szinten és időben vannak jelen. A gazdaságok működését napjainkban nagymértékben meghatározza a globális piaci

[3] Agricultural multifunctionality and farmers' entrepreneurial skills: A study of Tuscan and Welsh Farmers. In Journal of Rural Studies 26, 2010, p. 116-129.

verseny, amelyet elsősorban a KAP-reform indított el. A gazdáknak most sokkal nagyobb céljaik vannak, amelyek elérésére azelőtt kevés lehetőség volt. Ezért került előtérbe a vállalkozás és a piaci berendezkedés, azonban a támogatási rendszereken belül elérhető vállalkozási lehetőségek, az állami rendszertől való függetlenedés hatalmas kihívást jelentenek a gazdák számára, amelyet a vállalkozói készségek fejlesztése nélkül nem lehet kezelni.

Az elemzés alapján a szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy a vállalkozói készségek szoros kapcsolatban állnak a gazdák szerepével, ami az elmúlt évek európai mezőgazdaságában számos átalakuláson ment keresztül. Az agrárvállalkozások fontos elemét képezik a vidékfejlesztésnek, ugyanis ez a sajátos, helyi, de mégis mobilis gyakorlat hatással lehet egyéb szereplőcsoportok intézményi és szervezési gyakorlataira, és közelítheti egymáshoz a vidékfejlesztési célokat. A vállalkozói készségek kutatása pedig megfelelő módszernek bizonyult a gazdák szerepeinek és készségeinek megismerésére fizikai, társadalmi, gazdasági és intézményi kontextusban is.

Kreatív osztály

Napjaink vidéki társadalmában egyre inkább elterjedt jelenség, hogy a tanult, városi emberek a kevésbé stresszes életmód és karrier céljából vidékre költöznek és mikro-vállalkozásokat indítanak. Lise Herslund[4] ennek a kreatív osztályhoz tartozó szereplőcsoportnak a motivációit, problémáit, illetve a vidékfejlesztésbe való bekapcsolódási lehetőségeit elemzi. Florida (2002) szerint a kreatív osztály vonzása vidéki térségbe a tudás és a gazdasági növekedés elérésének eszköze lehet. Ebben az értelemben a ruralizáció nem negatív folyamat. Habár kezdeti fázisban ezek a vállalkozások inkább a nagyvárosi piacokra irányulnak, néhány év elteltével alkalmazkodnak egy regionális vidéki vállalkozási életmódhoz is. Ezek a vidéki vállalkozók tehát összekapcsolják a vidéki és városi piacokat és ügyfeleket, ami kapcsolathálózati és szervezési szempontból fejlődési lehetőségeket jelent a régiók számára.

Ez a szereplőcsoport kreatív osztálynak nevezhető, mert a nagyvárosi területekre jellemző tudás-alapú gazdaság elemeit integrálja hagyományos, tapasztalatalapú vidéki környezetben. A vidéki és városi környezet közötti határ egyre elmosódottabb a ruralizáció trendje következtében, ami hatással van a vidéki vállalkozók

[4] The Rural Creative Class: Counterurbanisation and Entrepreneurship in the Danish Countryside. In Sociologia Ruralis, Vol 52, Number 2, 2012, p. 235-255.

gondolkodásmódjára, a vállalkozás és hely viszonyára, valamint a vidékfejlesztési politikákra egyaránt. Feltételezhető, hogy a tanult városiak vidéki vállalkozásai a ruralizáció trendjében beazonosítható motivációk mentén jönnek létre.

Összegzés

A tanulmány az új vidékfejlesztési paradigma néhány alapvető sajátosságát vázolta fel röviden, illetve felhívja a figyelmet olyan szemléleti és módszertani megközelítési módokra, amelyeket a térségünk fejlődése szempontjából fontos figyelembe venni. Habár térségünkben még nem beszélhetünk paradigmaváltásról, a helyhez való viszony, a mobilitás, a helymarketing és a kreatív osztály megjelenése a folyamat elindulására hívják fel a figyelmet, amely tudatosan is építhető. Mivel az új vidékfejlesztési paradigmában a centralizált fejlesztéssel ellentétben a helyi kezdeményezéseknek van meghatározó szerepük, a vizsgálódás során nem lehet figyelmen kívül hagyni a helyhez való viszony új formáit, amelyek nem csak a vidéki lakosság, hanem az agárvállalkozók körében is nagymértékben átalakultak az elmúlt évek során. A helyhez való kötődés a hagyományos függőség helyett időben és térben is kiterjedt. A helyek nem veszítették el egykori jelentőségüket, csak a globalitás hatására az egyének váltak sokkal mobilisabbá, és egyszerre több helyhez is tartozóvá. Azáltal, hogy a helyi gazdaságok funkciói kiterjedtek, és több szinten is bekapcsolhatóak a vidéki és globális tevékenységekbe egyaránt, a vidékfejlesztés és fejlődés meghatározó elemeivé váltak. A funkciók kiterjedésével párhuzamosan számos új szereplő jelent meg a vidéki térségekben. Fejlettebb régiók példáit figyelembe véve azt láthatjuk, hogy a tanult, városi szereplők tudatos vonzása a térségbe gazdasági növekedést eredményezhet. A vidékfejlesztés új folyamatában egy átfogó szempont a helymarketing előtérbe kerülése, amely a globalizáció egységesítő logikájával szemben a termelés diverzifikációjának, valamint a befelé és kifelé irányuló identitás megerősítésének eszköze.

Felhasznált irodalom:

Chesire, L., Meurk, C., Woods, M. (2013)
Decoupling farm, farming and place: Recombinant attachments of globally engaged family farmers. In Journal of Rural Studies 30, p. 64-74.

Herslund, L. (2012)
The Rural Creative Class: Counterurbanisation and Entrepreneurship in the Danish Countryside. In Sociologia Ruralis, Vol 52, Number 2, p. 235-255.

Morgan, S.L., Marsden, T., Miele, M., Morley, A. (2010)
Agricultural multifunctionality and farmers' entrepreneurial skills: A study of Tuscan and Welsh Farmers. In Journal of Rural Studies 26, p. 116-129.

Ploeg, J.D. van der et al. (2000)
Rural Development: From practices and Policies towards Theory. In Sociologia Ruralis, Vol. 40, Number 4, p. 391-408.

San Eugenio-Vela, J., Barniol-Carcasona, M. (2015)
The relationship between rural branding and local development. A case study in Catalonia's countryside: Territoris Serens (El Llucanes). In Journal of Rural Studies 37, p. 108-119.

Silló Ágota

HELYI FEJLESZTÉS ÉS TÁRSADALMI RÉSZVÉTEL

Bevezető

A székelyföldi rurális térségben az innovatív agrárkezdeményezések társadalmi szerepe, valamint az ezekhez kapcsolt értékelés ambivalens jellegű. Innovációt hordozó agrárkezdeményezések, kísérletek szinte minden településen kimutathatók. Közvetlen környezetük különleges kezdeményezésekként tekint ezekre a kezdeményezésekre. Maguk a kezdeményezők jónak tartanák, hogy a helyi közösség fogadja be őket, legyen kapcsolat közöttük. Ehelyett viszont többnyire távolságtartás tapasztalható. Ezt az ambivalens viszonyt részleteiben is elemzik a székelyföldi biogazdálkodás jelenlegi helyzetét vizsgáló tanulmányok[1] (Biró–Magyar 2015, Kovács 2015).

Az agrárinnovációhoz tartozó kezdeményezések ebben a térségben adaptív (hivatkozás) jellegű innovációk. Ez azt jelenti, hogy az innovatív kezdeményezések rendszerint külső ötletekre, mintákra alapoznak, és azt próbálják a helyi környezetben alkalmazni. Ebből következik a kettős idegenség, aminek a lényege, hogy egyrészt eltér a helyi gyakorlattól, a másik fontos tényező pedig a külső forrás meghatározó szerepe. Ebből az következik, hogy az innovatív kezdeményezéseknek a helyi társadalomban való betagolódása, beágyazódása nehézkes, ambivalens és időben elhúzódó folyamat. Ezek az innovatív kezdeményezések jelenleg a helyi fejlesztési folyamatban nem tagolódnak bele, nem részesei a helyi közösségi működését meghatározó folyamatoknak sem. Ez a helyzet indokolja, hogy az agrárinnovációs kezdeményezések kapcsán megvizsgáljuk a társadalmi részvétel problémakörét.

A társadalmi részvétel különbözői formái a vizsgált térség lokális közösségeiben sokféle módon működnek. Azt azonban ki lehet emelni, hogy a helyi közösség

[1] Biró A. Z. – Magyar F.(szerk.) 2015: Az innováció vonzásában. Státus Kiadó, Csíkszereda. Kovács J. T. 2016: A biogazdálkodók, mint a székelyföldi agrárinnováció aktorai. Pro Scientia Ruralis vol.1. No.1.72-82.

működése és a helyi fejlesztési folyamatok közti kapcsolat is nehézkes. Ez abban nyilvánul meg, hogy a társadalmi részvétel nem igazán terjed ki a fejlesztési folyamatokra, a változási folyamatok és a helyi közösség működése közti kapcsolat a legtöbb esetben hiányos vagy problematikus. Ebből következik, hogy a helyi fejlesztés és a társadalmi részvétel viszonyát ebben a térségben célszerű az alapoktól kezdve újragondolni és elemezni. Az ilyen jellegű térségi elemzések hiányoznak, azért megítélésünk szerint fontos az alapszintű tematizáció: a helyi fejlesztés és a társadalmi részvétel kapcsolatával foglalkozó szakmai megközelítések, elemzések térségi megismertetése, az alapfogalmak megismerése és térségi kontextusban való interpretációja.

A helyi fejlesztés és a társadalmi részvétel kapcsolatának alapozó jellegű bemutatásához egy átfogó, értékelő jellegű tanulmányt használok (Lowe et al. 1998)[2], amely az ezzel kapcsolatos európai gyakorlatról, annak kontextusáról kínál összefüggő értelmezést. Az ilyen típusú szakmai anyagok fölhasználása térségi szempontból azért tűnik célszerűnek, mert a székelyföldi környezetben – az agrárinnovációs kezdeményezések gyarapodása és az endogén fejlesztés szemlétének megjelenése kapcsán – most vált aktuálissá a társadalmi részvétellel kapcsolatos megközelítések szakmai megalapozása és újragondolása. Lowe és munkatársai összefoglaló tanulmánya alapján bemutatom első lépésben a vidékfejlesztésben jelentkező exogén-endogén paradigmaváltást, ezt követően pedig a társadalmi részvétel szerepével kapcsolatos megállapításokat.

Új helyzet: vidékfejlesztés endogén megközelítésből

A vidékfejlesztés és a társadalmi részvétel kapcsolatának hangsúlyos előtérbe kerülése összefügg azzal, hogy a helyi fejlesztésben az exogén modellt egyre jobban felváltja az endogén megközelítés.

A vidékfejlesztés exogén modellje a modernizációs folyamat során alakult ki annak következtében, hogy a városi centrumokhoz képest a rurális térségek fokozatosan hátrányos helyzetbe kerültek. A modell kidolgozói szerint a helyzet megváltoztatása érdekében a centrumoknak anyagilag támogatniuk kell a vidéket ahhoz, hogy versenyképes és hatékony mezőgazdaságot tudjanak létrehozni, amely révén be tudnak kapcsolódni a városi centrumok gazdasági és társadalmi

[2] Philip Lowe, Christopher Ray, Neil Ward, David Wood, Rachel Woodward. 1998: Participation In Rural Development: A Review of European Experience. University of Newcastle.

modernizációs folyamataiba. A modell szerint a rurális térség megtermeli a városi centrumok számára szükséges élelmiszert és nyersanyagot, amelyeket modernizált farmokon és ültetvényeken állítanak elő. Röviden: a városi centrumokból érkező anyagi támogatások, infrastrukturális fejlesztések hatására a rurális térségek a mezőgazdasági termelés, illetve annak a városban való értékesítése által bekapcsolódhatnak a modernizált és globalizált folyamatokba. Lényegében a vidék fejlesztésének előmozdítása fentről jövő kezdeményezéseken alapult, amelybe a vidéknek nem volt beleszólása.

Ez a vidékfejlesztési kísérlet azonban az 1970-es évek végére működésképtelennek bizonyult, és az 1980-as években fokozatosan átvette helyét a vidékfejlesztés endogén megközelítése. A vidékfejlesztésnek ez a megközelítése először a Harmadik Világgal kapcsolatosan fogalmazódott meg, amelyet később átvett az európai társadalom is. A vidékfejlesztők rájöttek arra, hogy a hivatalos támogatásokon és programokon alapuló fejlesztési gyakorlatok nem csökkentik a szegénységet vidéken. Ennek egyik alapvető oka az volt, hogy a helyi lakosokat nem vonták be a vidékfejlesztési folyamatokba.

A mentalitásváltás három pilléren alapult. Az első pillér, hogy fel kell ismerni a vidék belső dinamikáját, mint vidékfejlesztő tényezőt. A „belülről" jövő fejlesztésnek (development 'from within') öt fontos eleme van: (1) a mezőgazdaság fontos szerepet kell betöltsön a tőkefelhalmozásban és munkaerő keresletben a nem mezőgazdasági vállalkozások esetében is, (2) a mezőgazdasági munkaerő hajlandó kell legyen arra, hogy más gazdasági tevékenységekbe is bekapcsolódjon, (3) nyitott kell legyen az önfoglalkoztatásra, (4) a kis- és középvállalkozásoknak kiterjedt hálózati tőkével kell rendelkezniük, illetve (5) folyamatos kölcsönös függőség kell legyen a vállalkozások és a gazdasági szektor között.

A második pillér alapja, hogy csökkenteni kell a kívülről beáramló tőke mértékét, ellenben képezni és támogatni kell a helyben indított vállalkozásokat.

A harmadik pillér a vidék fenntarthatóságának megőrzése. Egyre értékesebbé váltak a vidék adottságai, amelyek nagymértékben hozzá tudnak járulni annak fejlesztéséhez. A fenntarthatóság kulcselemei pedig a gazdasági fejlődés, a környezet védelme, a települések és közösségek életképessége.

A szakirodalomban vita alakult ki a vidék endogén fejlesztési modelljének integrációs és önellátó megközelítései között. Az integrációs megközelítést támogatók szerint a fejlesztés a pénzügyi támogatás hatására indul be, amely által a helyiek integrálódnak a piacgazdaságba. A részvételen alapuló vidékfejlesztés lényege, hogy

megerősödjenek az integrálódás feltételei. Azáltal, hogy a helyieknek lehetőséget adnak részt venni a helyi fejlesztési tevékenységekben, a piacgazdaságba való bekapcsolódásuk is hatékonyabban megvalósul.

Az önellátó megközelítést támogatók szerint a vidéki közösségek integrálása a külső piaci folyamatokba nem elég hatékony, ugyanis a külső forrásokon alapuló támogatás függőséghez vezethet, illetve újra beindulhatnak a marginalizálódási folyamatok. Az önellátó megközelítést támogatók megkérdőjelezik azt, hogy a vidéki lakosok a helyi adottságokra alapozva be tudnak-e kapcsolódni a globalizált gazdasági folyamatokba. Vidékfejlesztők kimutatták, hogy a paraszti társadalomban létezik egy olyan beidegződés, amely szerint ellenállnak a külső szabályozásoknak. Ezért ezekre a közösségekre úgy tekintenek, mint amelyeknek nem áll érdekükben a fejlődés, a fejlesztés. Ilyen értelemben problematikusak a kintről érkező fejlesztési próbálkozások, főleg, hogy így a társadalmi részvétel nemhogy bevonna minden helyi lakost, hanem felaprózta azt. Nagyon kevesen kapcsolódtak be a helyi fejlesztésbe, aki meg amúgy is hátrányos helyzetben volt, abban is maradt. Ezért lenne fontos az, hogy a vidéki lakosok saját felügyeletet kapjanak erőforrásaik felett, annak érdekében, hogy saját megélhetésüket biztosítani tudják.

Azáltal, hogy a helyiek maguk rendelkezhetnek a vidék gazdaságával, megvédhetik magukat a globalizációs és átstrukturáló folyamatokkal szemben, amelyekkel amúgy sem tudják felvenni a versenyt. Viszont ezáltal a gazdasági fejlesztés a saját kezükben van, amely által saját felügyelettel rendelkeznek az energia előállítás és szétosztás felett, illetve a pénzügyi és élelmiszerelőállítás felett.

Az endogén modell kidolgozói szerint azok a vidéki közösségek, amelyek maguk rendelkeznek a helyi erőforrásokkal, hatékonyan tudják mozgósítani és felhasználni a kevésbé használt természeti és humán erőforrásaikat, és biztosítani tudják azok hasznát a közösség számára. Másként fogalmazva, a vidéknek saját maga kell a kezébe vegye saját gazdaságának fejlesztését, és ezt olyan módon kell véghez vinnie, hogy helyben tudja hasznosítani erőforrásait, bevonva a közösség minden tagját. A fejlődés bentről kell elinduljon és eredményeket produkáljon, mert a vidéknek elsőre nehéz bekapcsolódnia a globalizált gazdasági folyamatokba, de nem is biztos, hogy erre szüksége lenne, elég, ha el tudja érni az önfenntartás állapotát.

Társadalmi részvétel a vidékfejlesztésben

Már az 1990-es években felismerték, hogy a vidék fejlesztésében nagyon fontos szerepe van a társadalmi részvételnek. Ez egyre inkább nyilvánvalóvá vált, ahogy az exogén modellt felváltotta az endogén megközelítés. Amíg az exogén modell szerint a vidékfejlesztésben a hangsúly a kívülről jövő befektetéseken, infrastrukturális projektek finanszírozásán alapult, addig az endogén megközelítés felhívta a figyelmet a vidék humán és kulturális erőforrásainak fontosságára. E két erőforrás fejlesztésének hiányában a gazdasági fejlesztés nem lehet sikeres, mint ahogy ez korábban ki is derült az exogén modell kapcsán. Az alulról építkező fejlesztés paradigmája szerint a vidék fejlesztésében figyelembe kell venni az összes helyi erőforrást és adottságot, és nagy hangsúlyt kell fektetni a helyi aktorok (egyének, vállalkozók, közösségek, önkéntes szervezetek) fejlesztésére is. Másképp fogalmazva, a vidéket integráltan, a maga egészében kell fejleszteni, mert a fejlesztések nemcsak az infrastruktúra, a gazdaság, a környezet változtatása által lesznek hatékonyak és sikeresek, hanem a társadalom, a közösség változása által is.

Az endogén vidékfejlesztési megközelítés teljes mértékben bevonja a fejlesztési folyamatba a helyi lakosságot és annak erőforrásait. A fejlesztés akkor tud a leghatékonyabb lenni, ha a helyi szükségletekre szeretne válaszolni, figyelembe véve a helyi adottságokat és körülményeket. A külső támogatások is csak abban az esetben tudnak hatékonyan beépülni, ha a helyi igényeket, lehetőségeket veszik figyelembe. Ha a helyi társadalom is megfelelőképpen bekapcsolódik a fejlesztési folyamatokba, akkor ez az anyagi fejlődésben is meglátszik. Ezeknek értelmében a vidékfejlesztés lényegében közösségfejlesztés is. A kettő kölcsönösen kiegészítve egymást teszi hatékonnyá egy vidéknek a fellendülését. A helyi fejlesztés nem csak technológiai, adminisztratív folyamat, hanem egy társadalmi folyamat is, aminek társadalmi terméke van. Ennek következtében tudás, jártasság alakul ki.

Felismerve azt, hogy a vidék fejlesztésében milyen fontos szerepe van a társadalmi részvételnek, a helyi lakosság helyzetbe hozásának, újraértelmeződött a vidékfejlesztés politikája. A fejlesztés önmagában nem csak a gazdasági fejlesztést jelenti, hanem egy folyamatot, amely során társadalmi termékek jönnek létre, vagyis kialakul a helyi vezetőség, a vállalkozói szellem, az innovációra való hajlandóság, továbbá kialakul az emberek képessége arra, hogy hatékonyan és céltudatosan felhasználják a kintről érkező lehetőségeket. A társadalmi részvétel fontossága tehát abban ragadható meg, hogy a helyi közösség váljon a fejlesztési folyamat részesévé, tudást szerezve ezáltal a fejlesztés fenntartására. Ebben az értelemben, ha a helyi innovatív

kezdeményezések nem épülnek be a helyi fejlesztésbe, akkor csak szigetek maradnak. Természetesen a beépülésükhöz arra is szükség van, hogy a helyi társadalom és intézményrendszer is befogadja őket. Az új közös együttműködési formák létrehozása által a közösség egészében tudna hozzájárulni a helyi fejlesztéshez.

A társadalmi részvételnek két típusa van:

- A helyi lakosság képességeinek és készségeinek gyarapítása annak érdekében, hogy saját maguk fejlesszék környezetüket
- Lehetőséget adni a helyi társadalom számára arra, hogy bekapcsolódjon a helyi fejlesztési folyamatokba.

A helyi társadalom kapacitásának bővítése (capacity building) lényegében azt jelenti, hogy meg kell erősíteni a helyi tudást, fejleszteni a helyi készségeket és attitűdöket annak érdekében, hogy a helyi társadalom el tudja indítani és fenntartani a helyi fejlesztéseket. Fontos, hogy a helyi társadalom egészében fejlessze tudáskészletét, mert csak így tudnak megjelenni a társadalomnak új működési gyakorlatai, amelyek magába foglalják a helyi társadalmi szereplők közötti együttműködést, illetve a külső változásokkal szembeni adaptációs attitűdöket.

Részvételi stratégiák

A szerzők a társadalmi részvételt alapvetően érdekérvényesítésként értelmezik. A társadalmi részvétel lényege a helyi csoportok érdekérvényesítése a fejlesztési célok megfogalmazásában. Viszonylag hamar kidolgozták a társadalmi részvétel fokozataira vonatkozó tipológiát (Arnstein 1969)[3], amelynek aktualizálása és alkalmazása ebben a térségben nagyon érdekes és megfontolandó lehet.

Nyolc lépése van a társadalmi részvételnek:

1-2. Manipuláció és terápia (manipulation and herapy): Ezen a szinten még nem beszélhetünk társadalmi részvételről, csak annak helyettesítéséről. Lényege, hogy a helyiek ne vegyenek részt a fejlesztési programok tervezésében és kivitelezésében, de a helyi vezetőség lehetőséget ad a tanulásra.

3. Informálás (informing): Az első lényeges lépés a tényleges részvétel irányában, azonban az információ áramlása egyirányú és nincs lehetőség visszajelzésre.

4. Konzultáció (consultation): A vezetőség közvéleménykutatásokat végez, közgyűléseket tart a különböző fejlesztésekről, hogy a helyiek is tájékozódjanak és véleményeket mondjanak, de a helyiek részéről nincs lehetőség a tényleges beavatkozásra.

[3] Arnstein, Sherry R. 1969: A Ladder of Citizen Participation. JAIP. Vol. 35, No. 4. 216-224

5. Kiengesztelés (placation): a vezető bizottságba a helyi méltóságokból tagokat választanak, akik tanácsokat adhatnak a fejlesztési tervekhez, de nincs joguk arra, hogy döntsenek a fejlesztések megvalósításáról.

6. Partnerség (partnership): az érdekviszonyok megoszlanak a helyi lakosok és a vezetők között, a tervezési és döntés folyamatban közös a felelősség.

7. Képviselt hatalom (delegated power): a vezetőbizottságban a helyi polgárok többségi tagsággal, és hatalommal rendelkeznek a döntéshozásban.

8. Polgári felügyelet (citizen control): a polgárok teljes hatalmat gyakorolnak a tervezésben, szakpolitikai kérdésekben, és a megvalósításban. Már nincs közvetítő a polgárok és az erőforrások között.

A szerzők azt állítják, hogy lehetetlen, hogy a fejlesztések tervezési és kivitelezési folyamatában a közösség összes tagja részt vegyen, mert egy közösséget különböző típusú polgárok alkotnak különböző érdekekkel és erőforrásokkal. Továbbá csak a közösség néhány tagja szánja rá magát arra, hogy teljes mértékben bekapcsolódjon a fejlesztésekbe. Ennek következtében két közösségfejlesztési modellt különböztet meg a szakirodalom: (a) konszenzus modell és (b) konfliktus modell. A konszenzus modell szerint a hangsúly egy közösség összes tagján van, akik együtt dolgoznak és tesznek a közösség egészéért. Habár a különböző forrásokhoz való hozzáférés egyenlőtlen, mégis az a tény, hogy az érdekek hasonlóak, elősegíti a konszenzus létét. A legtöbb vidékfejlesztési projekt ezen a modellen alapszik. Mivel lehetetlen, hogy a közösség minden egyes tagja részt vegyen a fejlesztési projektekben, ezért fontos, hogy legyen egy társadalmi konszenzuson alapuló társadalmi és politikai vezetőbizottság, amely kézben tartja ezeket. Ily módon lehet elérni valódi eredményeket a vidékfejlesztésben. A modell kritikusai szerint megerősödik a már létező társadalmi struktúra, amely marginalizálni fogja a hátrányos helyzetű csoportokat. A konfliktus modell szerint a helyi egyenlőtlenségek a szegénység okozta struktúrák megtestesítői. A modell a hangsúlyt a szegényekre helyezi, vagyis a fejlesztési gyakorlatokba be kell vonni a helyi erőviszonyokon kívül rekedteket is. Érdemes támogatni a hátrányos helyzetű csoportokat is a fejlesztés során, hogy fel tudják venni a versenyt a helyi domináns csoportokkal szemben. Viszont ennek a modellnek az alkalmazása is problematikus lehet a helyi társadalmi viszonyok szempontjából, ugyanis a helyi vezetőség nem minden esetben fogadja el a hátrányos helyzetűek beleszólását a helyi fejlesztésekbe.

A szerzők szerint a leghatékonyabban a társadalmi részvétel a két modell között található arany középút. Azonosítani és bátorítani kell azokat az érdekcsopor-

tokat, amelyek a lehető legjobban lefedik a közösség érdekeit helyi politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális szinteken. Feltételezhetően a közösségből nem mindenki vágyik arra, hogy részt vegyen a fejlesztésekben, hanem megelégszik azzal, hogy információkat kap a helyi folyamatokról. A társadalmi részvétel akkor tekinthető sikeresnek, ha a közösség összes tagja megkapta a helyét, ahonnan bekapcsolódhat a társadalmi részvételbe akár véleménnyel, akár döntéshozatallal.

Oakley és Marsden (1984)[4] szerint a hatékony részvételt két dolog jellemzi:

- A fejlesztés célja maga a társadalmi részvétel előmozdítása
- A társadalmi részvétel gazdasági megalapozása is.

Ezek alapján Oakley és Marsden (1984) hat elemét határozta meg a hatékony társadalmi részvételnek:

a) A fejlesztések *folyamatjellege,* amely során nehéz meghatározni mérhető paramétereket
b) A rurális szegénység megszüntetése és *társadalom-gazdasági csoportok* beazonosítása, amelyek a fejlesztés alapvető egységei.
c) Az *alulról építkező kezdeményezések* támogatása.
d) Az *önellátás* fontossága és a kívülről érkező forrásoktól való függetlenedés.
e) *Helyi felügyelet* a helyi fejlesztések fölött.
f) *Kollektív cselekvés* a helyi problémák megoldására.

Szervezeti struktúrák és eszközök

A társadalmi részvételt a vidék fejlesztésében számos szervezeti struktúra bevezetésével próbálták fellendíteni. Ezekben közös, hogy csoportos együttműködéseket ösztönöznek.

Az egyik ilyen társadalmi részvételt serkentő struktúra az animátorok. Az animátorok azok a szereplők, akik tanácsokkal látják el a helyi lakosságot, a helyi vállalkozókat és helyi érdekcsoportokat annak érdekében, hogy részt vegyenek a helyi fejlesztésekben, figyelve a helyi igények szem előtt tartására. Az animátorok továbbá segítenek elsajátítani a helyieknek a probléma- és lehetőség-felismerés képességét, hogy konceptualizálni tudják problémáikat és azokra a megfelelő megoldásokat megtalálni. Azáltal, hogy az animátorok felkeltik a helyiek érdeklődését és lelkesedését, megosztják velük tudásukat, a helyiek részvételi gyakorlata

[4] Oakley, Peter, Marsden, David. 1984. Approaches to participation in rural development. International Labour Office. Geneva

fejlődik, és képes lesz a közösség egyedül is hosszú kimenetelű projektek megvalósítására is. A vizsgált térségben kiemelkedő szerepe lehetne ezeknek a külső szakembereknek, akik megtanítanák együttműködésre a helyi szereplőket, mert ebben a térségben inkább individuumok vannak, mintsem csoportok.

További társadalmi részvételt ösztönző struktúrák a közösségi hálózatok vagy fórumok, szövetkezetek vagy közösségi vállalkozások és vidékfejlesztési partnerségek. A közösségi hálózatok vagy fórumok által a helyi politikai, gazdasági és szakmai kulcsszereplők, illetve érdekcsoportok információkat cserélnek a fontosabb helyi társadalmi és gazdasági irányvonalakról és fejlesztési stratégiákról. A döntés is egy fórum keretében születik meg. A szövetkezetek és közösségi vállalkozások a helyi csoportok formálisabb együttműködése, szociális vállalkozásokat működtetnek. A vidékfejlesztési partnerség esetében együttműködnek a fejlesztési hatóságok a helyi szervezetekkel a szinergia jegyében.

A társadalmi részvétel előremozdításának különböző eszközei is ismertek:

- *Nyilvános találkozók (Public meetings)* által a helyiek megismerik a fejlesztési projekteket.
- *A felnőttképzés*nek fontos szerepe van a társadalmi részvétel kialakulásában.
- *Vidéki felmérések/becslések (appraisal)* segítenek a helyieknek abban, hogy megismerjék közös problémáikat és lehetőségeiket, illetve azok kezelési módozatait megtanulják.
- *Kiállítások és vásárok* kiváló lehetőségek arra, hogy a felhívják a helyiek figyelmét a fejlesztésekre.
- *Média és telekommunikációs eszközök* széles körben tudnak információt átadni a helyi fejlesztési programokról és tervekről.

Ezek az eszközök sajátosak a fejlesztési folyamat különböző fázisaiban, illetve a helyi csoportok sajátosságaira is nézve.

Összességében az fogalmazható meg, hogy már az 1990-es évektől kezdődően napirenden van az európai vidékfejlesztési szakemberek körében az a felismerés, hogy a vidék fejlesztéséhez nem elég kívülről pénzügyi forrásokat irányítani, nem elegendő technológiai és infrastrukturális fejlesztéseket megvalósítani. Felismerték, hogy fontos szerepe van a helyi erőforrások bevonásának, illetve a helyi közösség részvételének a fejlesztési folyamatokban, mert a fejlesztés által nem csak az infrastruktúra változik, hanem az egyének képességei és tudáskészlete is. Továbbá a helyi fejlesztések a helyi szükségletekre kell hogy építsenek. Ha a fejlesztésnek ez

a három feltétele (helyi erőforrások, társadalmi részvétel, helyi szükségletekre figyelés) megvan, akkor lehet sikeres a vidékfejlesztés.

Szakirodalom

Arnstein, S. R. 1969
A Ladder of Citizen Participation. JAIP. Vol. 35, No. 4. 216-224

Biró A. Z., Magyar F.(szerk.) 2015
Az innováció vonzásában. Státus Kiadó, Csíkszereda.

Kovács J. T. 2016
A biogazdálkodók, mint a székelyföldi agrárinnováció aktorai. Pro Scientia Ruralis vol.1. No.1. 72-82.

Oakley, P., Marsden, D.
1984. Approaches to participation in rural development. International Labour Office. Geneva

Lowe, P., Ray,C., Ward, N., Wood, D., Woodward, R. 1998
Participation In Rural Development: A Review of European Experience. University of Newcastle.

II. Interjúk

„Szükséges nagyon az új információk beszerzése…”

Albert Attila, Bélafalva

Én Csíkszeredában végeztem a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen Agrár élelmiszeripari közgazdaság szakon, utána mesteriztem a Corvinuson, amit még nem fejeztem be. Vele párhuzamosan elvégeztem az egészségügyi asszisztensit. Jelenleg mezőgazdasággal foglalkozok, s ilyen pályázatok lehívásával. Az egyetlen olyan kultúra, amit itt nem igazán termesztenek errefele, az a virág, egyéb kultúrák azok vannak, a hagyományos pityóka, búza, zöldségek, káposzta, viszont kevés a virág, amit a feleségemmel szoktunk úgymond első perctől kipalántálni magokról, s tálcába, kipalántálni, s egész nyáron foglalkozni vele, egész őszig.

Mikor kezdted el a virágok termesztését?

2012-ben költöztem haza ide Bélafalvára, s akkor hallottam ilyen-olyan interjúkról, s plusz még a Sapientián is tanultunk közösségi agrárpolitikák kapcsán, és ott is felfigyeltem erre. Itt Esztelneken az Angustia egyesületnél volt pályázati lehetőség. Szóltak, s akkor úgy kezdtem nyomozni utána, s próbáltam megtudni, milyen dolgok járnak ezzel a pályázattal, kiskapuk, s minden. S akkor úgy gondoltam, érdemes belefogni, mert elég jó pénzeket adnak, csak mellé kell állni, s kell csinálni úgy, ahogy kérik. És akkor földeket béreltem hamarjában, s azt hiszem 5,5 hektárra megcsináltam ezt a pályázatot, leraktuk, és akkor meg is nyertem egyből. Azon belül virágokat termelek, virágokat ültetünk, vagyis termelünk, mert annak elég magas a pontszáma, mert pontok szerint lehet megpályázni egy adott összeget. Megvan, hogy minden kultúrának mennyi a pontja, s a virágnak elég magas. Úgy lehet elképzelni, hogy a 1 hektár pityókának 1,5 pontot adnak, 1 hektár zöldségre 4 pontot, s 1 hektár virágra pontosan nem tudom, de 32-34 valami ilyesmi, 5,5 hektárral megszorozódik a pontszám, de ott megvan, hogy egy bizonyos pontmennyiségnek arányosan mennyi virágot szabad ültetni, mert nem szabad teljesen annyit ültetni. Sorokba ültetjük palántáról, mert előre virágmagot veszünk, az Agroseltől vesszük, rendeljük, azt elültetjük. Ilyen tálcákba veszünk tőzeget, s akkor mikor annyira kinő, akkor ültetjük ki a palántát. Ezenkívül egyébbel is foglalkozom, termelek burgonyát, búzát, káposztát, egyéb zöldségeket.

Milyen virágokat termesztesz?

Hát eddig kétfajta virágunk volt, a szalmavirág és a sóvirág. A szalmavirágot koszorúkba szoktál felhasználni a virágüzletekben, főleg halottak napja előtt, akkor nagyon szokták venni. Abból van többfajta színű, van lila, sárga, fehér, piros, rózsaszín, s akkor a rózsaszínnek és a lilának vannak különböző árnyalatai, van világosabb és sötétebb, és ezen belül is 4-5 árnyalat van. De abból kevesebb van, inkább a sárga, fehér, a piros az, ami olyan bordópiros, a sötétebb, ezek azok az árnyalatok, amikből többet termesztünk. Emellett van sóvirág, azt is ilyen szárazvirágként szokták használni, mert ha beteszed a vázába teszem fel ma, jövő ilyenkor is pont úgy fog kinézni víz nélkül. Megtartja a színét, az állagát, mindent. Azt is így megszárítva szokták ráragasztgatni koszorúkra ilyen dekoratív száraz virágként üzletekben. A szalmavirágot fejre szoktuk szedni, s azt úgy is dolgozzák fel, a sóvirágot pedig szálra. Egy száron van több ilyen kihajtás, ágacska. A virágokat leszedjük. A szalmavirágot elterítjük egy olyan helyre, ahol a nap nem éri annyira, csak úgy félárnyékban van, és kevés levegő járja, így megszárad, s ugyanolyan marad. A sóvirágot felkötjük, ilyen kisebb csokrokba felakasztjuk szintén olyan helyre, ahol huzat van, de nem nyirkos hely. Az értékesítéssel kapcsolatban van, aki úgy nyersen, helyben kéri, mert könnyebb dolgozni vele, és van, aki szárazon kéri, mert úgy szeret dolgozni vele. Legtöbbször a sóvirágot szárítjuk egy olyan 2-3 hétig, aztán attól arrafele persze még 1-2 hónapig is ott marad. Amit még elmondhatok az az, hogy a szalmavirágot azt minden 2 napba kell szedni, vagy maximum 3 naponta, mert hanem elnyílik, és olyankor kell szedni, mikor a legnagyobb meleg van, mert reggel vagy este húzódik össze, főleg ha egy kicsi harmat vagy sötétség van, olyankor csukódnak össze, amikor a nap süti, akkor nyílnak ki. Ezért nem szabad olyan helyen szárítani, ahol a nap eléggé éri, mert akkor elvirágoznak. Öntözést igényelnének, ha lenne öntöző berendezésem, mert ha nagyobb szárazságok vannak, akkor kellene, de erre most nincs lehetőségem. Úgy volna a könnyebb, ha tudnék rá pályázni. Persze önrészből is lehetne, de az sokba kerül. 2014-ben volt elég csapadék, akkor nagyon szépek voltak, és jól éltek. Amikor kipalántáljuk, és nem kap bizonyos vízmennyiséget, akkor elég nehezen vészeli át. Tavalyelőtt jól átvészelték, a tavaly pedig elég szárazság volt, biza elég nehezen éltek meg, s nem is voltak olyan szépek. A sóvirágot simán kell leszedni, s a szárát úgy öleled fel, s viszed. Különleges, mert elég szép, s olyan hosszúkás tölcséres, olyan harang alakú formája van. Az ültetése úgy van, hogy megvesszük a magot, és van tálcánk amibe elültetjük, ilyen 84 cellás tálca. Veszünk tőzegföldet, azzal megtöltjük a tálcákat, a föld tetejére ráteszünk 3-4 szem magot, és maximum

fél centinyi földdel letakarjuk, s kitesszük az udvarra. Locsoljuk minden nap, vagy minden második nap, s akkor az úgy kihajt, kinő. Megnő olyan 5-8 centi magasságig, de még sokszor 3 centivel nagyobbra is nő ennél. Ha ezt a magasságot elérte, akkor ültetjük ki, szétszedve 40x40 centis sorokba. S akkor az az első napokban cseppet szenved, amíg helyre áll, s az új környezetet megszokja, s akkor aztán kap megfelelő vízmennyiséget, amitől elég hamar nő.

Honnan jött ez az ötlet?

Az egyetemről jött elsősorban. Utána olvasgattam interneten és utána jártam, elérhetőségeket kerestem, akik foglalkoztak ilyennel, s akinek már van, s akik már régebb foglalkoznak ilyen mezőgazdasággal, s pályázatokkal. Azoktól jött az ötlet, de legfőképp innen Esztelnekről, az Angustia Egyesülettől.

Hogyan indítottad el? Melyek voltak az első lépések?

Az első lépés a földek bérlése volt. Kerestem földeket, s akkor amikor megvolt a bizonyos mennyiségű föld, akkor kezdtem számolni, hogy miből mennyit kell ültessek ahhoz, hogy a pontszámom kijöjjön a pályázathoz. S akkor így ez szerint számoltunk.

Milyen feltételek voltak kezdetben?

Fiatal gazda kellett legyél. Nem lehetett semmi múltad úgymond a mezőgazdaság terén. Az, hogy most fogj neki a semmiből elég fontos feltétel volt. Emellett kellett legyen egy mezőgazdasági iskolai végzettséged, amit menet közben én is elvégeztem. S akkor megvolt, hogy mennyi pontot kellett összegyűjteni ahhoz, hogy tudjál pályázni. Volt egy olyan minimum és maximum ponthatár, amibe bele kellett férni teljesen.

Melyek voltak az agrártevékenységgel kapcsolatban az első találkozásaid?

Az egyetemen volt első sorban, amiket tanultam, amikor áttértünk másod év második félévébe, ahogy többen voltunk közgazdaságon. Különvált egy csoport környezet mérnökis, környezetagráros, és azt hiszem jog menedzser szakra, s ott elég sok mindent tanultunk agrárközgazdaságon, s plusz az agrár környezetvédelemmel is. Gyakorlati jellege is volt, gyakorlatoztam az APIA központnál Csíkszeredában. Kellett menni szakmai gyakorlatra, s ott viszont elég sokat tanultam.

A szüleid gazdálkodtak-e? Miket láttál tapasztaltál abban a gazdaságban?

Igen, ők régebbről gazdálkodnak, apum főleg, de csak hagyományos termeléssel foglalkozik, mint pityóka, búza, cukorrépa, semmi extrával nem foglalkozik ő. Nyáron neki segítettem, de így most, hogy nekifogtam én is külön gazdálkodni eléggé a saját szakállamra ment, mert sokszor nem is voltam elég okos, tapasztalatom kevés volt, és így sokat tanultam a hibáimból, vagyis erre mondják, hogy néha drága a tandíj, de megéri. Így aztán tartom a kapcsolatot a nagyobb termelőkkel is, ezzel-azzal, segítséget kérek örökké, és információt a vegyszerekről. Vannak jó barátaim, akik vegyszereket forgalmaznak, most már ez így kialakult, és tudnak tanácsokat adni.

A mostani tevékenységed előtt gazdálkodtál-e? Ott miket tapasztaltál?

Segítettem a szüleimnek így nyáron, amikor itthon voltam, de az nem volt sok, ősszel is tavasszal is, mert hétvégenként segítettem általában, úgyhogy ezért volt valami tapasztalatom. Kisebb területen gazdálkodnak a szüleim, olyan 13 hektár. Most már én is elértem a dupláját a földterületnek, amivel pályáztam ezelőtt 3 évvel, mert akkor volt 5,5 hektár, s most már 14 hektár van. S még szeretnék feljebb menni, szeretném bővíteni a gazdaságot, szeretnék több krumplit és cukorrépát termeszteni, mert az is van 1 hektárnyi területen az idén is. Több fajtát tennék a krumpliból, és megduplázném a területet, amin termesztem.

A termesztésed igényel-e valamilyen új technológiát?

Új technológiát lenne szükség, mert például ha volna melegház, akkor könnyebben lehetne már tavasszal előállítani a virágokat, mert itthon tálcába kiültetjük, kitesszük az udvarra, és vettünk ilyen fátyolfóliát, azzal takargatjuk, de már ki van téve minden minden bolondságnak, így elég veszélyes ahhoz, hogy túléljék az első fázisokat.

Hol szereznéd be? Hol néznél utána?

Hát ezen még nem túl komolyan gondolkoztam, vagyis igen, de mindenképpen ilyen pályázat útján, mert elég jó támogatások, vagyis pályázási lehetőségek vannak most, amiket le lehet hívni erre a célra. De mit inkább szeretnék pályázni most gépekre mindenhez átlagban a közeljövőben, sőt, terveztem is már a tavaszra.

Szükséges-e a képzéseken való részvétel? Kell-e új információkat beszerezni?

Szükséges nagyon az új információk beszerzése, hisz az embernek mindig van valami új tanulnivalója. Voltam olyan képzésen, ami kellett a pályázáshoz, s akkor volt a második képzés, ami a pályázatnak a feltétele volt, el kellett végezni még egy képzést. Az itt volt Esztelneken, az Angustia Egyesületnél. Ott volt egy hetes képzés, ami elméleti és gyakorlati részekből állt. Az első képzés az kimondottan gyakorlatias volt, ott inkább mezőgazdaság és növénytermesztés volt a középpontban. A második felében pedig voltak elméleti részek is úgymond, amely során ismertették az ilyen új beruházásokat, új pályázatokat, főleg ilyen gyümölcsfeldolgozás célból. És akkor persze az elméleti részben volt menedzsment, pénzügy, farm vezetése és könyvelése. Ezek kicsit komplexebbek voltak, s gyakorlatias szempontúak, olyan ismertek, amelyekkel az ember minden nap találkozik.

Szakmai kapcsolataid vannak?

Van egy barátunk Csernátonban, aki már két éve termeszt virágot, tehát régebbe, mint mi. Tőlük kaptuk mi is a segítséget első évben. Abban segítettek, hogy hogyan kell elindulni, milyen magokat kell venni, hogy kell ültetni, hogy érdemesebb. Megosztották velünk a saját tapasztalataikat. Sőt, még ilyen palántákat is adtak, mert első évben kevés lett, nem sikerült nekünk nevelni elég palántát, és még adtak palántákat is, hogy tudjunk ültetni belőle.

Mi a véleményed a pályázati támogatásokról?

Én azt úgy gondolom, hogy egy elég jó lehetőség a mai világban, főleg a fiatalok számára, akik élnek ezzel, mert elég nagy összegeket adnak, hogyha el tudod érni azt a pontszámot, ami szükséges a pályázáshoz. Igaz, hogy mellé kell állni, és elég sokat kell dolgozni ősztől télig, s sokszor télen is, de szerintem megéri, főleg hogyha odaállsz, csak sokan nem élnek ezzel a lehetőséggel. Lehet élnének is, csak soknak kevés az információja, s nincs konkrétum, információhiány van, nem mondják meg, hogy ez le van szögezve, hogy ez így és így van, az úgy is van. Mindig változnak a törvények, s nem tudsz sohase biztosra menni.

Más pályázatod volt-e?

Eddig ez az egy volt, ez az egy van jelenleg. Még tervezek többet is, ahogy sikerül. Mondjuk ez a pályázat nem kimondottan a virág termesztésre volt, hanem általában mindenre. Csak a virág sok pontot ért, így az is bele volt számítva, s így nem csak úgy ültettük a virágokat, mind sokan mások, hogy elültetik, s ősszel lekaszálják, hogy eladhassák. Nem úgy értékesítjük, hanem mi rendesen dolgozunk

vele, s elültetjük, s adjuk, értékesítsük. Feleségem is egész nyáron itthon van, s akkor ő is megy és csinálja, úgyhogy ezt ketten csináljuk nagyjából.

Alkalmazottaitok vannak-e?

Hát alkalmazottak vannak, szezonban inkább, szezonmunkás napszámosak, de olyan, hogy egész évben, minden nap itt legyen nincsen.

Adminisztrációs vagy jogi kérdések adódtak-e?

Adminisztrációs kérdések voltak, mert kellett rendelkezzek ilyen engedéllyel. Megnyertem a pályázatot, és akkor ilyen P.F.A.-t kellett indítsak, s külön kasszagépem kell legyen, s kell könyvelést is vezessek rendszeresen, úgyhogy aktív kell legyek abban is. Amit tudok én oldok meg, s van egy könyvelőnő, aki csinálja a nagy részét.

Az értékesítéssel van-e gond?

Azzal van, mert a virágot azt nagyjából el tudjuk adni a virágüzleteknek, az nem probléma, de más dolgokkal van, mert olcsóbban lehet örökké eladni, s hol el lehet adni, s hol nem. Erre hogy ne legyen gond az értékesítéssel elég sok megoldás lenne, de például külföldről nem kellene behozni másfajta termékeket, akár a krumpli, akár a zöldség. S akkor már a helyiek, akik itt megtermelnek minden terméket el tudnák adni, s akkor mindjárt mindenki jobban nekifogna, például a fiatalok is, s akkor inkább nekifognának, s nem mennének itthonról el.

Van-e a saját terméked értékesítésének valamilyen reklámja?

Nincs reklámja. Nem is gondoltam erre, mert én úgy gondolom, hogy ha valamit csinálsz, s egyszerűen jó a minősége vagy a milyensége, akkor az saját magát reklámozza, s terjed a híre akár szájról-szájra.

Más vállalkozókkal működsz-e együtt?

Igen, együttműködök, mert magot vagy akár vegyszert is szoktunk egymás között cserélni, átvenni rendszeresen.

Továbbképzés lesz-e több, amin részt kell még vegyél?

Továbbképzés nem lesz több, ami szükséges, ha csak opcióból nem választok valamit még.

Szerinted mi az a mit a hagyományos gazdálkodási gyakorlatból, amit érdemes meg tartani vagy követni?

Hát szerintem a krumpli termesztést érdemes, mert amit itt előállítanak, azt jobban meg lehet enni, mint amit külföldről hoznak, úgy mint a zöldségek, akármilyen zöldség, mint akár a paradicsom is. Ha te termeled meg a kertben vagy a mezőn, meg lehet nézni az milyen ahhoz viszonyítva, amit a nagykereskedelem forgalmaz.

S mi az, amit nem érdemes megtartani, követni?

Szerintem olyan nincs, mert ősidők óta már ezeket termelik, foglalkoznak ezekkel, s mindig volt eredménye, ha kevés is. Mondjuk az ilyen új dolgokat, mint az energiafűz, lehet hogy van jövő, bár nem tudom mennyire éri meg. De szerintem azért az ilyen régi kultúrákat érdemesebb termeszteni.

Mit gondolsz az agrártevékenységet hozzá lehet-e kapcsolni a helyi adottságokhoz, lehetőségekhez?

Szerintem elég sok mindenben hozzá lehet kapcsolni, mert itt is elég sok lehetőség adott a környezet szempontjából is, mint a természet és a termőföldek, a talaj és az ásványi sók, minden ilyen a rendelkezésünkre áll, csak szerintem sokan nem megfelelő mértékben használják ki. Ezek oka, hogy nem rendelkeznek elég tudással és elég információval. Hogyha tanul az ember is valami agrártevékenységet vagy bármit, azért azt tudja alkalmazni még akkor is, hogyha sokszor az elmélet a gyakorlattal nem egyezik meg.

A társadalmi környezetedhez való viszony szerint hogyan lát téged a környezeted?

Szerintem elég sokan értékelik, mert itt főleg errefelé nem olyan sok ilyen 20 éves van, mint én, hogy aki foglalkozik úgymond ennyi mindennel, és még munkahelye is van, s ezt egyszerre csinálja. Sokszor egész nyáron a melegben is inkább még dolgozok, minthogy mennék valamerre strandolni. Viszont van, aki sokkal jobban értékeli, lehet, hogy van olyan is, aki elítél, s aki irigykedik.

S te hogyan látod a környezetedet?

Én úgy látom, hogy hogyha segítségre van szükségem, vagy valami információra, akkor általában segítnek és pozitív hatást tapasztaltam.

Hogy gondolod, ez mennyire más, mint egy hagyományos önfenntartó családi gazdálkodás?

Ha magad számára termeled, akkor kevés mennyiségbe csinálod csak, s akkor egyszerűbb, mert megtermelted, s eladtad. Mi pedig már kell a minőségre is valamennyire figyeljünk, s a mennyiségre is. Az értékesítés is más, mert mindent le kell papírozni, kell számla, kasszabon, kasszagép, ezért komplexebb minden, elég bonyolult így könyvelést vezetni, mert úgy sokkal egyszerűbb lenne, ha nem kellene annyi papírmunkát csinálni. Túl sok az ilyen papírmunka, s a bürokrácia szerintem úgy pályázatírásokkal, mint értékesítésekkel. Sok ilyen feltétel van, hogy például ha most a cukorrépából egy bizonyos mennyiséget nem adsz le a gyárnak, akkor az büntetéssel jár, mert szerződést kötöttük a gyárral. S a krumplinál is ez lesz, s hova tovább mindennel. S ha pedig így engedéllyel termelsz, mint én is, akkor szerintem idővel azt is behozzák, hogy törzskönyvezett magot lehet csak ültetni, s ilyen dolgok. Ez viszont drága, s amíg az értékesítési ár ilyen alacsony, addig ilyen tőkével nehéz megvásárolni. Ezek a támogatások és pályázatok inkább azoknak szólnak, s azokat részesítik előnyben, akiknek már van egy nagyobb tőkéjük a háttérben és nagyobb földterületük, tehát 30-40 hektár, vagy ennél több. Annak már van pénze is, pályázni is könnyebben tud, minden könnyebb. Aki viszont fiatal, s most fogott neki, annak nehéz. Én is szeretnék sok mindent, bele vágnék bármibe, mert tudom már, hogy mivel jár, csak nincs olyan hátterem. Például a gépvásárlásnál is olyan törvényt hoztak be, hogy egy traktorhoz 4 lóerő kell hektáronként, tehát azt jelenti, hogy 10 hektár földterülethez csak 40 lóerős traktort vehetsz. Nekem van 14 hektárom, tehát akkor én tudok venni egy 50 lóerős traktort, s az viszont kicsike, nem megfelelő. S akinek van 30 hektárja, az megveheti a nagy traktort, mert van amiből, s hiába, hogy én szeretném ezt csinálni, s odaállnék, s csinálnám, s kellenének a dolgok, nem tudok, mert nincs meg a kellő földterületem.

Milyen támogatások voltak, amiket igénybe vettél?

Amit igénybe vettem és uniós pénz volt, s a többi támogatás az az, amit mindenki kap a földalapú támogatások, az APIA-s pénzek. Itt a pályázatnál önrészem nem kellett legyen, 100 százalékban vissza nem térítendő. Csak megvan, hogy bizonyos százalékát erre kell, elköltsem például permetezőt kell vásároljak 3o százalékára az összegnek, s ilyen dolgok.

Mit javasolnál a döntéshozóknak az ilyen pályázatokkal kapcsolatosan?

Ők próbálják a fiatalokat hazacsalogatni az ilyen pályázatokkal, mint amikről lehet információt szerezni a tévéből is, hogy 50 ezer euróra lehet pályázni. Csak azt

nem mondják el, hogy még mi van a háttérben, s nem elég, hogy most adunk 50 ezer eurót, s elmondjuk mit kell tenni a pályázáshoz, hanem azt is el kell mondani, hogy még ezt ott meg kapod, de ez ilyen-olyan dolgokkal jár, amihez oda kell állni becsületesen. S a másik viszont, hogyha már fiatalokat akarják támogatni, akkor adják is meg azt a lehetőséget nekik, hogy tudjanak élni vele. Nem úgy, hogy akarnának, csak olyan törvények vannak, amikbe beleütköznek, akárhogy akarja csinálni, nem tudja, mert például élő példa ez a traktorvásárlás, hogy mennyi hektár föld után szabad csak venni. Egyelőre csak gépeket szeretnék venni, aztán idővel, hogyha az meglenne, s menne úgy a dolog, ahogy kell, s megérné, akkor épületet is pályáznék, vagy például raktárra is. Nem mondom, az is jó lenne, csak az egy hosszú távú terv.

Mi a véleményed a fiatal agrár vállalkozok helyzetéről térségünkben?

Elég kevés az ilyen fiatal, aki bele fog ebbe, sokan pedig azt látják jobbnak inkább, hogy ha elmennek külföldre. Egyrészt igazuk van, mert dolgoznak, s az ezer eurót meg kapják a 8 órai munkára, s nem fáj a fejük, de viszont amikor haza jönnek, akkor utána itthonról kezdik a zéróból. Így ha pedig itthon vagy, dolgozol, s építed a jövődet, s akkor eltelik annyi idő, amennyi eltelne, amíg külföldről hazajön, de már van tőkéd, s ő pedig kezdi a zéróból.

Mi a véleményed a termelési technológiák fejlesztéséről? Ezt kellene-e modernizálni?

Mindenképp kellene, főleg a gépek terén, mert azért negyede erővel el lehet végezni a munkát, ha jó géped van, legyen szó akármilyen munkálatról, mint hogyha nincsen jó géped. Csak az a probléma, hogy drágák az új gépek. Viszont erre is vannak pályázati lehetőségek, csak ott megint van elég sok akadály. Ahhoz, hogy venni tudj, kell legyen indulásból elég nagy tőkéd, mert kell önrész a gépeknél 10 százaléktól azt hiszem 60 százalékig. Persze ez attól függ, hogy a gazdaság pontszáma szerint milyen kategóriába sorolnak be, de kell önrész mindenképpen. S jelzem itt ilyen több 10 ezer eurókról van szó a gépek esetében. Akik még most kezdnek gazdálkodni, és nincsen tőkéjük, múltjuk, nem tudnak akkora összeggel rendelkezni, azok hiába szeretnének pályázni. Én is szeretnék új gépeket, csak még elég komplikált, hogy hozzá jussak. A génmódosított magokról az a véleményem, hogy azok sem jobbak, mint a hagyományos magok, mert a hagyományos magok mindenképp jobbak, viszont nagyobb mennyiséget lehet elérni a génmódosított növények termesztésével, és vannak olyanok is, amelyek ilyen szívósabbak, nem

annyira érzékenyek az éghajlatra, és a szárazságot is jobban átvészelik, van, amelyiket megéri termeszteni.

Mi a véleményed a kisebb gazdaságok és az üzemszerű nagyobb gazdaságok szerepéről?

A nagyobb gazdaságok a kisebbeket eléggé el akarják nyomni, a nagyobb gazdaságok jobban érvényesülnek, már megvan a múltjuk, a kapcsolataik, s a kicsiket nem akarják hagyni, hogy fejlődhessenek, elég nehéz dolguk van. A kisebb gazdaságot fenntartónak a piacon sincs esélye a nagy gazdaságot fenntartóval szemben.

Véleményed szerint mi a fontosabb, a külső támogatás, vagy a helyi erőforrások?

Szerintem mind a kettő fontos, mert ha amellett a munka mellett, amit belefektetsz a gazdaságba még találsz külső erőforrást, tudsz pályázni, akkor a belső és a külső erőforrások együttesen egy teljességet eredményeznek.

Más virág termesztésre nem gondoltál?

Gondoltam még más virág termesztésére is, de most még nem tudom jelenleg, hogy az idén fogunk-e mást ültetni. Azért termelem ezt a két fajta szárazvirágot, mert az ismerősöm, akiről meséltem az előbb, ő is csak ezzel a kettővel foglalkozik, és akkor volt még, akitől tanácsot kérni, mert mást még termelnek, de ennyi mennyiségben még nem. Ez se sok, mert 12 ár, ez se nagy mennyiség, ha azt vesszük, de viszont sokat kell dolgozni vele, ez így elég.

Az interjút készítette: ***Kovács Ottilia Enikő***

„A mostani fiatal gazda az jó menedzser is kell legyen...”

Csata Kinga, Gyergyótekerőpatak

Három évvel ezelőtt a férjemmel eldöntöttük, hogy csinálunk egy ribizli ültetvényt. Akkor 500 tő ribizlit vettünk, 10 áras területre ültettük szét. Több fajta volt. Kertészetből vettük, ami direkt erre specializálódott. Fajtiszta növények. Utána azt szaporítottuk. Ezzel vannak hosszabb távú terveink.

Most mekkora az ültetvény?

Most lépett a harmadik évbe. Eddig még nem termett, mert úgy van, hogy a harmadik évtől kezd teremni. A tavaly is egy-két szem volt rajta, lehetett látni, de még csak két éves volt. Még kicsi bokrok vannak. Most már olyan 790 tő van. Most egy lengyel fajjal bővítettük. Két rendben bővítettük, amióta először elültettük. Összesen 17 árnyi területen van, ami kevésnek hangzik, de dolgozni elég. Elég sok.

Mi ösztönzött titeket arra, hogy ezzel foglalkozzatok?

A férjem amúgy is mezőgazdasággal foglalkozik, vagyis ebben a szektorban. Mind olyan előadásokra kerültünk, ahol a ribizliről volt szó. Azért választottuk a ribizlit, mert ez egy olyan faj, amely a gyergyói környezetet és a gyergyói hideg időjárást kimondottan kedveli. Olyannak kell fogni, ami itt is megél. Tehát hiába fogsz olyanba, ami kihal, vagy kifagy.

Miért kezdtetek ebbe a vállalkozásba?

Hogy valamit bővítsünk, hogy valamivel még foglalkozzunk. Konkrét oka nem volt.

Hogyan indultatok el? Melyek voltak az első lépések?

Felfogadtunk egy fiatal kertészmérnököt, és akkor ő tervezte meg az ültetvényt. Ő ajánlotta honnan vegyük ribizli töveket, elmondott több lehetőséget. Ezt ő tervezte meg, mi csak asszisztáltunk. Ő segített az ültetvénynek a kialakításában, az ültetésnél. Így indultunk.

Kezdetben milyen feltételek voltak? Például a föld a ti tulajdonotokban volt már?

Igen. Van egy 1 hektáros földünk, ahova ezt ültettük, és ez a kertészmérnök ment és megnézte, hogy megfelelő-e a vízellátottsága a talajnak, és kiderült, hogy ez rendben van. Azért ültettük ide, mert ültethettük volna közelebb is, ahol lakunk, de ez olyan föld, hogy egy hektár egyben van, és akarunk majd hosszútávon fejleszteni mindenképp. Akartunk gondolni a jövőre is, nemcsak a jelenre.

Hol található ez az ültetvény?

Szenétén van, Gyergyóújfalu és Vasláb határában.

Először mikor foglalkoztatok mezőgazdasággal?

Hát a férjem már rég foglalkozik. Ő növénytermesztéssel foglalkozik, szénabálákat csinálnak, és azt adjuk el. Mindig vásároltunk területeket, fokozatosan. Ez már elég régóta van, már 10 éve.

A szüleitek gazdálkodtak-e?

Igen. Nem nagyba, de kicsibe. Ilyen hagyományos háztáji gazdálkodást folytattak. Én gyerekkoromban ezt nem szerettem. Kellett menni a mezőre és kellett gereblyélni állandóan, de csináltuk. Már akkor megtapasztaltuk, hogy az állattenyésztés nehéz, oda kell állni. Nincs szabadnapod például. Ha állatokkal foglalkozol, annak reggel, este enni kell adni, és hétvégén is, amikor más munkahelyen szabadnap van. Ilyen szempontból elég kötött. Mi éppen ezért a férjemmel nem foglalkozunk állatokkal. Úgy akarjuk, hogy legyen szabadidőnk is.

A ribizlinek a termesztése igényel-e valamilyen új technológiát?

Hosszú távon igen. Szeretnénk venni egy leszedőgépet. Egy kis kombájn, amelyik direkt ilyen ribizlire van specializálódva. Amikor ezek a tövek megnőnek, és az ültetéstől számítva 5 évre elérik a maximális terméshozamot, emberi kézzel nagyon sok idő és energia lesz, hogy ezt leszedjük, és akkor létezik olyan kombájn, amelyik megy a sorok között, és megrázza a bokrot, és akkor így gyűjtenénk be. Például ez öt évnél hamarabb nem lehet, mert a fiatal, zsenge bokroknak megzavarja a fejlődését. Ez is egy befektetés lenne, egy új technológia.

Ezt a gépet hol szereznétek be?

Külföldről valahonnan, second-hand piacról.

Honnan informálódtatok arról, hogy van ilyen gép?

Voltunk konferenciákon, voltunk Csíkszeredában és Magyarországon egy ilyen tanulmányi úton, ahol ribizliseket néztünk meg, meggyest, vagy ahol málnát

termesztenek és fel is dolgozzák. Ott volt ilyen feldolgozó is. Ilyen jó példákat néztünk meg. Ott mutattak meg sok mindent.

Szükséges-e, hogy képzéseken vegyetek részt, ahhoz, hogy a vállalkozásotokat fejleszteni tudjátok?

Igen, szükséges. Mégis tapasztalatcsere, mindenki elmondja, hogy csinálja. Érdekes, mert akkor is ilyen véleménykülönbségek voltak az ültetés kapcsán, vagy utána a visszametszésnél, hogy azt mikor kell, évente hányszor kell. Úgymond ezek vélemény- és tapasztalatcserék.

Az előbb felsorolt munkákat ti végzitek?

Igen. Először úgy volt, hogy ezt a kertészmérnököt elhívtuk, és akkor közösen csináltuk, hogy mi is megtanuljuk. Mert mi eddig nem foglalkoztunk ezzel, és nem értünk hozza, hiába csináljuk a magunk feje után. Inkább valakit megfizetsz. És az a normális, hogy olyant fizess meg, aki szakember.

A kertészen kívül, van-e még olyan személy, akivel együttműködtök?

Nincs. Vannak más termesztők, akiket ismerünk. Ők is ribizlivel foglalkoznak.

Őket is a konferenciákon ismertétek meg?

Igen, vagy úgy hogy nekifogtunk és őt is érdekelte, és még valaki csinált ilyen ültetvényt. Ugyanott van Szenétén, majdnem a miénk mellett, tehát közel, abban a zónában, mert neki is ott volt területe.

Írtok-e pályázatot?

Nem írtunk, eddig önerőből dolgoztunk.

Mi a véleményetek az ilyen típusú támogatásokról? Vannak pályázatok, ami a ribizli termesztést támogatja?

Igen, vannak. Viszont, amik kimondottan ennek vannak, amit érdeklődtünk, olyan volt, hogy majdnem fele önrész kellett, ami sok volt, de még nem is volt annyira aktuális. Lehet, hogy szeretnénk majd pályázni. Nincs kizárva, hogy nem, de eddig még nem volt aktuális. Van egy olyan tendencia is, hogy inkább önerőből kigyűjtöd és megveszed azt a kombájnt, minthogy a pályázattak vállalj egy plusz feltételt, amit teljesíteni kell egy vagy öt év alatt. Vannak előnyei és hátrányai is.

Vannak-e alkalmazottaitok?

Nincs, de vannak ilyen szezonmunkások, akik besegítenek, de nem alkalmazottak. Ismerősön keresztül kerülnek hozzánk, és minden évben ugyanazok jönnek. Kapnak napszámot, és az anyósom főz ebédet. De eddig nagyon nem kellett, mert csak elültetésnél van szükség munkaerőre, azt meg kalákába a család együtt ültettük el. Meg néha le kellett kaszálni a füvet. Arra kellett. Eddig nem volt olyan nagyüzemi munka, hogy más emberre szükség legyen. Eddig mi is meg tudtuk oldani.

Jogi kérdések merültek fel?

Nem. Majd ha esetleg feldolgozzuk és árusítjuk a terményt, akkor lehet. Akkor lesz adminisztráció, akkor engedély fog kelleni.

Már népszerűsítitek az ültetvényt, hogy a jövőbeli felvásárlók tudjanak rólatok?

Nagyban nem, de község szinten elterjedt, hogy mi ennek nekifogtunk és foglalkozunk.

Részletesebben kifejtenéd, hogy milyen képzéseken vettetek részt?

Voltunk egy konferencián, ami Csíkszeredában volt szervezve, azt hiszem a Mezőgazdászok Egyesülete szervezte, pontosan nem tudom a megnevezésüket. Különböző szakértők jöttek és előadásokat tartottak. Ez egynapos volt. És voltunk egy kétnapos magyarországi körúton. Eddig ezeken vettünk részt.

Van-e tervben további képzéseken részt venni?

Most nincs, de ha lesznek vagy szólnak, akkor részt veszünk. Konkrétan nem követjük, hogy hol vannak képzések, ez az igazság. Ha adódik információ, vagy e-mailbe leküldik, mert benne vagyunk az adatbázisba, és szoktak e-mailbe erről-arról értesíteni.

Mi a véleményed arról, hogy mit érdemes megtartani a hagyományos gazdálkodásból?

Mindenképp a jó praktikákat érdemes. Tudom, hogy valamikor Tekerőn is voltak a kommunizmusban ribizlisek, mindenki mondta, hogy csinálták. Most aztán mi újra próbáljuk. Biztos, hogy van régi tapasztalat, és a régi öregek is tudják, hogy mit kell.

Mi az, amit nem érdemes megtartani a hagyományos falusi gazdálkodásból?

Például az állattartás abban az értelemben, hogy túl leköti az idődet. Úgy kell gazdálkodni, hogy közbe maradjon szabadidőd is, de ilyenkor kell alkalmazni valakit, és nehéz valaki olyant találni.

Hogyan vélekedik rólatok a környezetetek? Hallottatok-e véleményeket?

Igen. Érdekesek, megosztóak. Van, aki nyíltan megmondja, hogy milyen jó kezdeményezés és sok sikert kíván, és ilyenek. Vagy vannak, akik furán néznek, nem irigykedve, hanem inkább ilyen negatív véleménnyel, hogy úgysem lesz semmi. Ilyesmik. Vagy azt mondják, hogy nem érdemes foglalkozni.

Ezek hogy érintenek titeket?

Minket sehogy. Szerencsére olyanok vagyunk, hogy nem érdekel mások véleménye, csak azoké, akik fontosak vagy közel állnak hozzánk. Azok úgy is őszinték és jóindulatúak.

Hogyan látjátok ti a környezeteteket, a körülöttetek levő embereket?

Támogatnak, bátorítanak. Kérdezik, hogy mikor lesz ribizli, szeretnének vásárolni. Tudják, hogy bio, nem használunk semmilyen permetszereket.

Szerinted miben más ez a típusú gazdálkodás az önfenntartó gazdálkodáshoz viszonyítva?

Nem ebből élünk, ez számunkra egy plusz kereseti lehetőség, plusz elfoglaltság, egy projekt. Az önfenntartó gazdálkodás olyan, hogy mindent maguknak megtermelnek?

Igen.

Akkor az a személy nem is dolgozik, hanem egyfolytában otthon van. Biztos szép és jó dolog, de nem irigylem, mert biztos nagyon nehéz.

Ehhez képest milyennek látod azt, amivel ti foglalkoztok?

Teljesen más. Esetleg, ami hasonlít, hogy bio. Aki otthon megtermeli gondolom az saját magának nem tesz rá permetszereket. Másban nem látok hasonlóságot.

És mi a különbség?

A különbség például az, hogy mi valahogy úgy akarjuk ezt csinálni, hogy haladjunk a modern korral is. Tehát, hogy bekapcsolódjunk, hogy ne maradjunk le az új technikáktól, fejlesztésektől, vagy, hogy új dolgokat próbálunk meg. Esetleg ebbe különbözik.

Mondtad, hogy van példa arra, hogy együttműködtök más hasonló vállalkozókkal. Mit jelent ez az együttműködés? Miért pont ők?

Azért ők, mert ők vannak fizikailag közel hozzánk, és velük van lehetőségünk gyakrabban találkozni. Megosztjuk a tapasztalatokat, ki mennyit haladt, hogy ülteti, vagy vágja, hogy csinálja, hogy fejlődött, hogy nem fejlődött. Egyelőre csak ilyen jellegű az együttműködés.

Felmerült annak a gondolata, hogy társuljatok?

Igen. Ez olyan szempontból merült fel, hogy jó lenne, ha a medencében is lenne egy feldolgozó, és egy hűtőház. Mert megvan, hogy mikor kell leszedni, és leszedjük, és a hűtőházban megfelelő hőmérsékleten lehetne tárolni, és később, a tél folyamán is lehetne értékesíteni. És volt arról szó, hogy egy ilyent kellene létrehozni, de persze ez egy óriási nagy beruházás, viszont reménykedünk abban, hogy esetleg a Gyergyóalfalvi Önkormányzat neki fogna és csinálna egy hasonlót, mert ők is négy hektáron ültettek ribizlit. Nagyon sokat ültettek hozzánk viszonyítva, és szívesen társulnánk, vagy beszállnánk. Lenne hol tárolni.

Mi a véleményed a különböző támogatási formákról, mint a pályázat, bankhitel, helyi támogatás? Mit hozhat egy ilyen támogatás? Esetleg mit vehet el?

Biztos, hogy lehetne fejleszteni, beruházni akármennyit. Ez pénz kérdése. Banki hitelt semmiképp nem vennénk fel, esetleg pályáznánk. De eddig, az elmúlt három évben mindent önerőből valósítottunk meg, mi építettünk kerítést, de nem voltak még olyan nagy kiadások. Azokat még meggyőztük. Új kerítést csináltunk, hogy védjük a betolakodó állatoktól az ültetvényt, hogy ne taposssák le. Biztos, ha lépni kell, van egy jó ötleted, amit meg kell valósítani, akkor érdemes banki hitelt is felvenni, de ez a mai világban egy kicsit bizonytalan, hogy vissza tudod-e fizetni.

Ismersz bármilyen szabályozást?

Nem igazán. Mivel eddig önerőből fejlesztettünk, és amilyen fázisban vagyunk, nem kellett semmilyen szabályzathoz igazodjunk. Még az elején vagyunk. Jobban nem is ástuk bele magunkat.

Volt szó arról, hogy a jövőben milyen elképzeléseitek vannak.. Tudnál erről bővebben beszélni, időkereteket meghatározni?

Most lesz az ültetvény három éves, ősszel. Öt éves korában fog jól termelni. Addig, amilyen termés lesz, azt már az idéntől szeretnénk árusítani. Valamennyit meghagyunk saját magunknak, a többit eladnánk vagy nyersen rögtön, vagy szirupként, vagy borként feldolgozva. Körülbelül két-három év múlva, amikor már

nagyobb mennyiség lesz, akkor lehetne pályázni feldolgozóra, edényeket venni. Da azt még nem tudjuk, hogy megéri-e, hogy fektetünk-e bele. A ribizli szezonális, akkor már egyebet is fel kellene dolgozni. Málnát, vagy valami egyebet felvásárolni, és azt is feldolgozni, árusítani. Vagy akár a Székely Termékek közé bevetetni, mert ez védjegy. Hosszú távon körülbelül ezek lennének a tervek.

Ezekhez milyen feltételekre lenne szükségetek?

Csak anyagiakra, meg hogy legyen jó termésünk, az időjárás ne okozzon károkat, ne legyen szárazság, vagy ne legyenek nagy esőzések. Más nincs. Van igény rá, óriási az igény. Piaca lenne. Ennek a konkrét kialakításán még nem gondolkodtunk.

Mondtad, hogy faj ribizlitek van. Mindegyiknek van külön feldolgozási módja?

Egyformán fel lehet dolgozni. Mindegyikből lehet szörpöt vagy bort készíteni.

Külön dolgoznátok fel, vagy vegyesen?

Lehet azért lesz külön feldolgozva, mert nem egyszerre érnek be. Van, amelyik június elején érik be, van, amelyik júliusban. Ahogy leszeded, fel is kell dolgozni. Lehet, hogy így nem lesz összevegyítve. Ezt még nem gondoltuk át.

Mi a véleményed a fiatal agrárvállalkozók helyzetéről a székelyföldi térségben?

Az a véleményem, hogy vannak ügyesek, és látom, hogy van erre igény, és vannak jó pályázati lehetőségek. A különbség a hagyományos gazdálkodáshoz képes – most ugrott be – az, hogy a mostani fiatal gazda az jó menedzser is kell legyen. Nem elég az, hogy otthon üljön, és az istállóból ki se járjon. Hiába végzi tökéletesen a feladatát, a munkáját, mert az nem elég. Kell menni, és kell az adminisztrációt is intézni. Most szélesebb körű. Ma már másabb a mezőgazdaság, mint régebb.

Itt Székelyföldön hogyan látod az ők helyzetét? Van rálátásod a helyzetre?

Annyi, hogy bizonytalan ez a hazai törvénykezési rendszer, minden évben változik minden. Például van az APIA-s területalapú támogatás, ott sem lehet tudni soha, hogy mi lesz, egyik hónapról változik a másikra. Ez a bizonytalanság sok embert elkeserít, vagy belefáraszt a munkába, vagy épp ezért nem mernek vállalkozni, mert nem tudják, hogy mi lesz holnap.

Miért tartod fontosnak ebben a térségben az agrárágazattal való foglalkozást?

Segít a megélhetésben is, itt meg Székelyföldön nincs se ipar, sem semmi. Ez egy olyan valami, hogyha már itthon maradtál, és nem mentél külföldre dolgozni,

akkor valami olyanba kell kezdj, amit itthon is tudsz művelni. Hiába vársz arra, hogy valaki munkát adjon neked. Nem biztos, hogy találsz, vagy kapsz.

Mi a vélemény arról, hogy a térségben sok a meg nem művelt föld?

Én úgy gondoltam, hogy nincs sok műveletlen föld. Mindenki úgy megvan indulva, hogy lekaszáltassa, vagy megművelje az APIA-s támogatások kapcsán, mert azt csak úgy lehet igényelni. Én azt mondom, hogy ez a tendencia javulni fog, és ki fog alakulni az, hogy már nem lesznek ilyen hagyományos háztáji gazdálkodások, mert vagy nagyban csinálod, vagy egyáltalán nem foglalkozol. Ha foglalkozol, akkor több állattal, több földdel kell. Én látok egy ilyen tendenciát, hogy erre fognak elmenni a dolgok. Jobban ki fogják használni a földet, vagy igény lesz rá. Vagy, aki nem foglalkozik vele, az eladja, mert neki nem érték, a másiknak pedig érték lesz.

Mi a véleményed a termelési technológiák fejlesztéséről?

Biztos, hogy fejlesztenek, jó dolgokat találnak ki, de az számunkra a tiszta új gépek elérhetetlenek.

Mennyire fontos, hogy modernizáljanak?

Fontos. Hogy mennyire nem tudom, mert erre nincs rálátásom. Ezen is múlhatnak dolgok. Megkönnyíti az emberek munkáját, fizikailag nem kell annyit dolgozzanak. Megvannak a megfelelő gépek a munkák elvégzéséhez.

Mi a véleményed a kisebb gazdák szerepéről?

Jó, hogy vannak, de azt látom, hogy csak az idősek művelik. A fiatalok kevés százaléka marad itthon, és kezd el mezőgazdálkodni.

Mi a véleményed a nagyobb gazdaságokról?

Azt látom, hogy kezdenek lenni. Sokan merészek és pályáznak. Azok már gondolom úgy csinálják, hogy az az egyetlen megélhetés.

Szerinted mi fontosabb, a külső vagy a helyi támogatás?

Szerintem mindkettő fontos, kinek mire van lehetősége.

Az interjút készítette: ***Silló Ágota***

„Úgy fejlesszünk, hogy a minőséget tudjuk megőrizni…”

Flórián Albert, Orotva

Honnan jött az ötlet, hogy gyógynövényekkel foglalkozzatok?

Ezt az egészet nagyapám indította el. Az 1970-es években kezdett foglalkozni kicsit mélyebben a gyógynövényekkel. Értett ehhez az édesanyja is, mert azért régebb működött, hogy a faluban az öreg nénik ismerték a füveket, meg hogy mi mire jó. Megvolt ez náluk is, a családunkban is, de hogy így például kenőcsöt vagy teákat készíteni belőle, akkor kezdte el, amikor elkezdte saját magát kezelni. Volt emésztőrendszeri betegsége, és akkor ezt kezdte el, hogy gyógynövényekkel kezelje, kakukkfű teát inni, kamillát kezdett inni, kenőcsöt kezdett csinálni. Ezeket a gyógynövényeket beletenni kenőcsbe. A méhviaszt, ha disznózsírba kifőzöd, akkor a hatóanyagot bele tudod úgy vinni. Ezeket kezdte csinálni. Aztán ezek működtek. Nagyon jók voltak. A gyógynövények gyógyító ereje tényleg él, valós. Ez olyan szinten kezdett működni, hogy amikor én megszülettem, 1991-ben, már többen jártak hozzá, rendszeresen is, újak is, így kezelésre. Meg kent, maszírozott is ahogy a gyógyteákat, kenőcsöket ajánlotta. Jók voltak nagyon a visszajelzések, meg rengeteg köszönő levél van mai napig is. Körülbelül 200 köszönő levél fel van halmozva. Amit az emberek írtak, hogy mire használták, mire volt jó. Ezt édesanyámék vették át. Nagyapám 2000-ben meghalt. Akkor vették át édesanyámék. Ez által kiskorom óta benne voltunk, mert az egész unokát vitte nagyapám magával gyógynövényt szedni. Úgymond kötelező program volt. Akkor nem is szerettük annyira. Én sem. Ha valamit muszájból csinál az ember, ahhoz másképp áll hozza. Nekem is el kellett teljen a 20. életévem is. Akkor kezdtem neki igazából. Visszajöttem én is, és akkor azt mondtam, hogy ha ezt így kézhez kaptuk a családnak úgymond feladatként is, hogy ezt így csináljuk, akkor szeretném én is ezt csinálni, szeretnék én is részt venni ebben. Négy éve most már, hogy foglalkozom gyógynövényekkel. Tanultam kint Pesten három évig, ott megszereztem ehhez a lexikális tudást is, hogy legyen ez az alap is meg. Most itthon itt van a menyasszonyom… ő is kintről jött haza. Pesten élt tíz évig, de amúgy csíkszeredai. Így most van egy jó kis csapat, akivel csináljuk. A menyasszonyom, édesanyám, ő is már 10 éve csak masszőr. Csak ezzel foglalkozik. Gyógyítás, kezelés, gyógynövények.

Mondtad, hogy négy éve jöttél haza és kezdtél te is a gyógynövényekkel foglalkozni. Hogyan kezdted?

Érdekes volt. Udvarhelyen kezdődött. Érettségi után ott kezdtem egy főiskolát a MÜTF-ön turisztika szakon. Akkor azon akartam még továbbmenni, mert addig azt tanultam. A suli nem jött be, mert két hónap után láttam, hogy nem az a suli, ahova én szeretnék járni. Viszont ott kezdődtek el azok a kapcsolatok kialakulni, hogy elkezdték kérni a teákat az emberek. Úgy-e vannak teáitok? Így ismertük meg egymást, meg volt, aki már ismert. Akkor el kezdtem vinni nekik a teát, kenőcsöt. Ők meg kezdték terjeszteni ismerős körben. Ez pozitív volt, mert fiatalok között terjedt, úgy-e az én korosztályomban, meg egy kicsivel idősebbek között. Hogy volt így igény rá, akkor elkezdtek jönni a vásár lehetőségek, el kezdtünk járni ezekre a kézműves vásárokra, és járunk a mai napig is. Csíkba is, Udvarhelyre is, és most már Gyergyóba is. Ezen az úton indult el a megélhetés is. Idáig nagyapám és édesanyámék is mellékállásként tudták ezt csinálni, mert nem éltek meg belőle. Most nekünk ez úgy kialakult, Hál' Istennek. Most ebből meg tudunk élni. Van mellette még masszázs is, a párom masszíroz. Sok lábon állunk, de teljes energia bedobással tudjuk ezt csinálni.

Akkor lényegében te azzal járultál hozzá ehhez a vállalkozáshoz, hogy egy megélhetési forrássá alakítottad?

Igen, most már meg tudunk élni belőle.

Megkérlek, beszélnél bővebben erről a tevékenységről, amelyet folytattok? Mit termesztetek? Hogyan dolgozzátok fel?

Orotván van az ősi ház. Most nem annál a háznál vagyunk, ahol nagyapámék elkezdték, hanem amikor nagyapám elhunyt, nagyanyám visszaköltözött az ősi házába. Azon a telken vagyunk most. Ott vannak a gyógynövény földek. Most a pityóka földet felcseréltük gyógynövény földre. Azokon tíz fajta gyógynövényt termesztünk, és ahhoz még húsz fajtát gyűjtünk az erdőn, mezőn. Amik itt őshonosok azokat szedjük, azokat nem kell termeszteni. Ezzel telik az egész nyarunk, meg ez az öt hónapot így tavasszal együtt. Ugye tavasszal azzal kezdünk, hogy ültetünk, palántálunk. Amiket termesztünk, azokkal hamarabb kell kezdeni foglalkozni, és amikor jönnek az első gyógynövények, azokat akkor el kell kezdeni gyűjteni. A tüdőfű az első például. Azt már egy hónap-másfél hónap múlva már lehet szedni. Akkor jönnek szerre: a kankalin, nyírfalevél. Ezeknek a begyűjtése, szárítása… azok a padlásokon vannak kialakítva. Természetes úton száradnak,

tehát nem hőfújós szárítók, hanem természetes módon. Utána összegyűjtjük. Ősszel pedig a darálás jön. Apróra daráljuk és papírzsákokba beletesszük. Akkor csináljuk meg a keverékeket ősszel, amikor minden gyógynövény be van gyűjtve. Van tizenhárom fajta teakeverék. Vannak külön a kenőcsöknek keverékek, külön a tinktúráknak, talpbetéteknek, kispárnáknak. Minden keveréket szeptemberben megcsinálunk, felkerülnek a padlásra, és télen meg az értékesítés része zajlik. Karácsonyi vásárok. Decemberig van, amit tenni. Január-február a pihenősebb. Ez a két hónap lazább, és tényleg azt mondjuk, hogy meg tudunk állni, de most sem teljesen.

Hogyan jött a piócák ötlete?

A piócák… A magyar népi gyógyászképzésen tanítottak erről, Budapesten. Az volt a kezdeményezőknek a lényeg, hogy a magyar kultúrában fellelhető, régen használt gyógymódokat felkutassák, előkeressék. Az egyik fő ág a piócás kezelések, mert itt is kultúrája volt. Most már nincs, meg Magyarországon lehetetlen, hogy piócázzon valaki, mert csak orvosok piócázhatnak, de nekik a képzésen nincs olyan szintű tanítás, meg ismeretterjesztés, hogy ők ezt használhassák. Ilyen érdekesen van megoldva. Oroszországban például több ezer embert kezelnek évente, tehát kórházak vannak erre kialakítva, ahol piócákkal kezelnek. Magyarországon nincs. Romániában is van. Mi is amivel kezelünk azok direkt tenyészetből jött orvosi piócák. Bukarestben van tenyészet. Onnan küldik. A nadály. Régebb így ismerték az emberek.A patakokban, ami volt régebb az ló pióca volt. Nem orvosi célra, hanem inkább a táplálékért szívja az ember vérét, de a hatása ugyanolyan jó volt az egész vérkeringésre. A rossz vért, meg a salakanyagokat elég intenzíven tudja leszívni. Így jött. Ők hozták úgymond a tudást, mert volt itt Gyergyóban is egy képzésük, és itt meg van lehetőség beszerezni jó minőségű steril piócákat. Így kezdett el kialakulni ez, hogy kezelünk embereket.

Mondtad, hogy képzéseken vettek részt? Mindehhez szükséges valamilyen szaktudás elsajátítása?

Másképp nem lehet. Ennek is van indikációi és kontraindikációi. Van, amikor szabad, és van amikor nem szabad alkalmazni. Ehhez is kell a lexikális tudás, és ahhoz, hogy veszélytelenül tudjuk használni. Nem mindenkire lehet rárakni őket. Főleg, ha vérszegény valaki, nem fogunk piócát rárakni. Meg függ attól, hogy milyen mértékű a baj, vagy milyen régóta van, mitől van az kialakulva. Meg ami még pozitívum, hogy szervi problémákat is nagyon jól kezelnek.

Visszatérve a gyógynövényekhez. Szükségetek van-e valamilyen új technológiának a használatára?

Szükséges lesz a feldolgozáshoz idővel, meg most van az egész egy átalakuló folyamatban. Mert termelőként tudtuk eddig csinálni, de létre kell hozzunk egy céget. Amikor ezt megcsináljuk, annak kell legyen egy feldolgozója, ami komplett felszereléssel meg gépek vásárlásával jár, attól függ melyik folyamatban tudunk gépeket bevonni. Ez attól jó mondjuk, hogy nem gép csomagolja a teát, nem gép szedi le, nem hőszárító szárítja, hanem magától szárad meg. Ez tud adni neki egy olyan minőséget, amit egy gépiesített folyamatnál nehéz megőrizni, de valamilyen szinten úgyis kell fejlesszük, meg ha a mennyiséget is akarjuk olyan szinten növelni. A begyűjtéstől a feldolgozásig kell korszerűsíteni.

Gondoltatok-e arra, hogy mit szeretnétek fejleszteni?

Amihez mindenképp modern berendezésre volna szükség az az illóolaj lepárlás. Az illóolajak, azok amiket még nem csinálnunk, legalábbis senki nem csinál Székelyföldön. Vagy ha csinál is, akkor csak kicsiben, magának. Ezt szeretnénk megpróbálni, hogy ezekből a minőségű növényekből, amelyek nőnek Erdélyben meg Székelyföldön, hogy milyen minőségű illóolajat lehet csinálni. Ennek kellene egy elég komoly berendezés, ami így a jövőbeli tervben benne van, hogy valamilyen úton-módon beszerezni. Van erre Uniós pályázat is, van erre több lehetőség, lássuk, hogy melyik lesz a megfelelő. Az első, hogy a vállalat létre kell jöjjön. Most van ez a folyamat. Egy-két hónapon belül meg kell legyen, és akkor tudunk elindulni vagy pályázni, vagy együttműködni, hogyan tudjuk a feldolgozót felépíteni. Körbe kell nézni, melyek a lehetőségek. De szeretnénk mindenképp, hogy tudjuk ezt fejleszteni. Egyrészt a lehetőségeket, amik itt adottak, kihasználni. Ezzel lehet térséget fejleszteni, lehet munkát adni, nagyon sok mindent csinálni. Ráfér Gyergyóra. Annyi értékünk van, és egyszerűen nem tudjuk kihasználni. Ez így kár.

A gyógynövények feldolgozása igény folyamatos szakmai fejlődést? Kell-e képzéseken részt venni? Vannak-e erre lehetőségek?

A gyógynövények területén képzésen annyira nem. Nekünk három év alatt az volt a főtantárgyunk, hogy fitoterápia. Tényleg a gyógynövények terén, ami lexikális tudás kellett, azt így be tudtam szerezni én is, még meg tudtam tanulni. Hát olyan szintű képzések, hogy előadásokra járni, azt azért mindig csináljuk. Én is járok, hogy ha a közelben van előadás, akkor oda, vagy szoktam felkeresni öreg

bácsikat, főleg idős embereket, akik tudnak elég sokat mesélni, például Csíkban Macalik úr. Ő is ezt csinálja, csak már hatvan éve. Meg hát mi is szoktunk szervezni ilyen előadásokat, kis összejöveteleket, ahol lehet informálódni, tanulni, meg mi is ami tudásunk van tovább adni. Én például a szakdolgozatomhoz csináltam ilyen felmérést, hogy hogyan viszonyulnak az emberek a gyógynövényekhez. Általánosan, hogy ha betegségük van, akkor mennyire nyúlnak ehhez a gyógymódhoz, a természethez. Nagyon kevés százalékban történik ez. De ennek az okára is kíváncsiak voltunk. Az emberek nincsenek egyszerűen annak a tudatában, hogy milyen lehetőségük van. Egy gyógynövény klubot hoztunk létre, de hivatalos formája még annak sincs, de hogy ezzel el kezdtünk előadásokat szervezni, meghívni olyan embereket, akik erről beszélnek. Tanárok vagy tanácsadók, vagy volt itt Budapestről, a gyógyterápiáról előadó. 2014-ben sikerült szervezni egy gyógynövény fesztivált itt a kultúrházban.

Borszékon is ti szerveztetek?

Nem, de Borszékon is szerveztek, az is egy jó kezdeményezés. Mi is egy hasonlót valósítottunk meg 2014-ben. Ez volt az első. Egy egynapos kis rendezvényt meg tudtunk csinálni. Előadások voltak, gyógynövényeket vittünk be, lehetett nézni, főztünk teát, meg lehetett kóstolni. Utána egy egész napos foglalkozás is volt. Kötéltáncosok jöttek Budapestről meg zsonglőrök. Kicsit ezt az egész folyamatot színesítettük. Megszólítottunk családokat, fiatalokat, időseket. És amellett, hogy egy kellemes napot eltöltöttünk, sok mindent tanulhattak, tanulhattunk. Ezt szeretnénk folytatni. A tavaly nem volt rá kapacitás vagy lehetőség. A tavalyi év nagyon zsúfolt volt. De idén szeretnénk ezt újrakezdeni. Most két hét múlva lesz egy magbörze.

Az előadókat te hívod meg? Neked vannak kapcsolataid?

Többnyire igen. Azért volt szerencsém körbe járni. Nagyon messze nem jártam el, de a Kárpát-medencét elég jól járom, Székelyföld-Budapest között főleg. Az élet tényleg összehoz olyan emberekkel, akikkel pont dolgunk van, tudunk egymáson segíteni. Nagyjából így alakult ki az a kapcsolat, hogy ki jöhet, vagy ki jöjjön. Sőt olyankor szerveztünk, ha valaki ötlet szinten felvetett egy ötlete, hogy csináljunk valami előadást, programot. Akkor így meg lehetett ezt csinálni.

Beszéltük, hogy tájékozódtok a pályázatokban. Mi a véleményetek az ilyen típusú támogatásokról?

Egy bizonyos szempontból jó mindenképp, mert tényleg támogatják a kisebb vállalkozókat, meg az embereket, hogy elindulhassanak egy úton. De onnantól kezdve ők meg tudják mondani, hogy te miként tedd azt a folyamatot, amit ők támogattak. Meg gépekkel kell ezt végezni. És úgy érzem, vannak bizonyos szabványok, lehet, hogy célszerűek adott esetben, de hogy az adott gyógynövény minőségének a rovására. Például a hőszárítók. Ha kezdem szárítani a gyógynövényt, hogy az ne két hét alatt száradjon meg, hanem mondjuk egy nap alatt, és akkor így tízszer annyi mennyiséget be tudnánk gyűjteni, de hogy 50 fok felett, még 50 fokos szárításnál is nagyon sok illóolajat és hatóanyagot elveszít az a gyógynövény. Ilyen szempontból a gyógynövény fele elment a melegben, valamennyi maradt benne, de ha elkezdjük összeszedni, géppel csomagolni meg nem tudom milyen eljárásokon kellene keresztülmenjen, akkor nem tudunk egy minőségi dolgot letenni az emberek elé, amit a természetből kapunk, hanem egy lebutított verziót kapunk. Ezt úgy csinálni, hogy ne kelljen ezt a gyógynövények megérezzék. Úgy fejlesszünk, hogy a minőséget tudjuk megőrizni. Ezért vagyunk így. Szeretnénk minél több lehetőséget megnézni, felkeresni. A kötelezettségek meg az után, ha ők támogatnak minket. Az úgy rendben van, hogy fejlődő képes kell legyen, foglalkoztatni kell az embereket, adózni. Ahogy fejlődünk, nekünk is az a célunk, csak ne egy multi marketinges tea legyen, amivel azért már tele van a piac. Azt már nem akarom csinálni. Inkább VIP tea legyen, inkább kétszer annyiba kerüljön.

Vannak még hasonló vállalkozások akár külföldön is, ahol meg lehetne nézni, hogy ők hogyan dolgoznak?

Vannak azért feldolgozók. Mondjuk itt a környéken Szovátán van a legközelebb, de ők már olyan mennyiséget termelnek, amiről mi most nem tudunk beszélgetni. Ilyen tapasztalatcsereként biztos érdemes lenne felkeresni őket, meg elmenni egy-két ilyen helyre, de úgy érzem, hogy úgy is egy olyan dolgot kell kialakítsunk, amit nem biztos, hogy a környéken kapunk ilyent.

A cég alapításánál van külső szakértői tanácsadótok?

Van, igen. Szakemberhez járunk. Van a cégalapításnál is ismerősünk. Most a könyvelőhöz járunk. Ott is megnézni, hogy mit érdemes csinálnunk a jogi formát illetően. Mindenképp ezeket a kapcsolatokat meg kell mozgassuk, ahhoz, hogy hatékonyan tudjunk haladni. Azért jó, hogy egy hozzáértő segít abban, hogy merre indulj el.

A sok munkálatot, az ültetést, a leszedést hogyan oldjátok meg? Vannak alkalmazottaitok?

A családdal meg tudtuk oldani. Szerencsére tetszik az ismerős körben is, meg a baráti társaságban is az, amit csinálunk, és nagyon sok segítség így kerül nyáron, hogy család vagy ismerősök, vagy valakit elhívunk, hogy van-e kedve segíteni. Most nem pénzért, de valamilyen úton-módon úgyis működik ez a hála cserébe. Egy ember van, az én egyik régi, nagyon jó cimborám, aki most már negyedik éve jön haza nyáron. Ő egész nyáron ott van fizetést is kap, így tényleg mindenesként tud szolgálni, de rajta kívül más még nincs. Télen nincs semmi munka, de nyáron azért kell a segítség. Igyekszünk építeni addigra, hogy kelljen még bevenni több embert, meg jönnek ezek a lehetőségek. Jó sok rendezvény van, ahova hívnak. Nyáron azért van olyan hét-nyolc rendezvény, ahol szintén ott kell lennünk meg a Halasági-Csibit valamilyen szinten képviselni. Vagy teaházat csinálunk vagy gyógyító-sarkat, vagy masszázs-sarkat.

Mekkora a csapat?

Stabil emberek négyen vagyunk: édesanyám, de ő inkább a masszázzsal van, én, a menyasszonyom meg a nővérem. Hárman vagyunk, akik tényleg csak ezt csináljuk stabilan. Úgy-e itt van a barátom nyáron. Ő a negyedik. Itt van édesapám. Ő is be szokott segíteni. Ő is mellékállásból. 10-20-30 fős csapat, akik közben-közben kijönnek. Vagy gyergyóiak, csak nincsenek itthon, hanem kint élnek, vagy vannak olyanok, akik itthon élnek, mindig megoldódik. Mindig ott van valaki, hogy ha segítségre van szükségünk. Barát vagy ismerős, vagy rokon. Összegyűl az az öt-hat-hét ember, akivel tudunk így dolgozni. Azért kell annyi ember, hogy ezt megcsináljuk. Sokszor tíz is kell.

Hogyan értékesítetek? Láttam, hogy van honlapotok, meg hogy több üzletben is van terméketek.

Igen. Bio boltokban vannak. Most már tizenöt boltban bent van. Meg hát vásárokra járunk. Azok is szinte minden hétvégén vannak valamilyen városban. Ezekre szoktunk járni. Meg itthonról, akik jönnek ide, megfordulnak itt körülöttünk, meg régi vásárlók is sokat kérnek. Néha postán is szoktunk küldeni.

Merült-e fel valamilyen probléma az értékesítéssel kapcsolatosan?

A számlázási kérdés. Egy darabig nem volt, aztán a tavalytól tették lehetővé, hogy a termelőknek is adnak számlatömböt, egy termelői füzetet, amivel tudok

most már cégeknek is kiállítani számlát. Így tudtuk betenni az üzletekbe is. A SANEPID-es vizsgálatot kérik, de az megvan, hogy fogyaszthatóak a teák. De idéntől szigorodnak a szabályok. Nem is engedik, hogy én magánszemélyként becsomagoljam a teát. Ezért kel létrehozzuk a céget, hogy azt jogi személyként, meg feldolgozóként kell azt csináljuk, ahhoz, hogy csomagba kerülhessen. Ezért indultak el ezek a folyamatok. Jó is. Nem is akarunk mi bujkálni most a nagyvilág elől. Csináljuk a hegyen a dolgunkat. Tudunk olyan minőséget csinálni, hogy az megállja a helyét egy bioboltban, akkor megállja a helyét a SANEPID-nél is. A körülményeit annak létrehozni, az nagyon melós lesz. Most kezdünk annak neki, de ha az idén befejezzük, akkor jó lesz.

Hogyan reklámoztok?

Van Facebook oldal is. Ott is valamilyen szinten ez működik. De más nincs. A honlap is most készül, még nincs kész teljesen. Az utolsó simítások most vannak. A termék lista még nincs fent. Van mondjuk még szórólap. A szórólap most azóta van, hogy el kezdtem én is csinálni. Akkor legyen egy weboldal, legyen egy kézzel fogható anyag.

A név, Halasági-Csibi, régebbről megvan?

Igen. A Halaság, a hely ahonnan származik a termék, egy völgy Orotvában. Az az út megy át Borszékre.

Működtök-e együtt más vállalkozókkal?

Működünk. Főleg helyi termelőkkel, meg akikkel vásárokkal is találkozunk, szomszédok vagyunk, azokkal így működik az az úgymond cserebere akció. Meg ez tetszik is nekem, hogy ezeken a vásárokon ki tud ez alakulni. Annak van értéke, amit te odaviszel. Tudok cserélni a szappanossal, tudok cserélni a kenyeressel, a sajtossal. Én is ugyan úgy viszem, attól függ mire van szükség. Az ő termékeiket is visszük, meg például egy másik termelőnek a szörpjeit. Meg Borzonton van a Hóvirág panzió, akikkel még együttműködünk. Ők egy ilyen úgymond nagyvállalatnak az ága. Náluk alakult ki egy kapcsolat a panzióban, hogy bejárunk masszírozni a kuncsaftjaikat. Elégedettek a kezelésekkel, meg olyan teákat isznak, amit eddig nem. Az ottani kapcsolattartónk össze járta a világot, kapcsolatai vannak Nyugat-Európában és akkor vinné oda a teánkat. De ahhoz kell sok minden. Kell a feldolgozó. Ezt addig nem is tudjuk beindítani. Vannak tervek fejleszteni. Ők is mondták, hogy tudnak segíteni ezen az úton.

Szerinted mit érdemes a hagyományos gazdálkodásból megtartani a vállalkozásotok kapcsán?

Szerintem mindent, ami fontos. Vannak azért új módszerek, technikák, amiket lehet használni. Főleg kutatási eredmények, például a permakultúra. Nekünk is sikerült kicsit betekintést kapnunk. Nem mindegy, hogy mi mellé mit ültetünk, mi mivel talál. Növények, gyümölcsök, haszonnövények. Nagyon komplex tervet össze lehetne állítani, hogy egy kert hogyan nézzen ki. Rovarok ellen is védekezzenek, táplálják is egymást. Van olyan gyógynövény, hogy ha kettőt egymás mellé ültetsz, akkor nem szeretik egymást. Ha jól csinálja az ember, akkor megvédik egymást. Nem mennek a kártevők rájuk. Ezek például, elég újkori kutatásokból meg felfedezésekből is kiderült, de ők is keverik a hagyományokkal. Nem érdemes műtrágyát használni. Ma a gazdálkodások 95 százaléka műtrágyát használ, főleg nagyba, amit termelnek, mert másképp nincs is ahogy csinálják. Meg is tudom érteni őket. A föld, amin mi gyógynövényt termesztünk azon nem használunk műtrágyát, meg nem is permetezzük, hanem gyomláljuk őket. Vannak ezek a munkafolyamatok, amit nem lehet helyettesíteni. Például ötször kell meggyomlálni a mentaföldet. Gyomlálást helyett elég volna, hogy megszórnánk háromszor gyomirtóval, de lehet, hogy akkor azt a vegyszert is megisszuk. Ezeket a folyamatokat elég fontosnak tartom ahhoz, hogy olyan minőségű gyógynövényt kapjunk, ami nem káros..

Szerinted mennyiben más a ti tevékenységetek az önfenntartó gazdálkodástól?

Annyival másabb, hogy nagyobb mennyiséget gyűjtünk. De nem különbözik olyan sokban. A régi módszereket megőriztük. Mi is ugyanúgy trágyázzuk a földet, mi is ugyanúgy lóval szántunk.

Akadályozza valami a te tevékenységedet? Valamilyen szabályrendszer? Vagy esetleg ennek a hiánya a probléma?

Szabályrendszer van, sőt egyre szigorúbb. A tavaly találkoztam azzal a szabvánnyal, amikor elmentem kivizsgáltatni a teákat. Udvarhelyen kérdezték, hogy természetes úton száradnak vagy szárító berendezés van. Mondom nincs szárító berendezés. Mondta, hogy amúgy az jó, csak az Uniós szabványoknak nem felel meg, mert ha természetes úton szárítom én a gyógynövényt, két hét alatt annyi minden történik vele a szárítón úgymond, annyi külső hatás éri, hogy az már sok. Azt már nem biztos, hogy megengedi az Unió. Annyira steril kell legyen, hogy szinte semmi élő dolog nem lehet benne. Akkor én így néztem, hogy ezt most jó?

Mondta, hogy tényleg úgy lehozták ezeket az értékeket, hogy nem biztos, hogy meg fog felelni a teám. Nem azért, mert rossz vagy mérgező, vagy penészes, vagy bármi baja volna, hanem egyszerűen nem lehet élő dolog benne. Végül a tavaly megfelelt. De kíváncsi vagyok, hogy idén tavasszal megint kell vigyük, akkor ha még lennebb hozták ezt az értéket, már nem fog beleférni.

Minden évben be kell vizsgáltatni a tea füveket?

Persze. Meg a környezettől is függ. Ha itt a városban termesztenénk, nem biztos, hogy tudnánk azt a minőséget csinálni, ami Orotvából jön. Itt sokkal több külső hatás éri. Ott kint a szárítón szerintem semmi nem éri. Nincs a közelben semmi. Nincs út, az autók is ritkán járnak.

Mi a véleményed a fiatal agrárvállalkozók helyzetéről Székelyföldön?

Nehéz megélniük. A fiatalok 80 százaléka nincs itthon, mert nincs, amit csináljanak. Egyik az, hogy kevesen akarnak gazdálkodni vagy valamilyen olyan tevékenységgel foglalkozni, ami földdel, vagy állatokkal kapcsolatos. Amelyik része szeretne, az meg egyszerűen nem tud. Elkezd tehenet tartani és 50 banit adnak egy liter tejért, akkor hol éri meg? Jobban megéri elmenni az üzletbe és megvenni a termékeket, minthogy elkezdeni saját magunknak megtermelni. Ez a tény meg rányomta a pecsétjét Székelyföldre. A karácsonyi vásáron, Udvarhelyen ugyan ez a tapasztalat jött. Ott voltunk a vásárban. Ez szokott lenni az év legjobb vásárja, minden évben van, és nagyon színvonalasan megszervezik a vásárt. Tényleg kijön mindenki, és vásárol. Mindent meg tudsz kapni, ami a karácsonyi asztalra kell. Miért ne helyi termelőktől vedd? És nem. Pangott a vásár most karácsonykor. Az áruházakban vásárol az emberek 90 százaléka.

Van Székely termék minősítésetek?

Még nincs. Annak is egy alapfeltétele, hogy cég legyen. De az is meglesz.

Mi a véleményed a termelési technológiák fejlesztéséről? Fontos-e, hogy modernizáljunk?

A műtrágya például nagyon tudja károsítani a növényeket, meg minket is az által, hogy megisszuk a növény teáját, vagy zöldséget, gyümölcsöt. Ha vegyszert teszünk a növényekre azért, hogy megölje a kártevőket, nem biztos, hogy a mi szervezetünkre is épp jó hatással van. Saját magunkat is mérgezzünk, hogy ha rovarirtózunk. Modernizálni lehet, csak meddig milyen mértékben, nem mindegy, meg a módszerek sem. Modernizáltuk mi is a daráló gépet. Eddig kézzel hajtós

volt. Most szereltünk rá motort. Sokkal gyorsabban megy. Áramos motor, most nem kezd ott püfögni a benzin, de ez egy olyan, amivel megkönnyítettük a dolgunkat. Nem kell két hétig szacskálni, hanem csak egy hétig. De nem károsítottuk a növényt. Azokkal a módszerekkel, amelyek nem károsítják a növényt, nincs baj.

Mi a véleményed a kisebb gazdaságok szerepéről?

Fontosak. A kisgazdák tudják ezt a minőséget csinálni. Kis gazdák vannak, de Székelyföldre nagyon jellemző, hogy nem beszélek a szomszédommal, mert a tegnapelőtt csúful nézett. A sok jó, értékes ember itt van, de nem értékeljük egymást. Jó ez, hogy sokan gazdálkodnak még, de ha valamilyen szinten elkezdenénk együtt működni meg nyílt lenni arra, hogy megismerjük mije van a szomszédnak. Ha van teája, akkor tőle veszem meg. Közösségként elkezdeni élni, az úgy életképes volna. Ez a kis gazdákból kell kifejlődjön. Csak ezen még dolgozni kell. Vannak szerintem helyek, ahol ezek már működnek, de itt még ez feladat, főleg nekünk, akik kezdünk el tevékenykedni.

Szerinted mi fontosabb, a külső támogatást kérni, vagy a helyi erőforrásokra alapozni?

Egy arany középutat lehetne keresni, mert nagyon jók a helyi erőforrások, csak nincs lehetőség, vagy nincs pénz, ami olyan szintre emelje a tevékenységet. Mondjuk nekünk nem kell olyan sok minden, hogy ezt fejlesszük, de van sok olyan tevékenység, amelyhez gépek, berendezések, ilyen-olyan technikák szükségesek, amelyek egyszerűen nincsenek meg itthon, vagy nagyon drágába kerülnek. Ilyenkor jön be, ha egy kinti nagyvállalat, vagy az Unió azt mondja, hogy ezen segítene. Nagyon sok esetben valami kisül, hogy valami nem jó. Ha valaki ad sok pénzt, lehet olyant vár el, amit nem biztos, hogy én szívesen megcsinálok. Ezért vacillálunk kicsit. Mindenképp a helyi erőforrásokból élünk, táplálkozunk, használjuk fel, aztán lássuk mi lesz abból.

Az interjút készítette: ***Silló Ágota***

„Van minden ebben a térségben, csak ki kellene aknázni…”

Salamon Balázs, Esztelnek

Textilmérnöki szakon végeztem az egyetemet Nagyszebenben, majd utána európai projektmenedzsment szakon mesteriztem ugyancsak Szebenben, a Lucian Blaga mérnöki egyetemen. Kézdivásárhelyen születtem. A feleségemmel együtt kezdtünk bele ebbe a vállalkozásba. Úgy kerültünk Eszelnekre, hogy egy régi falusi házat megvásároltunk, amit felújítottunk, s onnan jött az ötlet, hogy vállalkozásba kezdhetnénk.

Mikor kezdte el a panzió működtetését?

Ezt a tornácos házat 3 éve vettük meg, majd a mellette lévő területet is megvásároltuk, bár kezdetben nem ezzel a céllal, de időközben jött ez az ötlet, majd a lehetőségek, a pályázási lehetőség. Egyszer felújítottuk a házat, kiköltöztünk, s akkor 2011-ben tettük le a pályázatot a Vidékfejlesztési Ügynökséghez. Az egy éves közbeszerzési eljárás után a tervezést megoldottunk, majd egy év után fogtunk neki az építkezésnek, és két év alatt építettük fel a panziót. 2014 augusztusában indítottuk el, tehát lassan két éve működik.

Honnan jött ez az ötlet?

Elsősorban nem volt idegen számomra a gazdaság, az állatokkal való foglalkozás, mivel gyermekkoromban gyergyócsomafalvi nagyszüleimnél megismertem, sőt megtapasztaltam a falusi életmódot. Nagyapámmal együtt minden nyáron részt vettem a szénacsinálásban, megtanultam gondozni az állatokat, erdei gyümölcsöket gyűjtöttem, imádtam a helyi hagyományos ételeket. Tehát nem véletlen, hogy 2012-ben házasságkötésem után falusi környezetben telepedtem le, és olyan vállalkozást óhajtottam a feleségemmel együtt beinditani, ami hiánypótló egész Kézdiszéken. Pályázatírással foglalkoztam már azelőtt, mielőtt a Leader Kistérségi irodában kezdtem el dolgozni. Több ilyen pályázatot írtam, valamint a kivitelezésben és a tanácsadásban is volt tapasztalatom, s akkor úgy jött az ötlet, hogy magamnak is jó lenne egy agroturisztikai panziót létrehoznom. Én potenciált láttam ebben az ágazatban. Fontos azt kiemelnem, hogy ez egy agroturisztikai panzió,

tehát nem egy turisztikai panzió, mert itt állatok is vannak, juhok, lovak, kerti veteményes és gyümölcsös. Mivel hogy agroturisztikai panzió, igyekszünk minél több helyi terméket adni a vendégeknek. Tehát kell tudni azt, hogy egy engedéllyel rendelkező konyhánk is van, ahol igyekszünk többnyire helyi termékekből hagyományos ételeket felszolgálni a vendégeknek. 6 szobánk van 14 férőhellyel, tehát 14 személyt tudunk elszállásolni. Amúgy a panzió kétmargarétás, és egy ebédlő tartózik hozzá, ahol 20-25 személyt tudunk leültetni. Körülbelül így néz ki a beruházás. 2011 márciusában egy agroturisztikai panzió létesítésére nyújtottam be pályázatot a Nemzeti Vidékfejlesztési Alaphoz 313-as intézkedés keretében. A turisztikai beruházások támogatása keretében abban a ciklusban egyetlen Esztelneken bejegyzett és panziót működtető vállalkozás részesült támogatásban, amiből a szolgáltatásaikat sikerült kibővíteni. Sikerrel jártam, még azon év decemberében aláírtam a támogatási szerződést, 2012-ben pedig nekifogtam építkezni. A pályázat összértéke 99 744 euró, amiből a vissza nem téritendő támogatás 69 821, az önrész pedig 29 923 euró volt. A pályázati kiírásban feltételként szerepelt az is, hogy szállásadás mellett olyan programokat kell szerveznem, amelyek során a turisták betekintést nyerhetnek a vidéki háztáji gazdaságok működésébe, megismerhetik például, hogy hogyan gondozzák a lovakat, miként fejik a teheneket, hogyan készítik a sajtot, vagy minként termelik a zöldségeket és a gyümölcsöket. A felszolgált ételeknek is nagyrészt saját termelésü alapanyagokból kell készülniük. Arra törekszünk, hogy bemutassuk a jellegzetes falusi életmódot, a mezőgazdasági munkákat, hagyományos házi ételeket, italokat, és a vendégeink bekapcsolódjanak a mezőgazdasági, illetve a ház körüli munkába is. A családi házunk mellett a múlt század első felében épült kemence van, abban házikenyeret, malacot, bárányt lehet sütni, a kemence előtt meg kürtőskalácsot. Ugyanakkor igyekszünk megismertetni a helyi hagyományokat és népszokásokat is.

2014-ben a Nemzeti Vidékfejlezstési Alapnál és a Leader program keretén belül az Angustia Kistérségi Egyesületnél kiegészítő tevékenységre pályáztunk, ami két lovat, jártatókocsit, lovas szánt, nyerget, zablákat, hámokat foglalt magába. Ennek a pályázatnak az összértéke 16 500 euró, amiből a támogatás az 14 000 euró, az önrész az 2 500 euró. Mi úgy gondoljuk, hogy felső Háromszéknek van turisztikai potenciálja, de a szép vendéglátói egységek mellé különböző programlehetőségeket is kell nyújtani az idelátogatóknak. Ezért gondoltunk mi erre a lovas pályázatra. Télen a turistákat lovas szánozni, nyáron pedig sétakocsizni szoktuk elvinni. Aki lovagolni szeretne, annak is van lehetőség. Ha a közeljövőben

több ló is lesz, akkor akár lovas túrákat is tudunk szervezni Csángótelepre, vagy a Perkőre Szentmihály hegyi templomhoz. Lovas túrát egyelőre még nem sikerült megszervezni, de az volt elképzelés, hogy legyen egy hegyi lovas túrát biztosító lehetőség, de idő hiányában ezt még nem indítottuk be. A pályázat körülbelül 85 százalékos vissza nem térítendő támogatást biztosított. A lovakat Mezőhegyesről hoztuk, Mezőhegyesi herélt nóniuszok, Mente és Manna a nevük. A 10 ülőhelyes hintó az egy Glinkowski hintó, ami Lengyelországban készült. Ez egy 10 személyes jártató kocsi sétakocsikázásra alkalmas.

Egyéb agrártevékenységgel foglalkozol-e?

Igen. Ugye más fajta állatokat is tenyésztünk, mint a juh. Kaszáló területünk is van, ami regisztrálva van az APIA-nál. Termesztünk zabot, lucernát, és vannak a kaszáló területek, ennyi ami van.

A foglalkozásod igényel-e valamilyen új technológiát?

Nem mondanám, hogy van innováció a mi tevékenységünkben, inkább hagyományosan próbáljuk csinálni a dolgokat. Tehát traktor sincs, így lovakkal dolgozunk amennyit tudunk, tehát természetes módon oldódik meg a takarmánynak a behordása. A kaszálás van gépesítve, vagyis lekaszáltatjuk a szénát, felbáláztatjuk, majd hazahordjuk.

Szükséges-e a képzéseken való részvétel? Kell-e új információkat beszerezni?

Nekem nem, mert panzióvezetői diplomám van, azon kívül pedig némi tapasztalatom is van ilyen téren, mivel dogoztam Görögországban egy félévet, mint pincér. Angliába is dolgoztam, de nem tudnám megmondani, hogy mi volt a beosztásom, ott mindent csináltunk, tehát konyhában is dolgoztunk, füvet is nyírtunk ugyancsak vendéglátásban, egy vidéki panzióban dolgoztam. Volt vagy 35 szoba, motel volt, vagy nem tudom, hogy minek minősült ott. Ott vendégekkel folyamatosan foglalkoztunk, konyhán is dolgoztam, túrára is volt mikor el kellett vigyük a vendégeket. Tehát van némi tapasztalatom ilyen téren.

Szakmai kapcsolatok?

Vannak, a csernátoni Hanna panziósokkal szoktunk időnként tárgyalgatni, hogy hogyan mennek a dolgok. Valamint Kurtapatakon van egy kolléga, akivel közösen is szoktunk elszállásolni vendégeket, vagy hogyha a mi panziónk tele van, akkor egymásnak úgymond szoktuk küldeni a vendéget, hogyha van ilyen. Hogyha

nagyobb a csoport, akkor közösen szállásoljuk el. Az elején, mikor indulni akartam inkább családilag beszélgettünk róla, meg itt az irodában mindenkivel beszélgettünk a dologról, hogy lehetne, mit lehetne, milyen irányba kellene elmenni. De mondhatni jött az egész magától, és csináljuk.

Melyek voltak az indítás első lépései?

Tehát miután a panzió elkészült, ugye megtörtént a bebútorozás, akkor megkaptuk a megfelelő engedélyeket, jóváhagyásokat, s akkor kezdtük reklámozni a panziót. Jelenleg úgy gondolom, hogy ezt nem elég jól csinálunk, sokkal többet lehetne kihozni belőle, de mivel nekem is és a feleségemnek is még munkahelye van, úgy látjuk egyelőre, hogy ennél több vendéget nem is nagyon tudnánk kiszolgálni. Van egy alkalmazottunk is, aki a panzió körül mindenféle feladatot ellát, tehát fát vág, füvet nyír, ha kell a turistákat viszi lovakkal, pincérkedik is, hogyha arról van szó, ő a mindenes. Ő az a munkaerő, aki még besegít. A főzésre van három szakács is, akikkel együtt dolgozunk, tehát ők ilyen szerződéses alapon dolgoznak nekünk, amennyit dolgoznak, annyit fizetünk nekik. Így van megoldva a vendégeknek a kiszolgálása.

Mi a véleményed a pályázati támogatásokról?

A pályázati támogatásokról az a véleményem, hogy én a magam részéről annyit tudok elmondani róluk, hogy ha nem lett volna pályázati támogatás, soha nem tudtam volna önerőből beindítani a vállalkozásomat. Mindemellett a pályázatok nagyon-nagyon bonyolultak, és rengeteg akadállyal lehet szembesülni, annak ellenére, hogy a vidékfejlesztési programok az egyik legjobban működő pályázati lehetőségek közé tartoznak az országban. De rengeteg mindent nem ír le a pályázati kiírás, összevisszaság van, nem lehet tudni, hogy kitől milyen engedélyt kell beszerezni, ott minek kell eleget tenni, tehát még nekem is, aki a szakmában dolgozom keményen feladta a leckét. Most nem írok pályázatokat, de sokat írtam. Amióta a Leader Kistérségi irodában dolgozok, azóta pályázatírással nem foglalkozom, mert összeférhetetlen a tevékenységemmel. Még annyit fűznék hozzá, hogy nagyon fontos, hogy egy nagyon jó, nagyon megbízható és komoly kivitelezővel írassák meg az uniós pályázatot, akinek már van ilyen téren tapasztalata, mert az egyik probléma nálam ez volt. Tehát tanácsként ezt mondanám el annak, aki egy pályázatba bele szeretne vágni.

Saját tevékenységednek van-e reklámja?

Van, természetesen. Mondtam azt már, hogy mi ezt amatőr szinten csináljuk, így. Tehát a Magyarországról és magyar vidékről érkező, vagy magyar oldalakat néző turistákat a székelyszállás.hu, a szállás.hu, booking.com oldalak által érjük el, és van Facebook oldalunk is, az az, amivel kapcsolatban úgy látjuk, hogy jól működik. A romániai vendégek számára pedig a turistinfo.ro, lapensiuni.ro, infoturism.ro, cautacazare.ro, hirdetes.ro, szekelyhirdeto.info, és a Facebook oldal szolgáltat reklámot. Ezek az online felületek, ahol vagyunk.

Annak érdekében teszel valamit, hogy ennél elismertebb legyen a tevékenységed?

Természetesen igen. A cél az az lenne végülis, hogy a vállalkozást egy olyan szintre fejlesszük, hogy meg lehessen belőle élni, mert szeretjük ezt csinálni, csak lévén, hogy Esztelnek félreeső település, elég nagy munka, és elég nehéz idehozni turistát, de akit sikerül meggyőzni, hogy eljöjjön ide, az úgy látjuk elégedetten távozik, és vissza is jön. Vannak visszajáró vendégek, tehát már vannak olyan vendégeink, akik 2-3 alkalommal is voltak nálunk. Én úgy érzem, hogy a visszajelzések pozitívak. A két évet összehasonlítva, vagy a mondjam azt, hogy a 2016-os évet összehasonlítva például a 2015-el, tehát beszéljünk itt az első negyedévről, január, február, márciusról úgy látjuk, hogy fejlődik a vállalkozás, mert egyre többen tudnak róla, és a vendégünk is több jön, mint például 2015 első negyedévében. Igyekszünk, amit tudunk, csinálunk. Változó, hogy mikor jön több vendég, de általában januártól áprilisig nem nagyon jönnek, majd nyáron van vendégforgalom, októberben, novemberben pedig megint holtszezon van. De decemberben jönnek az ünnepek, mint a szilveszter, akkor ismét jönnek többen. De a legkritikusabb időszak az a január, február és március, én ezt mondanám. Ugyanakkor mi úgy képzeljük el, hogy a turistáknak programot kell folyamatosan biztosítani, tehát különböző programokat kell szervezni, főleg a mi térségünkben, mert Esztelnek félreeső település. Télen lovas szánozás, disznóvágás, pálinkakóstolás és házikenyérsütés, kürtőskalácssütés, ilyenekkel kell lekötni az embereket. Nyáron pedig úgy-e megfelelő, ott már lehet túrázni, lovagolni, kellemesebb az idő. Én úgy gondolom, hogy kell szervezni programokat, mert ez a sikeresség kulcsa, tehát a mi helyzetünkben ez kell. Aki nem félreeső helyen épít panziót, az természetesen más célcsoportot céloz meg. Akik olyan turisztikai zónában vannak, ami már fel van futtatva, ott csak az ajtót ki kell nyítani, ez a feladata. Mi egy kicsit nehezebb helyzetben vagyunk.

Továbbképzésben való részvétel, ami tartalmilag ehhez kapcsolódik?

Én szívesen elmennék például egy olyan képzésre, ahol a megyei szinten a panziósok menjünk el, mutassák meg, hogy ezt külföldön hogy csinálják. Nem tudom, lehet hogy van ilyen, csak hozzám nem jutott el ez az információ. Képezzenek, mert kell mi is fejlődjünk, mert még amatőrök vagyunk más vidékekhez képest. Most nem feltétlenül Románia szinten gondolkodom, de például be kell látni azt, hogy a Hargita megyeiek sokkal ügyesebbek ebben a témában. Akár a szomszédos megyékben lévő panziókkal is jó lenne a tapasztalatcsere, és nem tudom, hogy ki tudná ezt megszervezni, mert szervezetten könnyebb, mert az ember ha tudást akar szerezni, akkor egyénileg is meg lehet oldani, mondjuk el lehet menni turistának bárhova, s a jó ötleteket ellesni. De én úgy gondolom, hogy van potenciál ebben a zónában, ebben a térségben, tehát a természeti adottságok is megvannak, van hagyomány, van minden, csak ki kellene aknázni.

Véleményed szerint mi az, amit a hagyományos falusi gazdálkodási gyakorlatból érdemes lenne megtartani, követni?

Itt a saját véleményemet is elmondanám és a tapasztalatot is, amit eddig begyűjtöttünk. Tehát én úgy gondolom, hogy a háztáji gazdaság egy olyan dolog, amit nemcsak a külföldiek, hanem a helybeliek is, akik például városról jönnek ki is nagyon élvezik. Tetszik nekik kicsi bárány, vagy esetleg a tehenet, a tehénfejést vagy a lovakkal való tevékenységet, ezeket mind nagyon élvezik, vagy a tojást kivenni a fészekből, tehát ez a városiaknak is élmény. Ezen kívül a helyi gasztronómia az, amit én úgy látok, hogy ezzel foglalkozni kell. A személyes tapasztalatunk az, hogy nem is az a lényeg, hogy lásson egy menüt a vendég, s akkor ott tudjon válogatni, és olyan bőséges választék legyen, hanem inkább helyi, hagyományos ételek legyenek bio alapanyagokból, bio termékből nekik hagyományos helyi jellegű ételt kell készíteni. Ez nagyon fontos, ez ízlik, ezt szeretik, úgyhogy én azt mondom, hogy ez egy nagyon fontos dolog, ami a gazdasággal nagyon szorosan összekapcsolódik.

És mi az, amit nem lenne érdemes megtartani, követni?

Én úgy gondolom, hogy a nagy bevásárlóközpontokat jó lenne elkerülni, és a helyi termékeket részesíteni előnyben. Természetesen nem lehet helyi termékekből megvásárolni mindent, amire szükség van, de amit lehet, azt helyiektől kell beszerezni. Itt sajnos a törvény nem engedi meg, hogy helyi termelőktől jó házi termékeket egyen az ember. Nagyon nehéz lepapírozni azt, hogyha helyi termelőtől akar az ember vásárolni. Úgy gondolom, hogy a törvény többet

megengedhetne mind a két részről, tehát úgy a felvásárlóknak, mint a helyi termelőknek, hogy valahogy ez a kapcsolat, lánc alakulna ki.

Véleményed szerint az agrártevékenységet hozzá lehet-e illeszteni a helyi adottságokhoz, lehetőségekhez?

Mindenképp. Én úgy gondolom, hogy a helyi adottságok szabályozzák azt is például, hogy milyen haszonnövényeket termelünk meg, milyen állatot tenyésztünk, milyen hús van. A mi környékünkön az állattartás egy nagyon fontos ágazata a gazdálkodásnak, tehát juhok, tehenek bőven vannak itt a háztáji gazdaságokban, és a növény kultúrák természetesen a hagyományos kultúrák, tehát a gabonafélék, a pityóka, káposzta, minden megtalálható.

Hogyan látod a környezeted?

Én azt látom, hogy még helyileg is szükség van ilyen jellegű beruházásokra, szívesen részt vesznek a falusiak is bármilyen jellegű programban, hogyha arról van szó, tehát nyitott ilyen szempontból. Most a kisebb közösségről beszélek, mint amilyen Esztelnek. Amúgy bátrabban neki kellene fogjanak ők is, mindenki saját lehetőségei szerint. Szerintem működhetne mifelénk is az, ami Udvarhely környékén is van, hogy egy-két falusi háznál egy-két kiadó szoba van, mert lehetne olyan vendéget is kapni, akit el lehetne családoknál szállásolni, de természetesen ahhoz megfelelő körülmények kialakítására van szükség. Olyan, hogy egy szobához külön fürdőszoba legyen nem igazán van, vagy kevés család tudja ezt biztosítani, és megfelelőképpen nem is nyitottak erre.

A környezet hogyan lát téged?

Kezdetben elég pesszimista módon álltak hozzá, mókásnak találták ezt, hogy Esztelneken panziót létesítek. Volt, aki mosolygott a dolgon, de most már úgy látom, tetszik nekik. Szerintem örülnek annak, hogy van, hogy valami megmozdult, én ezt mondanám.

Mennyire miként más, mint más panziók?

Én úgy gondolom abban, hogy mi azt a célcsoportot próbáljuk megfogni, akinek arra van igénye, hogy leüljenek esetleg vele esténként beszélgetni, meginni egy pohár bort, hogy foglalkozzanak vele. Tehát nem azt a célcsoportot próbáljuk megcélozni, akinek esetleg luxuskörülmények kellenek, és ne foglalkozzon vele senki, odaadják a kulcsot, s a harmadik emeleten megkapja azt a szobát amire

vágyott, hanem itt kicsit betekintést nyer az itteni világba, így mondanám. Tehát a különbség a mi panziónk és más panziók között az, hogy mi abba a csoportba tartozunk, aki ezt a szolgáltatást próbálja nyújtani, s azok akik magasabb szintű luxusvendégekre próbálják a hálót kidobni, azokkal mi nem vagyunk direkt versenyben, ők egy más kategóriába tartoznak.

Hogy gondolod fontos-e az együttműködés, vagy csak kényszerűség?

Én úgy gondolom, hogy valamilyen szinten konkurenciát jelent a többi panzió működtető, de én inkább azt mondom, hogy nagyon fontos a jó viszony, és én úgy gondolom, hogy több pozitív dolog van benne, mint a konkurencia, mert együtt tudunk dolgozni, nagyobb csoportokat tudunk fogadni. Nekem van egyfajta szolgáltatásom, neki van egy más, ilyen szempontból, hogy mondjam egymás vendégeit is ki tudnánk szolgálni, tehát jó lenne, én azt mondom, jó lenne. S amúgy hogyha több panzió van, több ember jön ide, ismertebb lesz, az még több turistát vonz, én ezt így látom.

Mi a véleményed a támogatási formákról kevés, hasznos, nem hasznos?

Nagyon hasznos. Mikor én pályáztam agroturizmusban 70.000 euró volt a maximális összeg, amit meg lehetett pályázni. Éppen ezért nagyon-nagyon hasznos, mert még egy ennyi zsebből kellett ahhoz, hogy meg lehessen ezt így csinálni. Lehetett volna egy kicsivel nagyobb összeg, és a jelenlegi információink szerint most már rájöttek erre ők is, hogy nagyobb összegre van szükség ahhoz, hogy egy kész panziót el lehessen készíteni, tehát több támogatást adnak, így nem kell annyira zsebe nyúlni.

Miért tartod fontosnak ebben a térségben az agrárágazattal való foglalkozást?

Felső Háromszéken az egyik alapfoglalkozás ez, mondhatnám azt is, hogy a megélhetést biztosítja, vagy a jobb megélhetéshez segít hozzá embereket, mert ugye vannak olyanok, akik csak ezzel foglalkoznak, azok nagyobb gazdák, de vannak olyanok, akik még a munkahely mellett próbálnak egy kicsi pluszt csinálni ebből. Nagyon fontos ez az ágazat, és én úgy gondolom, hogy van mit tanulni ezen a téren, ugyanakkor fejlődés is van. Ezt a Leader programban is tapasztaltuk az elmúlt periódusban, hogy jönnek, pályáznak az emberek. Ez az ágazat volt az, amire a legnagyobb összeget lehívhattuk az önkormányzati pályázatok után. Országosan is mozgolódnak az emberek, tehát vannak fiatal gazdáink. Vannak olyan nagyobb vállalkozók, akik a gépparkjukat nagyon jól fel tudták újítani, tehát

van lehetőség, és ki is használják. Kezdik is ráérezni, hogy hogyan kell pályázni, úgyhogy én azt mondom, hogy aki pályázik, próbálkozik, az kínlódik is, de halad is, aki pedig nem mer, az le fog maradni.

Véleményed szerint mi a fontosabb, a külső támogatás, vagy a helyi erőforrások?

Mindkettő. Külső támogatás nélkül egyrészt nagyon kevesen vannak, akik meg tudják azt engedni maguknak, hogy ilyen jellegű beruházásokat vitelezzenek ki. A helyi erőforrás az azért nagyon fontos, mert szükség van rá, ebből a humán-erőforrás bázisból kell mi dolgozzunk, ami itt van. Tehát jó, hogy képzésekre lenne szükség minden téren, mi kell felfejlődjünk, ha valamit akarunk, tehát ide nem fog jönni senki, hogy minket segítsen, hogy elmondja, hogy mit hogyan kell csinálni, mi kell elmenjünk, s megtanuljuk másoktól. Tehát mindkettő egyformán fontos.

Az interjút készítette: ***Kovács Ottília Enikő***

„Abból kell gazdálkodni, ami van…”

Lukács Róbert, Gyergyóditró

Légy szíves beszélj röviden a vállalkozásodról!

Több lábon is állok, de az egyik tevékenység, amivel foglakozom, az a méhészet. Ezt hobbi szinten űzöm, mert a többi tevékenységem mellett ez az egyetlen, amit szeretek is. Jelenleg 227 méhcsaládom van, elég korszerű berendezésekkel. Ez köszönhető a pályázatoknak, az Európai Uniós segélyeknek. Anyagilag elég jó pénzkisegítő tevékenység. Ez a tevékenység nekem hobbi szinten 13 éves koromban kezdődött, ennek 21 éve. Sokáig 15-20 családdal méhészkedtem. Aztán voltak lehetőségek, és így gyarapodott fel 86-ra, és most már elérte a 227-et. Már gépesítve van. Cég van.

Melyek voltak a kezdeti feltételek?

Nagy feltételeket a méhészetben nem tudunk szabni, mert a méhészet, vagyis ahogy az ember közel került a méhekhez, több száz évre visszanyúlik, és még most sem értük el azt a szintet, hogy a méheket tudjuk irányítani, tudjuk befolyásolni, mint más állatokat, megtanítani dolgokra. Mondok egy rövid példát. Hat szögre csinálják a lépet. Még nem tudta őket rávenni senki arra semmilyen technológiával, hogy azt négyszögűre csinálja. Vagy úgy dolgozunk a méhekkel, ahogy ők működnek, vagy egyszerűen elpusztulnak. Ezért nem tudjuk tanítani, hanem mi kell tanuljunk tőlük. Nagyon kevés állat közé tartozik a méh, amelyből úgy húzunk hasznot, hogy maga az állatot nem kell bántsuk. Nem kell levágjuk. Így szép ez a szakma. Viszont nagyon bonyolult, aprólékos összetételű, mivel több millió egyedből áll egy kolónia, és gyakorlatilag egyedenként kell őket vizsgálni, hogy egészséges legyen az a kolónia.

Neked milyen feltételeid voltak, amikor nekifogtál a méhészkedésnek? Volt-e számodra valami adott?

A családban senki sem volt méhész. Nem tudni honnan jött nekem ez az ötlet. Szó szerint szerelmes lettem a méhészetbe, a méhekbe. Én önerőmből építettem fel nyolcvanhat családig. Minden évben gyarapítottam, szerettem velük dolgozni. Egyszer csak azt vettem észre, hogy eltelt tíz év.

Voltak földjeid, mezők? Vagy hogy működik, hova rajzanak ki? Szükséges-e ehhez a földtulajdon?

Igen. A pályázathoz kell legyen saját földtulajdon, ahol tartod a méheket, de a rajzás… már új technológiákkal dolgozunk. Génmanipulált méhekkel dolgozunk. Ezek nem szúrnak, nem rajzanak, sajnos, azt kell mondjam. Az ember keményen beavatkozott az ő életükbe, ezért is van, hogy a méhek most már önállóan nem tudnának megélni. Nem tudnák felvenni a harcot a sok betegséggel, a sok élősködő ellen, ami őket éri, de ez köszönhető nekünk is, mert évszázadokon keresztül folyamatosan beavatkoztunk az életükbe. Most már ők nélkülünk nem tudnak létezni. De nincs olyan probléma, hogy rajzás, vagy méhszúrás, vagy méhtámadás. Ez egy új technológia.

Honnan jön ez az új technológia?

Külföldről. Onnan vásároltunk méh-anyákat. Azokat próbáljuk tenyészteni, szaporítani, a vérvonalat tovább vinni. Ezek mind génmanipulált méhek. Próbálják keresztezni mindig a legjobbat a legjobbal. Milyen az ember? Törekszik a maximumra. Reméljük, hogy a méheknek is egy idő után nem lesz gond. 10-20 vagy 100 év múlva már lehet nem is méhek lesznek, hanem ki tudja mik lesznek.

Visszaemlékszel arra, hogy miért pont a méhekkel kezdtél foglalkozni?

Nem tudom. Én úgy tudtam őket csodálni. Valahogy úgy képzeltem el egy méhkolóniát, mint egy emberi szervezetet, egy testet. Ott van agy, van kéz, van láb. Mindenki külön tud dolgozni és mégis függ egy központi szervertől. Minden egyes egyed külön végzi a dolgát, és nem kell senki mondani, hogy mit kell csinálni, hanem ösztönösen mikor megszületik tudja, hogy melyik fázisban mi az ő kötelessége, mikor lesz dajka méh, mikor lesz munkás méh, mikor takarító méh, és ezeket nem kell nekik tanítani. Ők ilyen adottsággal születnek. Mindössze egyetlen egy méh-anya van a kaptárban, és ő irányítja gyakorlatilag az összes kolóniát. Amikor azt az egy méh-anyát kivesszük a kaptárból, 30-45 percen belül az összes méh tudja, hogy eltűnt az anya. Sokszor napok eltelnek, sőt hetek, hogy fizikailag nem találkoznak az anyával, de tudják, hogy ott a kaptárban. Valahogy ezek az apró dolgok, ezek a megfoghatatlan dolgok varázsoltak el. Már maga, amikor a nektárt behordják, készülnek télire…

Gyerekkorodban foglalkoztatok-e mezőgazdasággal?

Voltak állataink, de minimális, csak családfenntartásra. Néhány tehén, bárány, föld, durván egy-két hektár összesen benti és kinti. De nem fogott meg annak a varázsa. Most sincs meg. Kutyánál több nincs. Méhek azok vannak. Kihasználtam a pályázati lehetőségeket, az nagyban segített a gépesítésben. Reméljük, hogy nem megy a marketing a méznek a rovására, mert én személy szerint azt tapasztaltam, hogy az unió amely tevékenységet elkezdi segíteni, miután kiszáll és a saját lábadon hagy, néhány éven belül az összeomlik. Nem tudom miért van ez. Remélem, hogy a mézzel nem lesz ez, mert rengeteg most a méhész, és minél nagyobb a méhsűrűség, annál nagyobb a veszély a betegségeknek, a mutációknak. A harcot azt kell vívni.

Milyen pályázatokra pályáztál?

112, vissza nem térítendő támogatás, 12.000 eurótól 40.000 euróig lehetett pályázni. Ez a méhcsaládoknak a számától függött. Mi a méhcsaládunk számával a 20.000 eurót értük el a pontok alapján. Hál’ Istennek, meg is nyertük. Úgy volt, hogy 75 százalékát megkaptuk előre. Le kellett tegyünk egy üzleti tervet. Gépvásárlásra kellett elkölteni a pénz bizonyos részét. Amikor ezeket megvásároltuk, akkor kellett szaporítani a méh állományt. Mikor elértük a megfelelő szintet, akkor letettük a következő pénzkérelmet. Kijöttek, leellenőrizték, és megkaptuk a maradék 25 százalékot.

A méhészetben milyen gépekre van szükség?

Az alapvető a méztároló edények. Egy 200 családos méhészetben lehet, hogy nem lesz semmi, de az is lehet, hogy lesz öt-hat tonna méz egy évben, és valahol el kell tárolni. Azt nem lehet tárolni holmi edényekben, mert az élelmiszer. Kell pergető ahhoz, hogy kinyerjük a mézet a kaptárból. Elektromos, modern, nagykapacitású pergetőket vásároltunk. Kaptárokat vásároltunk még abból a pénzből, hogy tudjuk fejleszteni az állományt.

Igényel-e valamilyen tudtást ezeknek az új technológiai eszközöknek a használata?

Nem. Percek alatt el lehet sajátítani. Számítógépes vezérléssel működik, be lehet programozni, van egy minimális számítógép rajta, de ebben a világban ez már nem egy kihívás. Fél óra-óra alatt el lehet sajátítani ezt a tudást. A tudás nem ide kell. A tudás a méhészetbe kell. A méhészet egy olyan iparág, ahol a méhész saját maga doktora kell legyen. A méhek nem nyavalyognak, mint a tehén vagy a disznó, és észrevesszük, hogy valami gond van, és akkor hívjuk az állatorvost. Itt a

méhészetben nem igen van állatorvos. A méhész maga kell megállapítsa a betegséget. Jelzik a méhek, csak ehhez oda kell fejlődjön a méhész, hogy tudja észrevenni az apró jelzéseket.

Te mennyi idő alatt sajátítottad el ezt a tudást?

Húsz év alatt. És most sem mondom azt, hogy mindent tudok. Amit tudok, csak gondolom, hogy jól csinálom, mert évről évre gyarapodik az állomány. Mert ha egy méhésznek folyamatosan elpusztulnak a méhei, akkor valamit nem jól csinál.

A méhek saját maguk szaporodnak? Vagy kell mindig vásárolni?

Nem, ők maguk szaporodnak. A beszélgetés elején volt szó a rajzásról. Ezek most nem rajzanak, hanem mesterségesen szaporítsuk a családokat. A kiszemelt családokat osszuk kettőbe-háromba. Adjuk az előre beporzott méhanyákat. Gyakorlatilag kézben tartsuk a szaporulatot. Ha akarunk, szaporítunk, ha nem, marad az állomány. Régebb más volt. Genetikailag is másak voltak a méhek. Akkor ahányat rajzott, annyi volt.

Visszatérve a technológiára, honnan szereztél tudomást, hogy léteznek azok a gépek, amelyeket felsoroltál?

Egy bizonyos szint fölött az ember több, mint kíváncsivá kezd válni. Vannak egyesületen belül, és vannak egyesületek közt is gyűlések, megbeszélések, jönnek külföldi méhészek, szakképzett méhészek. Akarata ellenére lássa-hallja, hogy mások, hogy dolgoznak. Próbálunk persze viszonyulni. De kell is egy bizonyos létszám fölött, mert manuálisan nem győzi az ember. Száz méhcsalád felett napokba, hetekbe telhet a kipergetés a régi kézzel hajhatós pergetőkkel, vagy a régi fajta kaptárokban. Muszály a lépést tartani a technológiával. Így informálódtam.

Honnan lehetett beszerezni a gépeket?

Külföldről. Vannak gépek, amelyeket külföld gyártott, de vannak kirendeltségek, méhész üzletek. Vannak lapok, interneten… most millió egy módja van annak, hogy kapcsolatba kerüljünk a gyártókkal.

Szükséges-e az, hogy képzéseken vegyél részt, ahhoz, hogy az új technológiákat megtanuld?

Igen. Ez mindenképpen. Ha nem is évente, de néhány évente szükséges, mivel hatalmasan fejlődik, úgy mint a világon most bármi. A méhészetben is újabbnál újabb a technológia, új betegségek jelennek meg, új kártevők jelennek

meg, új gépek, amelyek könnyítik a méhészek munkáját. Régebb 50-60 családos méhészetek voltak, most vannak olyanok, hogy 500-600 család van. Ez a méheknek nem tudom mennyire jó, mert minél több a méhcsalád, annál kevesebb figyelem jut egy családra. A méhészet iparággá nőtte ki magát.

Eddig milyen képzéseken vettél részt?

Én még abban az időben kezdtem, amikor Csíkba kellett bemenni méhész iskolát végezni. Akkor nem kérték sehova a diplomát. Nem voltak pályázatok. Azt csak azért csináltam, hogy kapjak egy visszaigazolást arról, hogy igenis tudom, és készüljek fel erre az egészre, a méhészeti szakmára. Ma már szinte minden második faluban van tanfolyam, pár hónapos tanfolyam. Gyergyóban is van ilyen tanfolyam minden évben, sőt néhány éven keresztül én voltam az iskolában az egyik oktató. Volt egy elméleti része. Ott elbeszélgették egy másik tanárral a betegségeket, az össze technológiát, hogy működik A-tól Z-ig a méhészet. A gyakorlati részét, hogy lássák is a jövendőbeli méhészek, azt velem csinálták. Ugyanazt végigcsináltuk röviden ami volt elméletben. Próbáltuk rekonstruálni.

Milyen szakemberekkel vagy kapcsolatban?

Itt Gyergyószentmiklóson, Csíkszeredáról Udvarhelyig, aki egy kicsit is hallassa magát, elnökök vagy nagyobb méhészek, mindenkivel. Valahogy a méhészek egy egész más világ. Amikor van egy összejövetel, például két országból, vagy öt megyéből összejönnek, és lesz egy fesztivál, úgy érzed… lehet, hogy fizikailag egyedül vagy és senkit nem ismersz, de mintha mindenki ismerősöd volna, mert mindenki ugyan arról a témáról beszél, és úgy érzed, hogy ott találsz meghallgató fülekre. Ha kimegyek az utcára, és akárkivel szóba állok, nem tudja átérezni, hogy én mit akarok kifejteni. Ott mindenki ismeri azokat az érzéseket. Nem tudom, hogy magyarázzam. Ez egészen más, mint egy gazdaság. Amikor elkezdesz beszélni egy másik méhésszel, az lehet csak a nyelvet ismeri, lehet magyarországi, lehet bárhonnan… amikor elkezdesz beszélni, úgy érzed, mintha kitudja hány éve ismernéd. Valahogy ez egészen más.

Vannak-e alkalmazottaid, bedolgozók?

Van egy segédem. Nagyon nehéz a méhészetben alkalmazottat alkalmazni. A méhészetben olyan embert tudsz alkalmazni, aki nem fél a méhektől, és valamilyen szinten szereti. És ha találsz egy olyan embert, aki nem fél a méhektől és valamilyen szinten szereti, pár éven belül méhész akar lenni. Ez helyes. Ezzel nincs

is gond, csak már tovább nem az alkalmazottad. Ha van saját gazdasága, akkor már nem tud besegíteni. Én egy olyan szerencsés helyzetben vagyok, hogy van egy unokatestvérem, aki tényleg nagyon szereti őket, érti is már. Az amikor felhív telefonon, és bent van a méhesben, és megkérdezi mit csináljon, például egy őszi beetetésnél. Én telefonban elmondom, és ő meg tudja csinálni, az már nagy segítség. Az emberek többnyire nem értik az apró dolgokat. Hiába mondod telefonon, nem tudja megcsinálni. Ez nem olyan mint a tehén, hogy betesz két bálát, és kész. Kell a segítség, mert van fizikai munka is rengeteg. Hiába, hogy a méhészetben az év az csak hat hónap, mert nálunk szinte hat hónapot úgymond téli álmot alusznak, bár a méhek sohasem alszanak. Akkor nincs munka velük, de nyáron rengeteg a fizikai munka.

A munkád során adódnak-e adminisztrációs tevékenységek?

Mindig vannak, mert az üzletekben kell betegyük a mézet. Igyekszünk, egyelőre, amíg piacot találunk, a fogyasztóknak eladni a mézet, és ne a viszont eladóknak. Közvetlen kapcsolatban kerülni sokkal nehezebb, mivel a fogyasztók nem vásárolnak tonna számra vagy mázsa számra, és nagyobb kuncsafti kör kell, de valahogy jobb érzés. Anyagiakban is jobb, normális, mert a viszont eladók többet nyernek, mint olykor a termelő, de amikor annak a néninek vagy bácsinak eladod a mézet, a következő héten ismét kér egy kilót, és akkor elmagyarázza, hogy milyen jó volt, mert meg volt hűlve, és a torka helyre jött, vagy kenőcsöt csinált belőle. Ez külön élmény. Az adminisztrációs munka része, hogy folyamatosan be kell vizsgáltatni a mézet. Analízisek alá kell vetni. Én személy szerint nem vagyok bio-s minősítésben. Ahhoz külön engedélyeket kellene csináltatni. Sajnos Romániában annak van bio méze, akinek van engedélye, és nem, aki valójában bio mézet termel, mert az a méhész, aki ki megy májusban a havasba, az erdőbe, ott ahol szinte egész évben nem megy el öt-tíz autó, de neki nincs bio minősítése, ő nem termel bio mézet. Az, aki lemegy a napraforgóhoz az autópálya mellé, és a napraforgót kéthetente permetezik, ő bio mézet termel, mert neki bio minősítése van. Még ennél az állománynál nem éri megcsinálni az engedélyeket, viszont az igazi bio mézet tudják a méhészek, ott lehet termelni, ahol a természet tiszta. Azt kellene hívják bio méznek, és nem azt, akinek van engedélye.

Mondtad, hogy a mézet helyi üzletekben próbálod eladni, illetve a helyi lakosoknak.

Igen. Ezen kívül mennek a hirdetések. Nagy már a mennyiség, a hosszú távon gondolkodó méhészek most már a minőségre törekednek, mert hála a Jóistennek

mindenben kezdtek az emberek rájönni, hogy nem mennyiségre és olcsón, hanem minőségre kell törekedni. És az is, hogy inkább termelőktől vásároljanak, valahogy megbizgatóbbá teszi őket, mint az eladók. Ha van egy kuncsaftod, legnagyobb reklám a szájról szájra terjedő reklám. És ha jó minőséget vittél annak a kuncsaftnak, akkor ő jövőben biztos visszajön, és elmondja néhány szomszédjának, és még potenciális kuncsaftokat hoz. Így próbálunk minőséget előállítani, és próbálunk közvetlen kapcsolatba kerülni a fogyasztókkal. Üzletekben is van, mert üzletekben is csak kell, mert több elfogy, és azok a biztos pontok.

Még milyen más reklámozási formát használsz?

Honlap nincs, de szinte egész évben nekem kilenc faluban megy a helyi tévében a hirdetés.

Mondtad, hogy nem igazán szeretted a hagyományos gazdálkodást, de szerinted van-e olyan része, amelyet fel tudsz használni a mostani tevékenységed során?

Igen. Az erdőn van egy legelőnk. Őseink kaszálták. Nyáron ott vannak a méhek. Ennyit tudok felhasználni belőle. Kénytelen vagyok én kaszálni, mivel méhek vannak. Vannak ilyen mézelő növények, mint a málna, például, vagy a füzike. Ezek a növények az erdőn olyanok, mint az alföldön az akác vagy a napraforgó. Ezek nagyobb százalékban adják a mézet, mint az összes többi. Inkább erre mennek a méhek. Maga a kaszálás nem befolyásolja.

A helyi adottságokat lehet-e kapcsolni a méhészethez? Arra gondolok, hogy vannak helyi adottságok, lehetőségek. Ezek hozzá tudnak járulni a vállalkozásodhoz?

Szerintem igen. Az a méhész, aki ott lakik az alföldön valahol egy akácerdő mellett, neki azok az adottságai. Ő akácnézet tud termelni. Ez miben jobb? Az akácméz drágább. Többet is tud termelni, de én ezeket az adottságokat kell kihasználjam. Itt én tudok igazi bio mézet termelni, és havasi mézet, ami egészségügyi szempontból talán az egyik legjobb. Ezért nincs permetezés, viszont egy vegyes virágméz, vagy havasi méz… logikus, hogy minél több virágból gyűjtik be, annál több benne a vitamin. Ezeket próbáljuk kihasználni. Tavasszal a virágporgyűjtést, nyáron meg a havasi legelőket.

Hogyan látod, a környezetedben levő emberek hogyan viszonyulnak hozzád, mint méhészhez?

Egy bizonyos szintig, mikor valaki elkezd méhészkedni, nem vesznek tudomást róla. Úgy tartják, hogy legyek, bogarak. Mindennek nevezik, csak méhnek nem. Bizonyos szint után, mikor le tudsz tenni valamit az asztalra, elérsz valamit, akkor rájönnek az emberek, hogy ott már tudás áll a háttérben. A legyekből vagy bogarakból, ki hogy nevezi, ezekből képes vagy ilyen dolgot csinálni. Vannak emberek, akik a mai napig nem tudják értékelni, mert lehet, hogy olajba vagy fába pénzt látnak, de anyagi javakat ebben nem látnak, és ezért mint személy sem tudnak úgy értékelni. De szerintem abszolút nem vagyok hátrább, sem előrébb… emellett nekem még vannak tevékenységeim. Én szerintem értékelik, amit csinálok. Habár egyre több méhész van most. Lassan elérte a méhészet a tetőfokát. Most vagy megáll, sőt visszább fog lépni egy picit. De értékelik azért ezt. Talán szinte mondhatnám, hogy a Gyergyói-medencében, nem merem kijelenteni, de lehet, hogy nekem van a legtöbb méhcsaládom. Valahogy értékelik a más méhészek is, meg tudja az, akinek van húsz-harminc családja, hogy mennyi munka van azzal. Mikor tízszer annyi van valakinek, el tudja képzelni mennyi munka van vele.

Miben különbözik a méhészet a hagyományos önfenntartó gazdálkodástól?

Amikor voltak ezek a tanfolyamok, a gyakorlati órákat mindig azzal kezdtem, hogy… én is úgy tanultam egy nagyon idős bácsitól, 95 évesen halt meg. Méhész volt, és nem természetes halála volt, hanem baleset. Utolsó napjáig aktív méhész volt. Ő is húsz-harminc méhcsaláddal méhészkedett. Ő ennyit bírt. Tőle tanultam, hogy a méhészetből meggazdagodni meglehet, de megélni nem. Nem értettem ezt a mondatot. Ha egyszer meggazdagodok, hogy nem tudok megélni? Akkor mondta, hogy mellette mindig kell legyen egy valamilyen munkahely, vagy más pénzforrás, mert vagy nyugdíjas korba, vagy fiatalabb korba, kell valami, ami kiegészíti a hat hónapot, a téli időszakot. Ha bevág egy nagyon rossz év, egy, kettő, három egymás után, és nincs más pénzkeresési lehetőséged, ebből családot eltartani nem lehet. Lehet, hogy van egy-két év, amikor veszel házat, autót, de ha elköltötted és utána levő években nem hoz a méhészet, akkor baj van. És akkor mennyiben másabb a mai méhészet? Az normális, ha te is megtermelsz egy paradicsomot, annak az íze is másabb, mind, amit megvásárolunk. Hiába ipari szinten megy, már tonnákról beszélünk a mézről, de bármerre menjek az országban, és meglátom az én palackozott mézemet, az egy olyan sikerélmény. Az egész méhészkedés… valamikor a méheket azért tartották, mert a mézet úgy termelték, mint gyógyszert. Nem az volt a lényeg, hogy tonna számra legyen, hanem, hogy minden családi házban egy fél kiló-kiló legyen. Nem úgy vásároltak, hogy kiló

számra, hanem negyed kiló minimum legyen. Ha egy gyerek beteg volt, legyen egy-két kanál méz. Most kinőtte magát. Reméljük azért, mert nagyobb a kereslet, és nem azért, hogy egy idő után ez is összeomlik, mint más gazdaság. Sajnos, amit megfigyeltem… Nem csak én, mert a méhészek fejében csak megfordult, hogy régebb álló méhészet volt, családonként pergettek tíz és harminc kiló között. Most ha a vándor méhészek folyamatosan vándorolnak, évente tudnak pergetni akár 100 kilót is családonként, de álló helyzetben tíz-húsz kiló, ami összejön. Úgyhogy egyre több méhcsaládot kell tartsunk, hogy ugyanannyi mézet tudjanak hordani. Ez nem tudjuk minek köszönhető. Hát részben szerintem azért, mert lassan cserélődnek le a mézelő növények, például a repce. Hozzák a génmanipulált növényeket, ami sokkal nagyobb termést ad, sokkal másabb, viszont nektárja nincs.

Mondtad, hogy vannak méhész egyesületek, amelyekben te is benne vagy. Van-e más, akivel együttműködsz az egyesületeken kívül?

Nincs, hanem eszmecserékre szoktam járni Magyarországra. Ott is vannak méhész ismerősök. Ők elég sokkal előbbre vannak, mint mi, de ez nekik köszönhető a klíma miatt, de technológiában is hatalmasan előre vannak. Vannak olyan technológiák, amiket nem is tudnánk érvénybe hozni, viszont vannak sokszor olyan dolgok, amiben ha nem konzultálnánk velünk, akkor még tovább tartana… akár 10 év is eltelne, míg rájövünk magunktól, hogy ezt lehetne így is csinálni. Ezért tartjuk a kapcsolatot külföldi méhészekkel is.

Beszéljünk egy kicsit a támogatásokról. Mondtad, hogy EU-s pályázatot nyertél. Úgy-e voltak előnyei, mert sikerült gépeket venni, de voltak olyan szabályozások, amelyek hátránynak bizonyultak?

Nekünk személy szerint nem számít hátránynak, mivel tisztességes céllal csináltam ezt a egész pályázatot és én tényleg úgy csináltam azt a pályázatot, hogy azt a pénzt nem magamra, hanem a méhekre szerettem volna költeni. Így nem hátrány. Habár nem illik mások nevében nyilatkozni, többen csinálták a pénzért. Letelik az öt év, annyira kötelez a pályázat, aztán lesz, ami lesz a méhekkel. De ha tényleg erre a célra költődött a pénz, akkor sőt, segített. Egy új gépsor, könnyebb technológiák. Mert ezeket mi szabtuk meg, üzleti tervet kellett írni arról, hogy mit szeretnénk csinálni. Azt véghez is kellett vigyük. Nem mondta meg az Unió, hogy mit csinálj. Ilyen kaptárt, vagy olyan kaptárt vegyél. Vegyél olyant vagy csináltass olyant, amilyen kell, de azt meg kell csinálni vagy meg kell venni. Amit ő kért az a szaporítás. Idővel, én szerintem, rájöttek, hogy ez nem volt jó ötlet. Most

újraindult a 2014-2020-as szesszió. Most kicsit másabbak a játékszabályok. Most már nem követelik a szaporulatot. Most az következik, hogy a megnyert pénzösszeg egy részére be kell mutatni számlát, hogy igenis te termeltél mézet. Ez már egy kicsit logikusabb, mert mivel, hogy köteleztet, hogy 84 családból mi 160-at kellett elérjünk három év alatt. Aki 24-gyel állt be, az 75-t. Így meg kellett szinte háromszorozza az állományt. Minél kisebb annál nagyobb. Mert 24 családdal beállt és 75-t kellett elérjen. Ezzel mi történt? Így, hogy bevontak sokkal-sokkal több kezdőméhészt, mint amúgy lett volna méhész, pénzkereset lehetőségével, és a meglévőket szinte háromszorozták a méhészetben Egy idő után annyi a méhész, és annyi a méz, hogy egyszerűen most megy a méz rovására. Minden második kapuban mézet fognak árulni. Ha így ment volna, most már ez megszűnt. Most nem kötelezik a méhészeket, hogy szaporítsák a méhállományt. Hanem mézet kell termelni. Részben jobb. Úgy-e ez volt az Uniónak az elvárása, hogy szaporítani kellett az állományt. Ezzel akarta látni, hogy nőtt a tevékenység, meg hogy abból a pénzből megszaporodott az állomány.

Milyen új támogatási lehetőségek vannak most a méhészet számára?

Most próbálnak arra törekedni, hogy többet most már ne vonjanak be, több új méhészt, hanem a meglévőket segítség. Akinek nincs 230 családja, az nem pályázhat. Aki eddig nem méhészkedett, lehetetlen, hogy most pályázni tudjon. Így a meglévőket próbálják fenntartani. Vannak országon belül szubvenciók. Például lehet pénzt igényelni gyógyszer vásárlásra. Inkább visszaigényelni.

Mi a véleményed a hitelekről?

Én szerintem egy méhészetben nincs szükség hitelre. Nem tudsz akkora léptékben indulni a méhészetben. Ha nincs méhészeted és neki akarsz fogni, szükséged van kezdőtőkére, de maximum csak tíz családdal tudsz elindulni. Kell egy-két évet a tíz családot gondozzad, hogy lássad, hogy működik. Tíz családhoz meg nem kell hitel. Tíz családhoz nem kell egy automata nagy gép, nem kellenek komolyabb eszközök. A méhészeti iparág más. Kell akkor, ha van több száz családod, és rájövök, hogy ez a típusú kaptár nem jó, vagy ezt a gépsort le akarom cserélni. Oda lehet, hogy kell. De az induló méhészetben nincs szükség hitelre. Nem lehet akkora léptekkel lépni. Idő kell hozza. El kell sajátítani. Ezt csak gyakorlattal lehet.

Van-e olyan probléma a méhészettel kapcsolatosan, amely nem tőled függ, de jó volna megoldani?

Legtöbbször például a törvényeket is nem szakképzett méhészek hozzák, nem tudják átlátni. Például, amit én még szeretnék szinte az egész Gyergyó medencének nincs egy olyan állatorvosa… nincs szakosodott állatorvos a méhészetben, pedig bár egyet a Gyergyói medence eltartana biztos, akihez lehetne fordulni. Itt megoldjuk saját magunk, de amikor túllépte a tudásunkat akkor nincs akitől segítséget kapni. Egy másik méhész csak, tapasztalatok után. A másik, amit én díjaznék egy ellenőrző szerv. Legyen egy-két fős méhészekből álló szerv, akiknek bejárási joga lenne, úgy mint bármelyik céghez vagy gazdasághoz, úgy hívjon engem is telefonon vagy kopogjon be, hogy most ellenőrzést csinálunk a méhészetedben. Azért, mert ezek olyan állatok, hogy nem lehet karanténba tenni. Nem úgy van, mint a disznó, hogy úgy elzárom, hogy más disznó nem tud bemenni. Ők szabadon járnak. Én hiába száz százalékkal odaállok teljes vállszélességbe és próbálom a méheimet egészségügyi szempontból a legjobban tartani. Ha a szomszéd elhanyagolja, vagy a harmadik, vagy a negyedik, akárki, akkor a betegséget hordják. Nagyon nagy a méhsűrűség, és egy ilyen szerv ide kellene. Ezt díjazná minden méhész, aki méhészettel foglalkozik.

Milyen továbblépések, fejlesztési terveid vannak?

A célkitűzésem, amit el szeretnék érni, hogy négyszáz méhcsaládom legyen. Érzem, hogy azt még bírnám most ezekkel a kaptárokkal, és ezekkel a gépekkel, és szeretném megpróbálni a vándorlást én is. Úgy hogy 50-100 családot itthon hagynék, mert a havasi méz mindenképpen kell, és kipróbálnám, hogy milyen a vándorlás. Ezek a kaptárok most olyan típusúak, hogy újszerű palettás rendszer. Palettákon, raklapokon lesznek. Mindössze egy akármilyen teherautó kell. Tudok bérelni egy csukott autót, kifizetem a fuvart ettől eddig. Én ahhoz külön nem kell befektessek pénzt. Jön a rakodógép, felpakolja, ott leszedi, és meg van oldva.

Mennyi időn belül szeretnéd megvalósítani a vándoroltatást?

Még az idén nem, de jövőben szeretnék egy próbautat csinálni. Most nem az egész méhészetemmel, de egy kisebb létszámmal. Biztos, hogy nem volna nyereséges, én szerintem, mert az is akkor nyereséges, ha sok méhcsaláddal megyünk. De bár egy próbát. Ott kell aludni, egy-két hetet eltölteni, aztán onnan elmenni 100-150 km-t. Ezt megismételni.

Székelyföldet járnád körbe?

Kinnebb is mennék, mert ez az a típus, hogy a legelőket kell kövesd. A vándorméhészek úgy gondolkoznak, hogy nem azt várják, hogy jó idő legyen, hanem odamennek, ahol jó idő van. Nem azt várják, hogy kinyíljon a mézelő virág, hanem odamennek, ahol épp nyílik. Ez a lényege a vándorméhészetnek. Ha ő hallja, hogy itt esik az eső, és egy hétig eső lesz, egy más megyében ugyanakkor nyílik az akác, akkor odamegy.

Mi a véleményed a fiatal székelyföldi agrárvállalkozók helyzetéről itt a Székelyföldön?

Tisztelem őket, azokat, akik rájönnek arra, hogy kihasználják az itteni lehetőségeket, adottságokat. Persze itt nem lehet kőolajat termelni, abból kell gazdálkodni, ami van. Aki ezt nem tudja átlátni, annak mi a legelső ötlete? Menjünk külföldre dolgozni. Aki itt marad, az látja a lehetőségeket, és ki tudja használni, ki tudja aknázni. Olyan dolgokat csinálnak fiatal gazdák, fejlesztik a technológiát, hogy ha őseik meglátnák, ismét meghalnának, de működik, jó és szép. Szerintem azokat, épp ezért kellene segíteni, akikről látszik, hogy tényleg komolyan gondolják, és komolyan akarják művelni a földeket, komolyan akarnak az állatállománnyal foglalkozni, azokat kéne segíteni.

Mi a véleményed arról, hogy a térségben sok a meg nem művelt föld?

Ez volna az előző kérdésnek a folytatása. Ezért kellene segíteni a fiatal gazdákat. Pazarlás, de ebben nemcsak az emberek hibásak, hanem vannak feltételek. Dominó elven kezd működni ez az egész. Egy gazdának van tíz tehene és két hektár földje, voltak a földalapú támogatások, akkor mit csinál szegény? Sodródik az árral, igényli a szubvenciót. Megkapja a szubvenciót, akkor mit mond a törvény? Le kell kaszálni, de nem most, hanem amikor én mondom. Nem számít, hogy esik az eső vagy havazik, akkor kell kaszálni, mert ha nem, elvágják a támogatást. Ez már nagyon korlátok között van. Ez egy olyan iparág, hogy nem szívesen csinálják. Amikor egy gazdálkodó örömét leli abban, amit csinál, ezek a zsúfolt törvények mind gátolják. Szerintem ezért is vannak azok, akik megunták, vagy lemondtak erről. Ezért kellene segíteni. Ezért kellene azok hozzák a törvényeket akik szakemberek.

Mi a véleményed a termelési technológiák fejlesztéséről? Kell a modernizálás?

Kell egy bizonyos szintig, csak nem menjen az a termék rovására. Addig kellene elmenni, de az ember nem igazán tudja mikor jött el ez az időszak, hogy ne menjen a termék rovására. Ott ahol régebb termeltek 100 liter tejet tíz tehéntől,

biztos, hogy most azt a 100 liter tejet megtermelik két tehéntől, de nem biztos, hogy az a minőség. Kell a fejlesztés, kellenek a technológiák, de abban kéne a technológia, hogy könnyítse a munkát, és ne a tömegtermelésre menjen.

Mi a véleményed a kisebb gazdák szerepéről a térségben?

A nagy gazdaságok csak kisajtolják, kihasználják a földeket, az állatokat. A kisebbek azok, akik még azokkal a technológiákkal dolgoznak, ahol nézik, hogy mindenkinek legyen jó. Nézik, hogy legyen jó az állatnak, legyen jó a földnek, legyen jó nekem is. A nagy gazdálkodók, akik ipari szinten csinálják, azoknak egyetlen céljuk van: a vagyongyarapítás. Nem számít, hogy az a tehén bírja-e vagy az a méhcsalád bírja-e. Ha nem bírja, levágtuk és hoztuk a másikat. A földön annyit termelnek, amíg szerencsétlen szinte semmit nem tud adni, de nem számít, eladjuk, és veszünk másikat. De a kicsik, akik tudják, hogy nekik csak egy hektár van, addig műveli és úgy műveli, hogy legyen jó neki 50 év múlva is.

Szerinted mi fontosabb: kívülről érkezzen támogatás, vagy a helyi erőforrásokat használjuk fel?

A kívülről jött támogatás hirtelen pénz. Amikor bejön, akkor egy külső szerv azt mondja, itt van X összegű pénz, azt fordítsátok gazdaságra, felfuttatják. Amikor ők kiszállnak, vagy azt mondják ennyi pénze volt erre a célra, most fogom segíteni a vadászatot, akkor az ilyen hirtelen jött dolgok összeomlanak, mert elfogy a folyamatosan bejövő pénz, és egyszerűen nem találják a helyüket a cégek vagy a gazdálkodók. Akkor össze kell omoljon, mert nem tudják fenntartani magukat. Viszont, akik folyamatosan kihasználják az itteni adottságokat, lehetőségeket, ők arra építenek, arra a pillérekre. Ők tudják, hogy voltak olyan évek, amikor nem ment, és akkor is át kellett élni, és tudják, hogy mire kell számítsanak. Normális, ha az itteni adottságokat használja fel könnyebben tud érvényesülni az itteni légkörben.

Az interjút készítette: ***Silló Ágota***

„A kisebb gazdaságban jobban oda tudsz figyelni a minőségre…”

Demeter Katalin, Gyergyószárhegy

Fekete ribizli termesztéssel foglalkozunk. Meg volt rá a föld, amiben előtte krumpli volt termesztve, és az nem jött be. Akkor jött az ötlet, hogy kellene valami más. Egy ismerősnél volt pár tő ribizli, és csinált belőle bort. Rájöttünk, hogy ez milyen jó dolog, és lehet szörpöt is készíteni belőle. Utána néztünk, megérdeklődtük. Az érdeklődés folyamán rájöttünk arra, hogy nem is annyira nehéz, mert eléggé jól bírja akár a hideget, akár a meleget. A szárazságot is bírja. Inkább ennekfogtunk, mint a pityókatermesztésnek. Ez így alakult ki. Jelenleg 10 áron termelünk fekete ribizlit, 600 tő van, de van lehetőségünk a terület növelésére is. Három éve kezdtük el, többféle fajtával is próbálkoztunk, 3 faj van jelenleg, és mind fekete ribizli, eddig ezek a fajták váltak be, mind jó termést hoztak. Az egyik Magyarországról van, a másik is Magyarországról származik, de itteni termelő már kipróbálta, és tőle kaptuk. A harmadikat egy Brassó melletti kertészetből vettük. Ki akartuk deríteni, hogy melyik bírja jobban az itteni időjárást.

Mi ösztönzött arra, hogy ezzel foglalkozzatok?

Végül is, hogy megvolt a föld, és azt akartuk, hogy legyen kihasználva. Másrészt nem lehet megélni belőle, de lehet pénzt keresni vele. Ez a két oka volt, hogy a földet használjuk ki, mert kár, hogy parlagon maradjon, ha már megvan, és kicsi pénzt is hoz.

Hogyan indítottátok az ültetést?

A talajnak az előkészítésének fontos volt, ahogy utána néztünk. Sokat érdeklődtük, mert most már elég sokan foglalkoznak ilyennel, és olyanoktól, akik még régebbről foglalkoznak ezzel. Így tudtuk meg, hogy felszántott földterületbe kell ültetni a töveket, így nem a parlag fűbe tettük bele, úgy ahogy van, nem csak gödröt ástunk, s beleraktuk, hanem felszántott földterületet használtunk. Azt kapálni kell, gyomlálni kell. Meg vannak az igényei a fekete ribizlinek is. Ha kicsit odafigyelsz rá, termésben visszaadja. A termőföldet előkészítettük, mert rég nem volt semmi benne. Bekerteltük, hogy a kártevők ne férjenek közel. A töveket

ketten a férjemmel ültettük el. Előre nehéz volt, de megcsináltuk. Ösztönözve éreztük magunkat. A földet örököltük, a. nagymamámé volt a föld. Ők, sajnos meghaltak, és ránk maradt a birtok. Úgy döntöttünk, hogy nem adjuk el, hanem megtartjuk. Gyergyóban lakunk, így nagyon közel van Szárhegyhez, mert Szárhegyen található a fekete ribizlis földünk, és onnan tudjuk kezelni azt a birtokot.

Miért pont a fekete ribizlit választottátok?

Erre volt rálátásunk. De még van egy pár málna tövünk is. Még abban is gondolkodunk. Most kísérleti fázisban vagyunk, körülbelül 20 málnató van. A tavaly kísérleteztünk, és láttuk, hogy az időjárás azt nagyon befolyásolja, mert hogy nem volt annyi eső, nem volt annyi termés. A málnát szintén szörpként szeretnénk feldolgozni, vagy ha úgy nem megy, akkor lekvárként.

Honnan szereztetek információt arról, hogy honnan érdemes beszerezni a ribizli töveket?

Egy barát, egy ismerős ajánlotta, aki már 8 éve foglalkozik fekete ribizlivel. Tőle kaptuk az információkat. Elmentünk megnézni az ültetvényt, és ott kaptunk kedvet, mikor láttuk, hogy működik. Ő is egyszer a kertben kezdte, aztán megvette a szomszéd kertjét, aztán a másik szomszéd kertjét. Láttuk a folyamatot, és rájöttünk, hogy ezt mi is meg tudjuk csinálni. Inkább mondjam úgy, hogy a munkahely mellett ez még belefér. Nem mindegy. Állattenyésztést hiába vállalsz be, mert az reggeltől estig munka. Tudod, hogy nem fér bele az időbe. Na de mi lényegében az ismerős által kaptunk kedvet. Úgy volt, hogy felajánlotta, hogy ad néhány tövet, hogy próbáljuk ki a termesztést. Mi nem gondoltuk, hogy egyszerre az egész kertet beültessük, hanem csak egy kicsi területet, s aztán meglátjuk. Na de ő előre nekünk annyi tövet felajánlott, vagyis ágat, mert azért túlzás tőnek nevezni, mert aztán mi gyökereztettük még, hogy az egész kertet beültettük. Ugye olyankor faiskolát hozol létre. Egyszer nem a helyére ülteted be, hanem kicsi helyre többet, és sűrűn. Ezt úgy hívják, hogy faiskola. Oda annyi ág összegyűlt, hogy kiszámoltuk, hogy megéri venni tövet máshonnan is. Akkor egybe ültetődött be. Nem volt így előre tervbe az egész, hanem az ismerős ajánlott fel sokat, aztán jött az ötlet, hogy próbáljunk ki másokat is. Így kerekedett ki. Számoltunk, osztottuk-szoroztuk, és akkor így jött ki, hogy össze-vissza 600 tő lett. Végül is az az ismerős segített az elindulásban.

Melyek voltak az első tapasztalataid a mezőgazdasággal? A szüleid foglalkoztak mezőgazdasággal?

Nem volt újdonság a gazdálkodás, és a földdel a kapcsolat sem az első. Itt ezen az örökölt birtokon gyerekeskedtünk. Ha vetés volt, ha ültetés volt mindig ott voltunk. Nem volt újdonság. Az, hogy kapálni kell, vagy öntözni kell, vagy gyomlálni kell nem okozott gondot, ezért nem volt nehézség ezt bevállalni.

A ribizlik termesztése igényel valamilyen új technológiát?

Szerintem nem nagyon. Ezt nem igazán lehet, vagy még nem jöttünk rá, hogy ezt lehet gyorsabban is, vagy ipari mennyiségben is fel lehet dolgozni. Jelenleg mindent kézzel csinálunk. Kézzel csavarjuk ki a szirupnak a gyümölcsöt, a bor is a korsókban fő, szűrjük. Szerintem ezt még nem lehet másképp. Mi még nem jöttünk erre rá. Nincs is olyan nagy mennyiség, hogy igényeljen külső segítséget.

Hogy érzitek, szükséges-e, hogy képzéseken vegyetek részt ahhoz, hogy ezt jobban tudják csinálni?

Lehet, hogy jó volna részt venni. Ami még szerintem nekünk kicsit idegenebb, az maga a metszés. A többi szinte magától értetődő. Az emberek nem most kezdték el a fekete ribizlit termeszteni. Az, hogy legyen helyesen megmetszve a fa, és ne a termő ágat vágd ki még véletlenül sem egy kicsit nehéz. Lehet, hogy egy ilyen felvilágosító tanfolyam segítséget tudna nyújtani. Még a nagyszülők idejében is készítettek szörpöt és bort a fekete ribizliből. Ez a tudás adott. A metszéshez viszont szükségünk volna segítségre. Az ismerősünk megmutatta, hogy kell csinálni, de mégis jobb volna, ha egy kertészmérnök mindezt megtanítaná. Erre szükségünk lenne, mert azon múlik a termés. A tavaly, tavalyelőtt is meg voltak metszve, de egy ilyen képzés nekünk is beleférne. Vannak dolgok, amelyeket az ember nem tud, és tegyük hozzá, hogy az internet sem mindig.

Tájékozódtok az internetről? Miket szoktatok megnézni?

Az elején mindenképp a borcsinálást is, és a szörpcsinálást is. Nagyon sok féle van. De aztán csak visszatértünk a gyökerekhez és úgy döntöttünk, hogy azt, amit mostanig is tudtunk, azt fogjuk csinálni, mert az úgy lesz jó. De utánanéztünk, hogy esetleg más, hogy csinálja.

Kell-e segítséget kérjetek?

Hát a család szokott segíteni, amikor szezon van. Még csak az ő segítségükre van szükségünk. Az a 10 ár még nem olyan sok. A 600 tő családilag még

megoldható. Ha nagyobb lesz, akkor valószínű másképp lesz. Azt még el is kell tudni adni, azért nem terjeszkedünk még. Ez még családon belül megoldható.

Mi a véleményed a pályázatokról? Gondolkodtatok-e ilyesmiben?

Még nem. De úgy gondolom, ha nagyobb tételben csinálod, akkor érné meg annak függvényében, hogy mire van szükséged. Ahogy nő a termelés, a mennyiség, a feldolgozás minél hamarabb meg kell történjen. Akkor lehetne nagyobb teljesítményű gépet bevetni, például őrlő gépet.

Mi a véleményed a banki hitelekről?

Nem mennénk bele, ha csak egy mód van rá. Addig nem terjeszkednénk. Ez inkább, mint hogy kölcsönt vegyek fel. Inkább maradjon így minden.

Hogyan történik az értékesítés?

Tiszta családi és baráti körön belül. Ez még csak ennyi. Erre elég. Szólunk nekik, hogy van, és jönnek, és vásárolnak. Nagyban még nem tudunk eladni, mert nincs is annyi. Ez az egész próbának indult, hogy érdemes-e vele foglalkozni. Ezt még a munka mellett meg lehet bírni. Szerintem majd, ha nagyobb mértékben foglalkozunk ezzel, akkor a munkahelyet ott kell hagyni, és csak a ribizlivel foglalkozni.

Jelenleg mennyi időt tudtok erre a tevékenységre szánni?

Tavasztól őszig délutánonként ezzel foglakozunk. Igényes munkát kell végezzünk, még ha nem tűnik annak. Kapálni kell, gyomlálni kell. 600 tő így kimondva nem tűnik olyan soknak, de azzal foglalkozni kell, és erre nem elég egy nap. Mindig van, amit tenni, és erre a délutánokat tudjuk szánni, mert délelőtt munkahelyre kell menni. Ősszel a betakarítás két hét, és az reggeltől estig tart, mert amit reggel leszedtél, azt délután fel kell dolgozni. Ilyenkor két hétig reggeltől estig dolgozunk. Naponta négy-öt emberrel dolgozunk. Egyszer az én szüleimmel, egyszer a férjem szüleivel. Ki, amikor ráért. Na de két hét alatt tudtuk befejezni a tavaly is a szüretelést.

Szerinted mit érdemes megtartani egy hagyományos falusi gazdálkodásból a ribizli megtermeléséhez?

A földművelés kell a ribizli termeléshez. Azt meg kell tartani, vissza kell nyúlni a gyökerekhez. Meg kell művelni rendesen a földet ahhoz, hogy neked termést adjon. Ez az, amihez vissza tudsz nyúlni.

Hogyan viszonyul hozzátok a környezetetek, mint ribizli termelőkhöz?

Igen, tudják. Először egy kicsit kételkedve fogadták, hogy mi lesz ebből, de most úgy látom, hogy látják ők is, hogy van értelme, van eredménye. Kisebb földeken, mint 10 ár, vagy 20 ár, vagy akár 30 ár fölösleges foglalkozni krumpli termesztéssel. Ez nagyon látszik. Nagy energia és időráfordítás kell, amíg azt a kis földet megszántod, beveted, s a termés, ami kijön az kevés. Ezen gondolkodtunk mi is nagyon sokat. Mit lehet termelni, hogy ne maradjon üresen a föld, és ne krumpli legyen benne. Így lett a ribizli. Mindenki nézte. A szomszédoknál még mindig ott van a pityóka két felől. Nézték, hogy mi lesz ebből, de már látják, hogy van értelme annak, amibe belekezdtünk. Már érdeklődnek, hogy esetleg még mit lehetne. Az egyik szomszéd azon gondolkodik, hogy mi lenne, ha gyümölcsfákat ültetne, főleg, hogy elindult az almalé préselése. Úgy néz ki, hogy még ötletet is adtunk, hogy mit ültessenek.

Szerinted milyen súlya lehet a támogatásnak a gazdálkodásban?

Ha támogatást igényelsz, akkor meg kell felelni bizonyos normáknak. Szerintem nem könnyű egy támogatás esetében a termelés, vagy tenyésztés. Nekünk nincs ebben tapasztalatunk, csak az alapján tudom mondani, amiket hallottam. Ha egy támogatás alapján dolgozol, akkor még pluszba bejön egy embernek a munkája, aki fejben tartja a folyamatot, hogy rendben legyen az adminisztráció, a termelés megfeleljen a támogatás kritériumainak. Ez nem egy könnyű dolog.

Hallottatok valamilyen szabályozásról mástól, aki ribizlivel foglalkozik?

Szerintem ennek a tevékenységnek még nagy támogatása nincs. Nem nagyon hallottam támogatási lehetőségekről. Lehet, hogy van, de nem jutott el még hozzánk.

Melyek a jövőbeli terveitek?

Ha a málna beválna, akkor a ribizli mellett még azt is termelnénk. Gyógynövényeket, teafüveket szeretnénk még termeszteni. Ezek még elférnének a kertben. De minden attól függ, hogy van-e rá igény. Ha van rá igény, akkor terjeszkedünk. Ezt így időben annyira nem tudom meghatározni. Mondjuk, ha az idén több igény lesz, akkor már jövőre tudunk terjeszkedni, még ültetünk töveket, ami azt jelenti, hogy két éven belül máris terjeszkedtünk. Jelenleg ennyit bírtunk meg a szabadidőnkben. Kicsibe egyelőre elég, mert van munkahelyünk. Ha nem

lenne munkahelyünk, akkor valószínű nagyobb mennyiségű termelésben gondolkodnánk. Van lehetőség arra, hogy az országban értékesítsük. Végül is szeretnénk terjeszkedni, csak azt nem tudjuk, hogy mikor.

Milyen feltételek szükségesek ahhoz, hogy a terveitek megvalósuljanak?

Szerintem a kereslettől függ. Ha tőlünk igényelnék többen a ribizlit, akkor ösztönözve lennénk arra, hogy terjeszkedjünk. Szerintem a kereslet a feltétele, mert ha el tudod adni azt, amit termelsz, akkor ösztönözve érzed magad arra, hogy terjeszkedj. Ez azt jelenti, hogy valamit jól csinálsz, és kell csinálni tovább. . Még a rendelkezésünkre áll egy ugyanekkora föld, amelyet már lehetne művelni. Ez is 10 áras. Egyelőre ez megvan, de ha még kell, akkor lehet kapni, van még a határban föld.

Mi a véleményed a fiatal agrárvállalkozók helyzetéről Székelyföldön?

Szerintem nehéz a helyzetük. Nekünk még támogatásra nem volt szükségünk, még ilyent nem igényeltünk, viszont aki igen, úgy hallottam, hogy annak eléggé nehéz. Egyelőre nem jók a mutatók, de lehet, hogy ez változik. Azért sok fiatal kezdett gazdálkodni, ha így, ha úgy, ha újszerűen, ha régi módszerekkel. Sokan visszanyúltak a földekhez. Én így látom.

Szerinted miért fontos, hogy a mi térségünkben gazdálkodással foglalkozzanak az emberek?

Egyszer adott a föld, és itt jó termőföldek vannak, és ezt ki kell használni. Kár, hogy ezek elvesszenek.

Mi a véleményed arról, hogy sok a meg nem művelt föld Székelyföldön?

Szerintem nem előnyös, hogy nincsenek megművelve a földek, mert az, amit megveszel az üzletben, akár krumplit is, azt te is meg tudnád termeszteni, így biztos fele áron vagy jobb minőségben tudnád előállítani. Régebb is fel voltak használva azok a földek. Az most egy másik eset, hogy el vagyunk kényelmesedve, el vagyunk városiasodva, és nem állnak a rendelkezésünkre modern eszközök, hogy megműveljük a földet, de az, akinek lehetősége van, minél többet műveljen földet, mert kár, hogy a földek elvesszenek.

Mi a véleményed a termelési technológiák fejlesztéséről, mint a gépesítés, műtrágyázás, génmódosítás?

Ez attól függ, hogy mit termelsz. Ha belegondolunk a méhésznek sem jó, ha le van vegyszerezve a növény. Ha csak lehet, akkor vegyszer nélkül kell termeszteni. Például a mi esetünkben sem kell a ribizli szemből szőlőszemet csinálni, és a tápanyaga az nulla. Amit lehet mindent mi is házilag locsoljuk, permetezzük a levéltetűket, például. Amit lehet, bio anyaggal kezelünk.

Mi a véleményed a kisebb gazdaságok szerepéről a térségben?

A kisebb gazdaságban jobban oda tudsz figyelni a minőségre. Ipari mennyiségben már nem tudsz. A kisebb gazdaságok kellenek, mert jók, minőségi terméket állítanak elő. Ők is részei a mezőgazdasági körforgásnak, nem csak a nagyok.

Szerinted mi a fontosabb, hogy kívülről érkezzen a támogatás, vagy a helyi erőforrásokra építsen a gazda?

A helyi erőforrások a fontosabbak. Nem kell várni, hogy mikor érkezik kintről a támogatás. A helyi erőforrásokat kell kihasználjuk mindenképp.

Az interjút készítette: ***Silló Ágota***

„Az együttműködés itt nagyon fontos…”

András Ervin, Csíkmenaság

Állattenyésztéssel foglalkozom, ezen belül szarvasmarha tenyésztéssel és juhtenyésztéssel. Nagyobb részt szarvasmarha tenyésztés volt a fő célja a pályázatomnak. Jelenleg 11 nagy állatom van, 18 hónapon felüli állat mind a 11. Ebből tejet termel 5, a többi borjúzó. Emellett van 16 darab juhom és van 1 lovam.

2014 tavaszán fogtam neki, akkor jött az ötlet, hogy fogjak neki pályázatot írni. Én írtam saját kezűleg a pályázatot. Máthé Emma tanárnő segített, mert volt egy ilyen tantárgyunk, hogy pályázatírás. Sikerült a pályázatom 2014 októberében, akkor kaptam kézhez az első kifizetést. Rá egy hétre már teljesítettem is a feltételeket, s abban a pillanatban fogtam neki.

A pályázat előtt voltak állataid?

Gazdálkodtunk hobbi szinten, volt egy tehenünk és egy kis tinó, ló az mindig volt egy-kettő. S ennyi volt. Amikor nekifogtam a pályázatnak, akkor kezdtem venni lassacskán nyáron a teheneket, hogy legyen meg egy bizonyos létszám, az UDE pontomat érjem el.

Mi késztetett arra, hogy ebben az ágazatban gazdálkodj?

Így konkrétan nem ösztönzött semmi, csak érdekesnek találtam egy ilyen pályázatot. Ahogy mondják, az ember addig nem él nyugodtan, amíg nem tud stresszben élni. Kiskoromtól nekünk állataink vannak, a nagyszüleimnek több is volt. Idővel elfogytak, egy-kettőre visszaesett a létszám. Voltak területeink hál’ Istennek, 20-23 hektáron gazdálkodok. Láttam benne lehetőséget, egyetem mellett tudtam csinálni.

Kezdetben milyen feltételek voltak adottak számodra?

Kaszálónk és legelőnk rengeteg van, szántóföldünk is volt, amin most már nagyjából lucernát termelek, tehát teljesen az állatoknak az élelmezésére vagyok ráhangolódva. Gabonát nem termesztek, mert nem tudnék eleget termeszteni, és nincs is felszerelésem hozza. Szerződésem van a csíkszeredai Harmopan-nal. Minden héten elhozok 800 kiló törtszemű gabonát, s azt adom az állatoknak abrak helyett.

Mik voltak az első lépések a gazdaság elindításához?

A legelején a földjeinket rendbe kellett tegyem, ez volt a legnagyobb problémám, mert a nagyszüleim lazábban vették a dolgokat. Megvoltak a földek, meg voltak művelve, de papír körülbelül a negyedükről volt. Úgy egy-két hétig én és édesapám felváltva a néptanácshoz jártunk, hogy valahogy szedjük rendbe a földeket, hogy legyen meg a bizonyos hektárszám, hogy tudjak nekifogni a pályázatnak. Addig neki se mertem fogni.

Szüleid, nagyszüleid gazdálkodtak-e?

Már nagyon kicsi korom óta gazdálkodtak, ebből élt meg nagyjából a család. Utána egy darabig abbamaradt a gazdálkodás, csak hobbi szinten csináltuk, egy darab tehén volt s egy ló, mert édesanyám is dolgozott, s édesapám is dolgozott, én egyetemen voltam, így nem lehetett többet tenyészteni. Aztán hírtelen senki nem ment a családból dolgozni, és abban az időszakban láttam meg a lehetőséget, hogy létre lehetne hozni egy olyan gazdaságot, amibe a teljes család dolgozhat, és akkor nagyobb méretben is lehet dolgozni. Édesapám aztán talált munkahelyet, ő most állami munkahelyen dolgozik. Én dolgozom az állatokkal, és édesanyám segít, s apum is szokott hétvégén, amikor kell. Én még agrármérnök mesterképzésre is járok a gödöllői Szent István egyetemre, még van egy év belőle.

Teljesen a tejtermelésre álltam rá, szaporításban még nem gondolkoztam. Inkább veszem a nagy állatokat, minthogy neveljem, mert nincs jelenleg egyedül energiám kisborjúkkal is foglalkozni. Ahogy születnek, úgy adom is el. Van 4 darab osztrák piros tarka törzskönyves tehenem, egy fekete Holsteinom, s a többi az ilyen általános, román Pirostarka.

Ezeknek a szarvasmarháknak a tenyésztése igényel-e különleges szakmai tudást?

Ez nagyon sok tudást igényel, s rengeteg tapasztalatot, mert ha valami baja van az állatnak, akkor nem tudok egyből futni az állatorvoshoz, hanem kell kezelni otthon. Mondjuk itt az állatorvosok ha jönnek, egyfolytában kérdezek, s jegyzetelek, hogy tudjam, hogy mit kell csinálni. Megveszem a gyógyszereket, s ha azt mondják, hogy hűtőbe kell tartani, hűtőbe tartom, s azt is megkérdezem, hogy mennyit kell beadni, s hova kell beadni az állatoknak. Vannak ilyen problémáim. Tehát rengeteg odafigyelést igényel az állattenyésztés, s azért tudás rengeteg kell.

Hogyan szerezted meg a szükséges tudást a gazdaságod működtetéséhez?

Azt úgy szokták mondani, hogy öt osztállyal is lehet állatot tartani. Tartani lehet, de kitartani nem. Az egyetem mellett elvégeztem egy ilyen agrárképzést, ami kellett a pályázatomhoz is. Ott volt szó állattenyésztésről, növénytermesztésről, gépészetről. Részletesen megtanították, mit hogy kell csinálni. Ehhez jött pluszba még a sok éves tapasztalat, mert itthon is volt örökké állat, de nem olyan sok, nem lehet összehasonlítani azt a gazdálkodási módot azzal, amikor az embernek tízen felül van állat, mert akkor már változnak dolgok. A tudás sosem elég ezen a munkakörön belül, mert rengeteget kell még tanuljak.

Honnan fogod beszerezni a további információkat?

Inkább spontán, mert mindig új betegségek jönnek be az állatoknál is, amik még eddig nem voltak. Amikor jön az állatorvos, vagy a két technikusa, akiket még szoktam hívni, mert ők szerre járnak nálam, s mindig kell kérdezzek, s jegyzetelek folyton. Van egy füzetem, ami tele van majdnem mindennel írva, s külön az állatokról lista van vezetve, hogy mikor kellett gyógyszert adjak, mennyit kellett adjak, ilyesmi. Hetente telefonálok, hogy hogyha a tehenem nem eszik, akkor mit kell csinálni, feljön-e. Ha úgy van, akkor idejön, elmagyarázza, hogy mit kell csináljak a következőbe, hogy ne kelljen hívjam, ha olyan a helyzet.

A pályázatokról mi a véleményed?

Engem mindenki le akart beszélni erről a pályázatról, aminek nekifogtam, de hát nem az erősségem a feladás, úgyhogy addig küzdöttem, amíg meglett hál’ Istennek. Szerintem jó, én nem tudok rosszat mondani eddig, ha a jó oldalát nézem. Ha a nehézségeket nézem, akkor már rég feladtam volna, hogyha olyan természetem lenne, hogy mikor nehézségbe ütközöm, akkor kétségbe esek tőle. Egyik falba beleütköztem, mentem tovább, jött a másik, alig tudtam végig botladozni, mégis sikerült a kifizetésre is letegyem a kérést. A SANEPID-del hatalmas problémák voltak. Az volt a probléma legelőször, hogy amikor a pályázatomat írtam, akkor sok mindennel kapcsolatban nem világosítottak fel, tehát vagy utólag hoztak be törvényt, változtatásokat, vagy én se voltam úgy felkészülve erre. Mikor elértem a második feléhez a pályázatnak, akkor mindennek ütköztem neki.

Vannak-e alkalmazottaid?

Nincs, még 11 állat van, nem éreztem szükségét.

Adminisztrációs problémáid akadtak-e?

Egyéni vállalkozásom van, s van könyvelőm. Azt minden évben fizetem, minden hónapban járok hozzá. Ő könyvel nekem. Én is tanultam könyvelést, de annyit nem tudnának fizetni, hogy én megcsináljam, őszintén mondom.

A tejet hol értékesíted?

Hát van Csíkmenaságnak egy szövetkezete, egy egyesülete, ami felvásárolja az egyesületi tagoktól a tejet, még a csíkszeredai Friss tejgyár is felvásárolja, annak van szerződése a szövetkezettel.

Reklámozod-e a tevékenységedet?

Egyáltalán nem. Ha kérdeznek válaszolok, vagy hogy ha látom, hogy egy fiatalabb barátom neki akar fogni, akkor tanácsokat tudok adni, mert már annyi mindenen átmentem, hogy van tapasztalatom már annyi, hogy tudok olyan tanácsokat adni, hogy abból ki lehet indulni. Ezen túl nincs reklámom. A falu nagy része gazdálkodik. Tejtermelés szempontjából az én gazdaságom is kezd a legnagyobb tíz gazdaság közé tartozni.

Gondolkoztál-e azon, hogy máshol is értékesítsd a tejet?

Nem tudom, őszintén. Ha most valaki idejön, hogy vegyen 2 liter tejet, annak adok. A tej felvásárlásával kapcsolatban itt van egy olyan rendszer, hogy a téli hónapokban kell termelni egy bizonyos tejmennyiséget. Ezt kifizetik a teljes áron és a többit áron alul. Szóval téli hónapokban nagyon oda kell tegye az ember magát, hogy minél több tejet tudjon hordani, hogy nyáron tudják kifizetni rendesen, így ez problémákat okoz. Tavaly is problémát jelentett, és idén is problémát fog ez okozni. Na de hát mindent túl lehet élni, hozzáállás kérdése.

Más gazdákkal tartod-e a kapcsolatot?

Persze, az egyesületi tagokkal tartom a kapcsolatot, és a szomszédomban van egy 20 tehenes gazdaság. Az a gazda már több, mint 20 éve ezzel foglalkozik, szóval tapasztalata sokkal több van, mint nekem. Vannak olyan dogok, amiket nem szívesen csinálnék meg, és akkor áthívom segíteni.

Képzéseken szoktál-e részt venni?

Voltam továbbképzésen is tavaly. A LEADER által vettem részt, egy-két hetet, tizennégy-tizenöt napot, de az úgy be volt osztva, hogy mentünk két hetet egymás után, s akkor szünet, s két nap, s megint szünet. Az alapoktól átvettünk mindent. Nagyjából olyasmiket tanultunk, amiket az egyetemen is tanítottak, de jó volt felfrissíteni.

Az elkövetkezőkben részt vennél-e hasonló képzéseken?

Szívesen elmennék, ha az időm engedi, mert attól függ, mivel nagyon be van osztva, mert az állatok óra pontossággal esznek, s ez egy gondot okoz, hogyha egyedül vagyok itthon. De hát minden megoldható, csak idejében kell szólni, hogy mikor van, hogy tudjak felkészülni rá. Hirtelen én sem tudom megoldani, hogy időt szakítsak rá. Hétvégeken egyetemi órák vannak, és vizsgák is. Szóval elég sűrű a programom, nem tudok előre gondolkozni, tervezni, egyik napról a másikra tudom, hogy mit kell csináljak, de tovább nem.

Szerinted mi az, amit a hagyományos környezetedben való tudásból érdemes átvenni?

Hát ez egy olyan kérdés, amin nagyon el kell gondolkozzak, mert az a baj, változnak az idők. Ha most az állattartásra térek vissza, akkor sok mindent jól csináltak, de most még jobban meg lehet csinálni. Azokon az alapokon el lehet indulni, de ha ugyanúgy kellene most csináljak mindent, mint ahogy régen csinálták, akkor sehol nem volnék, mert például itt ezelőtt kiteleltették a teheneket úgy, hogy csak szénát adtak nekik. Ilyen formában annyi tejet termeltek, hogy a családnak elég volt. Emellett levágtak két disznót, így is hús elég volt, nem kellett menni üzletbe vásárolni, de most az emberek mindennek az anyagi oldalát nézik, pillanatnyilag én is. Látom, hogy nem éri meg egy disznót felnevelni malac korától, mert rengeteg odafigyelés kell, rengeteg munka van vele, rengeteg élelmiszer kell neki. Kiszámítottam, mennyi kiadással és befektetéssel jár, és egyáltalán nem éri meg. Azt mondják, hogy ne vegyek állatot, mert ha én nevelem, akkor jobb. Én megveszem a szomszédtól. Ő nevel 10 disznót, ezzel foglalkozik. Én tehenekkel foglalkozok, ezért ha neki borjúhús kell, akkor én eladok neki egy borjút, én pedig tőle veszek egy disznót. Nekem így is jobban megéri, minthogy felneveljek például egy állatot kiskorától. A jelenleg borjúzó teheneimet nagyon drága volt beondóztatni, úgyhogy ha ünő borjú születik, akkor azt megtartom mindenképp. Tegnap este adtam el egy bikaborjút, nem tudom, hogy mit fogok csinálni ezután. A pályázatom időtartamából még hátra van 2 év. Hogy azután mit kezdek a gazdaságommal attól függ, hogy mennyi tejet tudok termelni, és hogy meddig vásárolják fel a tejet, mert ha nem fogják felvásárolni, akkor vagy áttérek hús marhák tenyésztésére, borjútartásra, vagy valami egyébre. A megélhetésemet kell elsősorban szem előtt tartsam, mert még nincsen családom, de valami alapokat le kell fektetni, mert az idő telik.

A szarvasmarhatartást lehet-e valamilyen szinten a helyi adottságokhoz kapcsolni?

A falut dombok és hegyek veszik körbe. Reggel az állatok kimennek a legelőre, este hazajönnek, nem kell messze menniük, nincsenek elfáradva estére. Ez nekünk tökéletesen megfelel, a lényeg az, hogy bizonyos tejmennyiséget tudják termelni abból, amit egész nap kint esznek, a többit este pótoljuk gabonával, szénával. Régen jobb minőségűek voltak a legelők. A tavalyi év nagyon rossz volt, és az idei sem ígérkezik jobbnak az időjárás alapján. Ha szárazság lesz, az idén még nem kell vegyek szénát, de lehet jövőre kell.

A közvetlen környezeted hogyan viszonyul a tevékenységedhez?

Az én esetemben ez egy érdekes dolog, mert én fel tudok nézni a nagyobb gazdákra is, mert látok jövők abban, amit csinálnak. Szeretném én is ezt elérni. Minden tavasszal kitűzök magam elé egy célt, kettőt, hármat, és addig próbálkozom, amíg megvalósítom. Viszont vannak olyan gazdák, akik rossz szemmel néznek rám, mert hát két évvel ezelőtt volt egy tehenem s egy tinóm, most van tizenegy darab nagy állatom. Más 20 év alatt nem tudta ilyen mértékben növelni a gazdaságát pályázás nélkül, ezért is nagyon sokan mondták azt, hogy hát nem vagyok normális, hogy nekifogtam a pályázatnak, s hogy elveszik a házamat is, mert erre is van példa. A szomszédomban is van valaki, aki pályázott, és elvágták a pályázatát, és a pénzt amit kapott vissza kell fizesse, tehát vannak gondok, nem azt mondom, hogy nincsenek, de ha az ember mellé áll, ha valaminek nekifog, akkor meg kell csinálni rendesen, hanem nincs értelme dolgozni vele. Most akartam traktorra pályázni tavasszal, csak nem sikerült, mert kellett még vásárolnom állatokat télre, mert a tejtermelésem visszaesett őszre. Így vettem új állatokat. A régiket kezdtem lecserélni, mert hanem, akkor a tejtermelés alacsony szinten marad, és nyáron nem tudom eladni a tejet. Emiatt nem tudtam pályázni traktorra, elhalasztottam. Még nem tartom szükségesnek, hogy vegyek egy traktort, mert egyrészt olyan területeink vannak, amik domboldalon terülnek el, nehéz megművelni traktorral. Másrészt én nem szoktam szántani, mert a szántóföldeim megszántására mást kérek meg. A nagyobb földterületeimet inkább felszántatom, és bevetem lucernával, hogy legyen nagyobb a terméshozam.

Mennyiben különbözik ez a gazdálkodási forma az önfenntartástól?

Szerintem az önfenntartás már nem működik. Most módosultak a támogatások is, minimum 4 tehén szükséges ahhoz, hogy támogatást adjanak rájuk, szóval nincs ahogy működjön már.

Mennyire tartod fontosnak az együttműködést más gazdákkal?

Az együttműködés itt nagyon fontos, főleg egy ilyen kicsi falun belül, viszont azt szokták mondani, egy méter földért egyik ember levágja a másikat. De szerintem fontos. Én általánosságban az összes olyan gazdával jó viszonyban vagyok, aki nálam nagyobb gazdaságot működtet, mert a példájukon látom, hogy hogyan kellene gazdálkodni, mert nekik nagyobb a tapasztalatuk is, mivel 20-30 éve ezzel foglalkoznak a családjukkal együtt, és van 40 darab állat. A szomszédomban levő gazda is 23-24 éve foglalkozik ezzel, a gazdasága teljes mértékben gépesített, 1992 óta állatokat tenyészt. Ha valamit segíteni kell neki, akkor megyek, nyáron segítünk egymásnak. ez a segítség nagyon jól jön, mert ha például messze kell menni a földterülethez, akkor el lehet menni lovas szekérrel is, de mikor nyáron jó idő van, akkor sietni kell, hogy tudjuk tartani a lépést, majd esős időben ülünk otthon s pihenünk, mert az állatok is a legelőn vannak.

Mi a véleményed a támogatásokról?

Az a véleményem, hogy vannak olyan pályázási lehetőségek, mint amilyen ez a fiatal gazda pályázat is volt, amely nagyon jó, de van egy olyan probléma a községben, hogy nincsenek az emberek felvilágosítva. Ez a barátom, aki előttem egy fél évvel pályázott attól tudtam meg véletlenül, hogy van lehetőség pályázni, mert találkoztam vele az úton, láttam nála a dossziét, és megkérdeztem mit csinál. Ő mondta, hogy pályázathoz intézi a papírokat, így fogtam én is neki. A polgármesteri hivatalnál ki vannak téve információk, hogy milyen papírok szükségesek hozzá, de az ember neki sem mer fogni. Volt ez régebb a 141-es pályázat, amire falu háromnegyede pályázott, de körülbelül tíznek sikerült, a többit elvágták, és sokat szenvedtek, és kifizették a pályázatírót. Ez az 1500 eurós pályázat volt, amire 5 évig évente 1500 eurót kaptak, és nem voltak ilyen szigorú feltételei. Annál 2 tehénnel indultál, és az ötödik évre kellett legyen 30 tehened. Mások voltak a pályázási feltételek. Most perpillanat csak nekem van futó pályázatom a faluban.

A vidéki gazdálkodásban mekkora szerepe van a pályázatoknak? Pályázat nélkül lehet-e valamit kezdeni?

Lehet. Ha valakinek sok türelme van, gazdag a családja, akkor lehet szerintem. Kell legalább 10 év egyébként, hogy elinduljon az ember. Tehát az, amit én a pályázati pénz révén megvalósítottam 2 év alatt, azt tehénszaporítással, borjúneveléssel 8-9 év alatt tudtam volna elérni, és ezt úgy, hogy nem a nulláról indulok, hanem 3 tehenes gazdasággal. Kifejlett állatokkal ennyi időt vett volna fel, amit mondhatni másfél év alatt elértem. Én úgy gondolom, hogy a pályázat nagyon hasznos, csak

kell hozzá egy bizonyos mértékű bátorság és vakmerőség, mert mondhatni, hogy a legelején azt sem tudtam, hogy mibe kezdtem bele. Mentem, csináltam amit mondtak, küldtek ide-oda. Egész nap az autóba szálltam be, szálltam ki. Estére azt sem tudtam, hol áll a fejem, annyira fájt. Egy hétig aludni sem tudtam, izgattam maga, hogy vajon sikerül-e. mikor szóltak, hogy sikerült, megkapom a pénzt, s fogják utalni, akkor egész nap néztem a bankszámlámat, hogy kaptam-e pénzt. Olyan stresszben éltem, hogy hihetetlen. Az a baj, hogyha valamit nem jól csinál meg az ember, akkor vissza kell fizetni az egészet. Most 16 ezer eurót zsebből nem tudna visszaadni még egy 20 tehenet tenyésztő gazda sem szerintem.

Akadnak-e olyan problémáid, amelyek nem tőled függnek?

Itt minden az országos politikától, az uniótól, a terület alapú támogatásoktól, a létszám támogatásoktól függ. Most van egyfajta tejár támogatás is, amiből én sajnos nem részesülök, mert a 2014-2015-ös évre vonatkozik, mert akkor még nem gazdálkodtam ilyen mértékben. Ha elértem volna akkor azt a tejhozamot, amit elértem például az idén, akkor részültem volna 29 ezer euróban.

Láttam a listát, és megörvendtem hírtelen, hogy ennyi és ennyi tonna tej jelenik meg a nevemnél, de akkor láttam azt is, hogy a nevem ki van húzva. Kicsit rosszul esett, de nem volt mit tenni. Valamit szerintem bevezetnek még, hogy segítsék a gazdákat, mert itt támogatások nélkül nem lehetne megélni, őszintén mondom. Most ha például az embernek van két darab traktora, azok rengeteg üzemanyagot felemésztenek nyáron. A szomszédom nyaranta ezer liter motorinát úgy használ el, hogy észre sem veszi, és azzal az állatoknak csak a téli takarmányt tudja megtermelni, ha egyáltalán tud termelni elegendő mennyiségben. Ha 10-20 hektár föld be van téve terület alapú támogatásra, akkor az abból kapott összeg már elég nagy segítséget jelent.

Mit javasolnál a döntéshozóknak?

Nekem beleszólásom nincs, én nem vagyok olyan szinten, hogy most legyen egy három-négyszáz állatom, mert akinek van annyi, annak még van beleszólása, mert azt mondja, hogy ez jó volt, s ez úgy volna jó, egy olyan állatlétszámmal meg lehet határozni egy megyének simán a tejtermék előállítását. Egy négy-ötszáz állatból álló farm, egy olyan gyárat, mint a csíki Friss tejgyár el tudna tartani, csak ha van beleszólása, hogy mondjam, bele kell nyugodni a döntésekbe.

Mi a véleményed a térségben élő fiatal gazdák helyzetéről?

Lehetőségek jók vannak, utána kell nézni, csak olyan követelmények vannak, hogy a mai fiatalok nem tudják teljesíteni. Nekem sok olyan barátom van, aki neki akart fogni a gazdálkodásnak. Voltak Németországban, hazajöttek, állatokat vásároltak, hogy valaminek fogjanak neki. Szükség van az érettségi diplomára, amit ők nem szereztek meg, pedig ha nekifognak sikerült volna. Én mondtam nekik, hogy meg kell csinálni, mert már a gazdálkodáshoz is érettségi diploma kell, nem lett volna olyan nehéz megszerezni, de mindenféle kifogást kitaláltak, s mondták, hogy mennek Németországba, s ott dolgoznak. Dolgoztak 2 hetet, még azt se tudták hol vannak, és 2-3 hét alatt a pénz el lett költve, s akkor mit csinálsz? Megint elmentek Németországba. Én ha az Isten megsegít, nem megyek külföldre, itthon már megalapoztam a jövőmet.

Mennyire tartod fontosnak a térségben a mezőgazdasággal való foglalkozást?

Fontosnak tartom, mert én azt mondom, hogyha nincs az embernek egy olyan családtagja, felmenője, aki valami cégvezető, akkor itt nem élnek meg az emberek. Az ingázás innen be Csíkszeredába pénzbe kerül, 250 lej a buszbérlet egy hónapra, s 800-900 lejt keresnek, ami már elég jó pénz, de abba a napi 8 órába keményen kell dolgozni, és ha azt felszámítja az ember, hogy autóval jár, és az üzemanyag is körülbelül annyiba kerül, mintha busszal ingázna, és emellett kell egyél, a számlákat fizesd ki, és máris semmi nincs a fizetésből. Ennyi. Én úgy látom még elég jól kijövök, magamnak dolgozok, így magamnak sok szabadságot megengedhetek, s nem kötekedik a főnök sem hogyha öt percet kések vagy valami, s nem is szeretek másnak dolgozni, ez az igazság.

Mi a véleményed a fejlesztések szükségességéről?

Nekem volt már fejőgépem, mikor csak 2 tehenem volt. a törzskönyvezett állatokkal az a baj, hogy kézzel szabad fejni, és ez képtelenség. Olyan vadak az állatok, hogy ha közel megyek, akkor rúgnak. Lenne más megoldás is, mert lehetne fejni géppel. Ilyen módon a tejet is jobban leadja az állat, s nem mozog közben, és hamarabb is megy. Gondolkoztam azon, hogy veszek egy traktort és felszerelést hozzá, de rájöttem, hogy ennyi állat mellé nincs értelme, hogy megvegyem, és egész nyáron vegyem bele az üzemanyagot, s még vegyek felszerelést hozzá, amíg nincsen 20 darab állatom. Lóval meg tudom oldani. Vettünk még egy dzsipet nemrégiben, és egy kaszálógépet is. Kíváncsi leszek mi lesz, mikor kimegyek a dzsippel az útra, mert eddig nem láthattak ilyent. Olaszországból hozattam. Vagy kinevetnek, vagy elájulnak.

Mi a véleményed a műtrágya használatáról?

Én nem műtrágyázok egyáltalán. Akarok venni egy ilyen magánjárógépet, amilyenek Svájcban vannak, ilyen Ladenwagen-est, ami felszedi a szénát, s leüríti, s nem kell traktor elé, és ugyanúgy felszedi a trágyát is, s leüríti. Egy ilyet akarok az idén, aztán meglátjuk.

Szerinted mi a szerepe a kis és nagygazdaságoknak?

Hát nálunk csak kisgazdák vannak, a legnagyobb gazdaságban van 40 darab tehén, de abból is fele felnőtt állat, így még elférünk egymás mellett, de ha egy-kettő eléri a 100 tehenes gazdaságméretet, vagy a 200-ast, akkor itt nagyon sokan abba fogják hagyni a gazdálkodást, mert egyszerűen nem lesz, ahol gazdálkodjon. Olyan viszályok alakulnak ki az emberek között, hogy egy évvel ezelőtt legjobb barátok voltak, s két- három föld miatt úgy összevesztek, hogy többet nem is köszönnek egymásnak. és akkor az következik, hogy szaladunk a polgármesteri hivatalhoz, mert a másik gazda lekaszálta az övét, s akkor szaladnak a rendőrséghez, s fizesd ki a büntetést. Ennek a községnek van talán a legnagyobb területe Hargita megyében, mert 9 falu tartozik hozzá. Nagyon nagyok a területek, de az emberek kezdtek egyre többet elvárni. Van olyan gazda is, akinek 3 ezer juha van, és ki van költözve a hegy oldalába, és oda házat épített. Ezelőtt 2 évvel ezelőtt nem volt semmi ott, csak egy kaliba volt akkor ott.

Szerinted a külső támogatások vagy a helyi erőforrások fontosabbak?

Én nem tudok különbséget tenni, mert egyik a másikat kiegészíti. Lehet 10 hektár kaszálóm, lehet 100 hektár kaszálóm, de ha nem kapok valami külső segítséget, azt megművelni nem tudom. Mint már mondtam, 2-3 tehén tenyészetéséből nem lehet megélni, csak úgy, hogyha nagyobb területen gazdálkodsz, és több állatot tenyésztesz, de a plusz pénz akkor is nagyon jól jön. Ha teszem fel betegség jelenik meg egy olyan kicsi gazdaságban, akkor akár meg is szűnhet. Ha a problémákat nem tudom megoldani egyik napról a másikra, akkor az hatalmas gondokat okozhat.

Az interjút készítette: ***Kovács Judit-Tünde***

„Kis gazdaságokra mindenképp szükség van, minél többre.”

Bálint Ervin, Csíkmadaras

Mivel foglalkozol jelenleg?

Jelen pillanatban vegyes gazdaságom van. Ez juh- és tehéntenyésztésből tevődik össze. Tejet nem termelek. Egyelőre a fejlesztés miatt minden borjút meg kell hagyjak, tehát a tejet a borjúk fogyasztják el, és a család számára marad belőle. Növénytermesztéssel minmálisan foglalkozom, mert semmit nem lehet eladni. A tavaly volt 1 hektár és 10 ár pityókánk. Aránylag jó termés hozott annak ellenére, hogy szárazság volt, de így is éppen csak hogy megérte termelni. Gabonát csak annyit termesztek, amennyi az állatok fenntartásához kell, de nem tudok eleget termelni, kell vásárolni is, hogy elég legyen. Emellett szénát takarítunk be, az a takarmány télire.

Hány állatod van?

Tehén négy van jelen pillanatban, növendék kettő és két kicsi borjú. A juhok esetében van 65 anyajuh, 46-47 bárány.

Mikor kezdtél neki a gazdaság elindításnak?

Én már ilyen családba születtem. Gyerekkoromtól gazdálkodtunk, még a kommunizmus időben is a nagyszüleimnek tehenei voltak. Külföldön dolgoztam elég sokat, több mint öt évet. Itthon a szüleim gazdálkodtak, és édesapám halála után nem akartam hagyni a gazdaságot, ezért kezdtem gazdálkodni nagyobb mértékben.

Melyik országban dolgoztál?

Kezdtem Magyarországon, utána voltam Svájcban, Németországban, és utoljára Angliában.

Mindenféle munkát végeztem attól függően, hogy hol milyen munka volt. Németországban mezőgazdaságban dolgoztam, Svájcban is, csak ott növénytermesztés és gyümölcsöstermesztés volt. Angliában lófarmon voltam mindenes, kellett minden csinálni a sofőrköüdéstől a kertészkedésig.

Honnan jött az ötlet, hogy ezt a gazdálkodási formát folytasd?

Erre volt meg a potencil szinte teljes egészében. Örököltem egy traktort, a helyiséget, s mezőgazdasági területet 3,5 hektárt. Bérlem a testvéremre eső földterület, és édesanyámtól is bérlek, a többi az én tulajdonom. Még vásároltam annyit hozzá, 7-7,5 hektárnyi területen dolgozom. Muszáj volt, mert szükség van rá.

Melyek voltak az első lépések?

A gazdaság már tulajdonképpen ki volt alakítva. Legjobban az motivált, hogy nem akartam, hogy romba dőljön az a kevés is, ami van, mivel a területeket muszáj használni, mert ha nem használod, akkor nem a tiéd, s ez motivált. És szeretem csinálni végül is. Mindent átvettem, plusz hozzátettem az enyémet, a tapasztalataimat, amit külföldön szereztem a saját gazdaságomban hasznosítottam. Az alapvető kiindulópont az volt, amit külföldön tanultam meg, mert ha akarod tartani a lépést, akkor muszáj követni a külföldi módszereket, az európai normákat. A legnagyobb probléma az, hogy megéri foglalkozni a gazdálkodással, de nagyon nehéz megoldani az értékesítést. Hivatalos formában szinte el se tudod adni, amit megtermelsz.

A vegyesgazdaságnak a működtetése igényel-e valamilyen új technológiát, ami mondjuk a térségben nincs jelen?

Térségben még nincs jelen új technológia. Mindenekelőtt kell érteni az állatokhoz mindenképp, mert az állatorvoshoz mindig nem lehet menni. Szemmel kell tartani az állatokat, mert ha nem így van, akkor nagy az elhullás veszélye. Az új technológia alkalmazásának előfeltétele, hogy nagy legyen az állatlétszám, mert ha nem nem tudod fizetni a kiadásokat.

Milyen gépekkel dolgozol jelenleg?

Jelen pillanatban van kétfajta kaszálógépem. Kézzel kaszáltunk régen, de úgy ma már nem lehet dolgozni. Emellett van eke, talajlazító, kultivátor, rendsodró. Pályáztam is, és a pályázatba beletartozott, hogy vásároljak meg egy körbálázót.

Ez a fiatal gazdáknak szóló pályázat?

Igen. Az volt a lényeg, hogy az állatlétszám akkor legyen, hogy minnél több UDE pontot lehessen összeszedni, mert aszerint lehetett pályázni, most már nem UDE pontok vannak. Azt akartuk elérni, hogy meg tudjuk vásárolni a körbálázót, mert szükség van rá, fontos. Van még egy trágyaszóró, ami átalakítható, használható utánfutónak is, és persze van egy traktorom is.

Mit gondolsz a képzésekről? Szükségét érdezd-e, hogy részt vegyél rajtuk?

Igen, szükség van rá, csak olyan képzések legyenek, amiken lehet tanulni, hogy az ember az időt ne fecsérelje vele, és ne arról szóljon, hogy szükséges a pályázathoz, és ezért meg kell tartani. Végül is mindig lehet minden képzésen valamit tanulni. Mindenki talál magának valót. Szükség van rá.

Fontosnak tartod-e a szakmai kapcsolatokat?

Nagyon fontos, sőt, most az unió is arra próbál ösztönözni, hogy társuljanak a gazdák. Csak sajnos a kommunizmusból szerzett tapasztalatok miatt nehezen működik, mert mindenki fél az együttműködéstől. A közös város megmutatta már, hogy mit tud. A bélyegét rányomta mindenre, még benne van a rendszerben is, tehát a közöstől mindenki fél, inkább egyénileg próbálja megoldani. Ha értékesíti is a terményét, inkább olcsóbban odaadja, minthogy mondjuk, a komájával társuljon. Sajnos. De szükség volna rá.

A pályázatokról mi a véleményed? Ssegítik-e a gazdákat?

Mindenféleképpen, aki gazdálkodik, az mindenképpen ki kellene használja ez a lehetőséget. Ez segíti a gazdaságot. Egyetlen egy hozzáfűzni valóm van, az, hogy minden pályázati pénzt, amit adnak arra kell ofrdítani, amire pályázott. Ha nem abba fekteti bele, akkor abból problémák lesznek. Ha az elején elkölti a pályázati pénzt, akkor nem fogja tudni azt megvenni, amire pályázott, mert nem kell feltétlenül számlákkal bizonyítani, de akkor is el kell számolni róla. Ha nem arra költi el a kaqpott összeget az elején, akkor a pályázati időszak végén meggyűlik a baja.

Én még nem értem el a pályázati időszak végén, de ennek az elvnek az alapján hasznoítottam a pénzt.

A pályázatot te írtad, vagy megbíztál valakit?

Úgy fogtam neki, hogy a feleségemmel együtt megírtuk, csak vannak olyan dolgok, amiket meg kell tanulni, és mi nem tudtuk még. Minden pályázattal kapcsolatban vannak kulcsfontosságú dolgok, és hiába, hogy minden pályázatban ugyanaz a szöveg van leírva, és ugyanannak a sablonnak felel meg. Információk hiányában nerm annyira volt érthető, és ha egy komolyabb pályázatról van szó, akkor egy befutott pályázatíró jobban meg tudja csinálni, mert neki kapcsolatai is vannak. Végül is a kapcsolatok azok, amiket meg kell és meg is éri megfizetni. Meglehet írni sajátkezűleg is, semmi akadálya nincsen, nem nagy dolog, de lehet, hogy csak a harmadik pályázási próbálkozás lesz így sikeres.

Alkalmazottaid vannak-e?

Nincsenek, nem is lehetnek, mert ha alkalmazottat is kellene fizetni, akkor egyáltalán nem érné meg a gazdálkodás. Próbálom megcsinálni, amit csak tudok. Muszáj. Reggel korábban kell kelni, és este később kell lefeküdni, s akkor minden munkát el léehet végezni.

Akadnak-e problémáid az értékesítés terén?

Azok a termékek és élelmiszerek, amiket itt termelünk jobb minőségűek. Külföldön találkoztam azzal, hogy az itteni árahoz viszonyítva szinte négyszer mannyit adnak ugyanezért a termékért. A különböző termesztett haszonnövények mellett van erdeigyümölcsünk, nagyon sok minden van, de semmit nem tudunk eladni olyan árba, hogy a gazdának vagy a termelőnek megérje. Nagyon sok a kereskedő, és nem lehet őket megkerülni. A gazdálkodó jelen pillanatban a kereskedőnek dolgozik. Direkt értékesíteni nem tud. Ha elviszi hivatalos vágóhídra az állatát, és ott vágja le, egyszerűen nem éri meg eladni a húst. Szinte nincs is kereslet. A Kauflandot merem felhozni példának, ott mondhatni nevetséges ára van a húsnak, de a minősdége is az árnak megfelelő. Ha összehasonlítunk egy házi tyúkot vagy egy boltit, vagy egy üzleti disznókarajt és egy házidisznókarajt, akkor szerintem nem kell vitatni a különbséget. Sajnos az értékesítéshez még nem vagyunk felnőve. A gazdaságnak az az alapja, hogy a helyi termék fogyjon. Ne hozzunk be, terméket külföldről, mert itt van elég. Ide adjuk a pénzt, mert amit behoznak külföldről, az a felvásárlói árat is leviszi. Abból nem marad itt semmi, se az államnak, se senkinek, sajnos. Ez nagyon nagy probléma. Ezen csakis politikai szinten lehetne segíteni, másképp nem.

Reklámozod-e a gazdaságodat, tevékenységedet?

Nincs amit reklámozni, mert nagyon sok munkával jár. Nem reklámozni való. Jelen pillanatban azért, hogy fennmaradjon a gazdaságunk csak gürcölünk. Aki nagyobba csinálja, annak jobban megéri, mert már több támoghatást kap. Tíz tehén szükséges ahhoz, hogy minden fajta támogatást megkapj, elindulhass egy törzskönyvezett állatállománnyal. Az már egy olyan létszám, ami mellett nem lehet munkába járni, és nem biztos, hogy egy családot eltart. Egy olyan pályázathoz már kérik a 20 tehenet, az alkalmazottat. Jelen pillanatban nincs olyan gazdasági helyzet, hogy ebbe bele lehessen menni.

Más gazdákkal szoktál-e együttműködni?

Nyáron nagyon fontos összedolgozni. A szénakészítésről mondok egy példát. Egyik sodorja össze, a másik bálázza be, nem kell hazamenni, és kicserrélni a gépeket, időt lehet nyerni. Nagyon jól lehet haladni így. Érdemes. A másik dolog pedig, hogy ilyen formában van egy barátság, amit az ember fenntart eközben is, nincs besavanyodva az udvarára, s emel még 20 centivel magasabb kertet. Nagyon nagy a zárkózottság falu szinten. Városon mindenki az ajtaját bezárja, de falun, ha hosszan járunk sajnos az a tapasztalat, hogyha egyszer új kerítést tesznek a régi helyére, az legalább tíz centivel magasabb. S ez azt jelenti, hogy zárkóznak el az emberek úgy politikától, mint bármitől. Bevan húzódva, s köszöni szépen jól elvan, s ez nem jó, nem egy közösségépítő dolog. De ezt tessék megfigyelni, mert érdemes, és akármelyik faluban ez történik.

Akkor a falu közösségét a zárkózottság jellemzi?

Egyre zárkózottabbak. Régebb nyitottabbak voltak, most már mivel van otthon internet, és a televízióban nem tudom hány csatorna, már más a helyzet. Az idősebbek is inkább mennek be a házba, minthogy eygmáshoz járjanak. Régen csak Csíkmadarason volt legalább 15 üllőszék, ahova az emberek kiültek. Még arra is volt idő, most nem tudom egyre kiüllnek-e bár.

Szerinted mi az, amit a régi hagyományos gazdálkodásból érdemes lenne megtartani a mai gazdálkodásban?

A hagyományos gazdálkodás a normális gazdálkodás, mert ha valaki túlterheli a termőföldet, ami a mi helyzetünkbe ismét szinte negyedosztályú amúgy is, vagy nem is lehet osztályozni, akkor annyira gyengül a termőföld még tovább. Nagyon fontos betartani a vetésforgókat, és a kaszálókat csakis trágyázni szabad, hiába, hogy megengedik bármivel kezelni. Trágyázni kell, mint régen.

Mi az, amit mondjuk nem kellene átvenni a hagyományos gazdálkodásból?Van-e olyan esetleg, amit régen nem jól csináltak, vagy nem feltétlenül úgy, ahogy most kellene?

Nagyon jól csinálták. Az a baj, hogy ezt nagyon kevesen csináljuk. Én fontosnak tartom azt, amit fel akar rúgni az egéssz rendszer. Egy tehenesgazda is gazda, és megtermeli magának a tejét, van tyúkja és van egy disznója, és nem megy az élelmiszert megvenni, hanem megeszi a sajátját, ha nem tudja eladni is, és ezért megéri, hogy falunk lakjon és dolgozzon.

Az agrártevékenységet, amit folytatsz mennyire lehet összekapcsolni a térséggel, a helyi adottságokkal, lehetőségekkel?

Ide bejön az a turizmus, amit a politika már több éve emleget. Nagyon messze állunk tőle infrastruktúra hiányában. Egy külföldi elit vendégre gondolok, aki kíváncsi arrs, hogy élünk, ami egy turisztikai lehetőség tulajdonképpen. Azt nézi, hogy a reptérről mennyi idő alatt ér hozzád, és ez nálunk sajnos szomorú helyzetet szül. Amikor egy angol vendég jön, utazik a repülőn maximum három órát, előtte három és fél órába telik, amíg minden procedúra lezajlik, amig fel tud ülni a repülőre, és le tud szállni, és hány óra kell akár Vásárhelyről, akár Bukarestből, amíg ideér? Ezt nem vállalja be, sajnos. A térségünk infrastrukturális szempontból nagyon elmaradott. Amíg ez nincs meg, meddig a turizmusról nem lehet álmodozni. Csak átmeneti turizmus létezik, amilyen a pünkösd, szilveszter. Aki építkezett, az maximum ki tudja használni a helyi vendégeket, ha jó konyhája van. Nagyon fontos lenne összekötni egy kissebb panzióval. Anyagi tőke hiányában nem tudok belevágni, de látnék benne fantáziát. Hiányolom, hogy a kapuk elé nincs kitéve tojás, nincs kitéve olyan termék, ami nem is annyira romlandó, holott Európa nagyon sok országában ez így működik. Amit megtermel, rakja ki a kapuja elé. Ki van írva minek mennyi az ára, és teszik le az árát a vevők, és mennek tovább. Angliában is megvan ez. Németországban nem láttam. Svájcban és Angliában működik, és merem mondani, hogy amit az üzletláncokba vásárolunk, annak a terméknek a négyszeres vagy ötszörös árán értékesíti a kapu elől adómentesen.

A te gazdálkodási formád miben különbözik az önfenntartó gazdálkodási formától?

Önfenntartó, mert arról beszélünk, hogy amit termelsz el is fogyasztod, ugye erre gondoltál? Azért most annál többet termelek, van fölösleg is. Csak a gazdálkodási munkát nem szabad felszámolni. Az ott töltött idő nincs megfizetve. Sajnos. Amit előállítunk, amit termelünk, eladjuk olyan árban, amilyenbe megveszik, s abból teszünk szert jövedelemre.

A támogatási formákról mi a véleményed?

Még nem néztem utána, még gondolkozom, hogy tovább fogok-e pályázni, vagy van-e tovább tervem. Még elérhetők, voltak a lehetőségek. Most olyan kritériumok vannak, hogy országszerte probléma volt miatta. Nagyon kevés pályázat nyert mezőgazdasági kapcsán. Az országos rendszerbe innen csak befolyásos emberek tudnak úgy pályázni, hogy az nyerjen is. Ebben segített a LEADER. Szerintem mindenkinek ők segítettek, hogy legyenek nyertes pályázatok. Ha a LEADER nem lett volna, nem sikerült volna. Nogyon sok kisebb pénzöszeget igérő pályázat van, ami azért szép pénzeket jelent így is, de mikor 100 ezer eurós

pályázatokról van szó, azokhoz szerintem hozzá se tudunk férni a térségből. Hiányos az itteni rendszer. Ugye örököltünk, vagy a fiataloknak a szülei örököltek egy birtokot, és a tulajdonviszonyok nincsenek rendezve. Még az is kérdéses, hogy az istálló, amit bérbe vesz valaki, vagy akár az övé, van-e papírja. Még birtoklevél sincs, nemhogy telekkönyv. Sajnos az egész rendszer így áll. A mezőgazdasági területek a 10 vagy 5 százaléka esetében vannak rendezve a tulajdonviszonyok, telekkönyvezve 1 százalék ha van.

Ütközöl-e akadályokba?

Kell alkalmazkodni a rendszerhez, mese nincs. Ha nem alkalmazkodsz, azt a keveset se fogod megkapni, amit adnak. A terület alapú támogatás az, ami egy jelentős összeg minden területtulajdonos számára, vagy bérlőnek, vagy gazdálkodónak. A legnagyobb problémát az jelenti, hogy nagyon sok középkorú embernek van területe, és kap terület alapú támogatást. Mivel hogy nagyon sok az állat, a területét megművelik, és a pénzt ő kapja. Nem látom helyesnek ezt, mert ez csakis arra megy, hogy a tagosítás létrejöjjön, hogy szépen lassan mondj le a földterületedről, hogy még egy tehenet se tarts. És örül annak a pénznek, amit megkap. Ha megnézzük, akkor azt lehet látni, hogy a térségben az emberek nagy része az otthonát tatarozza ebből a pénzből. Megelégszik a pénzzel, és nem törődik a területtel. Szinte azt lehet mondani, hogy kellene kötelezni, hogy gazdálkodjon. Minimális szinten. Ez az egy tehén, amit mondtam nagyon fontos. Mindenkinek van gazdasági épülete, és lehetősége arra, hogy gazdálkodjon.

Mik a jövőbeli terveid?

Jelen pillanatban még kötelezettségeim vannak a pályázat kapcsán, amit teljesítenem kell. Annak próbálok eleget tenni, jelen pillanatban az most elég. Amíg ez nincs meg, nem tudok tovább gondolkozni a gazdaságról. Ha lejár a pályázat is az biztos, hogy állat nélkül nem maradok.

A fiatal gazdák helyzetéről mi a véleményed?

Kevesen akarnak dolgozni. Nincs fiatal gazda. Nagyon kevés. Most beszélek a huszonévesekről akár. Sok munka van a gazdálkodással, nem jön hirtelen pénz belőle, nem vágnak bele. A könnyebb rosszat választják, mennek külföldre.

Szerinted miért fontos a térségben, hogy foglalkozzanak a mezőgazdasággal?

Azért fontos, hogy megmaradjunk olyannak, amilyennek születtünk, ne hazudtoljuk meg önmagunkat.

Mi a véleményed a műtrágyák használatáról, a génmódosításról?

Ezzel nem szabad foglalkozni. Megvannak a helyi fajták, akár állatban, akár növényben. Nekünk egyetlen egy adottságunk van, a legelők. A fajtehenek bírják a legelőt, intenzív tartást igényelnek. Megvan nekünk a helyi fajtánk, a Pirostarka. Krumplira nem tudjuk mondani, hogy helyi, mert az valamikor úgy volt hozva, de génmódosítottat egyáltalán nem szabad ültetni. Szerintem nem alkalmas fogyasztásra, takarmánynövénynek esetleg.

Mi a véleményed a kis és nagygazdaságok szerepéről a térségben?

A nagyobb gazdaságok azért nagyobbak, mert esetleg a gazda régebb nekifogott, és kihasznált minden pályázati lehetőséget, és abból tudott fejleszteni. Nem is tudom van-e olyan gazdaság, amibe a gazda a saját pénzét fektette bele, és megérte. Csakis pályázati lehetőséggel lett nagyobb. Kis gazdaságokra mindenképp szükség van, minél többre. A nagygazdaság nem ad teret. Elszorítja a kisgazdaságot, ott már annak a személynek vagy családnak csak a profitszerzés a fontos, nem az, hogy fenntartson egy vidéki idillt vagy tájbaillő gazdaságot.

Szerinted a külső támogatások fontosabbak, vagy a helyi erőforrások?

A külső támogatásokat elfogadjuk, mert ha adják, azt el kell fogadni, de a helyi erőforrásaink a legfontosabbak. Arra kell alapozni, mert a külső támogatást még adják, de véges. És még az is lehet, majd törleszteni kell. Akár adó formályában valamit kitalálnak. Míg a világ nem adják ingyen.

Az interjút készítette ***Kovács Judit-Tünde***

„Szeretni kell, akarni kell, másképp nem működik...”

Blága Emma, Gyimesfelsőlok

Az én szülei mezőgazdasággal foglalkoztak. Mi is gyermekkorunkban nekik segítettünk, nem volt egyéb elfoglaltságunk. Azzal dolgoztunk, állatokkal, segítettünk a szénacsinálásban, növénytermesztésben. Ők kizárólag ebből éltek meg, és a mai napig is ezzel foglalkoznak.

A szülei mellett szerzett-e tudást, tapasztalatot?

Szereztem tapasztalatot és tudást is, mert mi is mindent úgy csináltunk, ahogy ők, amit tőlük láttunk, amit megszoktunk mellettük azt vittük tovább mi is a mindennapokban. Nekünk különösebb tapasztalatunk nem volt, de az állatokkal való bánásmódról, a növénytermesztésről, a betakarításról mind volt már tudásunk, mert mellettük ezeket mind csináltuk.

Mi az pontosan, amivel most foglalkoznak?

Leginkább disznókkal foglalkoztunk, meg tenyésztettünk bikákat, de azokat most eladtuk, mert nem nagyon lehet értékesíteni, elég alacsony felvásárlói ára van mindennek. Disznók még vannak, emellett foglalkozunk halakkal is, van pisztrángosunk, s akkor még úgy terveztük, hogy ezután a tanfolyam után a méhekkel is szeretnénk foglalkozni.

Honnan jött ez az ötlet?

Már ezt megelőzően cégünk volt, fakitermeléssel, feldolgozással, szállítással foglalkoztunk. Elég sok mindent kipróbáltunk már. Nem igazán mondhatom, hogy annyira kijövedelmező vagy könnyű lett volna, és aztán úgy láttuk, hogy a cég nem éri meg, több a költség, mint a haszon. Még a cégünk megvolt, és a férjem már akkor tervezte, hogy halastavat csinál. Eközben voltak nehézségek a vállalkozás kapcsán. Akkor már ki voltak ásva a gödrök, de nem volt még beüzemelve a halastó, mert mindenhez nem volt meg a pénz. Na de aztán hál’ Istennek sikerült a halastavakat beüzemelni. A férjem 3 vagy 4 éve csinált 3 tavat, és utána még néhányat. Most a keltetőt is tanulmányozza, már kicsi halakat is szeretne keltetni, hogy ne kelljen megvenni máshonnan.

Az előző fakitermelésre szakosodott vállalkozásból sikerült ebbe átfordítani pénzt, vagy milyen forrásból tudták létrehozni a halastavakat?

Abból is. De egyik évben vett a férjem pár halat, azokat eladta újra, vagyis csere-berélte, odaadta a halakat, a kicsiket pedig hozták. Neki van munkahelye is, mint erdész. Ezért is le kellett mondanunk a fafeldolgozó céget. Úgy volt, hogy neki nem lehet ilyen vállalkozása, ezért átruházta rám, de már nekem sem lehet.

Volt-e szükségük újfajta ismeretekre, tudásra ahhoz, hogy ezt a vegyes gazdaságot működtetni tudják?

Nem, mert én azt mondom, hogy ezelőtt 15 évvel is volt olyan, hogy 15 disznót tartottunk. Mikor összeházasodtunk is pár évig, 5-6 évig, míg céget nem indítottunk állatokat tartottunk. Volt 2-3 tehenünk is, és tudtuk, hogy mit kell csinálni, az állatokkal lehetett foglalkozni. Azalatt is, amíg működött a cég volt, hogy állatokat tartottunk, csak már nem tudtunk ez idő után annyi mindennel foglalkozni. Ha te nem tudsz menni a dolgaidat intézni, akkor másra nem lehet számítani. Te ha meg tudod csinálni, tudod gondozni az állataidat, akkor jó, de ha másra bízod, az soha nem biztos.

A haltenyésztéshez kellett-e új tudás?

A férjem ezt biztos magában rég, hogy tervezte. Több helyen is járt, megnézett más halastavakat. Brassóban is vannak ismerősei, akik ezzel foglalkoztak. Oda elment, megnézte ez hogy működik, és ő is megcsinálta, ahogy látta ott és gondolta vagy megcsináltatta, s aztán fejlesztette a tenyészetet, és már másképp megy, könnyebb is lett, de ott is vannak veszélyek, elég sok. Egyrészt a víz minősége is sokat számít, vagy ha nincs vízmozgás, akkor fordulnak fel egyszerűen. Pusztulnak el, ha nem is aznap, akkor másnap. Nagyon oda kell figyelni a pisztrángok tenyésztésénél is. Mindennek van kockázata. A férjem így, abból amit másoknál látott felfejlesztette magát a haltenyésztés terén. Majd méhészettel is szeretnénk foglalkozni, azt még nem próbáltuk. A szüleimnek voltak méhei, s főleg a nagyszüleimnek. Most járunk méhész tanfolyamra, és a férjem mondja, hogy én leszek a méhész. Annyira mindent a tanfolyamon nem értek meg azért, mert nagymamám és apukám ezt olyan természetesen csinálták. Nem szaporítottak mesterséges méhanyát, nem fiasítottak, hanem úgy méhészkedtek, ahogy tanulták biztos régebbről. Erre a méhész tanfolyamra csak úgy eljöttünk, mert voltunk a bio tanfolyamra is, és ott mondták, hogy lesz méhész tanfolyam is, s a férjem mondta, hogy jöjjünk el erre is. Még ültetett gyümölcsfákat, de nem most. Olyan fák is

vannak, amik már 15 évesek, azok teremnek is. Most még akar ültetni, mert most azt tervezi. Egyszerűen, otthon, csendben lehessen megteremteni a megélhetést. Neki megvan még a munkahelye, és én is egy vegyes üzletet működtetek, de nem mondhatnám, hogy az is megéri, mert éppen csak hogy működik. Sok az üzlet, az embereknek kevés a pénze, és falun még rosszabb a helyzet, mint városon.

Említette, hogy voltak több féle tanfolyamon, illetve most is járnak. Ezekkel kapcsolatban mi am véleményük? Mennyire tartják hasznosnak?

Mindig tanul az ember, mert nagyon sok minden van, amit lehet, csak az a baj, hogy ennyi idő alatt ennyi információt nem tudsz tökéletesen megérteni. De kellenek a tanfolyamok minden esetre. Tudtunk mi is alapból dolgokat, de tanultunk a bio tanfolyamon is, ezen a méhész tanfolyamon is, de tapasztalat kell ahhoz, hogy működjenek a dolgok, mindenhez kell. Érteni kell hozzá egy kicsit, és oda is kell figyelni. Szeretni kell, akarni kell, másképp nem működik. Jártam még egy számítógépkezelői tanfolyamra, mert az is fontos most már ugye. Az ingyenes volt, mert az egy pályázaton belül volt. Még ételt is adtak, elvittek Szebenbe egy három napos kirándulásra. Ott is elég sok mindent tanultunk, még új embereket ismertünk meg, ez is hasznos volt. De nem lehet minden tanfolyamon egyformán ismerkedni. Az informatika tanfolyam úgy volt, hogy kimondottan nőknek volt, és annyira összebarátkoztunk, és annyira jó érzés volt, hogy minden nap kellett menni, és akkor együtt voltunk, hogy ha egyvalaki hiányzott már furcsa volt, de mindegyik tanfolyamon nem olyanok az emberek, van, amelyikben zárkózottak. Az ma legnagyobb baja Hargita megyének, hogy zárkózottak az emberek, nem nyitottak, semmi újat nem akarnak, egymást sem támogatják. Itt mindenki a maga érdekeit nézi, sírnak, hogy nem így, nem úgy, s mégis mindenki valahogy megoldja a dolgait. Valahogy ilyenek az emberek, visszahúzódóak, vagy nem tudom. Az agrár jellegű tanfolyamokon annyira nem lehetett kapcsolatokat kiépíteni. Egy-két emberrel lehetett, aki olyan volt, mint mi, akikkel rokon lelkek voltunk, azokkal tudtunk, másokkal pedig nem igazán. Az az igazság, hogy az informatika tanfolyamon az volt, hogy mindenki minden nap járt, de az agrár jellegű tanfolyamokon volt olyan, hogy mentem én folyamatosan, de volt olyan, aki az elején és a végén volt egyszer vagy kétszer. Akkor azzal nincs is ahogy barátkozzál, de nem is voltak annyira nyitottak. Volt pár ember, 5-6 ember, akikkel összebarátkoztunk, mások meg elvoltak egyedül, nem barátkoztak.

Más olyan gazdákkal, akik ilyen jellegű tevékenységet folytatnak szoktak-e kapcsolatot fenntartani?

Egy-két személlyel igen, akik ilyesmikkel foglalkoznak szoktunk, persze. Támogatjuk egymást, egymásnak adunk teszem fel egy javaslatot, vagy egy útmutatást, ilyesmi.

Fontos az együttműködés?

Jó volna, mert ezelőtt is így volt ez, de most már nem úgy van. Ugye egymásnak segítettek, kalákáztak, minden, de manapság már minden pénzbe kerül. Ha kettőt lépik egy ember neked, vagy elhívtad segíteni, akkor már enni kell adjál, fizetni kell, meg kell tiszteljed, és ezt nem is számítsák semmibe. Már olyan nagyon nincs, hogy segítek valakinek, s ő is segít nekem. A szüleimnél volt, mert ott ha valaki építette a házát, vagy öntött egy alapot, vagy kertelt, akkor egymást segítették. Még most is segítnek kicsit egymásnak ott, de már nálunk nem. Erre nem lehet számítani.

Mi a véleménye a különböző pályázatokról, amiket le lehet hívni? Érdemes ezzel foglalkozni? Önök pályáztak-e valamire?

Nem pályáztunk, és nem is szeretnénk pályázni már azért sem, hogy a hitelekkel, a bankokkal már tapasztalatunk van. Ha magunktól valamit tudunk csinálni az a jó, kicsiből megélünk, de ne tartozzál senkinek, ne kelljen fizetni. Mindenre sokat kell fizetni. Számlák, s egyebek. Volt egy hitel vonalunk, amit nem jól adtak. Mi nem is kértük lényegében, hanem odajöttek a hozzánk házhoz, és ők ajánlottak hitel vonalat. Ők nem jól ajánlották, mi nem is tudtuk mi az, ránk sózták, s évekig fizettük csak a kamatot addig, amíg odáig jutottunk, hogy egy olyan mérlegünk lett, hogy fogyó hitel lett belőle. Körülbelül 3-4 éven keresztül csak a kamatot fizettük, mert lízingeltünk egy autót, ami elég drága volt, 65 ezer euróba került, s akkor mikor volt pénz belevágtál, s mikor fizetni kellett minden hónapban 4 ezer lejt, azt nem volt olyan könnyű megoldani, mikor már nem ment úgy a termelés. Akiktől hallottam erről, azok közül senki nem dicsérte a pályázatokat. Lehet, hogy jó, vagy jó lehet valakinek, vagy meg lehet próbálni, én nem tudom, de a mi véleményünk az, hogy ha tudunk, akkor dolgozunk otthon kicsiben, nem kellenek nagy pénzek. Persze aki nagyban dolgozik, annak kell a pénz és kell a hitel. A másik nagy baj az, hogy a termékedet nincs ahol értékesítsd olyan árban, hogy megérje, hogy dolgozzál vele, és fenn tudd tartani magad.

Értékesíteni szoktak-e valamit? Ez okoz-e gondot?

A disznóknál úgy van, hogy karácsony előtt szokták elvinni őket olyan kilónkénti 7 lej körüli árban az élősúlyban. Na bikák, amiket neveltünk egy évig, másfél évig voltak nálunk, amiknek nem csak szénát kellett adni, hanem gabonát is, hogy fejlődjenek, és élősúlyban 5 lejes kilonkénti áron alig tudtuk eladni őket, úgy hogy nem jövedelmező, de ha nem csinálsz semmit, akkor nincs ahonnan várjál valamit. A halak esetében úgy van, hogy vannak ismerősök, akik nagyobb tételben is vásárolnak, de kilónként is szoktunk eladni. Azzal, akitől legelőször halat vett elkezdte a férjem a cserét és utána még jöttek olyanok, akiket ő ismert, megvették, élve elvitték a halat, de azt nem tudom, hogy ők tovább hol értékesítették, vagy mit csináltak. De így kilóslag is veszik, nyáron főleg, amikor megnőnek, mert májusban lehet, hogy már nagyobbak. Akkor szoktak jönni szomszédok, ismerősök, barátok, vagy olyan is van, hogy küldnek oda ismerősök valakit. Csereberélünk, s el i adunk ahogy tudunk. A tanfolyamon is mondták, hogy régebb is csere kereskedelemvolt, és mennyivel jobb lenne most is. De ezt egy cég ezt nem tudja csinálni, csak magánszemély ilyen apróságokkal.

Van-e olyan alkalmazottjuk, aki ezekkel foglalkozik, a halakkal, a disznókkal?

Nincs, mert ami adódik mi megcsináljuk. Nem kell, nem szoktunk ilyesmivel foglalkozni. Már sok alkalmazottunk volt, sok után befizettük a járulékot. Én foglalkozok a vegyes üzlettel, és magamnak nem tudok járulékot fizetni, annyi jövedelem nem folyik be. Én is azon gondolkozok, hogy jó volna, hogyha lenne egy munkahelyem, hogyha ebből nem tudok megélni, akkor ne kelljen senki után fizessek, s ne legyenek gondjaim, mert már elég volt. mindig mindenkinek mindent fizetek, s én nem vagyok sehol.

Gondot jelentene-e alkalmazottat találni?

Persze, hogy gondot jelentene. Akárki nem is érti meg ezeket a munkákat, s meg se bízol akárkiben. Olyan is volt, hogy egész éjszaka ott voltunk a halas tónál, s úgy is 200 kiló halat ki kellett szedni, mert elpusztultak. Egyszerűen leállt a vízmozgás, eldugta valami, s egész éjjel ott voltunk, dolgoztunk, de nem sikerült megoldani a problémát. Oda kell figyelni. Mikor ilyen idő van nincs gond, de mikor áradások vannak tavasszal gond lehet. Minden beledobnak a patakba, az ott lefolyik, s azt veszélyt jelent.

Valamilyen reklámjuk van-e?

Nincs, ilyenen nem is gondolkoztunk. Mikor volt a bio tanfolyamon a vizsga, akkor füstölt halat készítettünk, mert mindenki azt készíthetett, amit akart. 20 darabot készítettünk, és elfogyott, úgy hogy az azt jelenti, hogy ízlett nekik. Azt hallottam, hogy egy darab füstölt halat elég drágán adnak a piacokon, de mi csak magunk számára szoktunk készíteni füstöltet.

Mit gondol, mi az, amit a hagyományos gazdálkodási módból érdemes megtartani, illetve mi az, amit annyira nem érdemes továbbvinni?

Szerintem ha van területed, és van bátorság és akarat is, akkor a régebbi módszerekből mindent ugyanúgy lehet csinálni. Az a baj, hogy most minden tele van tartósító szerekkel, s mit tudom én, miket raknak bele. Régebb mindent megcsináltunk, megettük, jó volt, most meg azt mondják, hogy ez ezért nem jó, az azért. Eleinte jártunk a hagyományos vásárra, és már ott is kezdtek a fogyasztóvédők ellenőrizni. Hát egy hagyományos vásáron nem nagyon tud egy fogyasztóvédő ellenőrizni, mert annak a sajt, vagy annak a tojás idővel elromlik, de régebb sem volt hűtő, s eltárolták, megették, és semmi bajuk nem volt. szerintem itt az a baj, hogy túl szigorúan veszik a szabályokat. Otthon háznál felnevelsz egy tyúkot, az biztos, hogy azt nem kell ellenőrizni, nem jár le. Inkább a hagyományos gazdálkodási módban kell gondolkozni, mert az tiszta. Régebb is, mikor a szüleimnél otthon voltam sajtot csináltunk, ordát, tejfölt, mindent.Én szoktam szörpöket is készíteni, lekvárokat, kompótokat, és semmiben nem teszek tartósítószert. Egy-kettő elromlik vagy tönkremegy azt kidobom, nem probléma. Én semmibe nem teszek tartósítószert, soha nem szoktam.

Hogyan látja, hogyan viszonyul a környezetük önökhöz, milyen visszajelzéseket kaptak?

Nem igazán szoktak visszajelzések lenni. Első évben ugye kevés hal lett, és a férjem már akkor adott a szomszédoknak belőle, mert adakozó típus. De se jót nem mondanak, se rosszat. Még egy-két ember van, aki foglalkozik halakkal, de ennyi.

Önök hogyan látják a környezetükben élőket?

Mindenki igyekszik, egy-két ember van, aki nem. Gazdálkodnak. Van, aki munkába megy, de azért a környékünkön a gazdálkodással foglalkoznak leginkább, mert ugye még támogatások vannak, minden. Aztán ki tudja, még nehezebb is lehet.

Milyen problémáik vannak a gazdaságuk kapcsán?

Annyira nem szokott sok lenni. A disznók esetében vannak a betegségek, mert volt, hogy pusztultak is el. Elég sok takarmányt megettek, s tönkrementek. A halaknál is oda kell figyelni a betegségre, de hogyha folyamatosan odafigyelsz, akkor meg tudod oldani, mert megtanulod, hogy mit kell csináljál. Vannak természetes gyógymódok is, nem kell gyógyszert alkalmazni. Amikor veszélyben vannak, akkor igen, de amúgy lehet mindig kezelni őket egyszerű gyógymódokkal, ami nem ártalmas sem az emberre, sem rájuk nézve. Nem mondhatjuk, hogy egyéb gondunk felmerülne. Ami saját területünk volt, azt telekkönyveztettük, rendben van, kerítés van, nem zavar minket senki, nem jön be senki. Azelőtt volt olyan, hogy az állat átjött a mi területünkre, mert ha ott nincs kerítés, akkor átjön. Bejön, s tönkreteszi a gyümölcsfákat. De most már a miénk rendben van, nincs semmi gond.

Mik a terveik a jövőre nézve?

Sok mindenen gondolkoztunk, de még nem tudjuk. A férjem még gyümölcsfákat ültetne, és továbbra is szeretne foglalkozni a halakkal. Gondolkoztam eper vagy málna termelésen, de előbb az kell, hogy legyen hova eladni, mert ha nem, akkor csak dolgozol vele, és úgy kellene, hogy éljél is meg, nem nagy jövedelem elérése a cél. Sok mindenen gondolkozunk, aztán nem tudni ebből mi valósul meg. Területünk van, van ahol csinálni.

Hogyan látja, milyen a térségben a fiatal gazdák helyzete?

Elég nehéz helyzetben vannak, mert itt az a baj a fiatalokkal, hogy a mezőgazdasági munkát nem kedvelik. Már nem szeretik, nem úgy van, mint régebb, hogy reggel felkeltünk, és tudtuk, hogy azt kell csináljuk, amit a szüleink csinálnak vagy mondanak, s odaálltunk. Most már az van, hogy eljárnak iskolába, elszoknak a munkától, és sokat kell dolgozni a gazdaságban, hogy megérje. Ott is oda kell állni, ha vasárnap van, ha éjjel, ha esik, ha havazik, úgyhogy nem könnyű. Vannak, akik szeretnek mezőgazdasággal is dolgozni, de nem könnyű. Csak gazdálkodásból kimondottan nem tud nagyot fejleszteni.

Akkor nem is nagyon vannak fiatal gazdák jelenleg?

Hát van pár darab, velünk egykorúak, s néhány fiatalabb, de nem sok. Mindenki próbálkozik valahol munkahelyet találni, elmennek külföldre.

Mi a véleménye arról, hogy a térségben sok a megműveletlen földterület?

Az a véleményem, hogy nem szeretik a fiatalok a földművelést, a mezőgazdaságot. Vannak idősek, akik nem is tudták, hogy lehet bérbe adni a földterületet, mert van olyan, hogy bérbe adja a földjét, s járulékot kap utána. Másnak nem akarták odaadni, a családtagjai meghaltak, vagy elmentek a fiatalok külföldre, s így nem dolgoznak a földterülettel. Vannak ilyen földterületek, de most, hogy vannak a támogatások azért a szénát lekaszálják, legalább is itt a környékünkön. Régebb 500 lejért lehetett egy hektár földet venni, de most azt hiszem 5 ezer lejért se lehetne venni. Mindenki ragaszkodik ahhoz, amije van, mert arra egy kicsi pénzt kap. Mondjuk most nagyon elcsúsztak a támogatással. Olyan is van, aki nem kapott még semmit, de már megcsinálták 2016-ra a támogatást. Egyszer ki kellene fizetni a múlt évre a támogatást, s utána csinálni meg erre az évre. Viszont elveszik az embereknek a kedvét s az erejét, mert ha nincs pénz, nem tud haladni. Sokan vannak olyanok, akiknek nagy földterületük van, s napszámost kell hívjanak nagyon drágán, s aki géppel dolgozik, annak azért nehéz, mert alkatrészt kell vegyen, és az sokba kerül.

Mi a véleménye a modernebb termelési technológiákról, mint a gépesítés, a műtrágya, a génmódosított növények?

A gépesítés jó a térségben, de például felénk nem lehet alkalmazni, mert hegyvidék van. Van néhány embernek traktor, de felénk ezt nem használták a szüleink sem, nem tanultuk tőlük. Nem műtrágyáztunk, nem ültettünk génmódosított növényeket, hanem hagyományos módszerekkel dolgoztunk.

Mi a véleménye a kisebb gazdaságok, és az üzemszerű gazdaságok szerepéről?

A kis gazdaság kis gond, a nagy gazdaság nagy gond. A nagynak az a baja, hogy sok emberrel sok baj van, s fenn kell tartsa magát, s a végén oda jut, hogy sok a fizetnivalója, s neki nem marad semmi, csak a stressz. Ha családi gazdaságod van, magadnak csinálod, akkor van mit egyél, fenntartod magad valahogy, sok pénzt nem hoz, de akkor nem is kapsz, de nem is kell adjál senkinek. A nagy gazdaságnak nagyon nehéz. Aki nem dolgozott emberekkel, az nem tudja mivel jár. Nekünk is volt eleinte 9-10 alkalmazottunk, de észre se vettük, hogy a pénzügyre ki kell fizessük a járulékot. Most egy ember után is nehéz kifizetni. Nagyon felvitték a fizetésadók összegét. A kisembereket nem kérdezik, ők a parlamentben eldöntik. Idevalósi emberek is lehetnének ott, hogy mondják el a véleményüket, hogy nem így kellene csinálják. Úgy kellene csinálják, hogy mindenki saját magának dolgozzon, és fizessen, ha akar. Ha nem akar, ne kötelezzék. Annyi ellenőrzés van,

hogy lassan annyi ember nem dolgozik, mint amennyi ellenőrző szerv van. Ez ezért jön, az azért jön. A pénzügynél irodánként van 5-10 ember. Mindenki meg kell éljen, kell a fizetés, de annak a sok embernek a fizetését abból tudják fedezni, amit mi befizetünk. De ha nem dolgozunk, s ha mindenkit elnyomunk az ellenőrzésekkel, akkor miből jön be a sok pénz, hogy ők is fennmaradjanak, mi is fennmaradjunk? Ez a legnagyobb veszély most, hogy folyton kell félni, mert jönnek ellenőrizni a munkaügytől, a fogyasztóvédelemtől, a pénzügytől, a gazdasági rendőrségtől, mindenhonnan.. Az kellene, hogy például azt mondják, hogy ez az ember vállalkozó, akkor elengedünk neki fél évet, azalatt nem kell fizessen, s lássuk mennyire megy a cége, hogy hogyha nem megy, akkor ne kelljen egy csomó pénzt pluszba befizessen. Itt nem segítnek, hanem inkább leszorítnak, támadnak, nem tudsz haladni. Nem is mersz csinálni semmit, nincs kedved. Ez a legnagyobb baj.

Mit gondol, mi a fontabb? A belső erőforrások, vagy a külső támogatások?

Én nem tudom ezt megítélni. Ígérgetnek, csináljunk a támogatásért mindent. Veszélyt jelent a visszafizetés kockázata, hogyha nem tudod teljesíteni a dolgokat, mert már sokszor érdeklődtünk pályázatokról, de nincsenek konkrétumok, s akkor inkább nem vágsz bele. Bankkal ne foglalkozzon, akinek nem muszáj. Oda hitelt kel felvenni ahhoz, hogy el tudj valamit indítani. Ha működne az eladás is, akkor nem lenne baj, mert megtérülne.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Amikor elkezdtük mi egyszer kiolvastunk két könyvet…”

Both Szilárd, Csíkkarcfalva

A ribizlivel való foglalkozást hat éve kezdtük el édesapámmal, ez egy kéthektáros bekerített terület, amelyen 12 fajtával dolgozunk, svéd, lengyel, holland, román, magyar. Készítünk szörpöt nagyobb mennyiségben, emellett még készítünk bort is és fogunk csinálni biolevet, ez ilyen nyersen kipréselt pasztörizált lé.

A szüleid foglalkoztak korábban mezőgazdasággal?

Úgy volt, hogy nekünk vannak nagy területeink, ilyen 15 hektáron gazdálkodunk most is. Mi rengeteg krumplit termeltünk, 50 ezer kilós tárhelyet biztosító pincénk van, de aztán láttuk, hogy milyen rosszul megy a krumpli termesztés. Édesapámnak jött ez az ötlete, hogy hajtsunk át a ribizlibe. Eleinte úgy gondolkoztam, hogy tényleg ezt akarjuk-e csinálni, tényleg átváltsunk-e. Aztán igaz, hogy önerőből csináltunk mindent. Gondold el, hogy két hektárt deszkával be kellett kerteljük. Rengeteget dolgoztunk, aztán kezdtünk telepítgetni, s lassan telepítgettük.

Mi késztetett arra, hogy mezőgazdasággal foglalkozzál?

Hát tudod az, hogy nálunk nagyrészt mindenki azzal foglalkozik, de engem nagyon vonzott a mezőgazdaság, mert például erőst szeretem a traktorokat is, szeretem ezt csinálni, tényleg, szeretek a mezőn lenni. Most még akarok fejleszteni. Mi tartunk öt tehenet, amellett 40 ezer kilo szénát eladtunk, úgyhogy elég nagyba gazdálkodunk.

Miért épp ezt a gazdálkodási formát választottad?

Van egy Zágoni Elemér gyógyszerész, édesapámnak a barátja, s ő mondta, hogy „Ernő, ha valaminek neki akarsz fogni, fogjál ennek, mert ebből jó megélhetés van”. Édesapám elgondolta, s visszament, s adott neki egy ribizli tövet. Ennek nekifogtunk, s lassan úgy belejöttünk, hogy mindketten tudjuk, mit kell csinálni.

Nehéz volt-e elindulni?

Jaj, hát igen nehéz.

A szüleid támogattak?

Igazából a szüleim indították el, aztán én csak átvettem a dolgokat.

Kaptál-e anyagi támogatást valahonnan, esetleg pályáztál?

Az a baj, hogy a ribizlire csak négy hektártól lehet pályázni. Nem akartunk pályázni, mert aztán a pályázatba írnak bele mindent. Olyan ember kezd nekünk dirigálni, aki aránylag nem is érti, hogy miről van szó. Amire volt lehetőségünk, önerőből megcsináltuk

Voltak-e előzetes ismereteid e téren?

Hát talán mi voltunk az elsők, a legnagyobb ribizlist létrehozók, s most is mi vagyunk a környéken, mert utánunk még indult ilyen gazdaság. Amikor elkezdtük mi egyszer kiolvastunk két könyvet, hogy tényleg mit kell csinálni. Most is van vagy öt könyvünk, ezek alapján indultunk el. A Zágoni Elemér gyógyszerész ebből doktorizott, s ő nagyrészt tudta az információkat, s ha valahol elakadtunk, akkor segített, de nem olyan nehéz a termesztése.

Szoktál-e tanfolyamokon részt venni?

Hát szoktam járni, jártam bio tanfolyamra, és mi szoktunk előadásokat is tartani.

Vetted-e fel a kapcsolatot olyan személlyel, aki hasonló tevékenységet folytat, azért, hogy informálódj tőle?

Hát vannak barátaink a környéken, tőlünk szoktak információt kérni, ha valami baj van.

Hogyan tekintenek rád a környéken?

Nagyon sok irigy ember van, de akárhogy is, itt az a helyzet ebben a világban, és örökké ez volt. Ha megmozdulsz, s valamit csinálsz, valamit fejlesztesz, akkor jól élsz, de ha semmit nem csinálsz, akkor a másikra hiába irigykedsz.

Mi a falubeliek véleménye a gazdaságodról?

Szerintem úgy tartják, hogy jó dolog, mert azután, utánunk még sokan elkezdték.

Kapsz-e visszajelzéseket arról, hogy amit csinálsz annak van-e értelme?

Ők csak azt látják, hogy milyen szép a kert és minden, de nem tudják, mennyi munka van belefektetve.

Van-e olyan gazda a faluba, akire számíthatsz, ha segítségre van szükséged?

Vannak nekünk jó barátaink. Van, aki tehenekkel foglalkozik, tőlük szoktam venni a trágyát, cserébe adunk szirupot. Vannak barátaink, akik figyelik a területet, hogy nehogy valaki lopjon.

Megosztod a tapasztalataid más falubeli gazdákkal?

Ha érdeklődnek, akkor meg. Sokan szoktak kérdezni. Vannak fiatalok is, s általában el szoktam mondani amire kíváncsiak, hogy ők is haladjanak.

A termékedre van-e kereslet a faluban?

Háztól elviszik nagyrészt, de jó volna, ha tényleg valamilyen piacra be lehetne törni, boltokban értékesíteni nem volna rossz.

Fontosnak tartod-e a tevékenységedet?

Elég fontosnak tartom. Nagyrészt ez fedezi a költségeket, azért jövedelmező ez a tevékenység. A termékeket úgy csináljuk, hogy minőségi legyen, ezáltal elég nagy a kereslet, és ha kereslet van, akkor jövedelem is van.

Befolyásolja-e a tevékenységed a környezetedet?

Nagyon nem befolyásolja. Ők is termelnek. Annyi, hogy általában a kuncsaftok mindig hozzánk jönnek, mert azt mondják, hogy a mi szirupunk a legjobb.

Van-e valamilyen szerepe a közösség életében a tevékenységednek?

A falu éltében nagyon nincs, ez inkább ilyen családi dolog.

Akadnak-e követőid, akik hasonló innovatív gazdaságban gondolkodnak?

Vannak fiatalok is, akik elkezdték, jöttek, segítettek. Akkor dugványokat ültettek el, próbálták gyökereztetni. Mindenki valamit el akar kezdeni, mert fiatal, nincs munkahely, elég gyengén állnak Románia szinten a munkahelyekkel. Mindegyik látta, hogy ebbe mi belekezdtük, s jól megy, és akkor ők is próbálkoznak. Mi vagyunk haton vagy heten gazdák, akik ezzel foglalkozunk.

Az interjút készítette: ***Kovács Judit-Tünde***

„Minden nap szükség van új ismeretekre!”

Jakab Arnold, Csíkszentimre

A családban van hagyománya a földművelésnek, az állattartásnak?

A szüleim köztisztviselők voltak, vagyis édesanyám gépírónő, édesapám pedig gépész almérnök volt, viszont a ’90-es években visszaadták a földeket, és azóta a nagyszülőkkel együtt ők is gazdálkodtak. Tehát a gazdálkodás a családban 25 éves múltra tekint vissza. Én 1994-ben kezdtem a középiskolát, és akkor állategészségügyi szaklíceumba mentem, így már 20 éve vannak ismereteim a témáról. Az állatokhoz mindig vonzódtam, állatbarát vagyok. Csak az az igazság, hogy itt elég nehéz. Én dolgoztam is a szakmában 3 évet, mint egészségügyi technikus, csak különböző okok miatt ezt abbahagytam.

Úgy gondoltad, hogy jobban megéri, hogyha inkább átállsz állattenyésztésre?

Láttam benne lehetőséget, viszont most már azt kell mondjam, hogy nem is olyan szép ez a lehetőség, mert sok akadállyal szembesülök, bonyolult.

Hogyan kezdtél bele az állattenyésztésbe, kezdetben hogy indult a vállalkozásod?

Kezdetben a testvérem segített, mivel ő folytonosan foglalkozott állattenyésztéssel, míg én megszakítással. Én tulajdonképpen az ő állatait vettem át, tehát mikor pályáztunk, akkor az én nevemen tulajdonképpen azok az állatok voltak, amiket kaptam. A szarvasmarha tenyésztést választottam, mivel egyértelmű, hogyha értékesítési szempontból nézzük meg a dolgot, akkor a tej eladása valamivel egyszerűbb, még akkor is, ha alacsony az ára. Nagy testű állat, és én úgy gondolom, hogy nagy testű állat esetében kisebb a kockázat, mint kisebb testű estében. Például tyúkkal is lehet foglalkozni, és nem lenne butaság, én ezen is gondolkoztam, csak a tyúkok esetében nagyobb az elhullás veszélye. Nekem volt egy olyan elképzelésem, hogy tojótyúkot tenyésszek, de komolyabb előírásoknak kell megfelelni, és nagyobb odafigyelést igényel. A szarvasmarhával könnyebb egy kicsit, bár ott is vannak buktatók, de még sincs annyi, mint a kisebb állatok esetében, mint például a tyúk vagy a nyúl. Ezek kényesebb állatok is. S akkor a testvérem átadott nekem szarvasmarhákat. Használati jogom van a nagyszülők által felépített istállóra, de jelen pillanatban bérelek egy régi TSZ istállót, vagyis annak a felét, ott vannak az

állatok. Jelen pillanatban 36 szarvasmarha van a birtokomban, de ezek nem mind fejős tehetnek, hanem vannak növendék állatok és borjúk is, ezek jelentik az utánpótlást. Fejős tehén 17 van. Ezek nagyjából pirostarkák, van még 2 fekete tarka Holstein, de ezeket el akarom adni, hogy csak Pirostarka szarvasmarhából álljon az állatállományom, mert nem szeretem keverni a fajtákat. Ha már Pirostarkát tartok, akkor legyen mind Pirostarka.

Volt-e szükséged új ismeretekre?

Minden nap szükség van új ismeretekre. Aki azt gondolja, hogy régimódi minta szerint lehet gazdálkodni, az szerintem téved. A mai világban fejlődni kell, lépést kell tartani mindennel. Ezelőtt ahogy gazdálkodtak úgy is lehet gazdálkodni, de nagyobb kapacitással és termelési teljesítménnyel is alig lehet fennmaradni, úgy nem, hogy csak azért tartjuk az állatot, hogy legyen. Folyamatosan új betegségek jelennek meg, takarmányfajták, gyógyszerek, minden nap változik minden, és ezekkel a változásokkal lépést kell valamilyen szinten tartani.

Honnan szerzel új ismereteket?

Szerzek kollégáktól, tehát más gazdálkodóktól sok információt. Egymás között megosztjuk a problémákat, tapasztalatokat. Én azt szoktam mondani, hogy jobb más kárán tanulni, mint a sajátomon. Ezen felül járunk képzésekre is, ilyenolyan mezőgazdasági felkészítőkre. Jelenleg is járok ondózó tanfolyamra, szaporítás terén próbálok ismereteket szerezni. Mindezek mellett könyvekből és internetről is tanulok. Muszáj utána olvasni dolgoknak, mert a takarmány összetételét például ha nem ismered, nem tudod, hogy mit adsz oda az állatnak, nem tudod, hogy minek mennyi a tápértéke, fehérjetartalma, akkor csak eteteted az állatot tulajdonképpen, de nem biztos, hogy attól teljesít is úgy ahogy kellene. Mi próbálunk odafigyelni a takarmányozásra, abból a készletből kiindulva, amink van, próbáljuk a legjobbat kihozni, mert lehetne tápokat és koncentrátumokat is vásárolni, csak az sok pénzbe kerülne. Ami takarmányunk van, azt úgy csoportosítjuk, hogy a legjobbat hozzuk ki belőle. Új tudást mindig kell szerezni. Ugye nekem van egy alap tudásom az állategészségügy kapcsán, de azt kell, hogy mondjam, hogy az is kevés manapság. Nyilván kell a tudás, az kell a mezőgazdasághoz mindenképp, és kell a tapasztalat is, ami hosszú idő alatt születik meg, s mindezek mellett kell a számolás is. Számolni kell minden nap.

Költség-haszon számításokra gondolsz?

Igen, minimális szinten erre is szükség van. Az ember kell tudja, hogy mit fektet bele, és mit nyer belőle, abból mi marad meg, a munkaerő fenntartása ebből a jövedelemből mennyit emészt fel, az egyéb költségek mennyire rúgnak. Mikor a vonalat alul meghúzzuk, akkor látszik, hogy nagy pénzek forognak, de ahogy bejön az az összeg, úgy ki is megy.

Olyan szakemberektől érdemes-e tanácsot kérni, mint amilyen egy agrármérnök?

Biztos, hogy érdemes, viszont a véleményem az, hogyha egy agrármérnök nem ebben a térségben gazdálkodik vagy lakik, akkor nem biztos, hogy jó tanácsot ad, mert a körülmények itt nem ugyanazok, mint Maros megyében vagy más helyeken. Egészen kaptafára nem lehet húzni mindent, és ez igaz mind a növénytermesztésre, mind az állattenyésztésre. Az időjárás nem egyforma, és ez mindent befolyásol. Ugye a termelésnek a lényege a mennyiség és a minőség, és mindkettőt befolyásolja az időjárás. Persze az agrármérnökök tudják zónánként, hogy mik a lehetőségek, de nem lehet egyformán megállapítani, hogy mi jó és mi nem egy adott régióban. Nem lehet azt mondani, hogy az a jó vetőmag, vagy ez a jó állatfajta, mert lehet, hogy az a vetőmag például nem bírja a csíki hideget, vagy az a szarvasmarhafajta többet hasznosít abból, amit megevett önmaga fenntartására, mivel hidegebb van, mint más vidéken, tehát nem elég az a takarmánymennyiség itt, ami elég máshol, csak arra, hogy fenntartsa magát az állat, mikor mínusz 25 fok van. Meg kell próbálni mindenfelőlről információkat szerezni, aztán mindenki próbálkozik, és vagy összejön, vagy nem. Viszont vannak olyan titkok, amiket senki sem mond el manapság sem. Ilyen például az, hogy a szarvasmarhát mivel takarmányozza, hogy több tejet adjon. Mindenki csak felét mondja el az információknak, mert a többit ő már kitapasztalta, és az már egy üzleti titok, azt nem biztos, hogy elárulja. Tehát van, amit elmondanak, s van, amit nem. Mi próbálkoztunk sajtkészítéssel is otthon, és annak kapcsán is információkat gyűjtöttünk innen-onnan. Mindenki mindent elmond, és mégsem mondnak el mindent, mert valamiért mégsem lett olyan az a sajt, mint kellene. Lehet, hogy egy kevésen múlik, valami apróságon, de az az apróság a minőség tekintetében sokat számít.

Az előbb említetted, hogy pályáztál. Egy keveset mesélj erről, hogy milyen indíttatásból, milyen céllal tetted ezt, és milyen tapasztalatokat szereztél, pályáznál-e újra?

Ez egy jó kérdés, mert a pályázat eleinte nagyon jónak ígérkezett, viszonylag hamar össze is tudtam szedni azokat az iratokat, amelyek szükségesek a pályázáshoz, magas pontszámot is értem el, de a továbbiakban ütköztem akadályokba,

amikről nem voltam előzetesen felvilágosítva. Az engedélyek beszerzése elég nehézkes volt. Az állategészségügynél megadták, bár ennek is megvannak a feltételei, ugyanígy a környezetvédelem, de az emberi egészségügy kapcsán komolyabb akadályokba ütköztem. Szinte vissza kellett mondjam a pályázatot. Náluk törvény van arra vonatkozóan, hogy hol működhet egy farm, milyen távolságra kell legyen a lakóterülettől. Ezt ha nem tudod teljesíteni, betartani, akkor ott nem lehet gazdálkodni. Hiába, hogy falun vagyunk, hiába, hogy a szomszéd is ezt csinálja, csak nem hivatalos formában, hanem mint magánszemély. Hivatalosan nem lehet ezt csinálni. Ez akadályt jelentett a pályázati eljárás végén, de sikerült megoldani, és már letettem a második kifizetéshez a doszárt, és meg is kaptam a pénzt. A költségeim el vannak számolva, most az ellenőrzési időszakban vagyok, 3 évig ellenőriztek, nyilvántartásban vagyok. Mint pályázat mindenképp jó volt. Mivel nem volt nagy értéke a pályázatnak, így én ezt úgy képzeltem el, hogy egy ugródeszka lesz, egy következő pályázatnak az alapja, de most, hogy változtak a pályázási szabályok nem biztos, hogy fogok pályázni. Most még több feltételnek meg kell felelni, nem tudom, hogy megéri-e pályázni a továbbiakban, pedig jó lett volna. Én fejlesztésre szerettem volna pályázni, de nem tudom, még gondolkozok rajta. De a visszajelzések sem jók, mert akik letették a pályázatot múlt ősszel, azoknak 90 százaléka nem volt sikeres, úgyhogy nem sok remény van. Nem volt teljes kiíráskor a tájékoztatás, és utólag is szavaztak meg olyan dolgokat vagy tettek be, amiket eleinte nem kértek, utólag kérték, s ez okból sok pályázat elbukott. Mindenképp jó lett volna pályázni, s mint már mondtam úgy fogtam neki, hogy ez nekem egy ugródeszka lesz, a pénzből, amit kapok meglesz a fejlesztés és az állatállomány, s majd egy nagyobb pályázatba, mondjuk egy 100 ezer eurós pályázatba belevágok, de most már nem tudom. Meglátjuk mit hoz a jövő. Termelni lehet, az eladással vannak a gondok. Ha nem tudjuk eladni, akkor nincs minek termelni. Viszont ha egy nagyobb pályázatba kezdesz bele, akkor ellenőrzik, hogy mit teljesítettél, tudsz-e profitot termelni, növelni kell a gazdaságméretet tovább. Nézik a könyvelési mérleget is, amiből látszik, hogy volt-e profitod, vagy éppen csak él a gazdaságod. Ha éppen hogy működik, akkor lehet, hogy azt mondják, hogy nem volt érdemes ebbe 100 ezer eurót befektetni, mert ez munkahelyet nem teremtett, saját magát sem ebből tartja el, mert teszem fel eljár munkába. Most talán egy olyan is van, hogy nem lehet a gazdaság mellett a gazdálkodónak állandó munkahelye, vagy csak a közelben lehet. Szóval nem tudom, még kivárok egy évet, s addig eldől. Lássuk, hogy lesz-e nyertes pályázat, hogy bírálják el.

Az adminisztratív tennivalókat hogy oldottad meg?

Úgy, hogy ebbe a gazdaságba mondhatni az egész család be lett vonva, mindenki gazdálkodik. Én intézem az állatokkal kapcsolatos papírügyeket, a feleségem pedig intézi a könyvelést, ő könyvel ennek a kis magán vállalkozásnak. Számomra nem jelentett gondot, mivel ezt a családban meg tudtam oldani, nem kellett ezért elmenjünk otthonról, de más esetében lehet, hogy gondot jelent ez, mert ugye el kell menni, kell keresni egy könyvelőt, az iratokat oda kell vinni, mert abból tud ő dolgozni.

Van alkalmazottad?

Van alkalmazottam kettő, de abból egy van munkakönyvvel alkalmazva, ő az, aki az állatokkal dolgozik. Mindenképpen kellett volna nekem munkaerő, mert én nem tudom magam annyira lekötni, hogy ne tudjak elmenni sehova, mert tényleg rengeteg intéznivaló van, a támogatási kérelmeket, az állatokkal kapcsolatos dokumentumokat meg kell szerezni, törzskönyveztetni kell, tehát nagyon sok olyan dolog van, ami időigényes. Ettől függetlenül az állatoknak naponta többször enni kell adni, nem lehet ezt mellőzni, ezért kellett egy alkalmazott, aki gondozza az állatokat. Persze mi is ott vagyunk, segítünk ha kell, és ott is vagyunk minden nap, mert az állatokat szemmel kell tartani. Az szerintem mese, hogy az állatot nem szemmel kell tartani, mert szerintem szemmel is kell tartani.

Okozott-e gondot a megfelelő munkaerő megkeresése?

A mezőgazdaság nem egy könnyű szakma, és nincs olyan nagy szépsége, mert itt földdel, trágyával, állatokkal kell dolgozni, és ez nem egy virágkertészeti munkához hasonlítható munka. Elég nehéz alkalmazottat találni. Azért nehéz embert találni, mert az ilyen típusú munkára kevés pénzért nem jelentkezik senki, viszont hogyha egy gyári fizetésnek megfelelő összeget, vagy ennél magasabbat kell adni, akkor már nem biztos, hogy megéri munkaerőt alkalmazni. Viszont ez az állatgondozói munkakör nem igényel magas iskolai végzettséget, ezt akárki meg tudja csinálni, viszont kell legyen abban az emberben odaadás, szeretet a szakmai iránt, mert ha csak azért csinálja, hogy meglegyen, akkor az úgy is van elvégezve. Én ebből kifolyólag úgy gondolom, hogy akárkit nem is lehet ennek a munkának nekirakni. Viszont akinek van egy kis esze, az nem biztos, hogy odaáll, és ezt a munkát elvégzi. Mindezek miatt nagyon nehéz embert találni. És ha abból indulunk ki, hogy kinek van esze, akkor felmerül a kérdés, hogy mi miért fogtunk neki gazdálkodni? Pedig lennének más lehetőségek is, de valakinek elő kell állítani az élelmiszert is.

Valamiféle reklám tevékenységen gondolkoztál?

Igazából én reklámban nem gondolkoztam, hanem összefogásban a gazdák között, és még ha kell, akkor egy szakembert is alkalmaznék, aki az értékesítés terén tudna segíteni, azzal létrehoznék egy társulást is akár. Úgy gondolom, hogy falu szinten távol állunk még attól, hogy össze tudjon fogni 10-15 gazda, és azt mondja, hogy na, most fizetünk egy eladási ügynököt, vagy valakit, aki a mi érdekeinket képviseli, és megpróbálja értékesíteni, amit mi elő tudunk állítani. Úgy gondolom, hogy ennek is el fog jönni az ideje, mert a fiatal generáció lassan-lassan oda érik, hogy erre hajlamos lesz vagy hajlandó lesz, de az idősebbekkel ezt nem lehet megértetni még, hogy közösen lehet csak valamit csinálni.

A támogatásokhoz, hitelekhez hogy viszonyulsz?

Volt nekem is LAM-os hitelem, de mondjuk rövid időre, mert szükségem volt a pénzre, de még nem volt bejőve a pályázati pénz, s akkor igénybe vettem az alaphitelét, ami nagyon jó, aránylag könnyen hozzájutottam a pénzhez, hamar, viszont én úgy gondolom, hogy ez elég drága mulatság. Ha egyszer nem muszáj, akkor én nem igénylek ilyesmit. Ha hamar kell, és hamar vissza tudod adni, akkor jó, de hogyha nem tudod visszaadni, hogy csak évek múlva, akkor nagyon meg kell gondolni, hogy honnan tudod visszatermelni azt a pénzt. Ott is kamat van, mint mindenhol. A bank is kiadja a támogatás egy részét előlegben, hogyha ezt kérem, de ugyanúgy ott is kamat van. Amikor bejön a támogatás, akkor ők azt a pénzt leveszik belőle. Ez is egy formája annak, hogy az ember pénzhez jusson, tehát megelőlegezi nekem a bank a pénzt annak függvényében, hogy mekkora támogatást igényeltem, de azzal is hogyha nem muszáj, akkor jobb, ha az ember nem foglalkozik. Próbáljuk úgy csinálni, hogy férjünk a saját kereteinkbe bele.

Mit tudnál mondani, hogyan viszonyult a környezeted ahhoz, hogy te vállalkozásba kezdtél, pályáztál, hogy nagyobb számban kezdtél állatot tenyészteni?

Ez ismét egy kényes kérdés, mert sok ember, aki meg sem próbálta nem tudja, hogy mivel jár, és sok embernek eltérő a véleménye. Sok ember támogat, elismeri a tevékenységem hasznosságát, míg mások irigykednek. Van pozitív visszajelzés is, de van olyan is, akitől negatív visszajelzést kapunk, mert van, aki nem próbálja meg, de irigykedik, hogy na, ez is nekiszökött, aztán majd meglátjuk, hogy meddig tudja csinálni. Kaptam hideget is, meleget is, de az ilyenektől el kell tekinteni. Az ember végzi tovább a dolgát s kész. Én azt mondtam, hogy mint alkalmazott

véleményem szerint tudok dolgozni bármikor. Megpróbálok a magam ura lenni, a magam gazdája, s ha sikerül jó, ha nem sikerül, akkor megyek dolgozni másnak.

Vannak-e terveid a jövőre nézve, továbblépési elképzeléseid?

Mint mondtam már, volt bennem pályázási kedv, de ezt most szüneteltetem, s ebből kifolyólag a fejlesztésemet is a farmon belül úgy, mint az állatállomány tekintetében leállítottam. Már nincs utánpótlásom jelen pillanatban. Egy-két évet várok, aztán meglátjuk, hogy lesz-e jobb vagy nem. Most ami megvan az elég. Úgy érzem, hogy ahhoz, hogy én tovább fejlődjek az országnak is fejlődnie kell, főleg felvásárlás tekintetében. Nincs értelme nagy fejlesztéseket kivitelezni, mert nagyok a költségek, nagy az utánajárás, nagy a felelősség, nagy a kockázat, és minél nagyobb fejlesztésbe kezd az ember, ez utóbbiak annál inkább nőnek. Nem biztos, hogy akkora hozama van egy nagyobb beruházásnak, hogy érdemes legyen a jelenlegi helyzeten változtatni a farmom tekintetében.

A környezet akadályoz téged abban, hogy a gazdaságméretedet addig növeld, ameddig te valójában szeretnéd?

Igen. Ha szó szoros értelmében vesszük, akkor is akadályoz, mert a természeti tényezők is gátolják. Ugye ott is megvan, hogy egy hektár legelőről mennyi takarmány nyerhető, egy hektáros területen termelt takarmánymennyiséggel hány állatot lehet eltartani, tehát ez is nagyon befolyásolja. Ha a környezetet úgy értelmezzük, mint külső környezet, vagyis a politika, az is nagyon befolyásolja, és az értékesítési lehetőségek is. Ha nem lehet értékesíteni, akkor csak termelünk, termelünk, de minek?

Közben gondolkozol más lehetőségeken is?

Igen, most gondolkozok, hogy át szeretnék állni a gazdaságommal bio termelésre, mert mi ilyen kicsiben úgy sem dolgozunk sok vegyszerrel, ugyanakkor a vegyszerekkel a bio termelésben sem úgy van, hogy a gazdálkodásnál nem lehet semmilyen vegyszert használni, hanem lehet használni a bionak minősített vegyszereket. Mi ne használunk olyan mennyiségben vegyszert, hogy ne tudnánk bio gazdaságot fenntartani. Úgy gondolom, hogy nem most, de majd egyszer valamikor az értékesítés terén megtérülne a befektetés. Én most a csarnokba hiába viszem oda a tejet azzal, hogy ez bio tej, mert biztos, hogy ugyanabban az árban fogják elvenni, mint a nem bio módon létrejött tejet. Amíg nem lesz a felvásárlásnál elosztva, hogy bio tej és nem bio tej, addig én pont oda kell vigyem a tejemet, ahova a többi szarvasmarhatartó is viszi. Ez megint a felvásárlón múlik, de addig van négy-öt év,

amíg tejesen át lehet állni bio gazdasággá, s akkor kap az ember egy bio minősítést. Persze a terméket minden évben ellenőrzik, hogy bio-e, van-e benne olyan vegyi anyag, ami nem lehet. Én úgy érzem, hogy ez olyan nagy erőfeszítést nem igényel, hogy mi ne tudnánk biot termelni, mert mint már mondtam nem használunk annyi vegyszert, műtrágyát sem, és ugyanúgy megvannak a műtrágyázási formák a bio termelés esetében is, tehát nem az van, hogy egyáltalán nem lehet műtrágyázni, hanem csak olyan szerekkel, amik be vannak vizsgálva, és bionak vannak minősítve.

Hogyan látod ebben a térségben most egy fiatal gazdának a helyzetét?

Mint fiatal gazda én azt mondom, hogy kevés fiatal gazda van, mert ez a külföldi munka a fiatalokat befolyásolja, mert könnyebb keresni ezer eurót nyugaton, mint itthon, ez így igaz, viszont hosszútávon nem biztos, hogy jó befektetés külföldön dolgozni, mert jobb, ha az ember valamit itthon elkezd, s reménykedünk, hogy hátha összejön. Én úgy gondolom, hogy a fiataloknak is érdemes lenne ésszerűen gazdálkodni, csak nekik az még mindig könnyebb, hogyha elmennek külföldre és havonta keresnek ezer eurót zsebre tett kézzel, és nem kellett befektessen, nem kell tudás hozzá, mert megmondják mit kell csinálni, s azt csinálni kell. Itthon legtöbb esetben nem lehet azokat a pénzeket megkeresni, amiket ők ott megkeresnek. Az is benne van, hogy lassan-lassan rabszolga módra kezd dolgozni ott a fiatalság. Itthon az embernek ha van egy kicsi gazdasága, akkor legalább magának dolgozik, s ha szereti is, akkor örömét leli benne. Ezt másképp nem lehet csinálni. Nem igaz, hogy 40 év alatt fiatal gazda nincsen, de ha a 25 éves korhatár alá megyünk, akkor meg lehet számolni, hogy ki az, aki 20-25 évesen belevág abba, hogy gazdaságot hozzon létre még akkor is, hogyha szülőtől kellene átvegye a gazdaságot. De úgy gondolom, hogyha nem lenne lehetőség külföldre menni, vagy itthon is lehetne annyi pénzt keresni, akkor több fiatal gazda volna. Viszont azzal is számolni kell, hogyha sok a gazda, akkor megint sok a termény, és akkor ismét értékesítési problémák alakulnak ki. Nem tudom, hogy melyik helyzet jobb. Amúgy itt a vidékünkön elég sokan foglalkoznak szarvasmarha tenyésztéssel, ezért jó lenne váltani, hogy mindenki ne ezt tenyéssze, de gondolom ezért hajlik erre mindenki, mert múltja is van a szarvasmarha tenyésztésnek a térségben, a tej értékestése könnyebb is. Elvisszük a csarnokba, s amennyit fizetnek, annyit fizetnek, de le van tudva és kész. Nem kell senki magának piacot csináljon, hogy tojást eladjon, nyúlhúst, vagy egyebet, aminek ki kell a piacot alakítani.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Én szeretek ezzel dolgozni…”

Miklós Róbert, Csíkvacsárcsi

A szülei mivel foglalkoztak?

Édesapám belső munkákkal dolgozott, kőműves volt. édesanyám háztartásbeli volt, mert három fiúgyermek volt. Ők nem gazdálkodtak, csak nyulak s egy disznó volt, egyéb nem volt. Nagytatáméknak mindig volt, s én is szerettem volna állatot tartani. Segítettem nekik a gazdálkodással kapcsolatos munkákban. Ők 2-3 tehenet tartottak.

Ezen az ágon indult el?

Most 4 fejős tehén van nekem és 3 borjú. A teheneket hitelből vettem. Emellett méhek vannak, 88 család méhem van. Inkább ezt szerettem volna fejleszteni. A pályázati pénzt ebbe is fektettem bele, kaptárakat vettem és pergetőgépet. Kezdésnek volt egy pár család méhem, s még vásároltam, azokat nem pályázati pénzből vettem. 55 méhcsaládom volt, amikor nekifogtam a pályázatnak. Én még mindig kezdőnek tartom magam, de most már negyedik éve foglalkozom méhekkel.

Volt-e szüksége valamilyen új tudásra, technológiai ismeretre?

Igen, voltam tanfolyamra, a Méhész Egyesület tanfolyamára. Tudásra mindig szükség van, kell újat tanulni. Tanfolyamon mindenképp lehet újat tanulni, én mint kezdő sokat tanultam. Az egyesület elnökének megnéztük a méhészetét, ott láttam, hogy ő hogy csinálja. Emellett sok jó dolgot mesélt, amit fel lehet használni. Beszélt a kezelésekről, arról, hogy hogyan kell bánni a méhekkel.

Más forrásból szerzett-e ismereteket?

Voltam valamikor régen egy gazda tanfolyamra, ott is szereztem, és a nyáron voltam képzésen, amit a Pro Educatione csinált, az is nagyon jó volt. De más méhészektől is szoktam érdeklődni. Van egy ajnádi bácsi, akihez jártam, hogy el tudjak lesni ezt-azt tőle. Mindezek mellett sokat olvastam méhész könyveket, és internetről is olvastam amit lehetett, folyóiratokat.

Milyen tapasztalatokat szerzett, pályázna újra?

Nagyon sokat kell utána járni. Legtöbbször az volt a baj, hogy a papírok, amiket adnak nem jók, küldnek vissza. Nagyon sok utána járás volt, az biztos. De hát valamit valamiért. Tavaly zártuk le ezt a fiatal gazda pályázatot, 2014-ben indítottam.

Miért tartotta jó ötletnek a pályázást?

Csak így egyedül elindulni nagyon nehéz, nagyon sok minden kell. Ez nekem egy plusz segítség volt, egy olyan pergetőt, mint amilyent én vettem nem tudtam volna megvenni, és a kaptárakat sem. Így 68 darab kaptárt vettem, és 220 lej volt darabja, úgyhogy elég sokba került.

A másfajta támogatásokról, hitelekről mi a véleménye?

Hát ha lehet kerülni kell, de ez nem megoldható. Még mindig túl drágák a hitelek. Egy nagyobb pályázatot is csak hitellel lehet igénybe venni, önerőből nehéz kitenni az önrészt, mert nagy összeg. Én a LAM Alapítványtól igényelt hitelből vettem a szarvasmarhákat. Mondjuk az még tűrhető. A bankok szóba se állnak. Ha nincsen munkakönyv, nincs biztos jövedelem, akkor nem állnak szóba.

Alkalmazottai vannak-e?

Nincsen, nem tudtuk kitermelni a fizetésre valót. Örülünk, ha élünk.

Ha akarna felvenni valakit, gondot jelentene-e alkalmazottat találni?

A segítséggel azért van baj, mert nem nagyon lehet munkást találni. Sokan vannak, akik inkább várják a jobb lehetőséget, nem akarnak annyi pénzért dolgozni, amennyit az ember tud adni.

Az adminisztratív ügyekkel, könyveléssel adódtak-e gondok?

Nincsen gondom, megoldható. Van egy könyvelési cég, akinek odaadom a papírokat, s ők elintézik.

Az értékesítést hogyan oldotta meg?

Méz eddig nem volt annyi, hogy el tudjak adni, mert ráment a fejlesztésekre a méz. Több családot akartam, kellett szaporítani, s ez okból nem volt mézem. Eladni a tejet szoktuk, azt a csarnokba visszük. Van egy ilyen egyesületi csarnok Vacsárcsiban, s ott értékesítjük a tejet. Aztán ha lesz eladó mézem, akkor arra gondoltam, hogy a piacokra el lehet vinni. Vannak a megyei tanács által szervezett vásárok, ott is lehet eladni. Az értékesítéssel nem merül fel gond.

Mennyire felel meg az itteni környezet a tevékenységének?

Ugye itt hegyek között vagyunk. Azt mondják itt nálunk folyamatosan gyűjtenek a méhek, csak keveset. Akkor érné meg, hogyha el lehetne menni akácosba, repcésbe, napraforgósba. Ehhez vándorolni kell. Messze kell ezekhez elvinni a méhe-

ket. Itt Csíkba nincs akácos. Málnások vannak, de azok is a hegyekben, a Hargitán. Oda is pont úgy autó kell és vinni kell. Akácért legalább Medgyesig el kell menni. Messze kell menni, hogy legyen meg a méheknek folyamatosan a legelő. Itt helyben keveset tudunk gyűjteni. Végül is vannak, akik helyben is meg tudnak élni, de én szeretnék menni.

Szokott-e együttműködni más gazdálkodókkal, méhészekkel?

Nem. Nem volt erre szükség ezidáig. A család segít, szénát csinálni apósomék segítenek. Azt nem tudom, hogy ez jó dolog volna-e. Mindenkinek megvan a saját dolga, s nem nagyon akar senki közösködni. Biztos megoldható lenne. Az értékesítés is egyesületekkel jobb lenne, de még egy kevés idő el kell teljen, hogy az emberek össze tudjanak fogni. Még nem tartunk ott.

Mit gondol, mi az, amit a falusi gazdálkodási módból érdemes megtartani, továbbvinni?

Én ezen nem gondolkoztam. Nem tudom. Kezdtek vegyszert használni az emberek, azt szerintem vissza kellene fogni, de például azt, hogy kézi munkával dolgozni a mezőn én nem tartom jó dolognak, mert nem kifizetődő szerintem. Ha szénát kézzel kell csinálni, akkor nem éri meg. A tej árak gyengék. Most sokan a kicsi földeket meg se kaszálják. Ha támogatást nem kapnak rá, akkor nem dolgoznak.

Hogyan látja a környezetét, illetve a környezete hogyan viszonyul ahhoz ami csinál? Voltak-e visszajelzések?

A méhekkel kapcsolatban voltak, mert nálunk az udvaron vannak. Hallottam, hogy egy pár ember háborgott, hogy nem kellene betenni annyi méhet a falu közé az udvarra. Pedig nem volt gond velük. Féltek, hogy megtámadják őket. Egyszer csípte meg méh a szomszéd bácsit, mert a füvet kaszálta napközben, mikor jártak a méhek, de másról nem hallottam, hogy ilyen lett volna. A pályázat kapcsán pedig azt tapasztaltam, hogy mindenki szeretne, de kevesen fognak neki. Félnek, hogy vissza kell fizetni, hogy nem tudják teljesíteni amit elvárnak. És sok utána járást igényel, amit nem mindenki vállal.

Felmerülnek-e gondok, problémák?

Az a problémám, hogy külön kellene választanom a gazdaságot, csak méhekkel szeretnék foglalkozni, oda pedig még nagyobb befektetés kellene, mert autó kellene. A méhészet is csak úgy éri meg, hogyha az ember ki tud alakítani vándor méhészetet, de majd ez is kialakul.

Mik a tervei a jövőre nézve?

Nekem mindenképp kellene egy autó, amivel tudom hordozni a méheket, és valahol egy új telephelyet is szeretnék kialakítani, hogy ne a falu között legyenek. De ez eddig csak terv, majd meglátjuk sikerül-e kivitelezni. A pénztől függ az egész. De mindenképp szeretném az állományt növelni, én szeretek ezzel dolgozni. Én mostanig építkezésben dolgoztam. A méhek megnyugtatják az embert. Nem stresszes munka. Kijövedelmező is a maga módján. Én beszéltem méhészekkel. Jó, most mindenki panaszkodik, de azért meg tudnak élni belőle.

Milyen ebben a térségben a fiatal agrárvállalkozók helyzete?

A kezdés mindenkinek nehéz. Aki tud pályázni, az még valahogy el tud indulni, de ahhoz is nagy követelmények vannak, hogy egyáltalán el tudjon indulni a pályázattal. Annak jó, aki a szüleitől át tudja venni a gazdaságot, mert vannak földek, de aki nulláról indul, annak szinte lehetetlen, hogy csak abból éljen meg. Ha nem tud pénzt szerezni, nem tud elindulni. És a fenntartás sem egyszerű. Ha például tehenekről beszélünk, akkor az van, hogy nehéz eladni a tejet. Tavaly is 50 banit adtak a csarnokok a tejért. Hogy ebből meg tudjon élni sok állat kell. Hogyha sok állat van, akkor azoknak nem tud takarmányt előállítani, akkor azt venni kell. Mindenképp nehéz, a mezőgazdaság, mindig is nehéz volt.

Fontos, hogy ebben a térségben legyenek gazdálkodók?

Ebből élünk, ez a mindennapi kenyerünk. Mondjuk soktól hallottam azt is, hogy olcsóbb megvenni a Kaufland-ban, de az nem olyan, mint amit otthon termelünk. Majd be fog jönni ide is, hogy több biogazda lesz, mert az emberek rá fognak kapni az egészséges életmódra. Még mindig sok az apró gazda, akik csak azért csinálják, mert adnak terület alapú támogatást. Nem abból élnek, de a földeket megművelik. Kell egy pár év, amíg kialakul. A gazdálkodás sokaknak inkább csak jövedelem kiegészítés. Hobbi gazdák vagyunk. Még én sem tudok megélni ebből, a gazdaságból nem tudunk megélni. Még nincs annyi, hogy meg lehessen. Emellett én is még építkezésben dolgozom.

Arról mi a véleménye, hogy a térségbe sok a megműveletlen földterület?

Az nem jó dolog, mert aki meg szeretné művelni, annak nem adják oda. Ingyen nem adja oda senki, hogy megkaszálja az ember, hogyha meg akarja csinálni valaki, akkor a tulaj pénzt kér érte, s így inkább hagyja megműveletlenül. Tavaly is volt, hogy valaki felajánlott egy kaszálót, hogy csináljam meg, s azt mondta, hogy ő megkapja rá a támogatást, neki mindenképpen meg kell csinálni, de azt megszabta, hogy neki ha ennyi pénzt nem adok érte, akkor nem adja oda, mert csak a

termésről volt szó. De annyira kevés termés lett rajta, hogy nem érte meg megcsinálni. S akkor még fel volt háborodva a bácsi, hogy nem csináltam meg, mondta, hogy milyen emberek vannak, hogy ilyen kevés pénzért nem akarja megcsinálni. Most már kezdték összeszedni a gazdák a területeiket. Még kaszálót lehet kapni, de szántóföldet már nem annyira.

Mi a véleménye az újfajta termelési technológiákról?

A modernizálás, a gépestés az szükséges, de a túlzásba vitt műtrágyázást, permetezést, vegyszerezést, azt nem tartom jónak. Üzemanyagból is sokat használunk még, túl sokat. Mikor jöttem ide akkor is láttam, hogy a szántóföldeket úgy vegyszerezik, hogy nagyon, és minden tele van műtrágyával. Szerintem nem jó. A bio gazdálkodás lenne a jövő szerintem. De hát azt is szokták mondani, hogy a bio gazda éjjel permetez, a másik pedig nappal, úgyhogy nem lehet ezt sem tudni. De a piac még nem alakult ki a bio gazdáknak, a bio termékekre. Inkább az olcsót keresik az emberek. Mondjuk azt mondják mindenből meg lehet élni, ha az ember úgy tudja csinálni. Ez a jövő mindenképp. De még egy pár év, és lehet foglalkozni vele, mert kialakul ez is.

A kisebb és az üzemszerű gazdaságok szerepét miben látja?

Szerintem ez a sok apró gazdaság meg fog szűnni. Nem tudnak megélni a néhány állatot tenyésztő és pár hektár földdel dolgozó gazdák, mert nem lehet megélni. Így hobbiból sem fog menni. Nem fogják tudni csinálni. Ez el fog tűnni idővel szerintem, csak a nagyobbak fognak megmaradni. Ha egyesületbe tömörülnek, akkor a kicsik is fenn tudnak maradni, de másképp nem lesz esélyük. De a kicsit át tudnának állni bio gazdálkodásra is.

Hogyan látja, mi a fontosabb, a külső támogatások vagy a helyi erőforrások?

A külső támogatások fontosabbak. Mindenkinek van elképzelése, amit egyedül segítség nélkül nagyon későre tud kivitelezni. Kell a segítség a fejlesztéshez. Hozzáférni a külső támogatásokhoz elég nehéz, például a pályázatokhoz. Több emberrel beszéltem, akik gondolkoznak, hogy jó lenne a pénz, hogy tudjon fejleszteni, de nem fognak neki. Félnek, hogy vissza kell fizetni. A legtöbb istálló a falu között van, és a Sanepid beleszól, hogy mennyire kell legyen a háztól, a szomszédtól, a patakról. Ez is szerepet játszik, hogy a követelményeknek nem mindig lehet megfelelni.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Úgy gondolom, hogy az egyszerűség a fontos…”

Sándor Lajos, Szentegyháza

Milyen típusú gazdasága van, milyen tevékenységet folytat?

Én a Szentegyházi Gazdák Egyesületének vagyok az elnöke, és mivel gazdákkal dolgozom együtt ilyen APIA támogatásokkal kapcsolatban, így nyilván példát is kell mutatni, tehát kell gazdálkodni. Nekem jelenleg lovaim vannak, van három lovam, voltak mangalicáim, juhok, de most csak három ló van, ennyi, amivel foglalkozom.

Mi ösztönözte arra, hogy ezzel foglalkozzon, honnan jött az ötlet?

A nagyszüleimtől örököltem ennek a szeretetét. Mondjuk mindig szerettem az állatokat, a mezei munkát nem annyira, főleg a nagy melegben. Alapvetően ami segített, hogy úgy gondolom, hogy ez a legbiztosabb megélhetési forrás. Itt arra gondolok, hogy bárkit kirúghatnak a munkahelyéről, de hogyha otthon gazdálkodsz, és a kertben vagy a mezőn megtermelted magadnak amit megeszel, meg amire szükséged van, akkor ennél biztosabb nincs, és ha a történelmi adatokat megnézzük, akkor kiderül, hogy bármilyen háború vagy katasztrófa után a paraszt ember építette újra az országot, úgyhogy ez a legbiztosabb, amivel lehet foglalkozni.

A szülei mivel foglalkoztak?

Minkét szülőm köztisztviselő volt, az önkormányzatnál dolgoztak.

Tehát nem gazdálkodással foglalkoztak.

Minimális szinten gazdálkodtak, mert nyilván a nagyszülőknek kellett segíteni, és vakációban, meg hétvégén, meg mikor az idő engedte, akkor részt vettek a munkálatokban, de az, hogy saját célra állatot tartsanak, vagy direkt gazdálkodjanak, az nem volt.

A mostani tevékenység előtt gazdálkodott-e?

Ez attól függ, hogy mit értünk a múlton. Tehát hat éve van lovam, azelőtt igazából nem foglalkoztam ezzel. Hobbiból tartottam inkább állatokat.

Ez egy vállalkozás?

Nem vállalkozás egyelőre. Vannak nyilván terveim. Valójában az van, hogy arra, hogy vállalkozás szinten csináljam még nincs kellő időm. A különféle támogatások annyira lekötnek, tehát a gazdáknak való segítségnyújtás ezek igényléséhez, hogy emellett nagyobb számú állatot tartani nem fér bele a munkakörbe, de tervezem bizonyos dolgok elkezdését, a több lábon állást.

Ha a mostani tevékenységre gondolunk, akkor melyek voltak az első lépések, hogyan indult ez a tevékenység?

Az életben minden lépcső, és minden lépcsőfokra rá kell lépni ahhoz, hogy tovább lehessen jutni. Nekem jött egy olyan sugallat, hogy lóra van szükségem. Ugye valamikor a ló a mezőgazdaságnak az alapja volt, mikor még nem voltak a nagy erejű gépek, és én úgy gondolom, hogy talán még eljöhet az az időszak, amikor a hagyományos gazdálkodásnak fel fog jönni a napja. Akár ha arra gondolunk, hogy a fosszilis tüzelőanyagok fogynak, drágulnak, akkor azért még mindig ez az egyik alap lehetőség. Én ebbe belekezdtem. Első lépésben a lótenyésztés hobbi célra volt kitalálva.

A lovak tenyésztése igényel-e valamilyen új technológiát?

Nem. Én azt mondanám, hogy a spanyolviaszt nem kell újra feltalálni. Minél egyszerűbb külterjes állattartásban kell gondolkozni. Abban benne van, hogy minél természetesebb módon zajlik annál egészségesebb az állat, kevesebb is a vele való munka úgymond, és én úgy gondolom, hogy ebben van jövő.

Hogyan látja, érdemes-e részt venni különböző képzéseken, tanfolyamokon?

Igen, folyamatosan. Novemberben, decemberben vettem részt biogazda képzésen a Pro Agricultura Alapítványnál. Vannak erre vonatkozó terveim. Folyamatosan konferenciák és képzések vannak, ahova el tudok jutni. Nyilván egy képzésen nem egyetemi szintű oktatás zajlik, mert az már a múltban megtörtént részemről, tehát ennyi idősen már egy olyanba nem vágok bele, de az ilyen konferenciák, tanfolyamok, kisebb képzések nyilván érdekelnek.

Fontosak-e a szakmai kapcsolatok, vélemény kérni például állatorvosoktól, agrármérnököktől?

Fontos. Én úgy gondolom, hogy lassan minden gazdálkodó bizonyos okból kifolyólag kisebb polihisztorrá fog válni, már aki elkezdi nagyban ezt végezni. Itt arra gondolok, hogy a gazdák már a saját állataikat gyógykezelik, tehát már olyan is

van, aki nem megy állatorvoshoz. Ennek nyilván oka az, hogy mindenki nézi a pénzt, tehát egy szűk világot élünk. Fontos tanácsot kérni szakembertől, ugyanakkor fontos, hogy nem csak egy szakember legyen megkérdezve, és akinek van erre ambíciója, és legyen, az járjon utána egy kicsit. Megvannak a források, internet, szakemberek, szakkönyvek, úgy gondolom, hogy nem szabad csak egy forrásra támaszkodni.

Mi a véleménye a pályázati támogatásokról, bankhitelekről, biztosítási rendszerek révén megvalósított vállalkozásokról?

Úgy gondolom, hogy alapvetően, ha csak a pénzt nézzük, a pályázatok, illetve a jelenleg meglévő kölcsönök eddig soha nem létező lehetőséget biztosítanak az embereknek. Nyilván én is gondolkozom többféle pályázatban is, viszont úgy gondolom, hogy túl azon, hogy megvan ez a pénzügyi lehetőség, mert ugye vannak száz százalékban támogatott pályázatok is, problémát jelent, hogy a feltételei annak, hogy valaki tudjon pályázni sajnos nem mindig adottak. Itt gondolok arra, hogy rendben, az egyszerű, hogy egy céget bejegyeztetünk, tehát az a legkevesebb, viszont ha valaki pályázni akar, építeni akar, bármi ilyesmi, hogy például egy kerítés kell a földterületére, akkor ahhoz már egy telekkönyvezett területre van szükség, és sajnos a rendszerváltás óta eltelt 26 év alatt sem sikerült ezeket a földekkel kapcsolatos problémákat megoldani, irdatlan a káosz. Jómagam is abban a helyzetben vagyok, hogy terület van, csak éppen telekkönyv nincs még rá, és szerintem ez az egyik dolog, ami nagyon tudja botlasztani a pályázatokat. Egy egyszerű pályázat esetében, aminél mondjuk nincs építkezés, és nem szükséges terület, azok nyilván sokkal egyszerűbbek, és lehet élni velük. Ami még fontos a pályázatoknál az, hogy nagyon szép, hogy az ember látja, hogy milyen lehetőségek vannak, de úgy gondolom, hogy többször is meg kell rágni a témát, és megfelelően utána járni, mert sajnos több olyan példa is van, hogy a pályázó számos olyan nehézséggel szembesült a végén, ami meggyűjtötte a fonnivalóját, úgymond. Nem egyszerű ez. Ami a bankhiteleket illeti, én egyáltalán nem támogatom a kölcsönt. Azt hiszem, hogy az ember inkább próbáljon meg lassan lépkedni, minthogy kölcsönbe menjen bele. Az más, hogyha van az ismeretségi körben olyas valaki, aki tud ebben segíteni, de bankhitelt felvenni úgy gondolom a mai világban egy kicsit elrugaszkodott. Lehet, de az egy kolonc.

Említette, hogy gondolkozik pályázati ötleteken. Ezekből esetleg egy példát tudna mondani?

Hát ugye ha már lovak, akkor szeretnék lovagoltatással foglalkozni nagyon egyedi módon. Nem hagyományos formában oldanám meg, ami alatt azt értem, hogy kantár van az állaton, hanem csak kötőféket használnék, megfelelően betanított állatok használatával. Ne csak arról szóljon az egész, hogy szórakozik a kliens, vagy az egészségének jót tesz a friss levegő, vagy a ló hátán való mozgás, hanem legyen kapcsolat a lóval, tehát ne sajátítsuk ki az állatot, ne csak az élvezetekről szóljon a lovaglás, ez az egyik dolog, amin gondolkoztam. Kertészmérnök is vagyok, és így a zöldség- és gyümölcstermesztés az, ami érdekel. Nyilván itt is hiába, hogy csak egyszerű telepítésről van szó, ha én egy ribizlist vagy bármilyen gyümölcsöst akarok telepíteni, akkor rendezett iratok kell legyenek a földeknél.

Vajon mennyire fontos az együttműködés, az együttműködések kialakítása az ilyen tervek megvalósításánál, tehát hogy egyedül meg lehet-e ezt valósítani?

Attól függ, hogy kivel van az együttműködés. Én úgy látom, hogy az emberek nagyon önzőek, másrészt félnek másokkal közösen, összefogva vállalkozni, vagy bármit is dolgozni. Talán meg is van rá az okuk, mert többször becsapták már az évek során őket, viszont kellene együttműködés. Én úgy gondolom, hogy még akkor is jobban jár az ember, hogyha osztoznia kell, minthogyha egyedül csinálná. Mindenképp ez lenne a jövő, de sajnos az elmúlt, a rendszerváltást megelőző időszak, és még az azt követő időszak sem erősítette meg az embereket abban, hogy közösen kellene dolgozni. Mindenki az egyéni, saját érdeket hajszolja, és ha már közösködni kell, akkor ugye közös lónak túros a háta.

Ön valamilyen szinten reklámozza-e a tevékenységét?

Egyenlőre szóban, mert ez a legjobb reklám, meg egy elégedett kliens, ha úgy vesszük. Én nem hiszek abban, hogy szükség van túlzott média kampányra. Én abban hiszek, hogy bármilyen termék vagy szolgáltatás, amit valaki előállít, annak a reklámja szűk körben történjen meg. Nyilván ha nagy a vállalkozás, akkor lehet azt a kört bővíteni, de én csak az itthoni, hazai dolgokban gondolkozom, tehát akár azon a településen ha valaki tyúkot tart, és van naponta 100 tojás, akkor úgy gondolom, hogyha ez teszem fel Csíkszentdomokoson van, akkor nincs értelme behozza Csíkszeredába, hanem próbálja meg egyszer Domokoson eladni. Ha ott nem tudja, akkor próbálja meg a szomszéd településen, s majd a legvégén próbálja meg Csíkszeredában, ha másképp nem megy.

Mi az, amit a hagyományos gazdálkodási gyakorlatból érdemes megtartani?

Én azt mondom, hogy csaknem mindent. Érdekes, hogy most vannak tanfolyamok, 2016-ot írunk ugye, és most vagyunk túl a bio képzésen, és gyakorlatilag nem egyébről szól a bio képzés, mint a nagyszüleink gazdálkodási módjáról. Az újdonság erejével hat ez, hogy bio, de hát ugye ezt már valamikor feltalálták. Ami a hagyományos gazdálkodási módban problémát okozhat, az a zárt állattartás, ami nagyon sok munkával jár. Tehát mondjuk egy tehenészetben be kell hordani a takarmányt, majd után a trágyát ki kell hordani, nagyon nagy munkával jár. A külterjes állattartásnak kisebb a munkaigénye, és szerintem a költségigénye is, ugyanakkor én például prioritást látok abban, hogy a földek megművelése kis gépekkel vagy lóval történjen meg. Egy csapadékosabb időszakban, ha egy nagy traktor végig megy egy kaszáló területen, annak 5 év múlva is látszik a nyoma.

Az agrártevékenységet általában hozzá lehet-e kapcsolni helyi adottságokhoz, lehetőségekhez, vagy akár érdekekhez?

Persze. Maga a klíma, a környezet, a talajnak az adottságai mind megszabják azt, hogy azon a területen lehet-e gazdálkodni, ha lehet, akkor mivel lehet gazdálkodni. Nyilván Udvarhely környéke megfelelőbb a növény kultúráknak, mint a búza, vagy akár gyümölcs, a Csíki-medence kedvez a krumplinak, gabonának, de már Szentegyháza környéke inkább alkalmas az állattartásra abból kifolyólag, hogy 9 hónap mindig hideg, s a többi 3 sem meleg azt mondják a helyiek. Nyilván a környezeti adottságok meghatározzák, hogy mit lehet, és mit nem.

Mit tapasztal, a környezete hogyan viszonyul az ön által végzett tevékenységhez?

Úgy gondolom, hogy talán az, aki állatot tart, vagy gazdálkodik, az igazából a mai világban nincs megbecsülve, legalábbis a helyiek szemében. Talán azt is mondhatnám, hogy néha bolondnak vannak nézve, hogy miért vállal egy ekkora munkát, és sajnos mindent értékben próbálunk kifejezni, és ha ebből a szempontból nézzük, akkor nem is nagyon éri meg. Mindenkitől azt halljuk, hogy egyre inkább nem éri meg ezzel foglalkozni, és mégis csináljuk, tehát kell egy elszántság, egy konokság, és szeretni kell ezt, mert ha ez nincs meg, akkor nem csinálja az ember. De azért biztatnak, nem negatív értelemben mondtam ezt a dolgot. Mindenképp ez az alapja mindennek, ezt csinálni kell.

Már beszéltünk valamelyest erről, de térjünk vissza rá. Mi a véleménye a támogatási formákról, ami lehet országos, megyei, helyi?

Vannak jó helyi próbálkozások, segítségek. Azt mondhatom, hogy a Hargita Megyei Vidékfejlesztési Egyesület sokat segít, mi is pályáztunk oda. Jók ezek a különféle APIA-s támogatások. Egy baj van velük, azaz több is, és mondok akkor néhányat. Egyik az, hogy mondjuk egy nyugat-európai gazdához képest elenyésző mértékben kapunk támogatást, és mivel liberalizáció van minden téren, nem lehet felvenni velük a versenyt, lehetetlen. Az itteni gazda amennyi értékben előállítja azt a terméket, azt egy nyugati gazda feléért is meg tudja termelni, és nyilván, hogy ő is el kell valahol adja. Alacsony áron eladja, nálunk is eladhatja, és ugye a vásárlók mindig az olcsóbbat választják, nem feltétlenül a helyit, vagy a jobbat, a jobb minőségűt. Másrészről hátrány az is, hogy nem kiszámíthatóak ezek a dolgok, tehát a döntéshozók részéről van egyfajta kapkodás, ezért nem tud a gazda tervezni. Én 10 éve foglalkozok az ilyesfajta támogatásokkal. Bármikor, ha elkezdődik ez támogatási időszak, még kivárok, mert tudom, hogy még változni fog 5 vagy 10 dolog is, és nem akarok kétszer, háromszor dolgozni vele. Ezt a két nagy hátrányt említeném. Amúgy jók a támogatások, hogyha ezek nem lennének, akkor valószínűleg nagyon sok gazda abbahagyná a gazdálkodást.

Mit javasolna a döntéshozóknak annak érdekében, hogy a gazdák tevékenysége könnyebb legyen?

Egyrészt én azt javasolnám, hogy bármilyen támogatási forma van, azt ha egy dátummal kiírták, az minimum 5 évig legyen érvényes, ne változzon benne semmi, se dátumok, se mennyiség, se követelmények. Ha egy új gazda akarja azt a támogatást igényelni, akkor tudja, hogy ez így marad még 5 évig, vagy 4 évig. Ez az egyik dolog, ami fontos. A másik dolog, ami nem a döntéshozók segítségén múlik, hanem a vásárlókén, az a lokálpatriotizmus. Ha közel van hozzám az a termelő vagy szolgáltató, akkor neki adjam a pénzt még akkor is, hogyha többet kér, mert így tudjuk egymást fenntartani, hogyha körbe forog a pénz, és nem külföldnek adjuk.

Mi a véleménye a székelyföldi térségben működő agrárvállalkozások helyzetéről?

Aki jól kitalálta, van múltja, volt sikeres pályázata, és megtalálta az értékesítési lehetőséget, gondolom azok jól működnek. Én is tudok olyan jó ötletről, ami annyira jó, hogy azt mondtam, hogy ezt én is kitalálhattam volna, és jól működik, megy a vállalkozás, de a többsége az agrárvállalkozásoknak éppen csak hogy éldegél.

Miért fontos ilyen jellegű tevékenységgel foglalkozni ebben a térségben?

Ez már nem annyira feltétlenül helyi jellegű dolog, hanem a történelem is arra mutat rá, és ha belegondolunk az élet dolgaiba, akkor abból is kitűnik, hogy enni, inni kell, ez alap dolog. Az a népcsoport, társadalom, közösség, amely magának nem termeli meg az élelmiszert gyakorlatilag ki van szolgáltatva másoknak, mert hogyha nem termelek, akkor meg kell vegyem mástól, és ha azt mondják nekem, hogy 1 kilogramm alma 10 lej, vagy 20 lej, vagy 30 lej, mivel én nem termeltem meg, kéntelen vagyok kifizetni azt az árat, amit kértek.

Mi a véleménye arról, hogy a térségben sok a megműveletlen földterület?

Ha úgy vesszük, akkor a rendszerváltás után az emberek nem látták értelmét a mezőgazdaságnak, igazából nem volt belőle hasznuk, és nagy volt az iparosítás. Gyárakba jártak dolgozni, nem volt kellő szabadidejük ezzel foglalkozni. Nyilván mikor megjelent a területalapú támogatás, ez ezen a viszonyuláson egyet változtatott, kezdtek az emberek ezzel foglalkozni. Ha én a nagyapámnak azt mondtam volna, hogy csak azért, mert neki van 10 hektár földje, és megműveli azokat a földeket, fog kapni hektáronként 100 eurót vagy 120 eurót, akkor kinevetett volna, hogy fiam, ilyen nincs, hogy nekem csak ezért pénzt adjanak. De hát adják, van. Ez annyiban segített, hogy sok elhanyagolt földterületet rendbe szedtek az emberek, de nyilván még mindig van megműveletlen terület, és ennek egyrészt az az oka, hogy van, aki nem tud róla, hogy van ilyen lehetőség, van, aki nem felel meg a követelményeknek, és van, aki túlzottan tart tőle. Attól tart, hogy ha ő támogatást kér, akkor valaki elveszi az ő földjét, de bérbe sem akarja másnak adni, mert ő úgy nőtt fel, hogy nem meri, mert tart attól, hogy megint mi lesz akkor, miért akarja a másik bérbe venni, tehát jellemző ez a gyanakvó gondolkodás.

Fontos a technológiai fejlesztés? Itt gondolok a gépekre, műtrágyára, génmódosításra, és minden egyébre, ami ide tartozik.

A gépek kellenek mindenképp, de ennek kapcsán is úgy gondolom, hogy az egyszerűség a fontos, minél egyszerűbb, annál nagyszerűbb valami, mert ha valaki pályázati pénzből vesz egy nagy gépet, azt utána fenn is kell tartani, és ha alkatrésszel van gond, akkor azt valamilyen módon pótolni kell, javítani kell, és minél modernebb és bonyolultabb egy szerkentyű, annál nehezebb és drágább megjavítani. A műtrágyával nem értek egyet, ez gyakorlatilag a talajnak, mint megújuló erőforrásnak nem biztos, hogy használ, és lehet, hogy az az energia, amit arra fordítanak, hogy műtrágyát állítsanak elő, azt fel lehetne használni okosabban.

A műtrágya azért volt kitalálva, hogy ez bizonyos területnagyságon minél több terményt tudjunk előállítani. Ez ha nem is kapzsiság, de a meggazdagodási vágy egyik megnyilvánulása. Ezt a talaj előbb-utóbb megsínyli. Nem véletlen az, hogy mondjuk Nyugat-Európában hatalmas percellán csak egyfajta növényt ültetnek, és itt nálunk támogatják azt, hogy ne szántsuk fel a gyepterületet, mert sokrétű a spontán flóra. Ha a fenntarthatóságot nézzük, akkor a műtrágya nem helyeslendő. A génmódosítást egyenesen elutasítom, mert túl nagy kockázatot látok benne. A bibliában is azt írja, hogy hasíts szét egy követ, és ott vagyok benne, hasíts szét egy fát, és abban is ott vagyok. Bennünk is jelen van a Jó Isten, de azért nem vagyunk példamutatóak. Túlzás az, amikor ilyen mértékben befolyásoljuk az élőlényeket. Más az, amikor a gyümölcsfákat lemetsszük, és kiválogatjuk a fákat, de más az, amikor sejt szinten belenyúlunk, és nincs kellő tapasztalatunk arról még, hogy mik történhetnek, és nem hiszem, hogy kellene addig ezzel foglalkozni, amíg ez nincs.

Összességében mit tart fontosabbnak, a belső erőforrásokat vagy a külső támogatást?

Én úgy gondolom, hogy a munkának a becsülete kellene visszajöjjön. Ha valaki valamivel dolgozott, akkor annak legyen értéke. Ugye az előbb beszéltünk a támogatásokról. Talán az lenne a jó, hogyha nem is lenne szükség támogatásokra, hanem egész egyszerűen hogyha megtermel valaki valamilyen növénykultúrát, vagy állatot tart, abból tudjon megélni tisztességesen. Nem kell meggazdagodjon, hogy palotát építsen, de tudjon normálisan megélni, és ne legyen szüksége támogatásokra. Szerintem ez az, ami helyes és dicsérendő lenne. Nyilván a múltban ez így volt. Nem kellett támogatni a gazdákat, ők végezték a dolgukat, de sajnos most támogatások nélkül nem tudnak megélni, és ez egyfajta függőség. Ez ugyanolyan, mint a cigaretta, vagy a kávé, vagy a drog. Hozzászoktak az emberek lassan 10 év alatt ezekhez a támogatásokhoz, és félő, hogyha nem lesznek ezek a támogatások, akkor jóval kevesebb gazdálkodó lesz.

Az interjút készítette: ***Sárosi-Blága Ágnes***

„A piacteremtést kellene inkább támogatni”

Udvari Tamás, Csíkszentkirály

A szüleid mivel foglalkoztak?

Édesanyám tanítónő volt, édesapám polgármester volt 10 évig, majd a közbirtokosságnál dolgozott. Kicsiben foglalkoztak gazdálkodással is. Részt kellett venni a gazdálkodási munkákban már egészen kicsi kortól. Az alap megvolt a tevékenységhez, mert volt már állat és területek is.

Mi az, amivel jelenleg foglalkozol, illetve honnan jött az ötlet?

Én most gépészmérnökként dolgozom az Úz-völgyében az erőműnél. Az állattenyésztés ötlete a testvéremmel közösen jött. Láttuk, hogy van lehetőség uniós pénzek igénylésére, s úgy döntöttünk pályázunk rá, hogy legyen mellékkereset, ne egy lábon álljunk, hanem legyen egy másik bevételi forrás is, ez ilyen kiegészítő foglalkozásnak indult.

Mikortól foglalkozol ezzel?

2014 elejétől. Akkor indítottuk a pályázatot. A gazdaság főként szarvasmarha-tartásra lett létrehozva, de van pár juh is. Mi inkább a tejtermeléssel próbálkozunk. Még sok tennivaló van és fejleszteni való, és arra törekszünk, hogy az állomány minőségi legyen, törzskönyves. Ez okból is van 7 Ausztriából származó szarvasmarha. Flekvi, vagyis Osztrák Tarka fajták ezek, csak ugye mikor bekerülnek ide már román tarkának nézik őket, ilyen szimentáliak. Ezen kívül van még 3 itteni fajta, azok is szimentáliak, csak azok nem törzskönyvesek. Pillanatnyilag 11 szarvasmarha van a tulajdonunkban, de egyet el fogunk adni, úgyhogy 10 lesz hamarosan. Ezek mind fejős tehenek.

Volt annak valami oka, hogy Ausztriából hoztatok szarvasmarhákat?

Volt a De minimis támogatás 2014 végén. Ugye az állam beszállt, de az volt a feltétel, hogy el kell érni a 10 állatot, s ezért vettünk mi 7 ilyet, mert volt már 3 nekünk akkor, s ahhoz még 7 állatot megvettünk. Ez a 7 tehén annyiban más, hogyha jobban vannak takarmányozva, akkor többet termelnek tejet is, húst is. Ez a fajta való erre a vidékre, mert ha vettünk volna hús marhát, vagy kimondottan

tejtermelő teheneket, akkor azok kényesebbek, nem bírják úgy ezt a klímát, nem bírják a terepet. Ausztriában is nagyjából ugyanilyenek a környezeti viszonyok, és ezt a fajtát is ajánlották, így erre esett a választás. Tulajdonképpen a tenyésztésük sem igényel semmiféle más tudást, ugyanúgy lehet velük bánni, mint az itteni fajtával, nincs különbség.

Földterületek is voltak már?

Igen, az volt már körülbelül 15 hektár. Ehhez még béreltünk is, de ez volt az alap, a terület azóta jelentősen nem nőtt. Ennek a java része a miénk, de a rokonság földterületiből is vettünk át. Tulajdonképpen ehhez további termőterületet nem vettünk, de tervben van, hogy fogunk, aztán meglátjuk.

Meg tudjátok termelni a szükséges takarmányt?

Nem, nem elég, amit meg tudunk termelni, kell vegyünk is hozzá.

Mikor létrehoztátok a gazdaságot volt-e szükség arra, hogy új ismereteket szerezz, új technológiákkal ismerkedj meg?

Új technológiát annyira nem kellett megismerjek, viszont sok mindent meg kellett tanuljak, amiről még ne tudtam, vagy nem tartottam fontosnak, azt most meg kell tanulni, s kell alkalmazni. Voltam tanfolyamokon is. Részt vettem sajtkészítő tanfolyamon. A pályázat kapcsán is volt kötelező tanfolyam, amire el kellett menni. Azok is mind hasznosak voltak. De inkább nem ezekből informálódtam, hanem ismerősöktől, szomszédoktól, akik itt ezzel foglalkoznak. Érdeklődtem állatorvostól is, szóval mindenkitől, akitől lehetett. Csak kell kérdezni, s akkor lehet információt szerezni. A tanfolyamok inkább azért voltak jók, mert ötleteket adtak, amelyek még nem feltétlenül valósultak meg, viszont a fejemben megvannak, s aztán majd valamikor gyakorlatba lehet ültetni őket. Ilyen a biogazdálkodás például. És tanultam is új dolgokat is, de a leginkább az ötletek miatt volt hasznos, és azért is, mert a tanfolyamok során megismertem a kollégákat, olyan gazdákat, akik ugyanígy a fiatal gazda pályázattal próbálkoztak, ez is fontos volt. Nem feltétlenül tartom velük a kapcsolatot, de ha kell, akkor fel tudom keresni őket, mert már ismerjük egymást, s tudjuk, hogy kit hol kell keresni.

Említettél néhány dolgot már a pályázattal kapcsolatosan. Beszéljünk egy keveset arról, hogy tapasztalatokat szereztél? Pályáznál újra?

Most úgy gondolom, hogy nem pályáznék, mert lehet azt mondani, hogy könnyű másra fogni a bajokat, de az tény, hogy mióta én ennek nekifogtam, azóta a felvásárlói árak nagyon sokat csökkentek. Jelenleg nem éri meg ezzel foglalkozni. És hogy mit tanultam meg ennek kapcsán? Paprügyeket intézni megtanultam, igazolásokat kérni. Ha még nekifognék, akkor lehet, hogy nagyobb értékű pályázattal foglalkoznék, mert ez egy kezdő lökést ad, de ebben a szakmában akkora pénzösszeg nincs, amit ne lehetne elkölteni gépekre, vagy valamire.

Akkor nem kimondottan a pályázattal kapcsolatosan vannak fenntartásaid, hanem a körülményekkel, amik ennek az eredményességét befolyásolják?

Igen. A pályázattal amúgy nincs gond, mert fölöslegesen nem piszkálnak vagy valami, s ha az ember elmegy érdeklődni, akkor normálisan lehet beszélgetni. Magára a pályázatra nem lehet panasz. Viszont az gond a gazdaság kapcsán, hogy rengeteg időt felvesz, tehát nincs egy szabad perced, ez az, ami elég nehéz. Ha valahova el akarok menni, akkor azt meg kell szervezni.

Megkaptad a pénzösszeget amire pályáztál? Mire fordítottad?

Ugye az átutalás két részletben történik. Az első részletet, a 60 százalékot megkaptam, a második részletre most kell letegyem a kérést. Vettünk egy remorkát, egy ekét, s egy gereblyélő gépet. Utána vettünk még fejőgépet. A lényeg az, hogy mikor én nekifogtam jóformán semmi gép nem volt, s most már azért vannak, tehát nagyjából meg tudom oldani a munkálatokat.

Van-e alkalmazottad, vagy valaki aki besegít?

Alkalmazott nincs, a testvéremmel dolgozunk. Annak nincs sok értelme, hogy alkalmazzak. Viszont jó lenne abból a szempontból, hogy akkor én is felszabadulnék egy kicsit, csak amíg nem jövedelmező a dolog, addig nem lehet.

Gondot jelentene-e, hogy alkalmazottat találj?

Nem, lehet találni. Mindenre nem lehet, viszont arra, hogy az állatokkal dolgozzon valaki, arra lehet találni. Tulajdonképpen mindenre lehet, csak meg kell fizetni, és a fizetést elő kell teremteni valahonnan.

Az ügyintézést, az adminisztratív ügyeket hogy tudtad megoldani, mint a könyvelés?

A könyvelés az nem olyan nagy gond. A barátnőm könyvelő, így ez megoldódott. Erre nem kellett külön keressek könyvelőt. Az ügyintézést azt megoldom én,

ahhoz nem kell nagy tudomány, csak sok idő, és sokat kellett menni. Itt is nagy a bürokrácia.

Az értékesítést hogy oldod meg?

Nagyon eddig nem értékesítettem. A borjúk ették meg javarészt a tejet, s a borjúkat adtam el. Ebből jön némi jövedelem, de nem sok. E azt adom el, amire vevő van. De a tejet 50 baniért nem fogom odaadni. Én egy helyre bementem, megkérdeztem, azt mondták nem veszik meg, s ha megveszik is 50 banit adnak a tejért literenként, s én annyiért nem adom oda, akkor inkább elöntöm. Most azzal próbálkozok, hogy a takarmányozást javítsam, s akkor jobban megnő a tejtermelés, és akkor talán már lehet jobb árban eladni.

Mi akadályozza még jelenleg, hogy jobb árban értékesíts?

Nálunk a faluban egy felvásárló van. És az a helyzet, hogy neveltük a borjúkat, azoknak kellett a tej, akkor ezért nem volt sok eladó tejünk, s mikor a borjúk felnőttek, akkorra megint annyira lecsökkent a tejmennyiség, hogy ismét nem volt sok eladó. A lényeg az, hogy túl sokat nem adunk el, viszont a borjúkat lehet a jelenlegi árakhoz viszonyítva jó áron eladni, mert törzskönyvezettek. A tejkontrolt csináljuk, s ezért a z ezután született borjúk már mind törzskönyvesek lesznek. Olya irányba mutatnak a dolgok, hogy értéke inkább a törzskönyves állatoknak lesz.

Készítetek sajtot a tejből?

Próbálkozunk, igen. A hosszú távú terveink között szerepel egy feldolgozó egység, de dolgozni kell rajta, mert ugye ez mind pénzbe kerül. Az lenne a végső cél, hogy feldolgozva eladni a terméket, mert akkor meg lehet kapni a jobb árat érte.

Szoktál-e együttműködni más vállalkozókkal, gazdákkal?

Szoktam, igen. Én megkérem a másik gazdát erre, s ő megkér arra. Ezek nagyjából a szomszédjaim. Ez ilyen barátság alapon működik, mert neki van olyan gép, ami nekem nincs, s akkor eljön nekem segíteni, és én kifizetem a költségeit, s majd ha én is tudok, akkor visszasegítem. Ez így működik.

Ilyen formában akkor a hiányokat pótoljátok?

Igen. Ugye már sok a munka, s mindent nem lehet egyedül megcsinálni. Ilyen szempontból hasznos ez.

A hagyományos falusi gazdálkodásban van-e olyan elem, amit érdemes továbbvinni?

Úgy gondolom, hogy én ettől nagyon nem is térek el. Annyi a különbség, hogy a gazdaságom gépesítve van, nem hajnalban megyünk a mezőre a kicsi kaszával. A gépesítésen kívül azt lehet mondani, hogy hagyományos. Próbálunk minél hatékonyabban dolgozni, ilyen irányba próbálunk haladni mi is. Ugye a hagyományos gazdálkodásból a tudást érdemes átemelni, hogy hogyan kell bánni egy állattal, vagy hogy kell a földdel bánni, mit mikor kell csinálni.

Van olyan eleme, amit nem érdemes továbbvinni?

Én erre azt tudom mondani, hogy ha van valami, amiről azt tartják, hogy úgy kell csinálni, akkor érdemes utána olvasni, s tényleg úgy van, akkor megtartani, s ha nem, akkor nem. Érdemes inkább úgy csinálni, ahogy úgymond az okosak mondják. De szerintem nincs amit kidobni, mert elég hosszú idő alatt alakult ki az a tudás.

Hogyan látod, a helyi adottságok, lehetőségek mennyire kedveznek ennek a tevékenységnek?

A természeti adottságok kedvezőek, mert a hegyvidék az erre való, szarvasmarhatartásra. A támogatásokat illetően jót nem lehet mondani, mert 2015-ben katasztrófa volt, ami történt, úgy a leadás, mint a kifizetés tekintetében. Az új kérés már le lesz adva, amikor esetleg kifizetik a tavalyra. Ugye a pénzügy ott segít, ahol tud. Nekem az a kedvencem, hogy minden állatra meghatároznak egy olyan dolgot, amit úgy neveznek, hogy „norma de venit", most nem tudom ezt magyarul hogy mondják, s azt be kell fizetni bármi van. Csak akkor felmerül a kérdés, hogy én miért adok le jelentést, hogy ezek a költségeim, s ennyi a bevételem, ha ezt úgyis ki kell fizetni. Viszont volt a De minimis támogatás, ami nem pályázat volt, hanem a kormány adta a pénzt, tehát azt lehet mondani, hogy segítenek, viszont egyik kezével ad, s a másikkal visszavesz. És a papírmunka mindig sok. Én nem vagyok jogász, tehát a törvénykezéshez nem tudok hozzászólni, ahhoz viszont igen, hogy ugye szabad verseny van elméletileg, de azért valahogy úgy kellene alakítani a dolgokat, hogy a helyi termelők tudjanak megélni. Ne külföldről hozzák be a szemetet, hanem valahogy ebben kellene segíteni, hogy a terményt itthon lehessen eladni.

Hogyan látod a környezetedet, illetve a környezeted hogyan viszonyul hozzád?

Hát ezt sokan kíváncsian nézik, hogy mi sül ki belőle, ez az, amit inkább tapasztaltam. Azt lehet mondani, hogy támogatnak nagyjából, ha egyébbel nem, tanáccsal. És hogy én hogy látok másokat? Mindenki csinálja úgy, ahogy tudja.

Van, aki jobban csinálja, ez biztos. Inkább pozitív visszajelzéseket kaptam, csak ugye azt más is látja amit én, hogy ne lehet nagyon eladni semmit, s ha eladod is, kevés pénzt kapsz érte, tehát azt más is látja, hogy nem feltétlenül éri meg.

A különböző támogatási formákról mi a véleményed? Sok vagy kevés az, amit igénybe lehet venni? Érdemes ezekhez folyamodni?

Ugye az APIA támogatással érdemes foglalkozni, ez a terület alapú támogatás. A hitelt én nem nagyon támogatom, mert ahhoz nagyon biztosra kell menni. Nem lehetetlen, mert ismerünk olyant is, akinek összejött. Egyéb támogatások is vannak, viszont van olyan, ami már vicc. Például a szárazság kapcsán ami támogatás volt, az vicc volt. Nekem olyan 5 hektáron volt jelentősebb a kár, 40 százalékos, s arra adtak 175 lejt. Az vicc. Nekem a kiesés nem 175 lej volt, hanem annak tízszerese legalább, de több is. Ugye most pénzek vannak, akinek van ambíciója, az hozzá tud férni.

Mit értettél az alatt, hogy a hitelnél biztosra kell menni?

Szerintem azt úgy érdemes, hogyha már megvan egy alap dolog, ami működik, tehát ki van építve a termelés. Gondolok itt a tejtermelésre, hogy az ki van építve, az eladás meg van szervezve jó minőségben, tehát a termelés jó minőségben történik, és biztos a jövő. Teszem fel valaki termel 200 liter tejet jó minőségben, s azt biztos megveszik, s ugye ha jó a minőség, akkor jobban is fizetik, s ha ő akar 400 litert termelni, akkor lehet, hogy érdemes egy hitelbe belemenni. Úgy igen. Viszont a semmiből nem hiszem, mert vannak olyan költségek is, amiket nem lehet előre látni.

Milyen terveid vannak a jövőre nézve?

Ha kialakul az, hogy el tudom adni a tejet, s nekem legalább megmarad 1 lejem a hónap végén, vagy tudom is én, év végén, mert a hónap végén nem fog, akkor azt mondom, hogy érdemes csinálni, s akkor egy kicsit növelünk, mert akkor már meg fogja érni. Viszont ha nem éri meg hosszútávon sem, akkor drasztikusan csökkentjük az állományt, s annyit termelünk, hogy csak itthonra legyen, s kész. Az, hogy mi lesz a jövőben a körülmények alakulásától függ, s attól, hogy milyen irányba tudok elindulni, tudok-e fejleszteni, gépesíteni, mert mondhatni, hogy a körülmények adottak, azon nem nagyon lehet változtatni, de lehet a hozzáálláson, a munkamennyiségen, a minőségen. Az a lényeg, hogy mindig hatékonyabban kell csinálni, s fejlődni kell, mert akkor lehet nyereséges a dolog.

Hogyan látod a fiatal gazdák helyzetét ebben a térségben?

Az biztos, hogy nehéz elindulni. A legszerencsésebb eset, ha már van egy alap, amiből ki lehet indulni. Nem lehetetlen, de aki ezzel akar foglalkozni, annak kell pályázni, mert most lehet gépre, s mindenre lehet. Könnyítnek a feltételeken is, mert tavaly úgy hallottam majdnem senki nem nyert pályázatot, s most ha könnyítnek egy kicsit, akkor lehet. És reméljük, hogy javulnak a piaci árak. Erre nem sok a remény, de bizakodunk.

Mi a véleményed arról, hogy a térségben sok a megműveletlen földterület?

Nálunk nincs sok megműveletlen földterület. Lehet, hogy van Udvarhelyen, vagy nem tudom hol, de nálunk meg vannak művelve. Ugye ez attól függ, hogy honnan nézzük, mert aki meg akarja művelni, annak a szempontjából jó, mert olcsón hozzájut. Azt tudom mondani, hogy meg kell nézni, hogy külföldön hogy vannak megművelve a földterületek s itthon hogy néznek ki, s hogy külföldön hogy élnek, s itt hogy élnek az emberek. Ez sok mindent elmond, mert ahol megművelik, az arra utal, hogy ott van valami mozgás, van munkája mindenkinek, s meg tudnak élni belőle. A környéken van, ahol az emberek panaszkodnak, de a föld ott van megműveletlen. Az ember ha nekiáll, s dolgozik, akkor legalább saját magának meg tudja termelni amire szüksége van, ez biztos. Nem túl nagy ráfordítással meg tud egy annyit termelni, hogy nem kell éhesen lefeküdni.

Mi a véleményed a kisebb gazdaságok és a nagyobb, üzemszerű gazdaságok szerepéről?

Itt kezdenek nagyobb gazdaságok is megjelenni, s én ahogy látom a támogatások, pályázatok mind arra mennek ki, hogy inkább egy településen legyen két-három nagy termelő, s a többi nem tudom mit csináljon. Foglalkozzon, amivel tud. Ez régebb nem így volt. Mindenkinek volt egy kicsi. Azt most mindenki hangoztatja, hogy szövetkezetbe kellene lépni. Hallottunk pár példát, hogy ezt csinálják, de én itt a környéken nem tudok róla, hogy működő szövetkezet lenne. Ugye azt nehéz összehozni is, viszont nem lehetetlen.

Úgy gondolod, hogy a kisebb gazdaságok csak szövetkezeti formában tudnának fennmaradni jelen körülmények között?

Úgy, ahogy mondod, jelen körülmények között igen. Az ideális eset az lenne, hogy mindenki azzal foglalkozzon, amihez ért. Tehát legyen két nagy gazdaság, s oda menjen a víz- gázszerelő, s csinálja meg, amit kell, s menjen a villanyszerelő, s ne a gazda kösse be az áramot. Mindenkinek legyen egy szakmája, s abból tudjon ő

megélni. Aztán hobbi szinten lehetne gazdálkodni is kicsiben, de ilyen körülmények között csak a szövetkezet tud működni.

Megjelentek új termelési technológiák, mint a gépesítés, műtrágya, génmódosított növények. Ezekről mi a véleményed? Kell-e modernizálni, és ha igen milyen szintig?

Én a génmódosított növényekkel biztos, hogy nem dolgozok, mert amit termelek, abból én is fogyasztok, nekem olyan nem kell. Ugye nagyon kényelmes a génmódosított növény, mert nagy a terméshozama, s könnyű vele bánni, de nem jó, nem egészséges. A gépesítést például én hasznos dolognak tartom, mert a hatékonyságot növeli, viszont a műtrágyát megint nem tartom egy jó dolognak. Bizonyos mérték fölött szerintem nem szabad használni. Ha a trágyát hagyjuk megérni, akkor az a műtrágyával fel tudja venni a versenyt, s az természetes. Nem mindegy, hogy abból a földből mit hozunk ki, tehát hogy még 20 év múlva is termőképes-e, vagy nem. Én úgy gondolom, hogy a műtrágyát csak mértékkel érdemes használni. Én személy szerint nem alkalmazom, viszont azt mondom, hogy egy kicsit lehet. Nem kell túlzásba vinni. Ugye éppen nem ugyanaz, mint a génmódosított szerek, mivel tulajdonképpen kémiai anyagokat tartalmaz, amik kellenek a földnek, tehát nem olyan vészes. Viszont a génmódosításnál már tudjuk, hogy az ha kap egy erős vegyszert, akkor az a növény megmarad, s a többi mind kihal. Ha a többi mind kihal tőle, akkor én abból a vegyszerből nem szeretnék enni. Ennyi a különbség, a génmódosított növények már durvábbak.

Mi a véleményed, a külső támogatások fontosabbak, vagy a belső erőforrások?

Amelyik elérhető. Szerintem teljesen mindegy, hogy külső vagy nem külső. Annyi, hogy például az uniós pénzt bonyolultabb lehívni. Az állami támogatások általában egyszerűen működnek. Nem is olyan nagyok, de egyszerűbbek. De mindegy, amelyik elérhető, azt kérjük. De ha támogatásról van szó, akkor a piacteremtést kellene inkább támogatni. Mondjuk a piacteremtést meg kell oldja mindenki magának. Viszont azt meg kellene oldani, hogy a külföldit valamilyen szinten kintebb szorítani. Csak ugye azok hatékonyabban termelnek, s ezét olcsóbban tudják adni. A környékünkön a gazdák nem igazán tudnak olyan hatékonyak lenni, s ezért muszáj drágábban adják a terméket, viszont a minőség is jó eséllyel jobb. Az ideális eset az lenne szerintem, hogy támogatást ne adjanak. Aki úgy csinálja hogy megéri, az csinálja. Most sokan úgy vannak, hogy azért gazdálkodnak, hogy az APIA-tól kapjanak támogatást. Ez nem normális helyzet

szerintem. Nem kellene 1 lejt se adjanak támogatást, csak lehessen értékesíteni, amit megtermelsz.

A terület alapú támogatás inkább hátrányos helyzetet teremtett?

Segít, mert ugye ismerjük a piaci környezetet. Én egy olyan ideális esetről beszéltem, ami szerintem soha nem jön létre. Hasznos, mert a terület alapú támogatásból és egyéb támogatásokból lehet fejlődni. Az ember amit másképp keres abból megpróbál megélni, s így kap egy nagyobb összeget, amiből esetleg tud venni egy gépet, vagy valamit tud fejleszteni. Ezért jó, mert egyben kapsz egy nagyobb összeget. Sok helyen, többek közt nekem is jól jön, hogy egy kicsi pénzt adnak. Azért sok ember hajlandó nyáron kimenni, s egyet takarni, mert jó pénzt kap érte. Ebből a szempontból ez nem egy rossz dolog. Abból a szempontból viszont rossz, hogyha valaki akar növekedni, akkor nehezebb, legalábbis helyi viszonylatban nehéz, mert mindenki nagyjából megműveli a földjeit, s emiatt nehéz, mert akkor már nem tudsz földterülethez jutni. Ez elég problémás, mert ugye én is a takarmányt meg kell vegyem, s ha lenne terület, akkor meg tudnám termelni magamnak.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Ha az ember akarja, meg tudja csinálni…”

Both Zsolt, Csíkkarcfalva

A vállalkozás előtt milyen más munkahelyen dolgozott?

A mezőgazdaságon kívül kőműves szakmában dolgoztam, de nem nagyon, inkább mezőgazdaságban dolgoztam külföldön, legtöbbet Németországban, 5-6 éven keresztül jártam kétszer-háromszor havonta.

A szüleid foglalkoztak mezőgazdasággal?

A szüleim is foglalkoztak mezőgazdasággal, a nagyszüleim még többet foglalkoztak, onnan maradt még hátra valamennyi földterület, amit örököltem. Még vásároltam is földeket, gyarapítottam a földterületeimet, hogy valamit tudjak csinálni majd az elkövetkező években. A szüleim inkább marhákkal foglalkoztak, tőlük tanultam egy csomó mindent, ami megmaradt a fejemben, amit szeretnék tovább fejleszteni, de nem szeretnék tehenekkel foglalkozni, hanem inkább juhokkal és kecskékkel.

Szeretnéd a jelenlegi állományodat bővíteni?

Igen, szeretném, majd ha lesz lehetőség rá. Úgy értem, hogy szeretnék bekeríteni egy saját tulajdonban levő területet, ha arra kapnék egy lehetőséget pályázaton keresztül. Ha az ember akarja, meg lehet csinálni.

Mi késztetett arra, hogy mezőgazdasággal foglalkozzál?

A nagyszülők is ezzel foglalkoztak. Én úgy voltam nevelve, hogy kézzel kaszáltunk, nem mint most, hogy kaszálógéppel dolgozunk. Sokat tanultam tőlük, hogy hogyan is lehet megélni ebből. Hogyha nincs más munkalehetőség itt Székelyföldön, akkor ebből biztos, hogy meg lehet élni. Eddig is megéltek az emberek belőle, most még jobban meg lehet élni, mert van támogatási lehetőség, van csomó projekt, amit meg lehet pályázni. Még azon kívül az ember hogyha odafigyel, akkor még sok mindent meg tud valósítani a pályázatból.

Miért épp ezt a gazdálkodási formát választottad?

A kecskéket azért tenyésztem, mert azok több tejet adnak, azt mondják sokan, hogy kecske, kecske… Nem nagyon szeretik a kecskét, viszont én azt mondom,

hogy nagyon jó állatok. Több tejet adnak, finomabb a teje, mint a juhnak, és egészségesebb. Drágább is a teje, s kettőt-hármat ollózik, amíg a juhok csak egyet vagy kettőt.

Nehéz volt-e elindulni?

Hát ennek van egy 6 éves múltja, mert rájöttem, hogy mégis jó, ha az ember valamit tart, mert van jövedelem belőle, és ha az ember szereti az állatot, akkor már tartson valamit, nem? Tartson valamit, ha van, ahol tartsa, és hogy legyen értelme az egésznek csináljon egy kicsit többet, mert akkor visszatérül a befektetés. Ha az ember odaáll a dolgok mellé, az állatok mellé, akkor biztos, hogy több mindent meg tud valósítani. Akkor az embernek már van tej, hús, és lehet az állományt szaporítani. Szeretnék tanulni még agrár, mezőgazdasági témában, mert nincs meg a 12 osztályom, viszont szeretném fejleszteni magam, hogy elérjem azt, amit szeretnék. A tejből nem tudom mennyi pénz jönne, mert Székelyföldön a tejjeladással problémák vannak, mert nincs meg az, hogy a tejért egy elfogadhatóbb árat adnak, mert egyre alacsonyabb a felvásárlói ára, viszont a húst jobb árban lehet értékesíteni, elég jók a tenyésztési lehetőségek. Hogyha több állat van, akkor már lehetne hússal kereskedni, s azon kívül nekünk a saját használatunkra megmarad a kellő mennyiség. A család fenntartása lenne az elsődleges szempont, s utána aztán még szeretném fejleszteni tovább, hogy még megmaradjon egy kicsi pénz, legyen megélhetési lehetőség, ha már ennyire kevés a munkalehetőség itt, Székelyföldön. Egyre nehezebb minden. Szerintem a mezőgazdaságban rejlik lehetőség. Hogyha vannak pályázatok, és az ember jól csinálja, akkor nagyon jól meglehet élni belőle, és lehet gyűjteni pénzt is belőle.

A szüleid támogattak?

Hát nem nagyon segített senki, mert nem volt ahogy, nem származok gazdag családból, de viszont voltak földek, az, amit örököltem nagyszülőktől. Az elég nagy segítség volt számomra, hogy nem kellett annyi földet vásárolni, amennyit gondoltam volna, hogy kelleni fog most. Örököltem, de viszont vettünk is még mellé. Nagy segítség nem volt, elég nehéz volt az elindulás, mert ugye két állattal indultam. Most 12 darab van, de sokat levágtunk. Nem akartunk most egy darabig gyarapítani, mert nem nagy az istálló. Szeretnénk pályázni egy olyan épületre, amiben több állatot tudnánk tartani. Ha az ember akarja, meg tudja csinálni, csak ehhez idő kell s pénz kell, na. Önerőből vettem még földeket. Még jártam külföldre, dolgoztam Németországban elég sokat, 6 évet, nem folyamatosan voltam

kint, de így évente két-három hónapra elmentem. Mezőgazdasággal foglalkoztam ott is. Láttam ezt-azt kint, ilyen ribizliseket, ami nagyon megtetszett nekem. Most néztem a neten, hogy vannak ilyen pályázati lehetőségek, hogy adnak nem visszatérítendő támogatást. Úgy tudom, hogy 12 000 eurós a minimális, de ehhez sok követelménynek kell megfelelni. Az embernek legyen meg a saját nevén a birtoklevél, saját állatai legyenek, szerepeljek az APIA támogatási rendszerében már visszamenőleg két évre. A 40 évesnél fiatalabbak igényelhetik, sok kritérium van, aminek meg kell felelni. Persze az én iskolai végzettségem nem felel meg a követelményeknek, de viszont meg szeretném csinálni az agráriskolát, hogyha lehet. Csíkdánfalván fog kezdődni valami, csak nem tudom pontosan a dátumot. Arra be szeretnék iratkozni, hogyha majd lehet. Ez már sokat számít, hogyha az ember ugyanabban a szakmában tanul, mint amiben dolgozik, akkor már több a tapasztalata is. A kecsketenyésztés mellett még ribizli termesztéssel is szeretnék foglalkozni, egyelőre egy 70 áras területen, s aztán, majd ha beválik, hogy tényleg érdemes foglalkozni, akkor többet ültetek majd. Csak ehhez kell az állami támogatás, mert önerőből ezt nem lehet megvalósítani. Ugye legtöbb ember minimálbérért dolgozik Csíkszeredában, ami nem nagy csobbanás. Szeretnék még haltenyészettel is foglalkozni, ha lesz pályázási lehetőség, ezen is gondolkoztam,. Nagyon meg kell válassza az ember, hogy kit kér meg, hogy írja meg azt a pályázati leírást, mert nem mindegy, hogy a dossziét hogy állítják össze. Én most voltam fent az ügynökséghez. Sokan leadták, de 85 százalékuknak nem sikerült, mert nem úgy írták össze a pályázatot, ahogy kellett volna, ahogy kérik.

Vetted-e fel a kapcsolatot olyan személlyel, aki hasonló tevékenységet folytat, azért, hogy informálódj tőle?

Elmondják nekem, hogy hogyan kell csinálni, de vannak olyan gazdák is, akik nem állnak szóba veled. Azt mondják, csinálj amit akarsz. Én is úgy kezdtem, egyedül csináltam.

Elismerik-e a munkádat?

Én úgy vettem észre, hogy egyre többen tartanak kecskét. Ezelőtt tíz évvel ennyi kecske nem volt Felcsíkon, most kezdtek bejönni. A fajkecskét, ugye, innenonnan behozzák, Svájcból.

Van-e olyan gazda a faluban, akire számíthatsz, ha segítségre van szükséged?

Van, sokan vannak. Oda szoktam menni, ha valami problémám van. De azon kívül vannak barátaim, akik segítenek. Nekik is jó, nekem is jó, együtt szoktunk megvalósítani dolgokat.

A termékedre van-e kereslet a faluban?

Kereslet az van, csak nem fizetik meg. Kereslet az lenne, mert vinnék a húst is, vinnék Isztambulba, vinnék Németországba. Úgy szeretnénk, most már meg kellene forduljon kicsit a kocka, hogy innen szállítsák már a dolgokat, most már legyen elég, hogy onnan hozzák be a török pityókától elkezdve az egész marhaállományt s az egész húst. Immár legyen az is, hogy innen visznek valamit el, tőlünk, hogy egy kicsit most már mi is tudjunk meggazdagodni. Külföldről mindent behoznak, nekünk nem engedik, hogy éljünk. Nem tudjuk eladni azt, amit szeretnénk, meg van maradva, s nincs ahogy most árusítsuk a termékeket itt Székelyföldön. Nagyon nehéz. Szóval itt nekünk a lehetőség most megvan adva, mert adtak lehetőséget, csak nem biztos, hogy tudunk élni vele. Azt kellene, hogy valahogy itt is megszaporodjanak az agrártámogatások, és az emberek jobban odafigyeljenek, s jobban szeressenek pályázatokat lehívni, biztos, hogy még többen nekifognának a gazdálkodásnak. A másik dolog az, hogy itt a tejnek nincs meg az ára. Aki nagyba csinálja, az nyert, s aki kicsibe csinálja, annak nincs nagy értelme a tejjel foglalkozni, mert nem adják meg az árát. Amit én itt látok, hogy lenne jövője agráriumnak, és agrár kultúrának, csak az a helyzet, hogy sokan félnek szerintem nekifogni a dolgoknak, mert nem lehet tudni mi történik, mert semmi sem biztos, hogy úgy fog sikerülni, hogy jó legyen, mert egyet gondolnak bent Bukarestben, s akkor megint másképp kell csinálni. Ez minden harmadik évben már így van, hogy módosítani kell. Azzal nincsen baj, hogy kell fejlessze magát az ember, mert fejleszti, de odabent csinálnak egy kormánytervezetet, hogy ezt nem így kell, hanem úgy kell csinálni, s akkor itt megint kell fordítani a kosarat más felé. Nem is olyan könnyű.

Fontosnak tartod-e a tevékenységedet?

Hát elég fontos, mert szerintem ez egy lehetőség lenne önmagunk fenntartására, úgy értem, hogy a család meg tudna élni belőle, az biztos.

Befolyásolja-e a tevékenységed a környezetedet?

Lehet, hogy befolyásolná, csak az a helyzet, hogy a fiatalok mind kimentek külföldre, amelyik akar pénzt keresni, az elmegy. Akik itthon maradtak, azoknak

van valaki, aki segít. Akinek nincs aki segítsen, az elmegy külföldre, mert nincs ahogy megvalósítson valamit itthon. Lehet, hogy itt a szomszédok is nekifognának ennek-annak, de nálunk itt irigység is van. Vannak irigy emberek, de viszont van, aki komolyan gondolja, s odaáll, s csinálja. Nem néz senkit, s az is a legjobb, ha nem érdekli a többi dolog, hogy ki mit mond, hanem megcsinálja. Ha nyert jó, ha nem, akkor az a saját problémája, nincs amit azzal csináljon.

Mik az esélyei jelenleg egy fiatal gazdának?

Ha van egy kicsi földje, egy-két hektár akkor látok lehetőséget benne, hogy meg tudjon élni itthon.

Az interjút készítette: ***Kovács Judit-Tünde***

„Az információk és az ismeretek mindig jók…”

Császár Levente, Csíkrákos község, Göröcsfalva

A szülei mivel foglalkoztak?

Mezőgazdasággal. Tőlük örököltem, s úgy folytattam. A pályázatok, támogatások miatt muszáj volt ilyen vállalkozást csinálni. A szüleim ebből éltek meg, s annak idején munkahely is több volt, munkába is jártak, s aztán az ember öregedik, nem tud már munkába menni, s így akkor csak a mezőgazdaság maradt. Saját szükségletre megtermeltek mindent.

Mikor hozott létre saját gazdaságot?

Olyan 3-4 évvel ezelőtt. Mivel az állatlétszám megvolt, és még szaporítottuk is, így pályáztunk. Én ehhez létrehoztam egy céget, így indultam el. Több állatot kezdtünk tenyészteni, nagyobb mértékben kezdtünk gazdálkodni. A szüleimmel az előtt is már együttműködtem, s azóta is így van. Manapság is együtt dolgozunk. Én külön építettem istállót, s az enyém a gazdaság az külön van, de együtt dolgozunk. Nekik is van külön gazdaság otthon, s ők is együtt csinálják. Egyedül nem lehet ezt csinálni, mert ide egy ember nem elég. A mai világban még segédmunkást sem lehet találni, ez az egyik legnagyobb gondunk. Nem lehet találni egy megbízható, komoly embert, aki legalább egy évig ott van, vagy ilyesmi.

Miért nem?

Ilyenek az emberek. Jönnek, egy hónapot dolgoznak, s ahogy a pénzt felvették, mennek tovább. Amelyik egy kicsit ügyesebb, az elmegy külföldre dolgozni, s akit itthon marad, az gyenge, s nem is érdekli ennél tovább a munka. Mikor a hónap letelt kell a pénze, s megy tovább. Van, amelyik még 2-3 hónapot marad, s van olyan is, aki egy hónap után megy is el. Éppen minden hónapban nem kell új embert keresni, de hosszú távra nem lehet alkalmazottat találni, mert nem maradnak ott. S nem is úgy végzik a munkájukat, ha nem vagy mellettük, ahogy kellene. A legtöbbjük nem úgy dolgozik, mert nem érdeke. És az árakkal is probléma van, mert mindennek az ára lefele jön, nem lehet az állatot eladni, a tejért keveset adnak, banikért vagy 1 lejért vásárolják meg literenként. Pirostarka teheneket tartok, és az értékesítéssel gondok vannak, mert mindenki jön, megnézi, tetszik neki,

szép, de az árban nem tudunk egyezni meg, mert mindenki csak olcsóbban szeretné megvenni, hogy még egyszer annyit nyerjen rajta, mikor továbbadja. S akkor vagy apró pénzért odaadod, vagy tartod tovább. Kereskedők jönnek, akik veszik, viszik, s adják le egy nagyobb farmon, vagy van összeköttetésük a felvásárlóval, s ha a gazda nincs összeköttetésben azzal a felvásárlóval, akihez a kereskedő az állatokat viszi, akkor apró pénzért oda kell adja. Ez van jelen pillanatban.

Ha már itt tartunk, van-e egyéb gond, probléma, ami akadályozza a munkáját?

A legfontosabb ez volna, hogy amit termelünk azt egy normális, megfelelő árban tudjuk értékesíteni. Amíg az árak ilyen alacsonyak, addig ha zéróban kijössz nagyon jó, s ha nem, akkor mínuszba dolgozol, s ezt sokáig nem lehet csinálni. S ha az időjárás is befolyásolja, szárazság jön, akkor még jobban tönkremegy a gazdaság. Akkor vagy feladjuk, vagy bebukunk egészen.

Meg is termeli az állatoknak a takarmányt?

Igen. Jelen pillanatban, hogyha az állatoknak a takarmányt is meg kellene venni, akkor egyáltalán nem érné meg. A tavalyi év egy kicsit szűkebb volt. Hogy az idei milyen lesz, azt nem tudjuk, ebbe nem lehet belelátni. Saját földterületünk sok nincsen, bérelem, amit lehet. A többit bérelni sem tudom, mert az idősebbek a támogatás miatt ragaszkodnak a földjeikhez, úgyhogy nem lehet bérbe venni. Így megművelem én a földet, s a bérbe adó kapja a támogatást rá. Ez van. De ha valami hivatalos papírt lehetne rá csinálni az jó volna, mert akkor hosszabb távra lehetne gondolkozni a területtel kapcsolatosan. Így semmi nem köti őt sem. Egyik évben művelem én a földjét, s az is lehet egyet gondol, s a másik évben másnak adja. Ilyen is van. Így termelek szénát, silót. Silókukoricát vetünk, s az van. Gabonát nem tudunk annyit termelni, hogy elegendő legyen, a megtermelt mennyiséghez még vásárolnunk kell. Nagyjából ennyi.

Amikor indult, miért pont a szarvasmarha mellett döntött?

Az volt már akkor, és egy pár évvel ezelőtt a tehénnek is jobb ára volt. Akkor úgy tűnt, hogy inkább fellendül a gazdaság, de ennek most az ellentéte van. Most a nagyobb gazdákat inkább támogatják, amelyik kisebb annak nem jut annyi támogatáshoz.

Mekkora állatállomány van jelenleg?

30 darab szarvasmarha van borjúkkal és tinókkal együtt. Fejős tehén 18 darab van.

Volt-e szüksége új tudásra, technológiai ismeretre?

Az információk és az ismeretek mindig jók, mert örökké az ember valami újat tanul. Tanfolyamokon vettem részt. Ezek ilyen mezőgazdasági témájú tanfolyamok voltak, növénytermesztés, állattenyésztés. Úgy gondolom hasznos volt, hogy elmentem. Tanultunk újabb dolgokat, hogy hogyan jobb termelni, hogy kijövedelmezőbb. Mindig lehet valami újat elsajátítani. Ha ezzel nem foglalkozol, akkor nem tudsz fejlődni, s előre haladni. Más gazdáktól is szoktam informálódni, amikor ilyen tanfolyamokon vagyunk, vagy valamilyen összejövetel van, gyűlés vagy ilyesmi. Ugye olyankor az ember beszélget, s tapasztalatcserék történnek. Ki hogy csinálja. Van, aki így, van, aki úgy, s az egészből amelyik kedvezőbb, az ember azt választja.

Szakembertől érdemes-e érdeklődni, mint amilyen egy állatorvos vagy egy agrármérnök?

Igen. Nekik több a tapasztalatuk, több a tudásuk, érdemes ezt figyelembe venni. De a szüleimtől is tanultam, mert ahogy ezelőtt csinálták, úgy kezdtük el, de ha valami jobbat látunk, mi is aszerint csináljuk. A gépesítést is így vittük véghez, mert így könnyebb, s nincs szükség emberre, mert a munkaerő találásával örökké probléma volt. Géppel meg tudod oldani egymagad, s akkor az még kevesebbe is kerül, mint hogy 4-5 embert alkalmazzál. A napszámosok esetében is este elígérkezik, s reggel nem jön, vannak ilyen problémák. Mondjuk, amíg nem voltak gépek, jobban lehetett kapni napszámost. Aztán ahogy megjelentek, egyre inkább fogytak el a napszámosok, s muszáj volt gépesíteni, hogy könnyebb legyen. Ahogy szaporodtak az állatok muszáj volt.

A pályázáshoz honnan jött az ötlet?

Pályáztam volt a Csík LEADER által, fiatal gazda pályázatot nyújtottam be. Tőlük jöttek ki a faluba emberek, s meghirdették, hogy előadást fognak tartani, és meghívtak a polgármesteri hivataltól oda. Úgy láttam, hogy érdemes foglalkozni vele, s úgy döntöttem megpróbálok egy pályázatot, és sikerült. Tavaly próbálkoztam újra, de nem sikerült. Amit pályáztam 2013-ban a lezárult, s tavaly, 2015-ben próbáltam újra, de amikor a pályázatokat le kellett adni a törvények nem voltak eldöntve pontosan, s amikor a pályázatot mindenki leadta, lezárult a pályázási időszak, akkor azután döntötték el, hogy milyen törvények lesznek, milyen követelményeket támasztanak a pályázáshoz, s emiatt a pályázatok túlnyomó többsége nem nyert. Ha tudja az ember előre, hogy pontosan milyen törvények és feltételek lesznek, akkor ha tudod teljesíteni nekiállsz, s ha nem tudod, akkor nem. Megvan a

pályázásnak a nehézsége, mert rengeteg papírt össze kell gyűjteni, időben le kell adni. Sok helyen nem úgy adják ki az iratot, ahogy kellene, még kétszer-háromszor vissza kell menni, és ezek sok időt vesznek fel. De a pályázat az, ami még segít egy kicsit a gazdákon. Egy használt gépet abból a pénzből meg tudsz venni, ha nem is újat. Abból az összegből tudtam venni egy vetőgépet, a többit önerőből vettük meg. Használt gépeket persze, mert az újra nem futja.

Egyébként mi a véleménye az egyéb támogatási formákról, mint a banki hitelek, LAM Alapítványos hitel?

A hitelről az a véleményem, hogyha az embernek egy módja van rá, akkor kerülje el. Megvan az a százalék, amit vissza kell adj, s akkor az mind plusz költség. Jó, ha abban a helyzetben vagy, hogy más kiutat nem látsz, akkor az ember megpróbálkozik vele, de úgy jobb, hogyha nem tartozol senkinek sem. Én így gondolom, van, aki másképp. Nyugodtabban alszik az ember, ha ilyesmivel nem foglalkozik. Amennyire futja, annyit költekezel, s ha nincsen, akkor nem veszel semmit, mert nem lehet hosszútávra jelen pillanatban ilyesmibe belemenni. Egyfolytában változnak a dolgok. Ha valami nagy hitelt felvettél, s nem tudod törleszteni, akkor csődbe mész.

Az ügyintézés, a pályázat kapcsán létrehozott vállalkozás könyvelése okozott-e problémát?

Van egy könyvelőnő ismerősöm, őt kértem meg, hogy a könyvelést csinálja meg nekem. A papírok megvannak, minden számla megvan, s akkor ő könyveli, én kifizetem a munkadíját, s így oldódott meg. Ha nincs ilyen téren tapasztalatod, akkor nem lehet. A másik dolog pedig, hogy idő sincs ezzel foglalkozni. Az állatokat rendezni kell, a takarmányt elő kell állítani, még könyvelni is nem lehet, így is van papírmunka mindig. És ha egy szakember csinálja meg, akkor nyugodtabb vagy, hogy jól meg van csinálva.

Más gazdákkal szokott-e együttműködni?

Nem jellemző, mert a faluban a nagyobb gazdaságot fenntartók már olyan gazdaságmérettel dolgoznak, hogy nincs szükségük segítségre, ők megcsinálják, ami adódik, s a kisebb gazdaságokban csak 4-5 tehén van, s így azokkal megint nem tudsz együttműködni, mert ő azt mondja, hogy neked több van, s ő neked nem dolgozik. Muszáj egymagad megoldd a munkákat. Ilyen közepes gazdaságot fenntartó gazdákkal lehetne társulni, csak nálunk a faluban ilyen nincsen.

Amúgy jó lenne társulni, ha ez kivitelezhető lenne?

Lehet, hogy könnyebb volna, amikor valami nagyobb munkálattal dolgozik az ember, mert akkor 2-3 traktor megy folyamatosan. Egy gépet felkötöttél a traktorra, s azzal mész. Nem kellene azt csináljam, hogy az egyiket felkötöm, s mikor végeztem visszamegyek, felkötöm a másikat. Minden munkafolyamatra más gép kell. De ennél a legfontosabb az, hogy egyet kell érteni, hogy együtt lehessen működni. Hosszútávon ezzel is van probléma szerintem. Mindig kerül gond. Teszem fel egyszerre kellene mindenkinek az a gép, vagy jön az eső, s kellene takarni, s itt is van egy rend, s ott is van egy rend mindkettőnek vagy mind a három gazdának, s akkor kialakul könnyebben emiatt vita. Így meg megy az ember, minden gépet, amit tudott megvett, mikor mennyit tudsz, annyit csinálsz, s így soha nincs probléma senkivel sem. Meg kell érteni egymást, másképpen ez nem működik.

Hogyan látja ebben a térségben a fiatal gazdák helyzetét?

Nem tudom, hogy máshol hogy van, de felénk nem nagyon vannak fiatal gazdák. Aki választhat, inkább elmegy külföldre dolgozni, nem pedig gazdálkodik itthon. Ott tud jól pénzt keresni, s abból fel tud mutatni valamit, szóval nem igazán vannak itt fiatal gazdák. Aki gazdálkodásba kezd, annak nagyon nehéz, főleg ha nincs egy alapja, amiből kiinduljon, hanem a semmiből kell gazdaságot létrehozni. Akkor inkább elmennek.

Mit gondol, mi az, amit a hagyományos gazdálkodási módból érdemes megtartani?

A hagyományos gazdálkodási módban például az, hogy az állatok nyáron kint vannak a legelőn nagyon jó, mert megvan a mozgás is, a napfény is az állatnak, a fűből amit ő szeret azt eszi meg, és az bio, nem a vegyszerezettel talál. Jó, kevesebb a tejtermelés attól, de a minőség jobb. Mondjuk a tejnél az van a minőséggel, hogy követelik a minőséget, de nem fizetik meg. Nem is tudom, hogy most már hogy jobb csinálni. De a hagyományos gazdálkodás minőségibb, mert a sok savas takarmánytól, a silótól egy idő után az állat elsavasodik. A tápokkal is ugyanez van. Ők azt mondják, hogy bio, de nem mindig úgy van, mint ahogy mondják. Abban a szénában, amit ezelőtt kézzel megcsináltak megvolt minden. Most már gépekkel dolgozunk, s java, a virág, a mag lehull közben a növényekről. De ha nem géppel dolgozunk, akkor nem tudjuk megtermelni a kellő mennyiséget.

A tejet hol szokta értékesíteni?

Azt otthonról viszik el. Van külön tejházunk, hűtő. Az autó jön, szívja fel, viszi. Külön a miénket amit termelünk, azt viszik. Nincs a faluban annyi tehén,

hogy csarnok legyen. Néhány gazdának van 4-5 tehene, azoknak nagyjából megvan, hogy kik veszik meg tőlük a tejet. Elviszik háztól, vagy sajtot csinálnak belőle, ezt mindenki megoldotta magának. Ennyi pénzért sok ember azt mondja, hogy nem érdemes dolgozni. S így nincsen baj.

Hogyan látja a környezetét, és a környezete hogy viszonyult önhöz?

Nem volt problémám az emberekkel, hogy akadályoztak volna, vagy valami. Nekem személyesen nem is mondtak semmit. Egymás között attól elbeszélhették, amit gondolnak, de nekem nem mondtak semmit. Se jót, se rosszat.

Vannak-e tervei a jövőre nézve?

Ez attól függ, hogy a továbbiakban az árak hogy alakulnak, érdemes-e tovább csinálni, vagy egyáltalán nem fogja megérni. Ha nem alakulnak jó irányba a dolgok, akkor nincs nagy terv a jövőre nézve. Amíg ezeket a támogatásokat adják, addig még jó, de ha ezek is megszűnnek, akkor egyáltalán nem lesz értelme. Rengeteg munka van vele, le vagy kötve, szabadidőd nincs. Ha munkába jársz, akkor a 8, vagy 10-12 órát ha ledolgoztad, akkor mész haza, s tovább gondod nincsen. Itt a 24 órából 24 órát kell dolgozni. Egyfolytában van valami gond. Kezelések, borjúzások. Minden. És ha nem állsz oda, nem csinálod, akkor csak a kár származik belőle.

Fontos ebben a térségben, hogy legyenek gazdálkodók?

Hasznos, mert mindenki valamiből meg kell éljen. Csak ha így alakulnak a dolgok, hogy banikért megveszik a tejet a gazdától, s az üzletben eladják 4-5 lejért, s külföldről behozzák azt, amit mi itt megtermelünk, s nem az itteni gazdákat támogatják, akkor nem érdemes. Jelen pillanatban a csíkszeredai tejgyár is messzebbről hozatja a tejet, s itt jön a nyári időszak, s május-júniusban, amikor több a tej, akkor ha télen nem tudtál többet termelni, akkor el se veszik a tejet. Megvan, hogy télen amit termeltél, arra rájön még 40 százalék, és ha azon felül nem termelsz nyáron, akkor felét, vagy felénél kevesebbet fizetnek, vagy el sem veszik egyáltalán, nem lesz szükségük rá. Inkább elmennek más megyékbe, s onnan hozzák a tejet. Itt kellene a gazdákat kicsit felpártolják, s jobb árat adjanak. Még a literenkénti 1 lej is nagyon kevés, és nyáron még kevesebbet adnak. Ha valaki a munkája után nem tud megélni, akkor azt mondja, hogy ennek békét hagyok, s valami más után nézek.

Mi a véleménye arról, hogy a térségben sok a megműveletlen földterület?

Nem tudom máshol hogy van, de nálunk ilyen nem nagyon van. Jelen pillanatban nem kapsz szántóföldet, amit bérbe vehetnél, és kaszálót sem. Minden területnek gazdája van. Más településeken hogy mennyire van megművelve, mennyire lehet bérelni, azt nem tudom. Mindenki megműveli a támogatások miatt, s ugye most már sok gép van, külföldről sokat hoztak, így sokkal könnyebb. A szénát is megcsinálják, aztán vagy feletetik, vagy eladják. Ilyen szárazabb években szerencsénk van, mert akinek nincs elég szénája, az muszáj megvegye, s akkor el tudják jó árban adni. Ha a terület alapú támogatás megszűnne, akkor megomolna az egész gazdaság. Akik most kicsiben gazdálkodnak, azok egyáltalán nem csinálnák. Akkor az árakon kellene változtassanak persze, hogy a nagyobbaknak is megérje, vagy nem tudom.

Mi a véleménye a modernebb termelési technológiákról, mint a gépesítés, műtrágya, génmódosított növények?

Én műtrágyát nem használok. Ugye mivel állattenyésztéssel foglalkozok, így van trágya, és a területeket azzal trágyázzuk. A vegyszereket már muszáj megvegye az ember, mert most kapálni nem tudsz. Például mi silókukoricát 3-4 hektáron termelünk. Ekkora területet megkapálni hosszú folyamat volna. Így sokkal egyszerűbb, 2-3 óra alatt meg van oldva, le van vegyszerezve.

Hogyan látja, a külső támogatások fontosabbak vagy a belső erőforrások?

Hát ha azt vesszük, akkor az állam is ad támogatást, de kevesebbet ad, mint az unió. Az EU többet ad tudomásom szerint, ezért fontosabb. Mondjuk azok is le vannak most maradva a támogatásokkal. Már meg kellett volna kapják a gazdák, de még földterületekre sem kapták meg, nem hogy az állatokra. Majd júniusban fogják csak megkapni. Pedig ilyenkor, tavasszal jól jön a támogatás, mert jönnek az ültetések, vetések, magot kell vásárolni, vegyszereket, üzemanyagot, alkatrészeket. A gépek romolnak, s javítani kell őket. Ezek mind nagy kiadások. Szóval nagy segítséget jelent. Ha nem volna, akkor szerintem a mostani gazdálkodóknak fele sem maradna, és ha kevesebben gazdálkodnának, akkor annak annyi jó oldala volna, hogy könnyebben lehetne földterületekhez jutni. Akkor inkább kiadnák valakinek vagy eladnák a területet, vagy valami, de mindenkinek valamiből meg kell élni. Aki nem akar, úgysem gazdálkodik se kicsiben, se nagyban. Aki úgy gondolja, hogy amit örökölt azt megműveli és megtartja magának, az most is csinálja.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Előrelépni pályázatok nélkül nem lehet…”

Hegyi Ferenc, Székelykeresztúr

Mivel foglalkozol most?

Szarvasmarhákat tartunk. Most 40 darab állat van összesen, húsz fejős tehén, tinók, borjúk. Ezeknek a takarmányt teljesen mi állítjuk elő. Ezen kívül szoktunk termelni törökbúzát eladásra is, búzát is néha adunk el. A megtermelt tejmennyiség túlnyomó többségét el tudjuk adni úgy, hogy megvásárolják emberek 2 lej 50 baniért literenként. Egy részéből sajtot csinálunk, azt is el tudjuk adni, s nyáron, amikor sok tej van, akkor általában egy olyan 30 százalékát beviszem a csarnokba.

Mi késztetett arra, hogy mezőgazdasággal foglalkozzál?

Többek között az, hogy amikor én a közgazdaságtannal végeztem, akkor úgy gondoltam, hogy ha már a szüleim mezőgazdasággal foglalkoznak, akkor jó lenne nem az általános közgazdaságtant elvégezni, hanem az agrár és élelmiszeriparit, s azalatt a három év alatt tetszett meg nekem a mezőgazdaságnak inkább a pályázatokkal kapcsolatos része, mert azt tanították nekünk. Amikor elvégeztem, akkor döntöttem úgy, hogy szeretném ezt csinálni.

Miért épp ezt a gazdálkodási formát választottad?

Gondolkoztam új ötleten, de annak a megvalósításához pénzre lenne szükség, s ebből a mezőgazdaságból nagy összegeket nem lehet nyerni úgy, hogy befektessen az ember valami másba.

Nehéz volt-e elindulni?

Nem nagyon beszélhetünk elindulásról, mert ezt folyamatosan fejlesztettük, tehát ameddig édesapám dolgozott még az öntődébe, addig volt két tehene, s abból lett három, s négy, s apránként szaporította fel ennyire.

Kaptál-e anyagi támogatást valahonnan, esetleg pályáztál?

Igen, a 6.1-es pályázatot csináltam meg, az 50 ezer eurós fiatal gazda pályázatot. Ezt Csíkszeredából nem engedték tovább elbírálásra, mivel nem felelt meg bizonyos formai követelményeknek. Remélem, hogy sikerül, mert e nélkül sok értelme

nincs. A mezőgazdaságból meg lehet élni, mert ennyi tehén eltart egy családot, de előrelépni pályázatok nélkül ebben a rendszerben nem lehet. Addig, ameddig 50 bani a törökbúza, s 1 lej a tej literenkénti ára, addig nem. Muszáj valamilyen pályázatot csinálni.

Hol hallottál először az innovatív mezőgazdaságról?

A miénk nem különösebben nagy innováció, hanem alkalmazkodás, mert egy-két tehénnel ezt nem lehet már tovább csinálni. Az, aki tart két tehenet, annak nem éri meg reggel 5 órakor felkelni, megfejni őket. Valaki folyamatosan mellettük kell legyen, s este pedig megint megfejni, ezt nem érdemes csinálni két tehénnel. Az az istálló, amit mi építettünk, a szabadtartású istálló 50 férőhellyel, az már nevezhető innovációnak. Borzasztó nehéz csinálni, nagy a bürokrácia. Nem azt mondják, hogy hogyan lehetne, vagy hogy lenne jó, hanem azt, hogy ezt vagyazt nem jól csináltad.

Honnan szerezted meg a szükséges információkat ennek a gazdaságnak a működtetéséhez?

Nem tanultam én ezt, inkább, hogy mondjam tapasztalatból, azzal, hogy mindig ott voltam, valahányszor az állatorvos kijött, elmondják, hogy mit hogy kell csinálni. Egyszerűen csak megjegyzem a dolgokat. Nem jártam idáig tanfolyamokra. Most indul Gyergyóba egy beondózó tanfolyam, oda lehet elfogok menni.

Vetted-e fel a kapcsolatot olyan személlyel, aki hasonló tevékenységet folytat, azért, hogy informálódj tőle?

Persze. Olyan településen élünk, ahol most már úgy alakult, hogy kisebb gazdák nincsenek. Van két-három nagyobb farm a környéken. Szerencsére van egy fiatal srác a közelben, aki gyakorlatilag ugyanabba a hajóba evez, mint én, csak egy pár évvel előrébb jár. Ő már megcsinálta a fiatal gazda pályázatot, már gépekre pályázik, tehát pont azokat csinálja, amiket én szeretnék idővel megcsinálni. Ezeken mind túl van, csak kérdezem, mit csináljak, hogy csináljam, mikor csináljam, s ő mondja, hogy mit hibázott, mit csinált jól, s abból próbálok tanulni.

Hogyan tekintenek rád a környéken?

Jaj, hát a környékbeliekről most ne beszéljünk, mert itt vannak egyéb problémák, de viszont el tudom mondani azt, hogy én, mint fiatal gazda, amikor bemegyek az APIA-hoz, vagy bemegyek egy hivatalos helyre, s megpróbálok elintézni valamit, akkor nagyon segítőkész mindenki, tehát nagyon örvendenek annak, hogy én ezzel foglalkozok, nagyon rendes mindenki. Az egy másik dolog, hogy ennek

ellenére a bürokráciával semmilyen módon előrehaladni nem tudok, tehát nagy előrelépéseket például a cégbíróságnál. Hihetetlen nehéz elintézni bármit is, annak ellenére, hogy nagyon kedvesek.

Mi a helyiek véleménye a gazdaságodról?

Az a helyzet tudod, hogy a földekkel mindig baj volt, tehát olyan értelemben, hogy például valakiknek van két parcella földje egymás mellett, s békében legyenek egymással, olyan még nem létezett, s nem is fog létezni soha. Tehát nem föltétlenül tetszik mindenkinek, hogy mi most földeket vásárolunk, vagy új földeket bérelünk ki, s terjeszkedünk, mert ahogy nő az állomány, úgy több földre van szükség. Ez senkinek nem tetszik különösebben, de így nagyobb ellenkezések nincsenek.

Kapsz-e visszajelzéseket arról, hogy amit csinálsz annak van-e értelme?

Szerintük van értelme, mert hát ők is próbálják még csinálni. Az a helyzet, hogy ezek az idősebb emberek, akik egy-két tehénről nem mondtak le még próbálnak kaszálgatni nekik. Így konkrét visszajelzéseket nem kaptam.

A termékedre van-e kereslet a faluban?

Van kereslet.

Fontosnak tartod-e a tevékenységedet?

Elég fontosnak tartom, mert csak kell ahhoz megéljünk belőle, de egyéb célja is van. Szükség van rá ahhoz, hogy ne csak ez a környék, hanem egész Románia valamennyire önfenntartó tudjon lenni, tehát ne teljesen a Dániából beküldött tejre, húsra, sajtra támaszkodjunk, hanem az országnak legyen saját készlete is. Elég fontos ez, s a másik pedig az, hogy olyan termékeket állítunk elő, amiknek nem ér a nyomába se a Dániából behozott hústermék, se tejtermék. Például idősebb állatokból töltetünk fel szalámit. Össze se lehet hasonlítani azzal a szalámival, amit a boltban vesznek az emberek. Tehát nagyságrendekkel egészségesebb, ez húsból készül, a tej pedig nem vízből. Ilyen szempontból is valamennyire fontos.

Befolyásolja-e a tevékenységed a környezetedet?

Hát olyan konkrét szerepe nincs, hogy éhen halnának, ha nem lennénk, de valamennyire számítanak arra, hogy megkapják azt a két liter tejet, amikor idejönnek, vagy hogyha szalámira van szükség akkor megkapják.

Van-e valamilyen szerepe a közösség életében a tevékenységednek? Akadnak-e követőid, akik hasonló innovatív gazdaságban gondolkodnak?

Elég sokan vannak, akik fiatalok, ezzel próbálkoznak, tehát nem pont ilyen formába. Hús marhák nevelésébe kezdenek, bikákat nevelnek, ilyenekkel foglalkoznak a környéken fiatalok, s nálamnál fiatalabbak is. Tehát 18-19 éves fiatalok próbálkoznak ilyesmivel.

Az interjút készítette: ***Kovács Judit-Tünde***

„A fiatalok kezdik tisztábban látni a helyzetet…”

Keresztes Tibor, Menaságújfalu

Hivatásszerűen 2013-tól kezdtem gazdálkodni, akkor vettem át a szüleimtől a gazdaságot, azelőtt besegítettem nekik csak. Vegyes gazdaságom van, foglalkozom növénytermesztéssel és állattenyésztéssel is. Termelek pityókát, gabonát, és tenyésztek tehenet, juhot, disznót. Ezek alkotják a gazdaságomat nagyjából.

Mi ösztönzött arra, hogy ezzel foglalkozz?

Nem akarok külföldön dolgozni, ez az első szempont, itthon akarok családot alapítani. A másik dolog pedig az, hogy a családtól örököljük a mezőgazdasági területeket, ezzel foglalkozott a család az elmúlt évtizedek során, és ezt szeretném folytatni én is.

Miért épp a vegyes gazdálkodás folytatása mellett döntöttél?

Azért döntöttem emellett, mert külön nem lehet. Tehát hogyha csak tehéntartással vagy csak juhtartással foglalkoznék, akkor egy rosszabb év után nem tudnám fedezni a kiadásaimat. Vagy hogyha növénytermesztéssel foglalkoznék csak, akkor egy piaci válság, vagy külföldi tényezők miatt bekövetkezhet, hogy lemegy az ára a például a pityókának vagy a gabonának, és akkor ugyanaz a helyzet alakulna ki, így pedig az egyik kiesését a másik pótolhatja. Úgy vagyunk vele, hogy magunk számára is tenyésztünk állatot, disznót, juhot, borjút, ilyesmit, és mivel megtermeljük számukra a takarmányt, így ez egy láncreakcióként működik.

Kezdetben milyen feltételek voltak adottak? Honnan kellett elkezdeni, vagy folytatni?

Eleinte adva volt a munka, non-stop lehetett dolgozni. A gépesítés nagyon minimális volt, de volt igénybe vehető munkaerő szomszédok, napszámosok formájában. Amikor még csak besegítettem, akkor semmilyen gép nem volt, kézzel kaszáltunk, még egy ló sem volt, ami elhúzza a szekeret, hanem a teheneket használtuk igavonó állatként, nem csak tejtermelésre és a borjúk miatt tartottuk őket. Édesapámnak mezőgépész végzettsége van, és mindig gazdálkodással foglalkozott. A kommunizmus alatt traktorista volt, s miután visszaadták a földeket, a saját földterületein próbálkozott.

A gazdálkodáson kívül foglalkoztál-e mással? Voltál-e valahol alkalmazva?

Persze. Hát most is megpróbálok több lábon állni, mert sajnos a mezőgazdaságból hogy őszinte legyek nem lehet megélni. Annyira még nem tudtuk fejleszteni a gazdaságot, hogy olyan mennyiségű állattal és olyan nagyságú területeken gazdálkodjunk, hogy teljesen csak abból meg lehessen élni. Sajnos a piaci helyzet, ami van, az értékesítési lehetőségek korlátozottak, alacsonyak a felvásárlói árak, nincs kereslet. Az a legnagyobb baj, hogy nem vagyunk szövetkezetbe tömörülve, s nem tudunk semmit se csinálni a megtermelt dolgokkal. Ilyen kapufelvásárlással adjuk el a pityókát, ami azt jelenti, hogy várom, hogy jöjjön a felvásárló. Ők szabják meg az árat, gyakorlatilag ki vagyunk szolgáltatva. Bele megyek az ő játékába, eladom neki úgy, ahogy van, s ha nem, akkor várom, hogy a nyakamra rohadjon a pityóka. Ezért muszáj, hogy több lábon is álljunk, egyébbel is foglalkozzunk. S hogyha ügyesen csinálod, akkor belefér az is, hogy valami melléktevékenységgel is foglalkozz.

A vegyes gazdálkodás működtetéséhez szükséges-e valamilyen új technológia?

Ehhez még többfajta gépre lenne szükség. Volt most egy pályázatom, pályáztam egy gépre, önerőből is vettem még egy gépet, édesapámtól kaptam egy traktort, ekét, kaszálógépet, ilyesmit. De hát még kellene sok minden, ami megkönnyítené a munkálatokat, mert nincs munkás, vagyis esetleg lenne munkás, de nem lehet megfizetni, mert ha én kezdem neki a napi bért adni, akkor veszteségesen dolgozok, még csak el sem érem azt, hogy zéróba jöjjek ki, vagy egyáltalán nyereséges legyen a vállalkozás.

A vegyes gazdálkodáshoz szükséges tudást, ismereteket honnan szerezted be?

Ezt eltanultam édesapámtól, amíg besegítettem neki, azalatt meg tudtam tanulni. A másik, hogy részt vettem egy mezőgazdasági kurzuson. Mondjuk ott a gépkezelésről, szerelésről nem tanultunk, de elsajátítottam az évek során. Gyermekkoromtól segítek a szüleimnek, volt idő arra, hogy átvegyem. A továbbképzés mindig nagyon jó, mert az ember új dolgokkal találkozik, találkozik más gazdákkal, más véleményekkel, más tapasztalatokkal. Részt vesznek ott szervezetek vezetői, akik tudnak ötletekkel szolgálni, több helyen megmozdulnak. Véleménycserére is sor kerül bemutatkozás során, és eléggé sok tapasztalatot lehet szerezni. Az új területekről, kormányhatározatokról, sok mindenről lehet értesülni ott, amiket magyar nyelvre lefordítanak. Ha a médiából értesülsz dolgokról, akkor az román nyelven van, és nem biztos, hogy megérted, vagy jól értelmezed.

Hasonló tevékenységet folytató gazdákkal tartod-e a kapcsolatot?

Persze. Itt a környéken mindenkivel. Itt egy mezőgazdasággal foglalkozó község van, de azon kívül vannak ismerőseim más községekből, másfalvakból, akikkel együtt pályáztunk, azokkal rendszeresen beszélgetünk telefonon vagy találkozunk.

Mi a véleményed a pályázatokról? Te pályáztál-e már?

Pályáztam a 112-es fiatal gazda pályázatra, akkor még 112-es volt, most már 6.1-es. Hál' Istennek sikerült. Elég bonyolult volt, de jó hozzáállással meg lehet csinálni. Nagy a bürokrácia most is. Tudom, mert próbálkoztam pályázattal azután is, az sajnos nem sikerült. Géppark felújítást, vagy ilyesmit akartam pályázni, csak az volt a baj, hogy a tavalyi volt az első év, és nem voltak tisztába még a FADR-nél sem a feltételekkel. Megvolt, hogy szeptember valahányadikáig le kell tenni a pályázatot elektronikus formában. Miután feltöltöttük az elektronikus változatot módosítottak a törvényeken, hogy nem ez kell, hanem az, s nem így, hanem úgy, és emiatt Hargita megyéből csak egy gazdának volt sikeres a pályázata.

Akadtak-e adminisztrációs problémáid a pályázatok során? A gazdaság működtetésénél milyen problémákba ütköztél?

Egy olyan problémám volt tavaly, hogy nem akarták a tejet felvásárolni a tejcsarnokban, de nagy nehezen megoldódott ez is. Nem tudtam szerződést kötni, mert a Covalact Hargita megyei kirendeltségénél azt mondták, hogy van egy ilyen belső határozat, hogy új gazdát nem fogadnak el. Aki nem adott el nekik az elmúlt egy évben, vagy 5 évben tejet, attól nem vásárolják fel. Aztán nagy nehezen sikerült kiudvarolni, hogy mégiscsak lehessen szerződést kötni, de olyan alacsony árat ígértek, hogy nem érdemes odavinni, úgyhogy nem is adtam el nekik. Így megkötöttem a szerződést, és mégsem adok el nekik tejet. Addig az volt a baj, hogy ők nem akarták elvenni, utána már én nem akartam nekik adni. Ami az adminisztrációs problémákat illeti, szerintem a mezőgazdaság kapcsán a bürokrácia el van túlozva itt Romániában, csak azt fogadják el, amiről van papír. Aki hivatalosan akar mezőgazdasági tevékenységet folytatni, annak nagyon fel kell kösse a nadrágját, mert ott a közegészségügy, ott a médium, az állategészségügy, a környezetvédelem, ugye, ezek mind jönnek és kérik a papírokat. Mióta világ a világ mezőgazdasági tevékenység folyt, a szomszéd is a felső szomszéd is ezzel foglalkozott, de itt jönnek az ilyen értelmetlenségekkel, hogy 50 méter, s 500 méter távolságra kell legyen az istálló a háztól, ami soha senkit nem zavart. Mindig békébe tudtak élni egymással az emberek, de most ha te akarsz gazdálkodni, akkor ők bent az irodába megszabják azt,

amihez semmi közük. Életükbe farmot se láttak 5 percnél tovább, semmi közük nincsen hozzá, és hozzák az ilyen határozatokat. Azt akarják elérni, hogy vagy hagyd abba a gazdálkodást, vagy csinálj egy farmot a falun kívül, a településen kívül, amit lássuk be, hogyha nincs akkora tőkéd, akkor hitelből nem tudsz megoldani, mert nem is tudsz hitelt felvenni. Ezzel elnyomják a kisebb gazdaságokat, és ez ahhoz fog vezetni, hogy a multiktól kell élelmiszert vásárolni, és külföldről fogják behozni a terméket, és itt szépen a gazdák mennek, és külföldön fognak dolgozni. S akkor csodálkozunk, hogy mennyi munkanélküli van, az ország szegénységbe van, holott termelhetnének, de nem tudnak, mert nem engedik. Aki csinálni akar valamit, az bürokratikus akadályokba ütközik, holott ezelőtt is működött a gazdálkodás, senki nem halt meg trágyafertőzésben, én ilyenről eddig nem hallottam.

Akadnak-e gondjaid az értékesítéssel?

A tejet már nem is értékesítem, mert egyszerűen nem éri meg, inkább fagyit csinálok s elfogyasszuk. Amit tudok értékesíteni az a pityóka és a borjú.

Van-e olyan, hogy egy évbe például pityókát nem tudsz eladni?

Volt olyan. Így is, úgy is eladom, ha ár alatt is, mert hiába marad a nyakamon, nincs amit csináljak vele. Feldolgozni nem tudom, mert nincs engedélyem rá, s akkor bele kell menni olyan játékba, hogy mindegy mennyiért, csak vigyék el, mert a pincébe nem fér, vagy a raktárba.

Van-e valamilyen reklámja ennek a gazdaságnak, vagy valami hasonlón gondolkodtál-e?

Nincsen, a gazdaságom nem is akkora, hogy ennek reklám kelljen. Lehet, hogy kellene, de csak úgy lehetne, hogy akkor reklámozom a Csíki pityókát. Az a baj itt ezzel megint, hogy nincs szövetkezet, ahova beviszünk nem tudom hány tonna pityókát, és akkor ott van egy nagyobb mennyiség raktáron, mert többen oda viszik a terményt. Így hogyha jön a felvásárló, és azt mondja, hogy kell nekem 100 tonna pityóka, akkor ő ezt nekem hiába mondja, ha nekem csak négy tonnám van, azzal nem értem el semmit, ha van nekem 10-20 tonnányi, mert nem tudom kiszolgálni, s azt fogja mondani, hogy nem vásárol tőlem, mert neki több kell. Egy másik dolog az, hogy nem is jön a felvásárló, mert külföldről behozzák a műtrágyázott, tápozott pityókát, hogy a zöldségekről ne is beszéljünk, és sajnos az itteni emberek nem látják be, hogy mi a különbség a külföldi és az itteni pityóka között, és mit jelent az, hogy egy terméket hogyan állítanak elő. Ahhoz még el kell teljen 20-30 év, hogy az emberek belássák, hogy miben áll a különbség, és ne azt nézzék, hogy

a külföldi kilója olcsóbb 10-20 banival, hanem azt, hogy milyen minőségű élelmiszert fogyasztanak. Csak azt nem veszik számba, hogy jó, ő megeszi, de mit tesz a gyermekei elé? Nem mindegy, hogy mennyi műtrágya felhasználásával termelték meg azt a pityókát, és hogy milyen technológiával állították elő, mennyire génkezelt az a pityóka. Ez már biológia és kémia, és lehetne ezt a témát feszegetni, csak mint mondtam el kell teljen 20-30 év, hogy a hazai vásárló ezt figyelembe vegye.

Más gazdákkal tartod-e a kapcsolatot?

Persze, főleg a szomszédságomban lévőkkel, vagy a haverokkal rendszeresen segítünk egymáson. Minden gépet nem tudok megvásárolni magamnak. Neki ha van valamije, akkor ideadja, nekem ha van valamim, odaadom.

A közvetlen környezeted hogyan viszonyul hozzád?

A közvetlen környezetem elfogadja, mert mindenki ezzel foglalkozik valamilyen szinten. A távolabbiak közül sokan azt mondják hülyeség, mert nem éri meg, s ezt mi is tudjuk, de hát hiába pazaroljuk el a földet, meg amit ránk hagytak, amit fogunk örökölni. Most el lehetne kótyavetyélni, ha lenne akármennyi, de azt visszavásárolni nem lehet.

Mi a véleményed a támogatási formákról?

A terület alapú támogatás, ami segít, más nincs. Vannak a pályázati lehetőségek, az is egy támogatás végül is, de egy más fajta. Én még nem kaptam meg a terület alapú támogatást, késik az idén. Biztos, hogy jók ezek a támogatások, mert anélkül tudom, hogy sok ember abbahagyná a gazdálkodást. Létfontosságú ahhoz, hogy kapjanak egy kicsi kedvet az emberek, s kicsi pénzbeli támogatást, hogy el tudják kezdeni tavasszal a munkálatokat. Általában tavasszal kapják meg a pénzt vagy télen, amikor nincs már annyi jövedelem, s kicsit tudják ebből pótolni a hiányokat.

Szembesülsz-e olyan problémákkal, amelyeket nem tudsz megoldani?

Például a pályázatnál látok problémákat. Egy olyan határozat jelent meg, melynek értelmében ahány hektár szántója van a gazdának, annyit kell beszorozni négyel, és az eredménynek megfelelő lóerős traktorra lehet pályázni csak. Ez most azt jelenti, hogyha nekem van tíz tehenem, vannak juhaim, 4 hektár szántóm, és 10 hektár kaszálóm, akkor én nem vagyok jogosult arra, hogy traktorra pályázzak, vagyis csak egy 16 lóerős traktorra pályázhatok, aminek az ereje egy motorbicikliével egyenlő, és nem tudom, hogy egyáltalán ilyen létezik-e. Ez azt jelenti, hogy ha így

gazdálkodok, akkor nekem nem kell traktor nekem, azt jelenti, meg tudom művelni repülővel, vagy nem tudom, mivel lehet akkor megművelni, vagy biciklivel megyek, s hazahordom a szénámat. Ez is egy abszurd gondolkozás, annak a vetülete, hogy hogyan gondolkoznak azok ott fent, akik ezeket a törvényeket hozzák. Azt jelenti ez, hogy úgy gondolják, hogy ilyen méretű gazdaságnak nem szükséges traktor, meg lehet oldani a munkálatokat anélkül, csak hogy hogyan, azt épp nem indokolják meg. Ezért is nem volt sikeres a pályázatom, azt hozták fel indoknak, hogy csak 6 hektáron van szántóm, és kellene legyen több mint 10 hektáron ahhoz, hogy jogosult legyek egy 75 lóerős traktorra, ami egy kis traktor, tehát nem is olyan nagy traktor, amekkora én pályáztam, hanem akkora, amire reálisan egy kisgazdaságnak szüksége van. Nem tudom, hogy képzelik ezt. Sok pénzt és energiát belefektettünk ebbe a pályázatba, és sok engedélyt kiváltottunk mindenhonnan, és nem tudtunk boldogulni emiatt. A másik problémát a trágyagödrök jelentik. Azt számították ki, hogy egy tehén naponta 45 kiló trágyát termel, ami képtelenség, mert itt hegyvidéken nincs az a tehén, amelyik esetében ez reális lenne. Olyan számokkal dolgoznak ők, ami nekik jó, pedig az érdeke a törvényhozóknak is az lenne, hogy minél több pénzt le tudjunk hívni az uniótól. Nem a saját pénzüket adják, hanem ugye az unió adja, a keretet is abból kell leosztani, és akkor mindig az van, hogy eltelik az 5 éves határidő, és a pénzek megmaradnak, és akkor Románia kapja a büntetést, hogy a pénzt nem költötte el. Ez egy nagy értelmetlenség. Nem teszik lehetővé, hogy a gazdák dolga könnyebb legyen, de azért követelik tőlük, hogy pályázzanak, s másik irányból kapják a pofont, mert nem végezték el a munkájukat. Az Unió nem szabályoz le ennyire mindent. Én jártam németországi és svájci gazdaságokban. Ott nem számít, hogy az istállótól 1 méterre van a lakóház, és úgy is kapják a támogatásokat, pályáznak mindenre, mindent tudnak gépesíteni. Nincs ilyen, hogy hány méterre kell legyen az istálló a lakóháztól.

Valamit javasolnál-e a döntéshozóknak?

Igen. A döntéshozók jöjjenek el a gazdaságokba, legyenek itt legalább 2 évig, hogy éljék át reálisan, hogy hogyan is működnek a dolgok. Ne az ő szintjükről szemlélve próbálják meghatározni a dolgokat, hanem a realitásból kiindulva, annak ismeretében, hogy mi kell egy gazdálkodónak ahhoz, hogy ne kelljen külföldre mennie, és nem haljon éhen itthon. Sok olyan dolgot kérnek a pályázathoz, amit nem lehet teljesíteni. A földek tulajdonviszonyai nincsenek tisztázva. Nadrágszíj parcellák vannak, amiket nem lehet tagosítani, és se bérelni, se vásárolni nem lehet. Birtoklevelek pedig nincsenek, amíg a község nem állítja ki, szóval ilyen láncreak-

ció van, aminek se vége, se hossza, csak hozzák a törvényeket. Ezt úgy kellene megoldani, hogy egyszer mérjék fel a helyzetet, s abból kiindulva határozzák meg, hogy mit lehet megvalósítani. Kellene tudják azt, hogyha nekem ha van egy ennyi területem és ennyi állatlétszámom, és megpróbálok ebből megélni, akkor én mit tudok megoldani, tehát milyen papírokat tudok beszerezni, vagy milyen kritériumnak tudok megfelelni, s akkor ezeket kellene támogatni. A legnagyobb gond az, hogy úgy hozzák a törvényeket, hogy a nagy farmok érdekeit tartják szem előtt.

Szerinted milyen manapság a fiatal gazdák helyzete? Érdemes-e gazdálkodni manapság?

Csak gazdálkodásból nem tudnak megélni, csak dolgozik látástól vakulásig. Vagy meg tud élni, de ebből fejleszteni képtelenség, esetleg egy nagyon minimálisat lehet.

Fontosnak tartod-e a mezőgazdasági tevékenységet a térségben?

Nem jó, ha felhagyunk a területek megművelésével. Romániában, és főleg Erdélyben kevés a munkalehetőség, kell a kiegészítés. Meg valahogy szerintem a szívünkhöz nőtt, vagy beleszülettünk ebbe, mert azt mindannyian tudjuk, hogy kevés pénzt hoz, abból a házat nem lehet újrabútorozni.

Mi a véleményed a megműveletlen földekről?

Hát én úgy látom, hogy megműveletlen föld nincsen sok Hargita megyében az APIA-s adatok szerint. Legtöbben a központi adatokból kiindulva mondják azt, hogy sok a megműveletlen földterület, holott az történik, hogy az APIA-hoz kevés terület van bejelentve, mert az APIA-nál azt mondják, hogy be kell jelentsél te minden egyes parcellát, amin dolgozol, lehet az egy áras, két áras, vagy attól felfele, s az emberek kilencven százaléka csak amire támogatást kap, azokat jelenti be. Egy másik dolog pedig az, hogyha a polgármesteri hivatalok adatait nézik, akkor megint az van, hogy ott is azok a területek szerepelnek, amik vissza voltak igényelve a 91-ben. Ott is az emberek nem íratták be a valós területnagyságot, nem tudom mi miatt, hanem csak bizonyos részét. Ha most a Nagymezőn végigmész, minden egyes parcella meg van művelve. Ahol egyszer lehet szántani, s traktorral rá lehet menni, ott szántanak, vetnek, aratnak, tehát dolgoznak az emberek. A kaszálókat lekaszálják, s a legelőt lelegeltetik.

Mi a kis és nagygazdaságok szerepe a helyi fejlesztésben?

Itt nem tudok nagygazdaságról beszélni a térségben, maximum 5-ről tudok, még annyi sincs, inkább juhtartó gazdákból van több. Szerepük csak annyi van például itt a községben, hogy ők kapják meg a legeltetési jogot és a pénzt is rá, s mi nem kapunk semmit, tehát minden kisgazda úgy oldja meg a helyzetét, ahogy tudja. A nagyobb gazdaságnak lehet, hogy vannak felvásárlói, de nekik se nagyon van akinek eladni a termény, állatot. Segíteni nem tudják egymást, mert általában az ilyen nagygazdák már olyan szinten vannak, hogy nem tárgyalnak a kisgazdákkal, nem segítenek rajtuk.

Szerinted a helyi erőforrások vagy a külső támogatás a fontosabb?

Itt adottak az erőforrások, de ugye tudjuk hogy hegyvidéken vagyunk, és a legelő olyan, amilyen, a kaszáló nagyon gyenge. Mi pityókát is úgy termelünk, ahogy tudunk, gabonát is, tehát az alföldhöz képest sehol nem vagyunk a hektáronkénti termés mennyisége szerint. Persze vannak jó oldalai is a hegyvidéknek, mert itt nálunk egy négyzetméteren nem tudom mennyi gyógynövény él. Jó, ez biztos, hogy fontos, de sajnos ebből nem fogok megélni. Tehát itt az adottságok elég gyatrák. Vannak legelőink, nagy legelőink, de nincs víz a legelőkön az időjárási viszontagságok miatt, tehát én nem sorolnám a jó adottságok közé, hogy hegyvidéken vagyunk. A külföldi támogatás nagyon jól jönne, de nincs, kevés van, tehát a pályázatok vannak, de azok is úgy meg vannak bonyolítva, hogy egy egyszerű ember neki sem mer fogni, ez biztos. Meg kell nézni, hogy mennyien pályáznak például Hargita megyéből, s mennyien Magyarországról vagy Ausztriából, vagy egy ugyanakkora területű megyéből. Vagy nem kell külföldre menjünk, csak Romániát kell például venni, hogy mennyi a pályázat alföldön, s mennyi Hargita megyéből. A fiatalok kezdik tisztábban látni a helyzetet, mert rengetegen vannak külföldön. Nem lehet megélni itthon, s emiatt nincs aki pályázzon, mert nehéz, nagy a bürokrácia, sok engedélyt kell beszerezni, aki pedig gazdálkodással foglalkozik, nem fog tudni megírni egy pályázatot, lássuk be, hogy az emberek 5 százaléka képes erre legjobb esetben. A pályázatírást megint meg kell fizetni, a papírokat be kell gyűjteni, ajtóról ajtóra kopogtatni, egyik helyről küldenek a másikra, s akkor ki kell váltani az engedélyeket. A külső támogatás is kevés. Amennyi van, az jó, mert jó, hogy az is van, anélkül itt nem tudnának gazdálkodni az emberek.

Az interjút készítette: ***Kovács Judit-Tünde***

„A régi gazdálkodást el kell felejteni…”

Silló Mária, Csíkszentlélek község, Csíkmindszent

Az első kérdésem az lenne, hogy mivel foglalkoztak a szülei?

A szüleim gazdálkodtak, de jártak mellette munkába is. Ilyen önfenntartó gazdaságuk volt, amiben mindenből egy keveset termeltek, tartottak. Akkor már be voltunk vonva a munkálatokba, együtt dolgoztunk a szülőkkel.

Honnan jött az állattenyésztés ötlete?

Mi már azelőtt is gazdálkodtunk, mielőtt pályáztunk volna. 2005-től kezdtünk külön gazdálkodni a férjemmel, addig a szülőkkel együtt volt gazdálkodás, aztán összeházasodtunk, s külön folytattuk, s akkor jött az ötlet, hogy ha már foglalkozunk vele, akkor már tartsunk fenn akkora gazdaságot, hogy érje meg, s akkor már pályáztunk is, mert abba reménykedtünk, hogy ez által tudunk előbbre lépni. Mikor kezdtük, akkor vettünk át a szülőktől földterületeket, az állatokat pedig vásároltuk, később pedig szaporítottuk is a meglévő állományt. Szarvasmarhával kezdtünk el foglalkozni, mert a férjem szereti ezt az állatfajtát, s akkor azt mondtuk, hogy nem foglalkozunk vegyes gazdasággal, hanem egy fajta állatot tartunk, s akkor oda tudunk állni jobban, nem úgy, hogy mindenből tartsunk egy-egy kicsit. A férjem járt munkába is, pontosabban eleinte mind a ketten jártunk, csak a férjem munkahelye megszűnt, s pont akkor jelentek meg a kiírások, hogy lehet pályázni erre is, arra is, és akkor azt mondtuk megpróbáljuk, pályázunk, nem megyünk munkába, hanem átállunk csak erre.

Milyen szarvasmarhafajtából áll az állatállomány?

Pirostarka szarvasmarhákat tenyésztünk. Jelenleg van 16 fejős tehén, 2 egy év feletti, és van egy borjú is. Van itt az udvaron istálló, s abban tartjuk őket.

A takarmányt megtermelik, vagy inkább vásárolni szokták?

Is-is. Megtermeljük egy részét, de kell vásárolni is, mert az időjárás nagyon befolyásolja, hogy mennyit tudunk megtermelni abból a takarmánymennyiségből, ami szükséges az állatok fenntartásához. Ha az időjárás jobban kedvezne, akkor

nem kellene vásároljunk, elő tudnánk teremteni, de nem kedvez legtöbbször, ezért rá vagyunk kényszerülve, hogy vásárolnunk is kell.

A szarvasmarha tenyésztéshez volt-e szükségük új ismeretekre?

Nem mondhatni, elég az a tudás, amit tanultunk szülőktől. Voltam kétszer tanfolyamra a megye házánál, mert kérték, meg kellett legyen a tanfolyam, de viszont jó volt, szerintem hasznos volt, ilyen-olyan információkat lehetett gyűjteni. Lehet tanulni az ilyenekből, mert vannak most ugye a modernebb dolgok. El kellett menni több napra, de meg tudtuk oldani. Eleinte úgy volt, hogy el kell menni messzebb, román vidékre, de aztán beleegyeztek abba, hogy itt legyen a közelben. Ott is lehet tanulni új dolgokat, szerintem nagyon hasznos, de az alaptudás, ami a gazdálkodáshoz kell, az megvan itt mindenkinek, aki foglalkozik ilyesmivel.

Elég az a tudás, amit a szülőktől, környékbeli gazdálkodóktól el lehet tanulni?

Szerintem igen, de attól is függ, hogy mivel foglalkozik az ember. Ha valami újszerűbb dologba kezd valaki, amivel itt nem nagyon foglalkoznak, akkor már nem elég az a tudás. Azt is számításba kell venni, hogy nem mindenki egyformán gazdálkodik, s az is számít, hogy mekkora a gazdaság, amit működtetni akar az ember. Kívülről nézve lehet, hogy úgy látszik, hogy jó, akkor tartunk néhány tehenet, és egyszerű az egész, de nem biztos, hogy így van.

Szükséges-e szakemberektől, vagy agrármérnöktől tanácsot kérni?

A mi gazdaságunk esetében jelenleg erre nem igazán van szükségünk. Ami felmerül, azt mi meg tudjuk oldani, vagy csinálni, nincs rá szükség. Ha betegség, állategészségügyi gond merül fel, akkor állatorvoshoz fordulunk, egyéb nincs, amit ne tudnánk mi megoldani. Az a tudásunk, ami van most elég, ennél több nem szükséges. Nincsenek olyan modern dolgok a mi esetünkben, hogy szükség legyen erre, s ha elakadunk valamivel, akkor tájékozódunk.

Honnan tájékozódnak?

Hát például a tavaly nyáron voltak ellenőrizni a törzskönyves állatokat tartókat, s azokkal az ellenőrökkel elbeszélgettünk egyszer-kétszer. Azok is biztos valami mérnökök voltak. Ők is mondanak el hasznos dolgokat, de egymás között is szoktunk beszélgetni más gazdálkodókkal. Még rajtunk kívül vannak olyanok, akik pályáztak, s érdeklődnek ők is, mi is, hogy mik a fejlemények.

Honnan jött a pályázás ötlete?

A férjem akart pályázni, csak nem felelt meg a pályázati követelményeknek az iskolai végzettsége, nekem viszont megfelelő volt, s így az ő részére pályáztunk. De tulajdonképpen nekünk mindegy, mivel a gazdálkodást családi léptékben csináljuk. A férjem már rég érdeklődött a pályázási lehetőségek után. Most ugye nincs az a kiírás, amivel 5 évig vissza nem térítendő támogatást adtak a gazdának. Amikor pályázni készültünk, akkor azt az összeget, amit arra a kicsi pályázatra adtak kevésnek találtuk ahhoz viszonyítva, hogy mit várnak el cserébe. Ugye mikor odamegy az ember, akkor elmondják, hogy mik az elvárások, s úgy nem tűnik annyira nehéznek teljesíteni, de mikor nekifog az ember, akkor nem is olyan könnyű. Mi így nem arra pályáztunk, hanem a fiatal gazdáknak járó támogatást igényeltük, mivel a két pályázathoz szükséges iratcsomók összeállítása tekintetében nincs nagy eltérés, de az eredménye a két pályázatnak nagyon eltérő. A fiatal gazdáknak kialakított kiírás előnyösebb volt. Ennél 40 ezer euróig el lehetett menni, de mi nem kértünk éppen annyit.

Mikor tették le ezt a pályázatot?

2014-ben, mert annak az évnek a tavaszán tettük le a papírokat, akkor kezdődött, s azon év októberében meg is kaptuk az összeg első részletét. Mi 28 ezer eurót pályáztunk meg, annyit értünk el, s annak az összegnek a 60 százalékát megkaptuk akkor. Abból a pénzből vettük 8 darab törzskönyves vemhes üszőt. A tavaly megkaptuk a második részletet is, arra gépeket vettünk, traktort és bálázót. Aztán szükségünk lesz még egy gépre, de azt még nem sikerült beszerezni.

És ezzel le is zárult a pályázat?

Igen, az ő részükről igen, a mi részünkről még nem, mert még 3 évig az állatlétszámot fenn kell tartsuk, még fognak jönni ellenőrizni. Ez idő alatt az állatlétszám nem szabad csökkenjen, s az általunk használt földterületek mérete sem.

Milyen tapasztalataik vannak? Újra pályáznának?

Igen, nekünk jó volt nagyon, mert mi önerőből nem tudtuk volna megvenni a vemhes üszőket, s a többit sem, amit így sikerült beszerezni mostanig, ez nagy segítség volt. Ha ennél a pályázatnál valami olyan követelést nem találnak ki, amit mi nem tudunk teljesíteni, ha úgy marad, ahogy volt eddig, akkor nincsen semmi gond, még belemennénk egy ilyen pályázatba.

Az olyan támogatásokról mi a véleménye, amiket gazdálkodóknak írnak ki?

Nekünk van LAM hitelünk, és az a véleményünk róla, hogy jó. Tudjuk fizetni, s jó. Nem átverés lényegében, s a mai világban tényleg olyan bizonytalan minden, de ebben meg lehet bízni. Mi amúgy is szokva vagyunk a hitelekhez, mert a házunkat is hitelből vettük, úgyhogy nekünk az ilyenekben nincs semmi újdonság. Szükség van az ilyen lehetőségekre, mert önerőből nem tudnánk megvalósítani. Aki nagyobb léptékben akar gazdálkodni, az csak ezekhez kell folyamodjon. Ez függ attól is, hogy milyen háttere van valakinek, mivel indul. Mi például úgy indultunk, hogy semmi egyebünk nem volt, csak a földterületek egy része, de tulajdonképpen azok sem a miénknek, mert béreljük a szülőktől, nagyszülőktől. Ennyink volt meg csak, a többit mi kellett előteremtsük. Az itteni fizetésekből pedig nem nagyon lehet lépni előre. Az ember kénytelen megoldást keresni, ha valamit el szeretne érni.

Vannak-e alkalmazottaik?

Nem, mi családilag meg tudjuk oldani a munkálatokat. Ennyi állathoz nincs ilyesmire szükségünk. Úgy érezzük, hogyha kétszer ennyi állatot tartanánk, akkor sem lenne szükségünk arra, hogy munkaerőt alkalmazzunk. El tudjuk látni a teendőket, mivel mind a ketten ezzel dolgozunk csak, s így még bírjuk.

A vállalkozás kapcsán merültek-e fel adminisztratív gondok?

Nem. Van könyvelő, jó könyvelőt találtunk, az rendezi a könyvelést, s így rendben van minden, nem jelent ez problémát.

Értékesíteni szoktak-e valamit? Ez okoz-e problémát?

Igen, tejet, de elég döcögősen megy. Keveset fizetnek, de nincs mit csinálni, ez van. Tejcsarnokba szoktuk vinni a tejet. Itt úgy van, hogy kellene termeljünk legalább napi 200 liter tejet ahhoz, hogy lehessen más szerződést kötni. Mi még nem tudunk ennyit termelni, mert a tehenek borjúznak is, és ez azt jelenti, hogy kiesik egy időszak annak az állatnak tejtermelés szempontjából. Hogyha tudnánk többet termelni, akkor jobban meg tudnánk oldani az értékesítést.

Szoktak-e együttműködni más gazdálkodókkal?

Igen, persze, szoktunk, de csak úgy, hogy kölcsönösen segítjük egymást, mi segítünk nekik, s ők visszasegítik, de ennél jobban nem jellemző.

Hogyan látják, van-e olyan, amit a hagyományos gazdálkodásból érdemes megtartani, továbbvinni?

Én semmi olyat nem látok. Ahhoz, hogy a mai világban lépést lehessen tartani, s az ütemet tudjuk tartani, a régi gazdálkodást el kell felejteni. Mi például semmi egyebet nem tartunk, csak szarvasmarhát. Kutya, macska van, de olyan, hogy juh, disznó, tyúk, ilyenek nálunk nincsenek, és nem is érdemes tartani több mindent, mert ami nekünk szükséges be tudjuk szerezni, tartani nem érdemes. Van olyan, aki disznót is tart eladásra, mert van olyan gazdaság a faluban, amelyik esetében a pályázatba, támogatásba a disznókat is beleszámították, juhot is, de én nem látok jövőt abban. Az ember tartson egy fajta állatot, de azt jól. Ha csak egy féle állat van, akkor azzal lehet foglalkozni kellőképpen, s nem az van, hogy ezt is csináljuk, s azt is csináljuk, s egyiket sem rendesen.

Hogyan látja, a környezetük hogyan viszonyul a tevékenységükhöz?

A pályázás volt eleinte újdonság mindenkinek, mert ugye itt nem pályázott senki majdnem, és mi az elsők között pályáztunk, s feltűnő volt, hogy s ezért érdeklődtek tőlünk. A legtöbb ember azt mondta, hogy ebbe nem mennének bele. Sok olyan ember volt, aki azt mondta ne foglalkozzunk ezzel, mert nem lesz jó, azt jósolták bele fogunk bukni. Ha rájuk hallgattunk volna, akkor nem pályázatunk volna, s nem próbáljuk csak erre átállni. Nem hallgattunk rájuk. Eldöntöttük, hogy ezt akarjuk. Meghallgattunk mindenkit, ha jót mondott, ha rosszat, s aztán mi válogattunk a vélemények között. Aki benne van, az tudja, azt szokták mondani. Egy kívülálló nem úgy látja a dolgokat, mint az, aki benne van. Jót, rosszat, mindent lehet hallani. Nem mindenkinek egyforma a véleménye.

Mi az, ami még megoldásra vár, gondot jelent a vállalkozás kapcsán? Van-e ilyen?

Hát itt gondot most egyenlőre az időjárás jelent, az a legnagyobb gond. Minden egyébbel tudunk haladni, döcög. Még van néhány gép, amire szükségünk lenne, de nem tudtuk eddig beszerezni. De mindent összeszámítva haladunk előre.

Országos szinten, politikai tekintetben van-e olyasmi, ami akadályozza a tevékenységüket?

Nem tudom. Talán értékesítés tekintetében merülnek fel gondok. Az lenne jó, ha annak, amit értékesítünk lenne magasabb a felvásárlói ára, mert nekünk abból van bevételünk lényegében. Itt gazdálkodhatunk, ha nem tudjuk eladni, amit termelünk, vagy el tudjuk adni, de aprópénzért. A felvásárló mondja meg, hogy mit ér az állat, nem pedig mi, s ha tetszik az ajánlat jó, s ha nem, akkor itt hagytak. Ez van a tej eladásával, s a borjúk eladásával is. Ha a gazdálkodó nem alkalmazkodik a felvásárlóhoz, akkor vége, elvérzett.

A gazdasággal kapcsolatban vannak-e jövőbeni terveik, elképzeléseik?

Ezt akarjuk vinni tovább, szaporítanánk még az állatállományt, több tejet szeretnénk termelni, mert akkor jobb lenne az értékesítés is, mert így 10 tehén ellátásához is fel kell kelni, s 20 tehénnek az ellátásáért is ugyanúgy, úgyhogy szeretnénk még fejleszteni és szaporítani. Hogyha dolgozunk, akkor legyen értelme, annyi jöjjön vissza belőle, hogy megérje, lehessen megélni belőle. Lehessen visszafordítani is a jövedelemből, de maradjon is valami. Több állattal jobban lehet haladni, mert megvan egy bizonyos tejmennyiség, amit ha elérünk, vagy afölött teljesítünk, akkor már többet is fizetnek érte. Ha lenne egy napi minimum 100 liter, vagy afölött, vagy ha csökkenne is a mennyiség, nem menne napi 100 liter alá, akkor az már jó lenne, ezt kellene elérjük valahogy.

Miért nem sikerült ezt eddig elérni?

Azért, mert a tehenek borjúznak, akkor arra az időre az az állat kiesik, s emiatt ez az állomány nem elegendő annak a tejmennyiségnek az eléréséhez. Olyan állat is van, amelyik időben nem borjúzik, megy ki a szezonból, s az már kevesebb tejet ad. Kellene legalább 30 darab szarvasmarha ahhoz, hogy a napi 100 liter tej télennyáron meglegyen, mert ugye van borjúzó tehén, van időnként betegség is, kiesés. Ha borjú születik, és meg akarjuk tartani, akkor azt 4 hónapig kell szoptatni, az megint tej kiesés. Megvannak ennek is a hátulütői. Ekkora állománnyal nem lehet elérni ezt a célt.

Mire lenne szükségük ahhoz, hogy ezt a célt elérjék?

Ez attól függ, hogy mennyi idő alatt akarjuk elérni, mert ha egyik napról a másikra akarnánk, akkor a pénz. Így pedig abban reménykedünk, hogy lassan sikerül elérni. Időnként veszünk is, mi is növelünk, attól függ, hogy sikerül. Ez egy hosszabb távú elképzelés, ha van egészség. Ha nincs, akkor abba hagyjuk. A mai világban az egészség se biztos.

Milyen helyzetben vannak ebben a térségben a fiatal gazdák?

Hát ez attól függ, hogy milyen elképzelése van annak a fiatal gazdának, mivel szeretne foglalkozni. De nagyon nem akarnak gazdálkodni, inkább a külföldi munkát választják, mert ez egy hosszabb folyamat, nem úgy van, hogy elmegyek, s máris van pénzem. Aki fiatal, az inkább elmegy. Itt rajtunk kívül erre a fiatal gazda támogatásra nem pályázott senki. Három olyan gazda van, aki pályázott arra a

kisebb vissza nem térítendő támogatásra, s más senki semmire nem pályázott, négyen vagyunk innen összesen, akik pályáztak.

Azért nem pályáztak többen, mert nincs több olyan gazdálkodó, aki ezt megtehette volna, vagy van, de nem akartak pályázni?

Nem akarnak. Vannak még olyanok, akik pályázhattak volna, mert így állnak, mint mi, vagy jobban, de azt mondják nem foglalkoznak vele. Vagy munkahelyet keresnek még a gazdálkodás mellett, vagy nem akarják megpróbálni, mert félnek, mivel tudják, hogy mivel jár, teljesíteni kell a követeléseket, s ha nem sikerül, az következményekkel jár. Így inkább a többség a külföldi munkavállalást választja, a szülők pedig kicsiben gazdálkodnak. A gazdálkodás a külföldi munkához viszonyítva nem vonzó. Elmegy, s 2 hónap alatt annyit keres, hogy itt a gazdálkodásból nem jönne annyi 5 év alatt sem, ilyen gazdálkodással. Persze aki nagyobban gazdálkodik, annak megint más a helyzete, az rövidebb idő alatt megkeresi azt az összeget. Mi egyenlőre nem megyünk külföldre, de még mehetünk mi is. Már voltunk, s még mehetünk. De ha egy mód van rá, akkor megpróbáljuk itthon. Gyermekeink vannak, s így megpróbáljuk ezt a helyzetet elkerülni, hogy ne kelljen vándorolni. Egy itthon amúgy se tudja rendezni a gazdaságot, s akkor inkább mellé állunk mindketten, s próbáljuk úgy csinálni, hogy ebből a jövedelemből oldódjon meg minden. Most már gyerekek vannak, s az már kötöttség, s nem is voltunk oda annyira a külföldi munkáért, ezért inkább megpróbáltunk itthon megélhetést teremteni magunknak. Itt nehezebb ezzel foglalkozni, mert nehéz az értékesítés, az utóbbi időben nem kedvező az időjárás sem. Az értékesítés még nehezen megy. Na de másképp nincs gond, ha így működik továbbra is, ahogy eddig, akkor nem lesz semmi gond. Próbálunk mi fejlődni, hogy legyen meg az, amit kérnek.

Nehéz elérni amit kérnek?

Nem olyan veszélyes. A tejgyár havi 3000 liter tejet kér, afölött már megadja literenként az 1 lejt. Ezt kellene elérni. Amit a pályázathoz kértek az sem olyan veszélyes. Így könnyebb, hogy csak ezzel foglalkozunk, s nem is lehet több fele futni. Ebből meg lehet élni, nem fényűzően, de meg lehet, ha egyéb probléma nem jön közbe.

Fontos ebben a térségben gazdálkodással foglalkozni?

Nem tudom. Itt majdnem mindenki gazdálkodik valamilyen szinten, ki kicsiben, ki közepesen, ki nagyobban, ki hogy tudja.

Mi a véleménye arról, hogy a térségben sok a megműveletlen földterület?

Felék nincs épp annyira sok megműveletlen földterület, itt nincsenek a termőföldek elhanyagolva. Sőt, ha az ember bérbe akar venni földet, nem lehet kapni. Itt a környéken ilyet nem lehet látni.

Megjelentek olyan modernebb termelési technológiák, mint a gépesítés, műtrágya, génmódosított növények. Ezekről mi a véleményük? Kell-e modernizálni, és ha igen mennyire?

Ez is ismét attól függ, hogy mekkora a gazdaság. A műtrágya, a vegyszerezés nem a legjobb dolgok. Amennyiben lehet természetes anyagokkal kel dolgozni. Mi nem igazán szoktunk használni ilyesmit, az istállótrágyát szoktuk kihordani a földterületekre is. Valamilyen szinten mi is gépesítettük a gazdaságot, de a vegyszereket, műtrágyát ha lehet mellőzzük.

Mit gondol, mi a fontosabb? Legyenek helyi erőforrások, amikre támaszkodni lehet, vagy inkább a kívülről érkező források a fontosabbak?

Mind a kettő fontos. A támogatás mindenképpen jó, mert azzal lehet egyet előre lépni. A terület alapú támogatások sokat segítenek, mert abból már fel lehet mutatni valamit. Ha az nem volna, akkor szerintem az emberek háromnegyede nem is gazdálkodna. Mióta kezdték adni ezt a támogatást, azóta csak szaporodott az állatlétszám. De ha megszűnne, akkor sokan lemondanának. Mi gazdálkodtunk már azelőtt is, hogy bármire támogatást adtak volna, mi akkor is tartottunk állatot, de sok olyan van, aki akkor nem tartott. Amint kezdték adni a támogatást, inkább nekifogtak sokan. Míg nem volt a terület alapú támogatás, lehetett kapni kaszálót, szántót is, mindenféle földterületet bérbe lehetett venni, most már nem lehet, mert emiatt mindenki műveli. S akkor megművelik, mert meg kell, s akkor már tartanak állatot is, és így már gazdálkodnak.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

A kötet szerzői

Biró A. Zoltán társadalomkutató, oktató, Sapientia EMTE, KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda

Bogyor Izabella szociológus, KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda (interjúkészítés)

Kovács Judit-Tünde PhD hallgató Debreceni Egyetem, Csíkszereda (interjúkészítés)

Kovács Ottilia Enikő szociológus, Kézdimárkosfalva (interjúkészítés)

Magyar Ferenc a Szent István Egyetem Főigazgatója, a Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány operatív elnöke

Sárosi-Blága Ágnes szociológus, PhD hallgató Debreceni Egyetem, KAM - Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda

Silló Ágota PhD hallgató, Debreceni Egyetem, Csíkszereda